

Βρυξέλλες, 27.2.2019
SWD(2019) 1007 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Έκθεση χώρας - Ελλάδα 2019
Περιλαμβανομένης εμπειριστατωμένης επισκόπησης σχετικά με την πρόληψη και τη
διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών

που συνοδεύει το έγγραφο

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Ευρωπαϊκό εξάμηνο 2019: Αξιολόγηση της προόδου σχετικά με τις διαρθρωτικές
μεταρρυθμίσεις, την πρόληψη και τη διόρθωση των μακροοικονομικών ανισορροπιών,
και αποτελέσματα των εμπειριστατωμένων επισκοπήσεων βάσει του κανονισμού (ΕΕ)
αριθ. 1176/2011

{COM(2019) 150 final}

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΟΨΗ	4
1. Οικονομική κατάσταση και προοπτικές	9
2. Συνολικές διαπιστώσεις σχετικά με τις ανισορροπίες, τους κινδύνους και τα ζητήματα προσαρμογής	18
3. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ	24
3.1. Δημόσια οικονομικά και φορολογία* ( )	24
3.2. Χρηματοπιστωτικός τομέας	30
3.3. Αγορά εργασίας, εκπαίδευση και κοινωνικές πολιτικές	37
3.4. Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ανταγωνιστικότητας και επενδύσεις	55
Παράρτημα : Συνοπτικός πίνακας	80
Παράρτημα Β: Ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους από την Επιτροπή και δημοσιονομικοί κίνδυνοι	82
Παράρτημα Γ: Τυποποιημένοι πίνακες	83
Παράρτημα Δ: Επενδυτική καθοδήγηση σχετικά με τη χρηματοδότηση της πολιτικής συνοχής για την περίοδο 2021-2027 για την Ελλάδα	92
Παραπομπές	99

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες - Ελλάδα	15
Πίνακας 2.1: Πίνακας αξιολόγησης ΔΜΑ - Ελλάδα 2019	21
Πίνακας 3.2.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής σταθερότητας	30
Πίνακας Γ.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών	82
Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες πίνακα αποτελεσμάτων για τον κοινωνικό τομέα	84
Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης	86
Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας	87
Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής	88
Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1.1:	Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ	9
Διάγραμμα 1.2:	Συμβολή στην ανάπτυξη και μερίδιο των τομέων που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες στην οικονομία	9
Διάγραμμα 1.3:	Απασχόληση και επίπεδα ΑΕΠ σε σχέση με το 2009	11
Διάγραμμα 1.4:	Τάση ανταγωνιστικότητας (αριστερά) και κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Ελλάδα, ομαδοποιημένα ανά συνιστώσες και σε σύγκριση με τη ζώνη του ευρώ (δεξιά)	11
Διάγραμμα 1.5:	Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δανειοδότηση γενικής κυβέρνησης (αριστερά) · καθαρή διεθνής επενδυτική θέση ανά οικονομικούς φορείς (δεξιά)	12
Διάγραμμα 1.6:	Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων στην ΕΕ (αριστερά) και αποταμίευση και επενδύσεις των οικονομικών φορέων στην Ελλάδα	14
Διάγραμμα 1.7:	Περιφερειακή σύγκλιση εντός της Ελλάδας και σε σχέση με την υπόλοιπη ΕΕ	15
Διάγραμμα 3.1.1:	Υποεκτέλεση των δαπανών του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων*, 2012-2017	25
Διάγραμμα 3.1.2:	Παράγοντες που επηρεάζουν τη μεταβολή του ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης, 2019-2022	25
Διάγραμμα 3.1.3:	Είσπραξη «παλαιών οφειλών» και προσθήκη «νέων οφειλών»	27
Διάγραμμα 3.3.1:	Συνολική πληθυσμιακή μεταβολή	37
Διάγραμμα 3.3.2:	Ποσοστό δραστηριότητας γυναικών στην Ελλάδα και την ΕΕ ανά ηλικιακή ομάδα, 2017	38
Διάγραμμα 3.3.3:	Εκπαίδευση και αγορά εργασίας για τους νέους	39
Διάγραμμα 3.3.4:	Δείκτες φτώχειας για την Ελλάδα στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»	42
Διάγραμμα 3.4.1:	Επενδύσεις στην Ελλάδα ανά είδος (αριστερά), οικοδομικές άδειες και επενδύσεις σε κατοικίες στην Ελλάδα (δεξιά)	56
Διάγραμμα 3.4.2:	Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα ανά οικονομικό τομέα	57
Διάγραμμα 3.4.3:	Στατιστικές διάρθρωσης και δημογραφικές στατιστικές των επιχειρήσεων Απασχόληση και παραγωγικότητα ανά μέγεθος εταιρείας	63
Διάγραμμα 3.4.4:	Ευκολία του επιχειρείν 2018	63
Διάγραμμα 3.4.5:	Συνιστώσες της «Ευκολίας του επιχειρείν 2018» για την Ελλάδα	64
Διάγραμμα 3.4.6:	Μισθολογικό κόστος της δημόσιας διοίκησης	71

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΛΑΙΣΙΩΝ

Box 3.3.1: Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα	32
Πλαίσιο 3.3.2: Τεχνική στήριξη από την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων	51
Πλαίσιο 3.3.3: Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων	53
Πλαίσιο 3.4.1.: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα	61
Πλαίσιο 3.4.2.: Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα.	78

ΣΥΝΟΨΗ

Η Ελλάδα ολοκλήρωσε με επιτυχία το πρόγραμμα στήριξης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας στις 21 Αυγούστου 2018, γεγονός που σηματοδοτεί την έναρξη μιας νέας εποχής για τη χώρα. Περιλαμβάνεται πλέον στο Ευρωπαϊκό Εξάμηνο για τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών, ενώ παράλληλα υπόκειται στη διαδικασία ενισχυμένης εποπτείας ⁽¹⁾. Η Ελλάδα βελτίωσε ουσιαστικά τη δημοσιονομική της ισορροπία και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, η δυνητική ανάπτυξη δέχτηκε πλήγμα και η οικονομική κρίση άφησε πίσω της μεγάλες συσσωρευμένες ανισορροπίες. Αυτές αφορούν το υψηλό δημόσιο χρέος, την αρνητική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση, το μεγάλο απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων στους ισολογισμούς των τραπεζών, καθώς και το ακόμη υψηλό ποσοστό ανεργίας. Επιπλέον, οι μεγάλες θεσμικές και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και του κράτους απαιτούν πολυετή συνεχή εφαρμογή για να καταστούν πλήρως εμφανή τα οφέλη τους.

Η δυνητική ανάπτυξη παραμένει χαμηλή, καθώς δέχεται καθοδική πίεση από την απώλεια φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου λόγω του χαμηλού ποσοστού επενδύσεων και της μετανάστευσης ειδικευμένων εργαζομένων την τελευταία δεκαετία. Οι δυσμενείς δημογραφικές τάσεις αναμένεται να εξακολουθήσουν να επιδρούν αρνητικά στο αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας. Οι

(1) Η παρούσα έκθεση αξιολογεί την οικονομία της Ελλάδας με βάση την ετήσια επισκόπηση της ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που δημοσιεύθηκε στις 21 Νοεμβρίου 2018. Στην επισκόπηση, η Επιτροπή καλεί τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν μεταρρυθμίσεις ώστε να καταστήσουν την ευρωπαϊκή οικονομία πιο παραγωγική, ανθεκτική και χωρίς αποκλεισμούς. Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη μέλη θα πρέπει να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους στα τρία στοιχεία του ενάρτερου τριγώνου οικονομικής πολιτικής, ήτοι υλοποίηση επενδύσεων υψηλής ποιότητας· έμφαση σε μεταρρυθμιστικές προσπάθειες για αύξηση της παραγωγικότητας, αποφυγή των αποκλεισμών και θεσμική ποιότητα· και εξασφάλιση μακροοικονομικής σταθερότητας και υγιών δημόσιων οικονομικών. Ταυτόχρονα, η Επιτροπή δημοσίευσε την έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης (EME), η οποία σηματοδοτεί την έναρξη του οδγού γύρου της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών. Στην EME διαπιστώθηκε ότι για την Ελλάδα απαιτείται εμπειριστατωμένη επισκόπηση, η οποία παρουσιάζεται στην παρούσα έκθεση.

διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αρχίζουν να αποδίδουν καρπούς, και η συνέχιση και ολοκλήρωσή τους θα είναι καθοριστικής σημασίας για την απελευθέρωση του αναπτυξιακού δυναμικού της οικονομίας.

Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας συνεχίστηκε το 2018, τόσο σε επίπεδο ανάπτυξης όσο και απασχόλησης. Η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ προβλέπεται να επιταχυνθεί το 2019 και το 2020. Οι επενδύσεις προβλέπεται ότι θα έχουν τη μεγαλύτερη συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ, ενώ η συμβολή των καθαρών εξαγωγών αναμένεται να παραμείνει στάσιμη καθώς η εγχώρια ζήτηση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές. Οι συνθήκες της αγοράς εργασίας αναμένεται να συνεχίσουν να βελτιώνονται σταδιακά, αν και από πολύ ασθενή βάση. Μετά από σημαντικές βελτιώσεις της ανταγωνιστικότητας κόστους κατά την τελευταία δεκαετία, οι αυξήσεις των μισθών αναμένεται να παραμείνουν συγκρατημένες και να συμβαδίζουν με την αύξηση της παραγωγικότητας.

Οι επενδύσεις ως ποσοστό του ΑΕΠ έφθασαν στο κατώτατο επίπεδο τους το 2015 και αυξάνονται με αργούς ρυθμούς· όμως εξακολουθούν να είναι οι χαμηλότερες στην ΕΕ κινούμενες σε επίπεδα κάτω του 13 % το 2018. Τόσο οι ιδιωτικές όσο και οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης και οι άμεσες ξένες επενδύσεις είναι οι χαμηλότερες στην ΕΕ. Πραγματοποιήθηκαν σημαντικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος και την προσέλκυση ιδιωτικών επενδύσεων. Οι μεταρρυθμίσεις αναμένεται να αποδώσουν καρπούς, αλλά πρέπει να συνεχιστούν για την επίτευξη μιας διατηρήσιμης βελτίωσης του επενδυτικού περιβάλλοντος.

Η Ελλάδα κατόρθωσε να αποκαταστήσει τη δημοσιονομική της ισορροπία και αναμένεται να τη διατηρήσει κατά τα επόμενα έτη. Το ονομαστικό ισοζύγιο καταγράφει πλεόνασμα από το 2016 και το πρωτογενές ισοζύγιο (δηλαδή το συνολικό ισοζύγιο χωρίς τις πληρωμές τόκων) έχει υπερβεί τους στόχους για τέταρτο κατά σειρά έτος το 2018. Ο προϋπολογισμός του 2019 αναμένεται να διασφαλίσει την τήρηση του στόχου για πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 3,5 % το 2019. Κατά τα προσεχή έτη, τυχόν δημοσιονομικά περιθώρια που προκύπτουν πέραν του στόχου θα

πρέπει να αποτελέσουν ευκαιρία για την υιοθέτηση μεταρρυθμίσεων που θα καταστήσουν τα δημόσια οικονομικά περισσότερο φιλικά προς την ανάπτυξη, όπως τα ήδη νομοθετημένα μέτρα για το 2020 που προβλέπουν διεύρυνση των φορολογικών βάσεων με ταυτόχρονη μείωση των φορολογικών συντελεστών για τις επιχειρήσεις και την εργασία.

Ενώ η κρίση επηρέασε σοβαρά όλες τις περιφέρειες της Ελλάδας, οι ανισότητες μεταξύ τους διευρύνθηκαν σημαντικά την τελευταία δεκαετία. Το χάσμα μεταξύ των περιφερειών και της Αθήνας δεν έχει γεφυρωθεί και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της μέσης ελληνικής περιφέρειας αντιστοιχεί σε μόλις 60 % εκείνου της πρωτεύουσας. Η απασχόληση, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός παρουσιάζουν επίσης μεγάλες περιφερειακές διακυμάνσεις.

Αρκετά χρόνια ανεπαρκών επενδύσεων δημιούργησαν μεγάλα επενδυτικά κενά στην Ελλάδα. Η ενίσχυση των επενδύσεων θα συμβάλει καθοριστικά στη στήριξη της ανάπτυξης σε πιο μακροπρόθεσμο επίπεδο. Οι τομείς προτεραιότητας για επενδύσεις του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα περιλαμβάνουν τις μεταφορές και την εφοδιαστική· τη βιώσιμη αναγέννηση των αστικών και των πλέον μειονεκτουσών και υποβαθμισμένων περιοχών· την ενεργειακή απόδοση και τις υποδομές· την προστασία του περιβάλλοντος· τις ψηφιακές τεχνολογίες· την απασχόληση, τις δεξιότητες, την εκπαίδευση και την κατάρτιση, την κοινωνική ένταξη και την ενσωμάτωση, την υγεία, την έρευνα και την ανάπτυξη, κυρίως μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης σε τομείς όπως τα γεωργικά προϊόντα διατροφής και ο τουρισμός. Στο παράρτημα Δ προσδιορίζονται οι βασικές προτεραιότητες για στήριξη από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + και το Ταμείο Συνοχής για την περίοδο 2021-2027 στην Ελλάδα, με βάση την ανάλυση των επενδυτικών αναγκών και προκλήσεων που περιγράφονται στην παρούσα έκθεση.

Παρόλο που το 2018 η Ελλάδα δεν έλαβε ειδικές ανά χώρα συστάσεις, ανέλαβε τη δέσμευση να συνεχίσει και να ολοκληρώσει όλες τις βασικές μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, και ανέλαβε σαφώς

καθορισμένες δεσμεύσεις προς τους ευρωπαϊούς εταίρους τον Ιούνιο του 2018. Οι δεσμεύσεις αφορούν τους τομείς (i) των δημοσιονομικών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων· (ii) των μεταρρυθμίσεων κοινωνικής πρόνοιας· (iii) της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας· (iv) των μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας και στις αγορές προϊόντων· (v) της διαχείρισης και ιδιωτικοποίησης των κρατικών περιουσιακών στοιχείων· και (vi) των μεταρρυθμίσεων της δημόσιας διοίκησης και της δικαιοσύνης. Η Επιτροπή παρακολουθεί αυτές τις δεσμεύσεις στο πλαίσιο της «ενισχυμένης εποπτείας» της. Η δεύτερη τριμηνιαία έκθεση δημοσιεύεται παράλληλα με την παρούσα έκθεση χώρας. Το ευρύτερο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας καθορίζεται στη στρατηγική ανάπτυξης του Ιουλίου 2018 και καλύπτει παρόμοιους τομείς.

Ως προς τους εθνικούς στόχους στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», η Ελλάδα έχει καλές επιδόσεις όσον αφορά τη μείωση του ποσοστού πρόωρης σχολικής εγκατάλειψης, την αύξηση της επιτυχίας στην τρίτοβάθμια εκπαίδευση και τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Βρίσκεται σε καλό δρόμο για την επίτευξη των στόχων της σχετικά με την έρευνα και την ανάπτυξη, τη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την ενεργειακή απόδοση. Αντίθετα, το ποσοστό απασχόλησης και η μείωση της φτώχειας υπολείπονται του στόχου.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει προκλήσεις για τους περισσότερους δείκτες του Πίνακα Αποτελεσμάτων στον Κοινωνικό Τομέα που στηρίζει τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Το ποσοστό ανεργίας είναι μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, αν και υπάρχουν ενδείξεις βελτίωσης. Η αποτελεσματικότητα και η επάρκεια των κοινωνικών μεταβιβάσεων εξακολουθούν να προκαλούν ανησυχία, αλλά οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας αναμένεται να βελτιώσουν την κατάσταση. Τα τελευταία χρόνια έχουν θεσπιστεί μέτρα για τη βελτίωση της ποιότητας του κοινωνικού διαλόγου, αλλά χρειάζεται ακόμη να διασφαλιστεί η επαρκής συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στη χάραξη των εθνικών πολιτικών.

Τα κύρια ευρήματα της εμπειριστατωμένης επισκόπησης που περιέχονται στην παρούσα

έκθεση και οι σχετικές προκλήσεις πολιτικής έχουν ως εξής:

Η μείωση των συσσωρευμένων ανισορροπιών θα απαιτήσει πολλά έτη συνεχούς εφαρμογής των μεγάλων θεσμικών και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησαν τα τελευταία χρόνια για τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και του κράτους, καθώς και σταθερή ανάπτυξη επί πολλά έτη. Αυτό θα επιτρέψει επίσης τη μείωση της τρωτότητας της Ελλάδας έναντι των διεθνών εξελίξεων και θα ενισχύσει την εμπιστοσύνη της αγοράς. Παρά τη θέσπιση σημαντικών μέτρων στο πλαίσιο της Ευρωομάδας του Ιουνίου του 2018 για τη διασφάλιση της βιωσιμότητας του χρέους, τα διαφορικά επιτόκια (spreads) παρέμειναν υψηλά. Αντικατοπτρίζουν τις ανησυχίες της αγοράς σχετικά με τη δέσμευση των αρχών χάραξης πολιτικής στην Ελλάδα να διατηρήσουν υγιείς οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Τα υψηλά διαφορικά επιτόκια εμποδίζουν τις τραπεζικές χορηγήσεις σε μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν ζωτική σημασία για τη στήριξη της ανάκαμψης της οικονομίας μέσω των επενδύσεων.

Το απόθεμα του δημόσιου χρέους παραμένει εξαιρετικά υψηλό, αλλά τα μέτρα για το χρέος που εγκρίθηκαν το 2017 και συμφωνήθηκαν τον Ιούνιο του 2018 εξασφαλίζουν ότι το ετήσιο βάρος του χρέους παραμένει σε διαχειρίσιμο επίπεδο. Το χρέος είχε ανέλθει στο 180 % του ΑΕΠ στα τέλη του 2018, το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ. Δεδομένων των ιδιαίτερα ευνοϊκών όρων του χρέους, οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες προβλέπεται ότι θα παραμείνουν κάτω από το 15 % του ΑΕΠ μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2030, με αποτέλεσμα να περιορίζονται οι κίνδυνοι εξυπηρέτησης του χρέους. Οι θετικές αξιολογήσεις όσον αφορά την υλοποίηση των μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας θα χρησιμεύσουν στους ευρωπαίους εταίρους της Ελλάδας ως βάση συμφωνίας για την εφαρμογή πρόσθετων μέτρων για το χρέος ύψους περίπου 0,7 % του ΑΕΠ ετησίως. Τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους (δηλαδή οι υποχρεώσεις των μη χρηματοπιστωτικών εταιρειών και των νοικοκυριών) παραμένουν περιορισμένα, αν και τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας δείχνουν ότι η δανειοληπτική ικανότητα τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη

χρηματοπιστωτικών εταιρειών στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Η εξασφάλιση της βιωσιμότητας του δημόσιου χρέους μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα θα απαιτήσει τη διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και τη συνέχιση και ολοκλήρωση των δημοσιονομικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που ξεκίνησαν τα τελευταία έτη. Θα απαιτήσει την πλήρη εφαρμογή της μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος του 2016 και την ολοκλήρωση των μεταρρυθμίσεων στον τομέα της υγείας. Επιπλέον, θα απαιτήσει τον εκσυγχρονισμό του συστήματος φορολόγησης της ακίνητης περιουσίας και τη χρήση των δημοσιονομικών περιθωρίων που προκύπτουν για τη μετάβαση σε μια φορολογική δομή περισσότερο φιλική προς την ανάπτυξη, και την περαιτέρω βελτίωση της είσπραξης των φόρων, με την ενίσχυση της λειτουργικής ανεξαρτησίας της φορολογικής αρχής. Τέλος, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί το θέμα των καθυστερούμενων οφειλών, να βελτιωθεί περαιτέρω η διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και να συνεχιστεί η βελτίωση της διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων του Δημοσίου.

Η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση της Ελλάδας παραμένει άκρως αρνητική. Παρά τη σημαντική βελτίωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κατά τη διάρκεια της κρίσης και της αισθητής αύξησης των εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών κατά τα τελευταία δύο έτη, μέρος της βελτίωσης αναμένεται να αντιστραφεί, καθώς ανακάμπτει η οικονομία και αυξάνεται η εγχώρια ζήτηση. Θα απαιτηθεί περαιτέρω ανακατανομή των παραγωγικών πόρων προς τους τομείς των εμπορευσιμων αγαθών και υπηρεσιών και μείωση της εξάρτησης από τις εισαγωγές.

Τα μέτρα πολιτικής ευρείας κλίμακας για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την ενίσχυση της βιωσιμότητας του τραπεζικού συστήματος συνέβαλαν στη σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Τα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας έχουν αυξηθεί, οι καταθέσεις έχουν σταθεροποιηθεί και η εξάρτηση από τη χρηματοδότηση της κεντρικής τράπεζας έχει μειωθεί. Ωστόσο, η κερδοφορία των τραπεζών παραμένει σε χαμηλά επίπεδα. Οι ισολογισμοί των τραπεζών εξακολουθούν να επιβαρύνονται από

πολύ υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων και η επίλυση του ζητήματος αυτού εξακολουθεί να είναι η σημαντικότερη πρόκληση που αντιμετωπίζει ο χρηματοπιστωτικός τομέας βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Η διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του σχετικού νομικού πλαισίου και της δέσμης εργαλείων θα είναι κρίσιμης σημασίας για την ικανότητα των τραπεζών να συνεχίσουν να ανταποκρίνονται σε αναθεωρημένους και φιλόδοξους στόχους. Η διακυβέρνηση του τραπεζικού συστήματος βελτιώθηκε μετά την ανασυγκρότηση των διοικητικών συμβουλίων των τραπεζών.

Οι μεταρρυθμίσεις των μισθολογικών διαπραγματεύσεων και άλλων θεσμών της αγοράς εργασίας βοήθησαν την Ελλάδα να ανακτήσει την ανταγωνιστικότητα του κόστους, και η διαφύλαξη αυτών των βελτιώσεων θα συμβάλει καθοριστικά στην αύξηση της απασχόλησης και στη μείωση της ανεργίας. Η κυβέρνηση αύξησε τον κατώτατο μισθό κατά 10,9 % από την 1η Φεβρουαρίου 2019. Παράλληλα, καταργήθηκε ο υποκατώτατος μισθός για άτομα κάτω των 25 ετών, με αποτέλεσμα την κατά 27 % αύξηση του κατώτατου μισθού για αυτήν την ηλικιακή ομάδα. Αυτή η αύξηση του κατώτατου μισθού οδηγεί μεσοπρόθεσμα σε υψηλότερο κίνδυνο αρνητικών επιδράσεων στην απασχόληση, ιδίως όσον αφορά τα άτομα χαμηλής ειδίκευσης, τους νέους εργαζομένους και τους εργαζομένους με μακρά προϋπηρεσία. Καίριος θα είναι ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων στο μέλλον καθώς, στο πλαίσιο των συλλογικών διαπραγματεύσεων, θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι η διαμόρφωση των μισθών θα λαμβάνει δεόντως υπόψη την ανάγκη διατήρησης των βελτιώσεων της ανταγωνιστικότητας καθώς και τις ειδικές συνθήκες που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις, πολλές από τις οποίες παραμένουν σε δυσχερή οικονομική κατάσταση. Άλλα βασικά διαρθρωτικά ζητήματα που αναλύονται στην παρούσα έκθεση και στα οποία παρουσιάζονται οι ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η οικονομία της Ελλάδας είναι τα εξής:

Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις, η ανεργία των νέων και η μακροχρόνια ανεργία εξακολουθούν να προκαλούν σοβαρές ανησυχίες. Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας υστερεί σημαντικά σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, η κυβέρνηση άρχισε να εφαρμόζει πολιτικές για τη

βελτίωση της απασχολησιμότητας και την προώθηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Παράλληλα, η κυβέρνηση συνεχίζει τις προσπάθειες καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας. Η θέσπιση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης θα έχει καθοριστική σημασία για τη μείωση των αναντιστοιχιών δεξιοτήτων και την αύξηση της απασχολησιμότητας, ιδίως των νέων.

Αν και εξακολουθεί να είναι δύσκολη, η κοινωνική κατάσταση αναμένεται να συνεχίσει να βελτιώνεται τα επόμενα χρόνια, χάρη στο συνδυασμένο αποτέλεσμα της οικονομικής ανάκαμψης και της μεταρρύθμισης της κοινωνικής πρόνοιας. Έχουν γίνει σημαντικά βήματα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας, της αποτελεσματικότητας και της επάρκειας του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, και ειδικότερα με την καθιέρωση ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, τη μεταρρύθμιση των οικογενειακών επιδομάτων και την προσεχή θέσπιση ενός νέου επιδόματος στέγασης με βάση τους πόρους. Η ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης του συστήματος επιδομάτων αναπηρίας και η αναθεώρηση του συστήματος επιδοτήσεων για τις τοπικές δημόσιες μεταφορές θα μπορούσαν να βελτιώσουν περαιτέρω την αποτελεσματικότητα του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Η σημαντική υποεκτέλεση του προϋπολογισμού για τις δημόσιες επενδύσεις αποτελεί πρόβλημα εδώ και αρκετά χρόνια. Αυτό οφείλεται σε διαρθρωτικές αδυναμίες στην ανάπτυξη έργων επενδυτικής βαθμίδας καθώς και σε μη βέλτιστες πρακτικές σε επίπεδο κατάρτισης προϋπολογισμού. Στο πλαίσιο της ανεξάρτητης επανεξέτασης του πλαισίου κατάρτισης του προϋπολογισμού για τις επενδύσεις θα προταθούν μέτρα για την αντιμετώπιση των αδυναμιών.

Μετά από αρκετά έτη σημαντικής υποχώρησης, οι τραπεζικές χορηγήσεις προς τον ιδιωτικό τομέα εξακολουθούν να είναι πολύ συγκρατημένες, αν και υπάρχουν μικρές ενδείξεις βελτίωσης για τις μεγάλες εταιρείες. Η πρόσβαση σε χρηματοδότηση παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη, πράγμα που πλήττει όχι μόνο τις μικρομεσαίες αλλά και τις νεοφυείς και τις επεκτεινόμενες επιχειρήσεις, προκαλώντας

προβλήματα ρευστότητας και ανακόπτοντας τις επενδύσεις.

Η συνέχιση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στις αγορές προϊόντων θα έχει ουσιαστική σημασία για τη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος και την προσέλκυση επενδύσεων. Παρά τις εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις για τη μείωση του διοικητικού φόρτου, την τόνωση του ανταγωνισμού, την απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης επενδύσεων, την ελάφρυνση των δυσανάλογων περιορισμών στα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα, τη σύνταξη κτηματολογίου και τη βελτίωση του χωροταξικού σχεδιασμού, η Ελλάδα εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με τις βέλτιστες πρακτικές σε επίπεδο ΕΕ και παγκοσμίως. Οι αρχές εφαρμόζουν τα εναπομένοντα στάδια της μεταρρύθμισης των διαδικασιών αδειοδότησης επενδύσεων και προχωρούν στη σύνταξη ολοκληρωμένου κτηματολογίου για ακίνητα και γεωτεμάχια. Η πλήρης και ομαλή εφαρμογή του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων αναμένεται να προσελκύσει επενδυτές.

Οι μεταρρυθμίσεις των βιομηχανιών δικτύου, όπως της ενέργειας και των μεταφορών, αναμένεται να μειώσουν το κόστος για τους πελάτες και να οδηγήσουν σε βελτιώσεις των υποδομών. Η αγορά ενέργειας εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από συγκεντρωτική δομή, σχετικά υψηλές τιμές χονδρικής και εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα. Το σύστημα μεταφορών βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις οδικές μεταφορές, στις μεταφορές με βάση το πετρέλαιο και χαρακτηρίζεται από χαμηλή παραγωγικότητα. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της οικονομίας και της κοινωνίας εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση, λόγω της χαμηλής πρόσβασης σε ευρυζωνικό δίκτυο υψηλής ταχύτητας και των ψηφιακών δεξιοτήτων που βρίσκονται πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Ο ανεπαρκής συντονισμός και η χαμηλή διοικητική ικανότητα στη δημόσια διοίκηση εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικά προβλήματα, τα οποία παρακωλύουν επίσης τις επιχειρήσεις και τις επενδύσεις. Η εθνική στρατηγική για τη διοικητική μεταρρύθμιση αποσκοπεί στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της διοίκησης μέσω της βελτίωσης των διαδικασιών για διορισμούς σε διευθυντικές θέσεις και της εφαρμογής σύγχρονων πρακτικών όσον

αφορά τους ανθρώπινους πόρους. Οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να εφαρμοστούν πλήρως και να αντιμετωπιστούν δεόντως οι τυχόν αδυναμίες όσον αφορά τους διορισμούς ανώτερων διοικητικών στελεχών. Η Ελλάδα έχει επικαιροποιήσει το εθνικό της σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Χάρη στις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις, και με εξαίρεση μια μικρή μείωση που παρατηρήθηκε το 2018, η Ελλάδα βελτιώνει σταθερά τη βαθμολογία της στον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς στη διάρκεια των τελευταίων ετών. Ωστόσο, η βαθμολογία της παραμένει χαμηλή και εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα, ιδίως όσον αφορά τον πλημμελή μηχανισμό συντονισμού περιπτώσεων διαφθοράς, τα πολύπλοκα συστήματα ασυλίας και οι επιεικείς διατάξεις περί παραγραφής, καθώς και τα νομοθετικά κενά για την προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος.

Το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προβλήματα αποτελεσματικότητας και οι μεταρρυθμίσεις στον τομέα αυτό είναι ζωτικής σημασίας για την ομαλή λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την ελευθέρωση του επενδυτικού δυναμικού της οικονομίας. Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις, ο χρόνος για την έκδοση μιας απόφασης είναι συχνά υπερβολικά μεγάλος και οι συσσωρευμένες εκκρεμείς υποθέσεις θα απαιτήσουν περαιτέρω στοχευμένες δράσεις. Οι εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις αποσκοπούν στη μείωση των συσσωρευμένων εκκρεμών υποθέσεων αφερεγγυότητας νοικοκυριών και στην εφαρμογή ενός τριετούς σχεδίου δράσης, το οποίο περιλαμβάνει τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού συστήματος δικαιοσύνης.

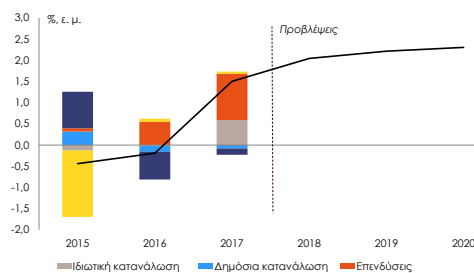
1. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Αύξηση του ΑΕΠ

Μετά από σχεδόν μια δεκαετία συρρίκνωσης και στασιμότητας, η οικονομία της Ελλάδας άρχισε και πάλι να αναπτύσσεται το 2017 και η ανάπτυξη αναμένεται να έχει επιταχυνθεί το 2018. Μετά την κατά 1,5 % αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ το 2017 χάρη στην εγχώρια ζήτηση, η ανάπτυξη προβλέπεται να έχει φθάσει στο 2 % το 2018. Η ανάπτυξη προβλέπεται να υπερβεί το 2 % το 2019 και το 2020. Οι επενδύσεις αναμένεται να ενισχύσουν την ανάπτυξη κατά τα επόμενα έτη χάρη στις μεταρρυθμίσεις και τις διαρθρωτικές προσαρμογές στο πλαίσιο του προγράμματος στήριξης, ενώ η αύξηση της ιδιωτικής κατανάλωσης θα προσφέρει και αυτή σταθερή στήριξη.

Η ιδιωτική κατανάλωση αποτέλεσε τον βασικό κινητήριο μοχλό της ανάπτυξης το 2018. Η ιδιωτική κατανάλωση άρχισε να σημειώνει ανάκαμψη το 2017 και αναμένεται να έχει επιταχυνθεί περαιτέρω το 2018. Παρόλο που η βελτίωση αυτή ενισχύεται από την αύξηση της απασχόλησης, αν και η αύξηση των πραγματικών μισθών παραμένει υποτονική, τα νοικοκυριά εξακολουθούν να χρηματοδοτούν μέρος των δαπανών τους καταφεύγοντας στις αποταμιεύσεις τους. Παρά τη βελτίωση που σημειώθηκε από τα μέσα του 2017, το ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών παρέμεινε αρνητικό — περίπου στο -4 % στα μέσα του 2018.

Διάγραμμα 1.1: Αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Τα ακαθάριστα περιουσιακά στοιχεία του τομέα των νοικοκυριών εξαντλούνται. Ενώ τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους είναι κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ και κάτω από το όριο του 133 % του ΑΕΠ που προβλέπεται στον πίνακα αποτελεσμάτων στον οποίο στηρίζεται η

διαδικασία μακροοικονομικών ανισορροπιών, το αρνητικό ποσοστό αποταμίευσης σε συνδυασμό με τις αρνητικές ροές πιστώσεων λιανικής υποδηλώνει ότι τα νοικοκυριά χρησιμοποιούν τα περιουσιακά τους στοιχεία για να χρηματοδοτήσουν μέρος των δαπανών τους. Επιπλέον, τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας, μεταξύ των οποίων η υψηλή ανεργία, η χαμηλή αναμενόμενη αύξηση του εισοδήματος, το υψηλό δημόσιο χρέος και η προβλεπόμενη αύξηση του λόγου ηλικιακής εξάρτησης, δείχνουν ότι η ικανότητα εξυπηρέτησης χρέους του ιδιωτικού τομέα είναι χαμηλή.

Διάγραμμα 1.2: Συμβολή στην ανάπτυξη και μερίδιο των τομέων που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες στην οικονομία

Τομείς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών: γεωργία, βιομηχανία, εμπόριο, τουρισμός, μεταφορές. Η συμβολή στην ανάπτυξη αναφέρεται στην ετήσια αύξηση της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας

Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

Οι εξαγωγές συνετέλεσαν επίσης σημαντικά στην ανάπτυξη το 2018. Το έτος αυτό, ο κλάδος του τουρισμού σημείωσε πολύ καλά αποτελέσματα και οι εξαγωγές αγαθών της χώρας αυξήθηκαν και αυτές με ταχύ ρυθμό. Ωστόσο, η αύξηση των εισαγωγών μετριάστηκε λόγω της χαμηλής εγχώριας ζήτησης επενδύσεων. Οι τομείς που παράγουν εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες παρουσίασαν σταθερή αύξηση των μεριδίων τους στην οικονομία και το μεγαλύτερο μέρος της ανάπτυξης από το 2017 οφείλεται σε αυτούς τους τομείς. Η αύξηση των εξαγωγικών ικανοτήτων της Ελλάδας αναμένεται να μειώσει την πίεση στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, καθώς η ζήτηση για εισαγωγές αυξάνεται με την οικονομική ανάκαμψη.

Ο δείκτης επενδύσεων προς το ΑΕΠ εξακολουθεί να είναι πολύ χαμηλός ιδίως λόγω της χαμηλής επενδυτικής διάθεσης του ιδιωτικού τομέα. Οι επενδύσεις αντιπροσώπευαν συνήθως άνω του 25 % του ΑΕΠ κατά τα έτη πριν από την κρίση, ενώ το 2018 αντιπροσωπεύουν ποσοστό χαμηλότερο του 15 % του ΑΕΠ, κυρίως λόγω της μείωσης των επενδύσεων σε κατοικίες. Οι επενδύσεις στον κατασκευαστικό τομέα παρουσιάζουν αύξηση, αλλά οι επενδύσεις σε εξοπλισμό μειώθηκαν σημαντικά το 2018 σε σύγκριση με το 2017. Τόσο η οικιστική όσο και η μη οικιστική οικοδομική δραστηριότητα αυξήθηκαν το 2018, αν και από πολύ χαμηλή βάση (βλέπε τμήμα 3.4.1), πράγμα που σημαίνει ότι η συμβολή τους στην ανάπτυξη είναι περιορισμένη. Οι δημόσιες επενδύσεις υστερούν επίσης σε σχέση με τα προ της κρίσης επίπεδα. Το κενό επενδύσεων δείχνει ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια ανάκαμψης εάν βελτιωθεί το επιχειρηματικό κλίμα. Η ανάκαμψη των επενδύσεων αναμένεται να ενισχυθεί χάρη στη μεταρρύθμιση του πλαισίου αδειοδότησης των επενδύσεων και πολλές άλλες μεταρρυθμίσεις που εγκρίθηκαν για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Θα εξαρτηθεί επίσης από την ικανότητα του τραπεζικού τομέα για παροχή πιστώσεων προς τις επιχειρήσεις κατά τα επόμενα έτη. Οι νέες επενδύσεις μέσω του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων και οι νέες άμεσες ξένες επενδύσεις θα μπορούσαν να στηρίξουν την οικονομική ανάκαμψη. Τα πρόσθετα εισοδήματα και η παραγωγική ικανότητα που συνδέεται με τις επενδύσεις αυτές θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε υψηλότερα επίπεδα απασχόλησης, εισοδήματος και ιδιωτικής δαπάνης.

Δυνητική ανάπτυξη

Η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων μπορεί να συμβάλει στον μετριασμό των μελλοντικών προκλήσεων. Οι δυσμενείς δημογραφικές τάσεις αναμένεται να επηρεάσουν αρνητικά το αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας. Τα τελευταία χρόνια, η χώρα αντιμετώπισε απώλεια φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου λόγω του χαμηλού ποσοστού επενδύσεων και της μετανάστευσης ειδικευμένων εργαζομένων. Ωστόσο, οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις στις αγορές εργασίας και προϊόντων και η δέσμευση των ελληνικών αρχών να συνεχίσουν τις μεταρρυθμίσεις που ξεκίνησαν στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας — οι οποίες

αποτυπώνονται επίσης στην εθνική στρατηγική ανάπτυξης — είναι ικανές να αυξήσουν τη μελλοντική παραγωγικότητα με τη βελτίωση του επιχειρηματικού και κανονιστικού περιβάλλοντος, τη μείωση των τιμών μέσω της τόνωσης του ανταγωνισμού και την ενίσχυση της διακυβέρνησης και του δικαστικού συστήματος. Η συνακόλουθη αύξηση των εγχώριων και ξένων επενδύσεων, που θα στηρίζονται σε τεχνολογίες αιχμής και σε βέλτιστες πρακτικές, θα μπορούσε έτσι να οδηγήσει στην εκκίνηση ενός ενάρετου κύκλου ανάπτυξης που θα επιτρέψει την προσέλκυση του ταλαντούχου δυναμικού πίσω στη χώρα προσφέροντας ευκαιρίες για παραγωγικές και αποδοτικές θέσεις εργασίας.

Ωστόσο, η μέτρηση και η αξιολόγηση της δυνητικής ανάπτυξης με βάση τις πρόσφατες τάσεις είναι ιδιαίτερα αβέβαιη σε μια οικονομία που υφίσταται τόσο βαθιές διαρθρωτικές μεταβολές όπως αυτή της Ελλάδας.

Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός μειώθηκε το 2018. Ο πληθωρισμός, όπως αποτυπώνεται στον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ), έφθασε σε 1,1 % το 2017 ωθούμενος από τις αυξήσεις των έμμεσων φόρων. Το 2018, η επίδραση των φορολογικών αλλαγών μετριάστηκε και ο ονομαστικός πληθωρισμός μειώθηκε στο 0,8 %. Αν δεν ληφθούν υπόψη τα αποτελέσματα των φόρων, ο πληθωρισμός σημείωσε μέτρια αύξηση το 2018, φθάνοντας στο 0,7 %, από 0,3 % το 2017. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην αύξηση των τιμών της ενέργειας, καθώς ο πυρήνας του πληθωρισμού (δομικός πληθωρισμός) το 2018 δεν ξεπέρασε το 0,5 %, δηλαδή διατηρήθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα από το 0,6 % που κατέγραψε το 2017. Ο πληθωρισμός αναμένεται να παραμείνει σε χαμηλά επίπεδα το 2019, δεδομένου ότι η μείωση των τιμών της ενέργειας αντισταθμίζει την αύξηση του δομικού πληθωρισμού. Από το 2020, ο πληθωρισμός αναμένεται να αυξηθεί καθώς οι τιμές της ενέργειας σταθεροποιούνται και ο δομικός πληθωρισμός αυξάνεται παράλληλα με την οικονομική ανάκαμψη. Ο πληθωρισμός αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω κατά τα επόμενα έτη και να φθάσει σχεδόν στο 2 % έως το 2023.

Αγορά εργασίας

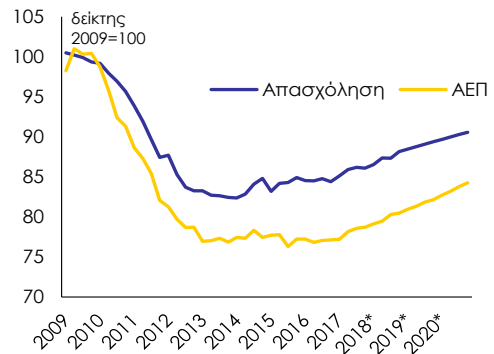
Οι συνθήκες της αγοράς εργασίας αναμένεται να συνεχίσουν να βελτιώνονται σταδιακά, αν και από πολύ ασθενή βάση. Η βελτίωση των επιπέδων απασχόλησης άρχισε το 2014, πριν την ανάκαμψη της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Αυτό δείχνει ότι οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας είχαν θετικό αντίκτυπο. Το ποσοστό ανεργίας μειώνεται επίσης σταθερά, μετά την κορύφωσή του στο 27,9 % τον Σεπτέμβριο του 2013, και ανέρχεται πλέον στο 18,5 % (Νοέμβριος

2018). Οι θετικές αυτές εξελίξεις αναμένεται να

συνεχιστούν σταθερά ακολουθώντας την ανοδική πορεία της οικονομικής ανάκαμψης. Η αύξηση της απασχόλησης προβλέπεται να ανέλθει σε 1,8 % το 2019 και 1,4 % το 2020, και το ποσοστό ανεργίας προβλέπεται να μειωθεί σε περίπου 16 % έως το τέλος του 2020. Παρά τη σημαντική βελτίωση, η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην ΕΕ, η οποία υπερβαίνει το προ της κρίσης επίπεδο κατά περίπου 10 εκατοστιαίες μονάδες. Ιδιαίτερα ανησυχητικό είναι το πολύ υψηλό ποσοστό των μακροχρόνια και πολύ μακροχρόνια ανέργων (το 73 % ήταν άνεργοι για περισσότερο από 1 έτος και οι μισοί από αυτούς ήταν άνεργοι για περισσότερα από 4 έτη). Το ποσοστό απασχόλησης (59,3 %) είναι πολύ χαμηλό και σημαντικά χαμηλότερο από

τον μέσο όρο της ΕΕ (73,2 %), αλλά το ποσοστό

Διάγραμμα 1.3: Απασχόληση και επίπεδα ΑΕΠ σε σχέση με το 2009

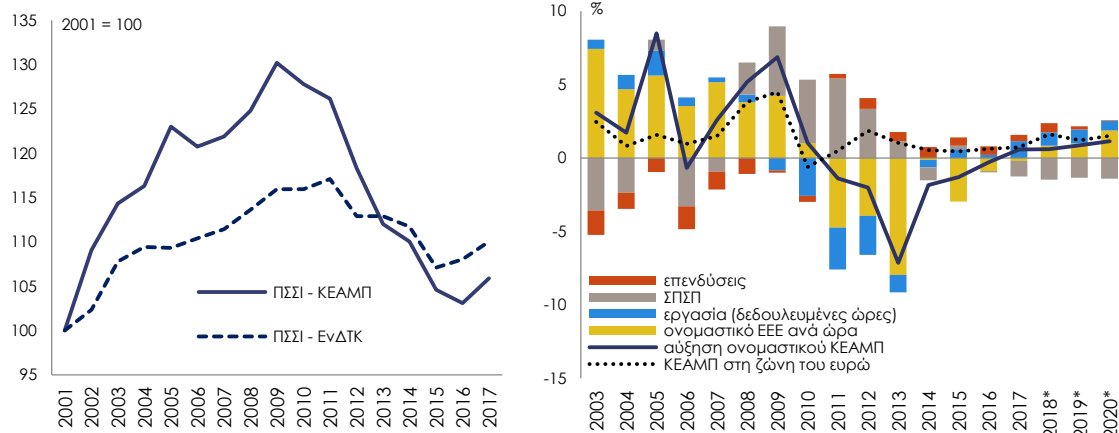
Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, το οποίο παρέμεινε μάλλον σταθερό κατά τη διάρκεια της κρίσης, είναι τώρα κατά 2 εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερο από ό, τι το 2008.

Κοινωνική ανάπτυξη

Παρά τις πρόσφατες βελτιώσεις, οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης εξακολουθούν να είναι ορατές σε όλους τους κοινωνικούς δείκτες. Η μεγάλη αύξηση της ανεργίας και η περιορισμένη ικανότητα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας να προσφέρει προστασία έναντι της

Διάγραμμα 1.4: Τάση ανταγωνιστικότητας (αριστερά) και κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην Ελλάδα, ομαδοποιημένα ανά συνιστώσες και σε σύγκριση με τη ζώνη του ευρώ (δεξιά)

Η πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΠΣΣΙ) είναι ο σταθμισμένος μέσος όρος του επιπέδου ανταγωνιστικότητας μιας χώρας σε σχέση με έναν δείκτη. Μεταξύ άλλων μεθοδολογιών, μπορεί να μετρηθεί με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος («ΠΣΣΙ — ΚΕΑΜΠ») ή τα επίπεδα τιμών («ΠΣΣΙ — ΕνΔΤΚ»). «ΣΠΣΠ» είναι η συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής, εκτιμώμενη εμπειρικά για τους σκοπούς του παρόντος πίνακα ως η διαφορά της αύξησης της παραγωγής που μπορεί να αποδοθεί σε απλή συσσώρευση συντελεστών παραγωγής και της παρατηρούμενης αύξησης της παραγωγής. «ΕΕΕ ανά ώρα» είναι το εισόδημα εξαρτημένης εργασίας ανά δεδουλευμένη ώρα.

Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

φτώχειας είχαν ως αποτέλεσμα τη μεγάλη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και την απότομη αύξηση της φτώχειας. Ειδικότερα, το 2016, η σοβαρή υλική στέρηση κορυφώθηκε στο επίπεδο του 22,4 %, από 11 % το 2009, που είναι από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ και περίπου τριπλάσιο από τον μέσο όρο της ΕΕ. Ωστόσο, η κοινωνική κατάσταση βελτιώθηκε το 2017, και ο δείκτης στέρησης μειώθηκε στο 21,1 %. Η μείωση των εισοδημάτων σε γενικές γραμμές ακολουθούσε αναλογικά την κατανομή του εισοδήματος. Ως εκ τούτου, κατά την ίδια περίοδο, η εισοδηματική ανισότητα, η οποία ήταν μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ ήδη πριν από την κρίση, δεν μεταβλήθηκε σημαντικά. Η κοινωνική κατάσταση άρχισε να βελτιώνεται από το 2017, χάρη στη σταδιακή ανάκαμψη της αγοράς εργασίας και στις μεταρρυθμίσεις που ενίσχυσαν το ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας (σύμφωνα με ταχείες εκτιμήσεις για το 2018, αναμένεται περαιτέρω μείωση του κινδύνου φτώχειας).

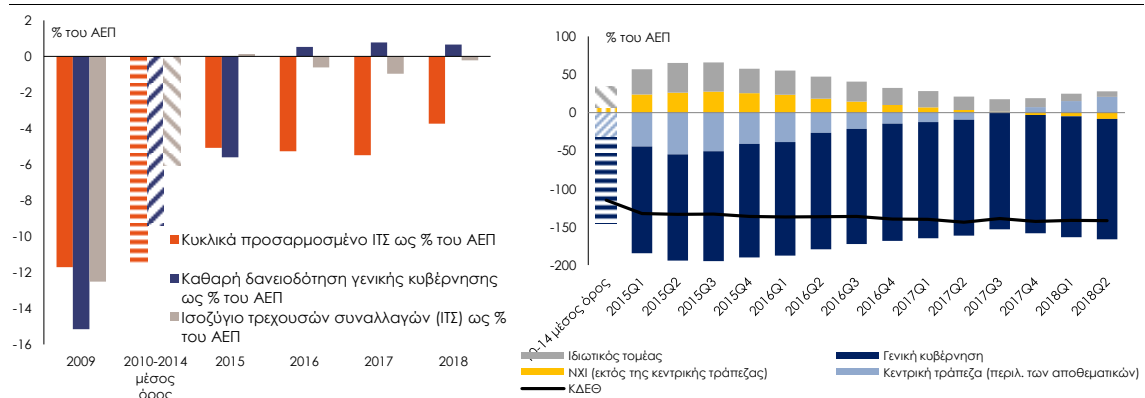
Η αύξηση των μισθών αναμένεται να είναι θετική αλλά συγκρατημένη, καθώς η ακόμη πολύ υψηλή ανεργία απορροφάται σταδιακά. Μετά από μια ισχυρή μισθολογική προσαρμογή κατά τη διάρκεια της κρίσης για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, με την κατά 19,4 % μείωση της αμοιβής εξηρημένης εργασίας σε ονομαστικούς όρους από το 2009, οι μισθολογικές προσαρμογές σταμάτησαν το 2017. Η αύξηση της ονομαστικής αμοιβής ανά εργαζόμενο (η οποία ανερχόταν σε 0,5 % το 2017)

προβλέπεται ότι θα παραμείνει ελαφρά κάτω από το 1 % το 2018, και στη συνέχεια θα αυξηθεί με πολύ αργό ρυθμό, λόγω της σημαντικής υποτονικότητας της αγοράς εργασίας, η οποία εξακολουθεί να εμφανίζει πολύ υψηλή ανεργία και μέτρια ζήτηση εργασίας. Ταυτόχρονα, οι μισθολογικές εξελίξεις θα εξαρτηθούν από την έκβαση των νέων διαπραγματεύσεων για τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας (στις οποίες οι τομεακές συμφωνίες θα αποτελούν και πάλι το βασικό επίπεδο διαπραγματεύσεων). Περαιτέρω αυξητικές πιέσεις μπορεί να προκύψουν από τις πολιτικές αποφάσεις για την αύξηση του κατώτατου μισθού, και ιδίως με την κατάργηση του υποκατώτατου μισθού για τους νέους κάτω των 25 ετών.

Ανταγωνιστικότητα

Μετά από μια σημαντική προσαρμογή του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ) από την έναρξη της κρίσης, το ΚΕΑΜΠ έχει σταθεροποιηθεί σε γενικές γραμμές από το 2016. Αναμένεται μέτρια αύξηση το 2018, καθώς η αμοιβή ανά ώρα εργασίας αναμένεται να αρχίσει να αυξάνεται. Δεδομένου του σταθερά χαμηλού ποσοστού επενδύσεων, η εξάντληση του κεφαλαίου αναμένεται να συνεχίσει να επηρεάζει αρνητικά το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος το 2018. Η μικρή συνολική αύξηση το 2017 και το 2018 εξακολουθεί να είναι χαμηλότερη από τον ρυθμό αύξησης της ζώνης του ευρώ (ΖΕ-19). Η αύξηση αυτή δεν αναμένεται να διαβρώσει τα οφέλη σε

Διάγραμμα 1.5: **Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δανειστικότητα γενικής κυβέρνησης (αριστερά)· καθαρή διεθνής επενδυτική θέση ανά οικονομικούς φορείς (δεξιά)**

ΙΠΣ = Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών · ΝΧΙ = νομισματικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που αποτελούν πιστωτικά ιδρύματα και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς μόνιμους κατοίκους, των οποίων η δραστηριότητα συνίσταται στην αποδοχή καταθέσεων ή/και στενών υποκατάστατων των καταθέσεων από οντότητες που δεν αποτελούν ΝΧΙ. «ΚΔΕΘ» σημαίνει «καθαρή διεθνής επενδυτική θέση», η οποία είναι το απόθεμα ξένων στοιχείων ενεργητικού μιας χώρας μείον τις εξωτερικές υποχρεώσεις της.

Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

επίπεδο ανταγωνιστικότητας των τελευταίων ετών. Οι αυξήσεις της συνολικής παραγωγικότητας των συντελεστών παραγωγής και του ποσοστού επενδύσεων προβλέπεται ότι θα είναι αρκετά υψηλές ώστε να αντισταθμίσουν τις αναδυόμενες τάσεις των ονομαστικών αυξήσεων της ωριαίας αμοιβής της εργασίας και των μειώσεων των ωρών εργασίας και να διατηρήσουν τα πρόσφατα οφέλη ανταγωνιστικότητας, έτσι ώστε οποιαδήποτε αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος να συμβαδίζει με τις εξελίξεις στη ζώνη του ευρώ.

Εξωτερική θέση

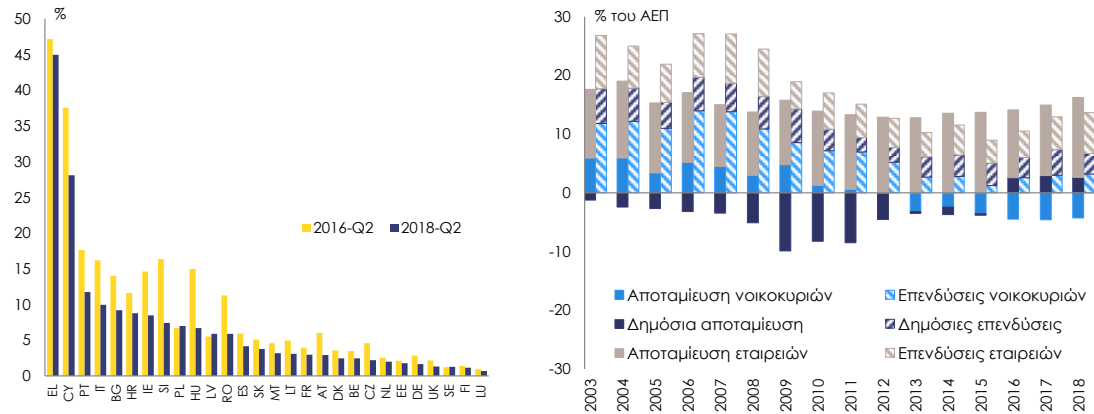
Υπήρξε σημαντική προσαρμογή στην εξωτερική θέση της Ελλάδας από την αρχή της κρίσης, καθώς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της από ελλείμματα άνω του 15 % του ΑΕΠ το 2008/2009 κατέγραψε μικρά πλεονάσματα το 2015/2016. Τα κατάλοιπα αυτών των μεγάλων ελλειμμάτων του παρελθόντος αντανακλώνται στην άκρως αρνητική καθαρή διεθνή επενδυτική θέση (ΚΔΕΘ), η οποία ανερχόταν σε περίπου 140 % του ΑΕΠ το δεύτερο τρίμηνο του 2018 και εξακολουθεί να είναι σημαντικά υψηλότερη από τα προληπτικά κατώτατα όρια ⁽²⁾ και το επίπεδο που θα συμβαδίζει με τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας ⁽³⁾. Ενώ η σύνθεση του αποθέματος της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης είναι εν γένει ευνοϊκή από άποψη βραχυπρόθεσμης βιωσιμότητας, δεδομένου ότι οι περισσότερες υποχρεώσεις έχουν τη μορφή δημόσιου χρέους που λήφθηκε με ευνοϊκούς όρους κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων συνδρομής, θα χρειαστούν

περαιτέρω προσπάθειες προσαρμογής για να διασφαλιστεί η μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα. Μολονότι η ζήτηση εισαγωγών είναι υποτονική λόγω των τρεχόντων σχετικά χαμηλών επιπέδων επενδύσεων και κατανάλωσης, το κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εξακολουθεί να εμφανίζει σημαντικό έλλειμμα της τάξης του 5 % του ΑΕΠ. Αυτό υποδηλώνει ότι οι μελλοντικές αυξήσεις των επενδύσεων και του βιοτικού επιπέδου θα απαιτήσουν συγκριτικά μεγαλύτερες αυξήσεις των εξαγωγών για να διατηρηθεί υπό έλεγχο το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Για να εξασφαλιστεί ότι η οικονομία θα είναι ανθεκτική σε μελλοντικούς κλυδωνισμούς, η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση θα πρέπει να συγκλίνει προς ένα προληπτικό επίπεδο ασφαλείας συμβατό με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής οικονομίας.

⁽²⁾ Τα ανά χώρα προληπτικά όρια ασφαλείας υποδηλώνουν το επίπεδο ΚΔΕΘ πέραν του οποίου καθίσταται πιθανή μια εξωτερική κρίση. Το επίπεδο ΚΔΕΘ σύμφωνα με τα θεμελιώδη μεγέθη αντιπροσωπεύει την ΚΔΕΘ που θα προέκυπτε εάν μια χώρα είχε διαχειριστεί το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της σύμφωνα με τα θεμελιώδη μεγέθη από το 1995. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με την εκτίμηση των ΚΔΕΘ βλ. Turrini and Zeugner (προσεχώς).

⁽³⁾ Η «κανονική» τιμή του κριτηρίου αναφοράς για το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας είναι 48 % και προκύπτει από παλινδρομήσεις οι οποίες λαμβάνουν υπόψη τις κυριότερες συνιστώσες που καθορίζουν την ισορροπία μεταξύ αποταμιεύσεων και επενδύσεων (π.χ. δημογραφικά στοιχεία, πόρους), καθώς και παράγοντες πολιτικής και τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές συνθήκες. Για λεπτομέρειες σχετικά με την εκτίμηση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με βάση τα θεμελιώδη μεγέθη, βλ. Coutinho et al (2018).

Διάγραμμα 1.6: Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων στην ΕΕ (αριστερά) και αποταμίευση και επενδύσεις των οικονομικών φορέων στην Ελλάδα

Πηγή: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και υπηρεσίες της Επιτροπής

Η σύγκλιση αυτή θα μπορούσε να επιτευχθεί πλήρως με ετήσιο πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της τάξης του 6,4 % για 10 έτη. Το ήμισυ του κενού θα μπορούσε να καλυφθεί εντός 10 ετών με ετήσιο πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της τάξης του 1,8 %.

Δημόσια οικονομικά

Η Ελλάδα αναμένεται να επιτύχει τους δημοσιονομικούς της στόχους το 2018 και το 2019. Λαμβάνοντας υπόψη τη δέσμη μέτρων που ενσωματώθηκε στον προϋπολογισμό του 2019, το ονομαστικό ισοζύγιο προβλέπεται να εμφανίσει πλεόνασμα 0,6 % του ΑΕΠ το 2018 και 0,2 % του ΑΕΠ το 2019. Όσον αφορά το πρωτογενές πλεόνασμα που παρακολουθείται στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας, αυτό αντιστοιχεί σε πρωτογενές πλεόνασμα ύψους 3,7 % του ΑΕΠ το 2018 και 3,5 % του ΑΕΠ το 2019⁽⁴⁾. Το δημόσιο χρέος εκτιμάται ότι κορυφώθηκε το 2018 και αναμένεται να υποχωρεί με ταχύ ρυθμό στο άμεσο μέλλον χάρη στην οικονομική ανάκαμψη και τα προβλεπόμενα πλεονάσματα του ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης.

Χρηματοπιστωτικός τομέας

Ο ελληνικός χρηματοπιστωτικός τομέας εξακολουθεί να είναι επωμισμένος με το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων

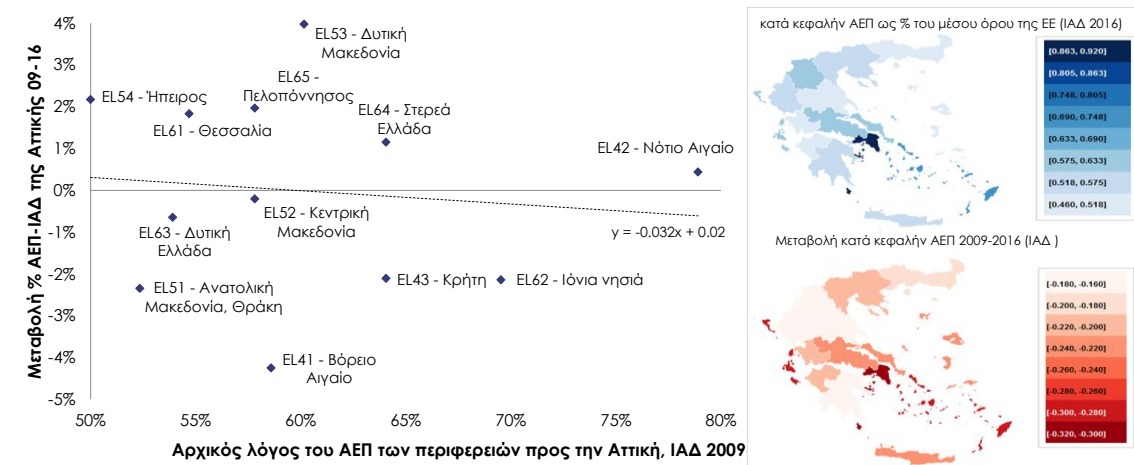
δανείων (ΜΕΔ) επί των συνολικών ανοιγμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μολονότι το ποσοστό αυτό άρχισε να μειώνεται με αργούς ρυθμούς από το ανώτατο επίπεδό του που σημειώθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2016, απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες για να επιταχυνθεί η μείωσή του. Τα υψηλά ποσοστά μη εξυπηρετούμενων δανείων έχουν σοβαρές επιπτώσεις στις επιδόσεις των τραπεζών και δεσμεύουν σημαντικούς ανθρώπινους και χρηματοδοτικούς πόρους, μειώνοντας με τον τρόπο αυτό τη δανειοδοτική ικανότητα των τραπεζών και την επενδυτική ικανότητα των επιχειρήσεων. Έχουν επίσης αναληφθεί ορισμένες πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση του εν λόγω προβλήματος, όπως αναφέρεται στο τμήμα 3.4.2. Η ανάγκη για έναν υγιή τραπεζικό τομέα με επαρκή ρευστότητα είναι ακόμη μεγαλύτερη, δεδομένου ότι τα νοικοκυριά καταφεύγουν όλο και περισσότερο τις αποταμιεύσεις τους για την κατανάλωσή τους, γεγονός που μειώνει το ποσό των εγχώριων πόρων για τη χρηματοδότηση επενδύσεων. Ο παράγοντας αυτός αντισταθμίζεται εν μέρει μόνο από τις υψηλότερες αποταμιεύσεις των επιχειρήσεων και του κράτους.

Περιφερειακές ανισότητες

Παρατηρείται ανεπαρκής σύγκλιση μεταξύ των περιοχών της περιφέρειας και της Αθήνας και το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της μέσης ελληνικής περιφέρειας αντιστοιχεί κατά μέσο όρο σε μόλις 60 % του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της πρωτεύουσας. Η μέση ετήσια βελτίωση του χάσματος είναι αμελητέα, ανερχόμενη σε μόλις

⁽⁴⁾ Βλ. γνώμη της Επιτροπής σχετικά με το σχέδιο δημοσιονομικού προγράμματος της Ελλάδας, C (2018) 8016.

Διάγραμμα 1.7: Περιφερειακή σύγκλιση εντός της Ελλάδας και σε σχέση με την υπόλοιπη ΕΕ

Βλ. αριστερό πανό για τη σύγκλιση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ-ΙΑΔ των ελληνικών περιφερειών με την Αθήνα κατά την περίοδο 2009-2016. Ο οριζόντιος άξονας παρουσιάζει το περιφερειακό εισόδημα NUTS2 ως μερίδιο του κατά κεφαλήν εισοδήματος στην Αττική το 2009. Ο κάθετος άξονας δείχνει τη μεταβολή μεταξύ των ετών 2009 και 2016. Η διακεκομμένη γραμμή είναι η παρεμβολή των δεδομένων, η κλίση της οποίας δείχνει την άνευ όρων παράμετρο σύγκλισης «βήτα» (beta convergence) κατά την επταετή περίοδο (βλ. Monfort, 2009 · Persyn και Algoed, 2011, σχετικά με την έννοια της σύγκλισης βήτα). Το «ΑΕΠ-ΙΑΔ» είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν σε ισοτιμίες αγοραστικής δύναμης, που διορθώνει το επίπεδο εισοδήματος της περιφέρειας με το τοπικό επίπεδο τιμών. Το NUTS2 είναι το δεύτερο επίπεδο ανάλυσης της «Ονοματολογίας Εδαφικών Στατιστικών Μονάδων». Καλύπτει γενικά τις 273 βασικές περιφέρειες της ΕΕ που έχουν προσδιοριστεί για την εφαρμογή περιφερειακών πολιτικών.

Πηγή: Τα περιφερειακά στοιχεία NUTS2 αντλούνται από την Eurostat, κωδικός δεδομένων «nupa_10r_2dr», μεταβλητή «PPS_HAB_EE — Purchasing power standard (PPS) per inhabitant in percentage of the EU average (Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ) ανά κάτοικο ως ποσοστό του μέσου όρου της ΕΕ)». Οι χάρτες έχουν καταρτιστεί με βάση μια εφαρμογή λογισμικού που αναπτύχθηκε από την περιφερειακή ομάδα κατάρτισης μοντέλων του Κοινού Κέντρου Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Μονάδα Εδαφικής Ανάπτυξης.

0,2 % του ΑΕΠ, πράγμα που σημαίνει ότι με τον ρυθμό αυτό θα χρειαστούν περισσότερα από 200 χρόνια για να φθάσει η μέση ελληνική περιφέρεια στο επίπεδο εισοδήματος της περιοχής της πρωτεύουσας. Η κρίση έπληξε όλα τα τμήματα της Ελλάδας σε παρόμοιο βαθμό και δεν συνέβαλε στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων εντός της χώρας. Πράγματι, ενώ το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη ευρύτερη περιοχή της Αθήνας μειώθηκε από το 124 % του μέσου όρου της ΕΕ το 2009 σε 92 % το 2016, μετά την προσαρμογή σε τομείς όπως ο κλάδος των οικοδομών, οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και η δημόσια διοίκηση, οι υπόλοιπες περιφέρειες της Ελλάδας συρρικνώθηκαν επίσης, σε μικρότερο βαθμό, αλλά ξεκινώντας από χαμηλότερη βάση.

Πίνακας 1.1: Βασικοί οικονομικοί και χρηματοοικονομικοί δείκτες - Ελλάδα

	2004-07	2008-12	2013-15	2016	2017	προβλέψεις		
						2018	2019	2020
Πραγματικό ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,6	-5,4	-1,0	-0,2	1,5	2,0	2,2	2,3
Δυνητική ανάπτυξη (σε ετήσια βάση)	2,8	-1,1	-2,3	-1,5	-1,0	-0,8	-0,3	0,0
Ιδιωτική κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	3,4	-4,6	-0,7	0,0	0,9	.	.	.
Δημόσια κατανάλωση (σε ετήσια βάση)	5,1	-3,6	-2,1	-0,7	-0,4	.	.	.
Ακαθάριστος σχηματισμός πάγιου κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	5,8	-17,1	-4,2	4,7	9,1	.	.	.
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	9,3	-2,2	4,1	-1,8	6,8	.	.	.
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	8,3	-8,5	1,8	0,3	7,1	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του ΑΕΠ:								
Εγχώρια ζήτηση (σε ετήσια βάση)	4,6	-7,3	-1,5	0,4	1,6	.	.	.
Αποθέματα (σε ετήσια βάση)	-0,3	-0,4	-0,2	0,1	0,0	.	.	.
Καθαρές εξαγωγές (σε ετήσια βάση)	-0,8	2,3	0,6	-0,7	-0,1	.	.	.
Συμβολή στην αύξηση του δυνητικού ΑΕΠ:								
Σύνολο εργασίας (ώρες) (σε ετήσια βάση)	0,5	-0,1	-0,4	-0,3	-0,1	-0,2	-0,1	-0,1
Συσσώρευση κεφαλαίου (σε ετήσια βάση)	1,0	0,1	-0,5	-0,4	-0,3	-0,3	-0,1	0,0
Συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής (σε ετήσια βάση)	1,4	-1,2	-1,4	-0,7	-0,5	-0,3	-0,1	0,1
Κενό παραγωγής	3,5	-5,5	-13,7	-10,8	-8,6	-6,0	-3,8	-1,9
Ποσοστό ανεργίας	9,5	14,5	26,3	23,6	21,5	19,6	18,2	16,9
Αποπληθωριστής ΑΕΠ (σε ετήσια βάση)	3,1	1,6	-1,5	-0,2	0,6	0,5	1,1	1,2
Εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	3,2	2,9	-1,1	0,0	1,1	0,8	0,7	1,3
Ονομαστική αμοιβή ανά εργαζόμενο (σε ετήσια βάση)	5,1	-0,5	-4,0	-0,9	0,5	0,9	1,3	2,0
Παραγωγικότητα της εργασίας (πραγματική, ανά εργαζόμενο, σε ετήσια βάση)	2,0	-2,4	-0,7	-0,7	0,0	.	.	.
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ, σύνολο της οικονομίας, σε ετήσια βάση)	3,1	2,0	-3,4	-0,3	0,6	0,6	0,9	1,2
Πραγματικό κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (σε ετήσια βάση)	0,0	0,4	-1,9	0,0	0,0	0,1	-0,2	-0,1
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΚΕΑΜΠ, σε ετήσια βάση)	1,6	-0,6	-4,0	-1,2	1,5	1,0	-1,8	-1,5
Πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία (ΕνΔΤΚ, σε ετήσια βάση)	0,2	-0,2	-1,9	1,2	0,7	2,0	-1,8	-1,7
Ποσοστό αποταμίευσης των νοικοκυριών (καθαρή αποταμίευση ως ποσοστό του καθαρού διαθέσιμου εισοδήματος)	-0,7	-6,3	-15,2	-17,0	-16,9	.	.	.
Ιδιωτικές πιστωτικές ροές, ενοποιημένες (% του ΑΕΠ)	14,5	1,6	-3,5	-2,1	-0,8	.	.	.
Χρέος ιδιωτικού τομέα, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	88,3	123,9	128,8	124,0	116,4	.	.	.
εκ του οποίου χρέος νοικοκυριών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	37,7	58,2	63,4	60,0	56,2	.	.	.
εκ του οποίου χρέος μη χρηματοοικονομικών εταιρειών, ενοποιημένο (% του ΑΕΠ)	50,7	65,7	65,4	64,0	60,2	.	.	.
Ακαθάριστο μη εξυπηρετούμενο χρέος (% του συνόλου των χρεωστικών μέσων και του συνόλου των δανείων και προκαταβολών) (2)	.	.	.	.	.	.	.	.
Εταιρείες, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-) (% του ΑΕΠ)	5,1	7,5	12,9	6,5	6,1	7,8	6,8	6,4
Εταιρείες, ακαθάριστο λειτουργικό πλεόνασμα (% του ΑΕΠ)	19,0	18,5	19,4	18,2	18,4	18,5	18,6	18,8
Νοικοκυριά, καθαρή δανειοδότηση (+) ή καθαρή δανειοληψία (-) (% του ΑΕΠ)	-7,9	-5,5	-4,8	-6,7	-6,9	-7,4	-6,4	-5,5
Αποπληθωρισμένος δείκτης τιμών κατοικιών (σε ετήσια βάση)	4,6	-7,0	-5,9	-1,7	-1,6	.	.	.
Επενδύσεις σε κατοικίες (% του ΑΕΠ)	9,9	5,5	1,3	0,6	0,6	.	.	.
Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	-10,8	-10,5	-1,5	-1,7	-1,8	-0,2	-0,2	0,3
Εμπορικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ), ισοζύγιο πληρωμών	-9,1	-7,8	-1,7	-0,7	-0,5	.	.	.
Όροι εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών (σε ετήσια βάση)	-0,1	-0,7	2,7	-0,4	-0,4	-0,6	-0,3	0,2
Ισοζύγιο κίνησης κεφαλαίων (% του ΑΕΠ)	1,4	1,2	1,4	0,6	0,5	.	.	.
Καθαρή διεθνής επενδυτική θέση (% του ΑΕΠ)	-79,7	-93,4	-132,6	-137,8	-140,5	.	.	.
ΚΔΕΘ εκτός των μέσων με αρνητική πιθανότητα αθέτησης (% του ΑΕΠ) (1)	.	-95,3	-128,7	-127,2	-126,4	.	.	.
Υποχρεώσεις ΚΔΕΘ εκτός των μέσων με αρνητική πιθανότητα αθέτησης (% του ΑΕΠ) (1)	.	188,2	242,5	244,6	223,5	.	.	.
Εξαγωγικές επιδόσεις έναντι προηγμένων χωρών (πενταετής % μεταβολή)	13,6	-3,6	-15,9	-21,2	-5,7	.	.	.
Μερίδιο εξαγωγικών αγορών, αγαθά και υπηρεσίες (σε ετήσια βάση)	.	.	-3,8	-4,5	5,6	.	.	.
Καθαρές ροές ΑΞΕ (% του ΑΕΠ)	0,1	-0,1	-0,4	-2,3	-1,5	.	.	.
Ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	-6,9	-11,1	-7,4	0,5	0,8	0,6	0,6	0,6
Διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο (% του ΑΕΠ)	.	.	3,4	5,5	5,0	4,3	2,5	1,6
Ακαθάριστο χρέος γενικής κυβέρνησης (% του ΑΕΠ)	104,2	142,8	177,4	178,5	176,1	182,5	174,9	167,4
Δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ (%)	32,9	35,1	39,0	41,8	41,8	41,2	39,9	39,4
Φορολογικός συντελεστής για έναν άγαμο που αμειβεται με τον μέσο μισθό (%)	18,0	21,2	24,9	25,4	.	.	.	.
Φορολογικός συντελεστής για έναν άγαμο που αμειβεται με το 50 %	16,0	17,0	16,0	15,8	.	.	.	.

(1) ΚΔΕΘ εξαιρουμένων των άμεσων επενδύσεων και μετοχών χαρτοφυλακίου

(2) Εγχώριοι τραπεζικοί όμιλοι και ανεξάρτητες τράπεζες, θυγατρικές ΕΕ και εκτός ΕΕ που ελέγχονται από το εξωτερικό και υποκαταστήματα ΕΕ και εκτός ΕΕ ελεγχόμενα από το εξωτερικό

(3) Ο δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ περιλαμβάνει τεκμαρτές κοινωνικές εισφορές και, ως εκ τούτου, διαφέρει από τον δείκτη φορολογίας προς το ΑΕΠ που χρησιμοποιείται στο τμήμα για τη φορολογία.

Πηγή: Eurostat και ΕΚΤ στις 31 Ιανουαρίου 2019, όπου διατίθενται Ευρωπαϊκή Επιτροπή για στοιχεία προβλέσεων (χειμερινές προβλέψεις 2019 για το πραγματικό ΑΕΠ και τον ΕνΔΤΚ, διαφορετικά φθινοπωρινές προβλέψεις 2018)

2. ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ, ΤΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ

Εισαγωγή

Η έκθεση του μηχανισμού επαγρύπνησης του 2019 κατέληγε στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί νέα εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Ελλάδα ώστε να εξεταστεί η πιθανή ύπαρξη ανισορροπιών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019δ). Το 2018 δεν καταρτίστηκε εμπεριστατωμένη επισκόπηση για την Ελλάδα⁽⁵⁾. Το παρόν κεφάλαιο συνοψίζει τα πορίσματα των αναλύσεων στο πλαίσιο της εμπεριστατωμένης επισκόπησης της διαδικασίας μακροοικονομικών ανισορροπιών (ΔΜΑ), η οποία περιλαμβάνεται σε διάφορα τμήματα της παρούσας έκθεσης.⁽⁶⁾

Οι ανισορροπίες και η βαρύτητά τους

Επί του παρόντος, η Ελλάδα έχει υψηλά αποθέματα χρέους, τα οποία εξομαλύνονται με αργό ρυθμό. Τα υψηλά επίπεδα δημόσιου και εξωτερικού χρέους, σε συνδυασμό με τα υψηλά μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ) στο τραπεζικό σύστημα, εκθέτουν τη χώρα σε δυσμενείς κλυδωνισμούς με δυνητικά επιζήμιες επιπτώσεις για την πραγματική οικονομία. Η υποτονική ονομαστική ανάπτυξη τα τελευταία έτη μείωσε επίσης το περιθώριο για παθητική απομόχλευση.

Η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ακαθάριστο δημόσιο χρέος στην ΕΕ. Το δημόσιο χρέος ανήλθε σε 176,1 % του ΑΕΠ στα τέλη του 2017 και αναμένεται να αυξηθεί περαιτέρω το 2018, λόγω της μεγάλης εκταμίευσης στο τέλος του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας. Παρά το υψηλό απόθεμα του χρέους, οι κίνδυνοι αναχρηματοδότησης ή εξυπηρέτησης του χρέους κατά τα επόμενα έτη είναι περιορισμένοι, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο

μέρος αυτού του χρέους χορηγήθηκε με εξαιρετικά ευνοϊκούς όρους και μεγαλύτερες προθεσμίες στο χρονοδιάγραμμα αποπληρωμής.

Η Ελλάδα έχει επίσης πολύ μεγάλες εξωτερικές υποχρεώσεις, οι οποίες οφείλονται κατά κύριο λόγο στο εξωτερικό δημόσιο χρέος. Η καθαρή επενδυτική θέση της Ελλάδας (ΚΔΕΘ) ανήλθε στο -140,5 % του ΑΕΠ το 2017, ήταν δηλαδή η δεύτερη υψηλότερη στην ΕΕ. Το απόθεμα αυτό αποτελείται κυρίως από χρεωστικά μέσα, που σχετίζονται κυρίως με το δημόσιο χρέος (βλ. τμήμα 1). Οι εν λόγω εκτεταμένες υποχρεώσεις εκθέτουν την Ελλάδα σε δυσμενείς εξωτερικούς κλυδωνισμούς και σε μεταβαλλόμενες προσδοκίες.

Τα ισοζύγια εξωτερικών ροών έχουν βελτιωθεί σημαντικά, αλλά η εξωτερική θέση παραμένει αδύναμη, καθιστώντας την οικονομία ευάλωτη σε κλυδωνισμούς. Μολονότι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το 2017 κατέγραψε έλλειμμα μόλις 1 %, το κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών εμφανίζει έλλειμμα 5,5 %, το οποίο είναι υψηλότερο από αυτό που απαιτείται για να διατηρηθεί η καθαρή διεθνής επενδυτική θέση τουλάχιστον σταθερή κατά τα επόμενα 10 έτη.

Ο τραπεζικός τομέας επιβαρύνεται από υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων που επηρεάζει την κερδοφορία των τραπεζών. Αν και τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους έχουν συγκρατηθεί, τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας, μεταξύ των οποίων η υψηλή ανεργία, το δημόσιο χρέος και η προβλεπόμενη αύξηση του δείκτη ηλικιακής εξάρτησης, υποδηλώνουν ότι η δανειοληπτική ικανότητα τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοπιστωτικών εταιρειών στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή (βλέπε τμήμα 3.2.1).

Η δυνητική ανάπτυξη έχει μειωθεί σημαντικά λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, της μετανάστευσης και της εξάντλησης του κεφαλαιακού αποθέματος. Η παρατεταμένη κρίση έχει πλήξει σοβαρά το αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας, γεγονός που αποτυπώνεται επίσης στη μειούμενη παραγωγικότητα της εργασίας. Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που υλοποιήθηκαν κατά τα προηγούμενα έτη

⁽⁵⁾ Η Ελλάδα δεν υπαγόταν στη ΔΜΑ και στο Ευρωπαϊκό εξάμηνο έως το 2018 λόγω της ύπαρξης προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής συνδεδεμένο με χρηματοδοτική ενίσχυση, κανονισμός (ΕΕ) αριθ. 472/2013.

⁽⁶⁾ Οι σχετικές αναλύσεις υπάρχουν στα ακόλουθα τμήματα: Τα δημόσια οικονομικά και η φορολογία εξετάζονται στο τμήμα 3.1· χρηματοπιστωτικός τομέας: τραπεζικός τομέας, πρόσβαση σε χρηματοδότηση, χρέος, μη εξυπηρετούμενα δάνεια στο τμήμα 3.2· παραγωγικότητα της εργασίας στο τμήμα 3.3· και οι επενδύσεις: η εξωτερική ανταγωνιστικότητα, οι ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις και το επιχειρηματικό περιβάλλον εξετάζονται στο τμήμα 3.4.

αναμένεται να έχουν θετικό αντίκτυπο στην παραγωγικότητα κατά τα επόμενα έτη (βλ. τμήμα 3.4.2). Η χαμηλή δυνητική ανάπτυξη μπορεί να αποτελέσει σοβαρή τροχόπεδη στη διαδικασία απομόχλευσης.

Η αγορά εργασίας σημείωσε καλύτερες επιδόσεις από ό, τι αναμενόταν, αλλά εξακολουθεί να υπάρχει μεγάλο χάσμα σε σύγκριση με την κατάσταση προ της κρίσης και με την υπόλοιπη ΕΕ. Η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας και το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης στην ΕΕ. Η ανεργία των νέων και η μακροχρόνια ανεργία απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή. Επιπλέον, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, η Ελλάδα επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις μεταναστευτικές ροές. Ωστόσο, η Ελλάδα δεν είναι πλέον αμιγής χώρα διέλευσης, αλλά έχει επίσης καταστεί χώρα εγκατάστασης, όπως φαίνεται από την αύξηση του ποσοστού των ατόμων που έχουν γεννηθεί εκτός ΕΕ στον πληθυσμό της (8,4 %). Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί ορισμένες προκλήσεις, ιδίως στον τομέα της απασχόλησης και των κοινωνικών πολιτικών (βλ. τμήμα 3.3).

Εξέλιξη και προοπτικές

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών έχει βελτιωθεί κατά τη διάρκεια της κρίσης. Πριν και κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών της κρίσης, τα ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της Ελλάδας ήταν διψήφια (άνω του 15 % του ΑΕΠ το 2007 και το 2008). Έως το 2017, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών προσαρμόστηκε και έφθασε να έχει έλλειμμα 1 % του ΑΕΠ.⁽⁷⁾

Παρόλο που μέρος της προσαρμογής οφείλεται σε κυκλική συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης, οι προηγούμενες βελτιώσεις της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας αρχίζουν να αποδίδουν καρπούς. Εκτός από τις σημαντικές προσαρμογές των τιμών όσον αφορά τις πραγματικές

σταθμισμένες συναλλαγματικές ισοτιμίες (βλ. τμήμα 1), θεσπίστηκαν ορισμένες μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας για το άνοιγμα της ελληνικής οικονομίας και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των αγορών προϊόντων και εργασίας. Με το νέο πλαίσιο αναμένεται: (i) η μείωση του διοικητικού φόρτου· (ii) η τόνωση του ανταγωνισμού σε βασικούς τομείς· (iii) η απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης επενδύσεων· (iv) ο μετριασμός των δυσανάλογων περιορισμών στα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα· (v) το άνοιγμα της αγοράς ενέργειας· (vi) η σύνταξη κτηματολογίου και η βελτίωση του χωροταξικού σχεδιασμού· και (vii) η διασφάλιση της καλύτερης λειτουργίας της αγοράς εργασίας στο πλαίσιο ενός σύγχρονου δικτύου κοινωνικής ασφάλειας.

Οι εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας ανέκαμψαν σημαντικά κατά την περίοδο 2017-2018 και έφθασαν σε ιστορικά υψηλά επίπεδα το 2018. Ο τουρισμός κατέγραψε επίσης διψήφια αύξηση επί δύο συνεχόμενα έτη (2017 και 2018). Ωστόσο, η ευνοϊκή αυτή εξέλιξη δείχνει ότι, εκτός αν πραγματοποιηθούν μαζικές επενδύσεις, ενδέχεται να έχουν απομείνει περιορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης στον εν λόγω τομέα. Εντούτοις, το 2018 η Ελλάδα κατόρθωσε να αντιστρέψει την επί δεκαετία καταγραφείσα τάση μείωσης του παγκόσμιου μεριδίου της στις εξαγωγές και σήμερα εμφανίζει ευρεία επέκταση όσον αφορά τις αγορές προορισμού και τους οικονομικούς τομείς. Η Ελλάδα δέχεται επίσης ένα ιστορικά υψηλό επίπεδο άμεσων ξένων επενδύσεων, αν και από πολύ χαμηλή βάση (βλ. τμήμα 3.4.1). Λόγω των περιορισμένων δημοσιονομικών περιθωρίων και της μειωμένης ικανότητας του ιδιωτικού τομέα για περαιτέρω μόχλευση, η προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων θα μπορούσε να έχει καθοριστική σημασία για τη διαδικασία προσαρμογής.

Οι διαρθρωτικές αλλαγές που συντελούνται επί του παρόντος στην οικονομία αλλά και η παράλληλη ενίσχυση της ανάκαμψης είναι παράγοντες που επηρεάζουν αμφότεροι τις προοπτικές εξέλιξης του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Η ανάκαμψη μπορεί να δημιουργήσει αυξημένη ζήτηση εισαγωγών για επενδύσεις και τελική κατανάλωση, αυξάνοντας έτσι το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Ωστόσο, το αυξανόμενο μερίδιο του

(7) Στο ποσό αυτό δεν λαμβάνεται ακόμη υπόψη η αναθεώρηση των στοιχείων του ισοζυγίου πληρωμών του Νοεμβρίου 2018, η οποία θα ενσωματωθεί επίσημα από την ΕΛΣΤΑΤ στην προβλεπόμενη εναρμονισμένη αναθεώρηση στοιχείων του Σεπτεμβρίου 2019. Η αναθεώρηση θα έχει ως αποτέλεσμα το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών να είναι κάπως μεγαλύτερο.

τομέα παραγωγής εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών στην ελληνική οικονομία μπορεί να βελτιώσει την ισορροπία. Επιπλέον, τα μέτρα για το χρέος που συμφωνήθηκαν στο Eurogroup του Ιουνίου 2018, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τον μετριασμό του κόστους εξυπηρέτησης του εξωτερικού χρέους, βοηθούν την Ελλάδα να διατηρήσει χαμηλότερο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Το δημόσιο χρέος αναμένεται να μειωθεί σταδιακά κατά τα προσεχή έτη και ο ρυθμός της εν λόγω μείωσης θα εξαρτηθεί από τη συμμόρφωση με τους δημοσιονομικούς στόχους. Δεδομένης της σύνθεσης του χρέους, η ευαισθησία της οικονομίας σε υψηλότερο κόστος χρηματοδότησης δεν μπορεί παρά να αυξηθεί μακροπρόθεσμα, ενώ οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες προβλέπεται ότι θα παραμείνουν κάτω από το 12 % έως το 2033.⁽⁸⁾ Οι μακροπρόθεσμες αξιολογήσεις πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας έχουν βελτιωθεί, αλλά εξακολουθούν να υπολείπονται του επενδυτικού βαθμού για όλους τους μεγάλους οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας. Η διατήρηση της πτωτικής πορείας προσαρμογής του δημόσιου χρέους μέσω της δημοσιονομικής σύνθεσης είναι επίσης ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση της εξωτερικής βιωσιμότητας, δεδομένου του μεγάλου μεριδίου του δημόσιου χρέους στο σύνολο των εξωτερικών υποχρεώσεων.

Το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων παραμένει η βασική αδυναμία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Μετά την κορύφωσή του το 2016 και το 2017 για τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, ο λόγος των μη εξυπηρετούμενων δανείων προς τις συνολικές πιστώσεις μειώνεται με αργούς ρυθμούς, αλλά εξακολουθεί να είναι ένας από τους υψηλότερους στην ΕΕ (όπως περιγράφεται στο τμήμα 3.2.1). Οι τέσσερις συστημικές τράπεζες εφαρμόζουν σχέδια αναδιάρθρωσης για την ταχύτερη αντιμετώπιση του προβλήματος. Τα εν λόγω σχέδια αναδιάρθρωσης στηρίζονται και χάρη στα μέτρα πολιτικής μεγάλης εμβέλειας που εφαρμόζει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια για τη διασφάλιση

της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την ενίσχυση της βιωσιμότητας του τραπεζικού συστήματος.

Η δυνητική ανάπτυξη και η παραγωγικότητα αναμένεται να αυξηθούν μεσοπρόθεσμα εάν εφαρμοστούν οι μεταρρυθμίσεις και το οικονομικό περιβάλλον παραμείνει ευνοϊκό. Η γήρανση και η συρρίκνωση του αποθέματος κεφαλαίου λόγω χαμηλών επενδύσεων αναμένεται να αντιστραφεί χάρη στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και την αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων. Η εκροή ειδικευμένων και ανειδίκευτων εργαζομένων λόγω της μείωσης των ονομαστικών μισθών και των υψηλών ποσοστών ανεργίας αναμένεται επίσης να υποχωρήσει με την αύξηση των μισθών και της παραγωγικότητας της εργασίας, τη μείωση της ανεργίας και την αύξηση των ποσοστών απασχόλησης. Επιπλέον, η μείωση του διοικητικού φόρτου για τη σύσταση εταιρείας και οι μεταρρυθμίσεις των αγορών προϊόντων και εργασίας αναμένεται επίσης να τονώσουν τον ανταγωνισμό και την επιχειρηματική καινοτομία, φέρνοντας νέους ανταγωνιστές στην αγορά. Ως αποτέλεσμα αυτών των παραγόντων, η δυνητική ανάπτυξη και παραγωγικότητα αναμένεται να σημειώσουν ανάλογη αύξηση στο μέλλον.

Η αύξηση της απασχόλησης έγινε θετική ήδη το 2014 και επιταχύνθηκε περαιτέρω κατά την περίοδο 2017-2018, αλλά το επίπεδο της απασχόλησης εξακολουθεί να είναι σημαντικά χαμηλότερο από τα προ της κρίσης επίπεδα. Το ποσοστό ανεργίας μειώνεται σταθερά από τα τέλη του 2014, φθάνοντας σε 18,6 % στα τέλη του Σεπτεμβρίου 2018 από το την υψηλότερη τιμή του 27,5 % που είχε καταγραφεί το 2013.

Οι μισθοί άρχισαν να αυξάνονται μόλις πρόσφατα. Η αύξηση των ονομαστικών μισθών συνεχίστηκε το 2017 και εξελίσσεται μέχρι στιγμής σύμφωνα με την παραγωγικότητα, τον πληθωρισμό και την ανεργία. Το εισόδημα εξαρτημένης εργασίας ανά δεδουλευμένη ώρα είναι σημαντικά χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, γεγονός που αντικατοπτρίζει τα σχετικά χαμηλά επίπεδα παραγωγικότητας. Οι ρυθμίσεις για τον καθορισμό των μισθών και την προστασία της απασχόλησης αναμορφώθηκαν ριζικά κατά τη διάρκεια της κρίσης για να διευκολυνθεί η προσαρμογή από μέρους των επιχειρήσεων, να ευθυγραμμιστούν καλύτερα οι μισθοί και η

⁽⁸⁾ Σημειώνεται ότι τα μέτρα για το χρέος που εγκρίθηκαν τον Ιούνιο του 2018 διασφαλίζουν τη μεσοπρόθεσμη βιωσιμότητα, και η Ευρωομάδα δεσμεύτηκε να εξετάσει τη δυνατότητα περαιτέρω μέτρων για το χρέος, τα οποία θα αξιολογηθούν το 2032, όταν λήξουν οι περίοδοι αναβολής.

παραγωγικότητα και, ως εκ τούτου, να αποκατασταθεί η ανταγωνιστικότητα. Μετά τη λήξη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, οι κλάδοι αναμένεται να καταστούν και πάλι το βασικό επίπεδο διαπραγματεύσεως με την επαναφορά της δυνατότητας παρατάσεων και της αρχής της ευνοϊκότερης ρύθμισης, ενώ θα εφαρμοστεί για πρώτη φορά μια νέα διαδικασία για τον καθορισμό του κατώτατου μισθού. Οι εξελίξεις αυτές χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής, καθώς οι μεγάλες μισθολογικές αυξήσεις θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης για τις πλέον ευάλωτες ομάδες.

Συνολική αξιολόγηση

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει διάφορες πηγές μακροοικονομικών ανισορροπιών και η προσαρμογή συνεχίζεται. Έχει επιτευχθεί πρόοδος σε αρκετούς τομείς, όπως στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, την αγορά εργασίας και την εξωτερική ανταγωνιστικότητα. Η απομόχλευση στον ιδιωτικό τομέα προχωρά και οι τράπεζες περιορίζουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Το δημόσιο χρέος αναμένεται να σημειώνει σταθερή μείωση κατά τα επόμενα έτη, χάρη στις ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες και τις προβλεπόμενες εξελίξεις του δημοσιονομικού ισοζυγίου. Οι δύο τομείς που εμφανίζουν τη βραδύτερη προσαρμογή είναι η καθαρή εξωτερική θέση, όπου ο ρυθμός βελτίωσης ήταν ανεπαρκής και η παραγωγικότητα, η οποία αναμένεται ακόμη να ανακάμψει.

Οι ανισορροπίες αποθεμάτων εξακολουθούν να είναι υψηλές παρά τις θετικές ροές. Παρόλο που όλοι οι κύριοι δείκτες υποδηλώνουν ότι τα αποθέματα των ανισορροπιών κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση, εξακολουθούν να υπολείπονται σημαντικά σε σχέση με τα σχετικά κριτήρια αναφοράς. Τα κύρια τρωτά σημεία αφορούν το υψηλό ύψος του δημόσιου χρέους και των εξωτερικών υποχρεώσεων. Η πρόσφατη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και της ανεργίας συμβάλλουν σταδιακά στη μείωση των κινδύνων δυσμενέστερων εξελίξεων. Οι κύριες προκλήσεις επικεντρώνονται πλέον στην εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων που θεσπίστηκαν κατά τη διάρκεια των ετών του προγράμματος, προκειμένου να ενισχυθούν οι επενδύσεις και να τονωθεί η παραγωγικότητα με βιώσιμο τρόπο.

Η αποτελεσματική εφαρμογή και η εμβάθυνση των εφαρμοζόμενων μέτρων πολιτικής είναι ουσιαστικής σημασίας για την περαιτέρω μείωση των ανισορροπιών. Αξιοσημείωτη πρόοδος έχει σημειωθεί σε ορισμένους τομείς του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και του διοικητικού φόρτου, όπως η ομαλή εφαρμογή των ηλεκτρονικών κέντρων ενιαίας εξυπηρέτησης για την καταχώριση των επιχειρήσεων και η μεταρρύθμιση των διαδικασιών αδειοδότησης και επιθεώρησης. Ωστόσο, ορισμένα ζητήματα, όπως η αλληλεπικάλυψη πολλαπλών κατηγοριοποιήσεων βάσει των βαθμών όχλησης για επιχειρηματικές δραστηριότητες, εξακολουθούν να εμποδίζουν την επιχειρηματικότητα και να αποθαρρύνουν τις επενδύσεις. Κατά τη διάρκεια του προγράμματος θεσπίστηκαν μεταρρυθμίσεις των αγορών προϊόντων και της αγοράς εργασίας και η εφαρμογή τους παρακολουθείται στο πλαίσιο της ενισχυμένης εποπτείας μετά το πρόγραμμα. Η συμμόρφωση με τους δημοσιονομικούς στόχους αναμένεται να προωθήσει τη βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους μεσοπρόθεσμα έως μακροπρόθεσμα, ενώ έχουν ληφθεί εκτεταμένα μέτρα για τη στήριξη της σταθερότητας και της αποτελεσματικότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα.

Πίνακας 2.1: Πίνακας αξιολόγησης ΔΜΑ - Ελλάδα 2019

	Βαρύτητα του προβλήματος	Εξέλιξη και προοπτικές	Διαμόρφωση πολιτικής
	Ανισοροπίες (μη βιώσιμες τάσεις, ευπάθειες και συναφείς κίνδυνοι)		
Εξωτερική βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα	<p>Η Ελλάδα έχει υψηλό απόθεμα καθαρών εξωτερικών υποχρεώσεων (-141% του ΑΕΠ το 2017), που αποτελείται κυρίως από χρεωστικά μέσα. Παρά το υψηλό ποσοστό δημόσιου χρέους, το γεγονός αυτό εκθέτει την Ελλάδα σε δυσμενείς κλυδωνισμούς ή μεταβολές του κλίματος στις αγορές.</p> <p>Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών το 2017 κυμάνθηκε στο -0,9% του ΑΕΠ, το οποίο σε κυκλικά προσαρμοσμένους όρους αντιπροσωπεύει ισοζύγιο της τάξης του -4,8%. Το εν λόγω κυκλικά προσαρμοσμένο ισοζύγιο είναι αυτό που περίπου απαιτείται για τη σταθεροποίηση της ΚΔΕΘ στα σημερινά επίπεδα.</p>	<p>Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών βελτιώθηκε σημαντικά από το κατώτατο επίπεδο του -15,8% στο οποίο βρισκόταν το 2008 χωρίς όμως να εμφανίσει θετικό πρόσημο. Σε κυκλικά προσαρμοσμένους όρους, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παραμένει σε επίπεδο χαμηλότερο των θεμελιωδών μεγεθών και κάτω του επιπέδου που απαιτείται για τη γεφύρωση κατά το ήμισυ του κενού μεταξύ της ΚΔΕΘ και του προληπτικού ορίου της Ελλάδας.</p> <p>Η αύξηση των καθαρών εξαγωγών υπήρξε υποτονική λόγω του υψηλού εισαγωγικού περιεχομένου των εξαγωγών και των επενδύσεων. Ο ρυθμός αύξησης των εξαγωγών υπήρξε κατώτερος της ανάπτυξης των παγκόσμιων εξαγωγών, γεγονός που υποδηλώνει μείωση των μεριδίων αγοράς το 2015 και το 2016, αλλά η τάση αντιστράφηκε το 2017.</p> <p>Παρόλο που από το 2011 βελτιώθηκε σημαντικά η ανταγωνιστικότητα του κόστους, η αύξηση ύψους 0,9% του ονομαστικού κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ήταν εκ νέου θετική το 2017, κυρίως λόγω της αρνητικής εξέλιξης της παραγωγικότητας της εργασίας και του πληθωρισμού.</p> <p>Οι εταιρείες (χρηματοοικονομικές και μη χρηματοοικονομικές) συνέβαλαν κυρίως στη στήριξη της καθαρής αποταμίευσης, ενώ η αποταμίευση των νοικοκυριών παραμένει χαμηλή. (βλ. τμήμα 1)</p>	<p>Κατά τη διάρκεια του προγράμματος του ΕΜΣ, ελήφθησαν μέτρα για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, μεταξύ των οποίων ριζικές μεταρρυθμίσεις όσον αφορά το επιχειρηματικό περιβάλλον και τον διοικητικό φόρτο.</p> <p>Επιπλέον, κατά τη διάρκεια του προγράμματος ΕΜΣ θεσπίστηκαν μεταρρυθμίσεις των αγορών προϊόντων και της αγοράς εργασίας για τη στήριξη της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας κόστους, ευνοώντας παράλληλα την επιχειρηματικότητα και την αύξηση της παραγωγικότητας στο μέλλον.</p>
Δημόσιο χρέος	<p>Η Ελλάδα έχει υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους που ανήλθε στο 178,6% το 2017. Σύμφωνα με τις εαρινές προβλέψεις της Επιτροπής, αναμένεται μείωση του χρέους σε 177,8% και 170,3% του ΑΕΠ το 2018 και το 2019 αντίστοιχα (βλ. τμήμα 3.1).</p> <p>Το μεγάλο απόθεμα δημόσιου χρέους είναι βάρος για την οικονομία και καθιστά μακροπρόθεσμα την Ελλάδα ευάλωτη στις μεταβολές των χρηματοπιστωτικών ή των οικονομικών συνθηκών και στην αύξηση του κόστους χρηματοδότησης. Ωστόσο, δεδομένης της μοναδικής σύνθεσης του δημόσιου χρέους της Ελλάδας και των μέτρων για το χρέος που εγκρίθηκαν στο πλαίσιο της Ευρωομάδας, οι ακαθάριστες χρηματοδοτικές ανάγκες της Ελλάδας αναμένεται να παραμείνουν κάτω του 12% του ΑΕΠ έως το 2033 (βλ. τμήμα 3.1).</p>	<p>Το 2017 το ποσοστό του δημόσιου χρέους μειώθηκε από το ανώτατο επίπεδο του 180,8%, ως αποτέλεσμα του δημοσιονομικού πλεονάσματος που επιτεύχθηκε το 2016 και το 2017.</p> <p>Από την ανάλυση της βιωσιμότητας του χρέους προκύπτει ότι, χωρίς τη λήψη περαιτέρω μέτρων εξυγίανσης, το 2027 το χρέος θα εξακολουθεί να κυμαίνεται σε ποσοστό άνω του 125% (βλ. πλαίσιο 3.1.2).</p>	<p>Η Ελλάδα έχει δεσμευθεί για την επίτευξη στόχων πρωτογενούς πλεονάσματος της τάξης του 3,5% του ΑΕΠ έως το 2022, γεγονός το οποίο, μαζί με τα μέτρα ελάφρυνσης του χρέους που συμφωνήθηκαν τον Ιούνιο του 2018 στο πλαίσιο της Ευρωομάδας, θα είναι καθοριστικής σημασίας για την έναρξη πτωτικής πορείας του δείκτη δημόσιου χρέους προς το ΑΕΠ.</p>

(Συνεχίζεται στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας (συνέχεια)

<p>Χρηματοπιστωτικός τομέας</p>	<p>Ο τραπεζικός τομέας επιβαρύνεται από υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων (53,9 % για τα δάνεια μη χρηματοοικονομικών εταιρειών και 46,3 % για τα δάνεια νοικοκυριών το 2016) και οι πιστώσεις επηρεάζουν την κερδοφορία των τραπεζών η οποία το 2018 παραμένει αρνητική. Η μέση κεφαλαιοποίηση των τραπεζών κυμαίνεται ελαφρά κάτω του 16 % το δεύτερο τρίμηνο του 2018 μολοντί η ποιότητα των κεφαλαίων παραμένει χαμηλή. Τα αποθέματα ιδιωτικού χρέους βρίσκονται κάτω του κατώτατου ορίου του 133 % στον πίνακα αποτελεσμάτων, αλλά τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας υποδηλώνουν ότι η ικανότητα αποπληρωμής του χρέους τόσο των νοικοκυριών όσο και των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Ειδικότερα το χρέος των νοικοκυριών υπερβαίνει τους προληπτικούς δείκτες αναφοράς και τους δείκτες αναφοράς βάσει θεμελιωδών μεγεθών (βλ. τμήμα 1). Οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες έχουν προβεί σε επαρκή απομόγχευση, ωστόσο το υψηλό απόθεμα μη εξυπηρετούμενων δανείων των μη χρηματοοικονομικών εταιρειών υποδηλώνει ότι πρέπει να πραγματοποιηθεί κάποια ανακατανομή των πόρων εντός του τομέα.</p>	<p>Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων για τις μη χρηματοοικονομικές εταιρείες κορυφώθηκε το τέταρτο τρίμηνο του 2016 και έκτοτε αρχισε να μειώνεται με αργούς ρυθμούς. Όσον αφορά τα δάνεια των νοικοκυριών, το ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων κορυφώθηκε το τρίτο τρίμηνο του 2017. Αμφότερα τα ποσοστά παραμένουν υψηλά και μειώνονται με σχετικά βραδείς ρυθμούς. Η ενεργητική απομόγχευση των νοικοκυριών συνεχίζεται, ενώ η ονομαστική ανάπτυξη στηρίζει σε πολύ περιορισμένο μόνο βαθμό τη διαδικασία απομόγχευσης. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, οι ανάγκες απομόγχευσης του τομέα των νοικοκυριών είναι ακόμη σχετικά μεγάλες, ενόψει των ιδιαίτερον χαρακτηριστικών της χώρας, μεταξύ άλλων, της υψηλής ανεργίας, του υψηλού δημόσιου χρέους και της χαμηλής δυναμικής ανάπτυξης (βλ. τμήμα 3.2.3). Η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από την πλημμελή εκτέλεση των συμβάσεων, τις ανεπάρκειες του δικαστικού συστήματος, τα εμπόδια στην εφαρμογή της νομοθεσίας για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και την έλλειψη αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες.</p>	<p>Ελήφθησαν μέτρα μεγάλης εμβέλειας στο πλαίσιο του προγράμματος για τη βελτίωση του πλαισίου τακτοποίησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων (βλ. τμήμα 3.2), στα οποία περιλαμβάνονται ποσοτικοί στόχοι για μειώσεις. Επιπλέον, η διαδικασία θα διευκολυνθεί με τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις του δικαστικού συστήματος, τη νομοθεσία για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και τις βελτιώσεις όσον αφορά τη συλλογή και την ανάλυση των πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες. Τα μέτρα αυτά αναμένεται να έχουν θετικό αντίκτυπο στα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, καθώς και στην πρόβλεψη στη χρηματοδότηση.</p>
<p>Δυναμική ανάπτυξη και παραγωγικότητα</p>	<p>Η γήρανση του πληθυσμού και η ισχνή παραγωγικότητα της εργασίας υποδηλώνουν χαμηλή δυναμική ανάπτυξη, ελλείπει σημαντικών αποτελεσμάτων από τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Επίσης, η ονομαστική ανάπτυξη, η οποία θα συνέβαλλε στο να μειωθεί μηχανικά ο δείκτης χρέους ως προς το ΑΕΠ, δεν ευνοείται εξαιτίας του συνεχιζόμενου χαμηλού πληθωρισμού, ο οποίος αναμένεται να σημειώσει μέτρια αύξηση από 0,7 % το 2017 σε 1,3 % το 2019 (αύξηση του αποπληρωστικού του ΑΕΠ). Η δυναμική ανάπτυξη πρόκειται να αυξηθεί σε περίπου 1 % μακροπρόθεσμα, υπό την προϋπόθεση ότι συνεχίζεται η εφαρμογή υγιών πολιτικών.</p>	<p>Το 2017 οι επενδύσεις αυξήθηκαν κατά 9,6 % αλλά από πολύ χαμηλά επίπεδα. Το 2018 και το 2019 προβλέπεται μεγαλύτερη αύξηση των επενδύσεων στο 10,3 % και 12,1 % αντίστοιχα. Η αύξηση της παραγωγικότητας υπήρξε αρνητική από το 2008, σε πλαίσιο εξάντλησης του ανθρώπινου και του φυσικού κεφαλαίου εξαιτίας της μετανάστευσης εργαζομένων υψηλής αοικειότητας και της έλλειψης επενδύσεων. Ωστόσο, το 2017 και το 2018 η παραγωγικότητα απέκτησε και πάλι θετικό πρόσημο (βλ. τμήμα 1) ενώ οι επενδύσεις και το ανθρώπινο κεφάλαιο θα ωφεληθούν από την οικονομική σταθεροποίηση.</p>	<p>Εκτός από τα μέτρα για την ενίσχυση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας, η αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές προϊόντων λόγω των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων αναμένεται να βελτιώσει τις μελλοντικές προοπτικές για την παραγωγικότητα (βλ. τμήμα 3.4). Για τον σκοπό αυτό, η εθνική αναπτυξιακή στρατηγική περιλαμβάνει ισχυρή δέσμευση για συνέχιση των μεταρρυθμίσεων. Επιπλέον, η εξελισσόμενη απλούστευση των διαδικασιών σύστασης επιχειρήσεων, όπως η δημιουργία κέντρων ενιαίας εξυπηρέτησης για την καταχώριση των επιχειρήσεων, αναμένεται να στηρίξει την είσοδο νέων ανταγωνιστών.</p>
Ζητήματα προσαρμογής			
<p>Αγορά εργασίας και ανεργία</p>	<p>Το 2017 το ποσοστό ανεργίας ανερχόταν σε 21,5 %, το υψηλότερο στην ΕΕ, με μακροπρόθεσμη συνιστώσα της τάξης του 72,6 %. Η ανεργία των νέων βρίσκεται επίσης στα υψηλότερα επίπεδα της ΕΕ (43,6 %) ενώ το ποσοστό απασχόλησης είναι σχετικά χαμηλό (68,3 %). Η υψηλή ανεργία και η υποτονική αύξηση των μισθών περιορίζουν την αύξηση της κατανάλωσης, παρεμποδίζουν τη διαδικασία απομόγχευσης και περιορίζουν τις δυνατότητες επένδυσης σε ανθρώπινο κεφάλαιο.</p>	<p>Η ανεργία μειώνεται με υγιείς ρυθμούς, αλλά παραμένει σε πολύ υψηλά επίπεδα, ιδίως όσον αφορά τους νέους και τους μακροχρόνια άνεργους. Η ανάκαμψη της ανταγωνιστικότητας κόστους και η μείωση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος κατά τη διάρκεια του προγράμματος αναμένεται να διασφαλίσουν τη συνέχιση της έντονης δημιουργίας θέσεων εργασίας κατά τα επόμενα έτη. Η αύξηση της απασχόλησης αναμένεται να φθάσει το 1,6 % το 2019 και το 1,2 % το 2020. (βλ. επίσης τμήμα 3.3)</p>	<p>Έχουν ληφθεί σημαντικά μέτρα κατά τη διάρκεια του προγράμματος για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των αγορών προϊόντων και εργασίας και την ανάκτηση της ανταγωνιστικότητας. Μελλοντικές αποκλίσεις από τις πολιτικές αυτές κινδυνεύουν να παρεμποδίσουν τη διαδικασία ανάκαμψης.</p>
Συμπεράσματα από την ανάλυση της εμπειριστατωμένης επισκόπησης			
<ul style="list-style-type: none"> • Η Ελλάδα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις με τη μορφή ενός αδύναμου χρηματοπιστωτικού τομέα, σε συνδυασμό με υψηλή ανεργία, υψηλά αποθέματα εξωτερικού χρέους και δυσμενή καθαρή διεθνή επενδυτική θέση. Το υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα περιορίζει την απομόγχευση και την κερδοφορία των τραπεζών μειώνοντας το ύψος των πιστώσεων που μπορούν να διοχτευθούν στην οικονομία η οποία πάσχει από ανεπάρκειες επενδύσεις και χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας. • Μολοντί κατά τα προσεχή έτη αναμένεται μείωση της ανεργίας και του δημόσιου χρέους, η πορεία της καθαρής διεθνούς επενδυτικής θέσης φαίνεται να είναι λιγότερο βιώσιμη λόγω της εξάρτησης της προσαρμογής του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από την υποχώρηση της ζήτησης. Παράλληλα με την ανάκαμψη της εγχώριας κατανάλωσης και των επενδύσεων, θα χρειαστεί αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας και των εξαγωγών για να αποφευχθεί νέα επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και της ΚΔΕΘ. Για τον σκοπό αυτό, χρειάζονται περαιτέρω προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις στους τομείς του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, της αδειοδότησης των επενδύσεων, της διευκόλυνσης του εμπορίου και των αγορών προϊόντων και εργασίας. Επιπλέον, οι επενδύσεις ανακμπτουν με βραδυ ρυθμό λόγω της απομόγχευσης του ιδιωτικού τομέα ενώ η μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων εξακολουθεί να παρεμποδίζεται από την πλημμελή εκτέλεση των συμβάσεων, τις ανεπάρκειες του δικαστικού συστήματος, τα εμπόδια στην εφαρμογή της νομοθεσίας για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα και την έλλειψη αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τους δανειολήπτες. • Κατά τη διάρκεια του προγράμματος του ΕΜΣ έχουν ληφθεί μέτρα μεγάλης εμβέλειας για να βελτιωθεί το επιχειρηματικό περιβάλλον, η νομοθεσία για τις εκποιήσεις και την αφερεγγυότητα, το πιστωτικό μητρώο και το μητρώο εταιρειών, να στηριχθεί η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος και να επιτραπεί η πώληση μη εξυπηρετούμενων δανείων. Όσον αφορά το στάδιο μετά το πρόγραμμα, συμφωνήθηκε μια σειρά σχεδίων δράσης για να εξασφαλιστεί η συνέχεια και η εμβάθυνση των μεταρρυθμίσεων σε αυτούς τους τομείς. Η αποτελεσματική εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων, σε συνδυασμό με τις βελτιώσεις στην ανταγωνιστικότητα κόστους, έχει τη δυνατότητα να αναζωογονήσει την οικονομία ενισχύοντας τη δημιουργία παραγωγικών, ικανοποιητικών και βιώσιμων θέσεων εργασίας. 			

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

3. ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΕΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

3.1. ΔΗΜΟΣΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ* (9)

Το παρόν τμήμα εξετάζει τη δημοσιονομική πολιτική και τα δημοσιονομικά πλαίσια, τη φορολογία, τη φορολογική διοίκηση και τη συμμόρφωση, καθώς και τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών και τις δημόσιες συμβάσεις. Η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών εξετάζεται στην έκθεση σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα του 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β) και στη δεύτερη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας που δημοσιεύεται παράλληλα με την παρούσα έκθεση χώρας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α).

Δημοσιονομική πολιτική και δημοσιονομικά πλαίσια

Τα τελευταία χρόνια, η Ελλάδα υπερέβαινε συστηματικά τους δημοσιονομικούς της στόχους. Το πλαίσιο δημοσιονομικής πολιτικής της Ελλάδας βασίζεται στον στόχο για ονομαστικό πρωτογενές πλεόνασμα της τάξης του 3,5 % του ΑΕΠ και στις απαιτήσεις του προληπτικού σκέλους του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης (εκτελεστική απόφαση (ΕΕ) 2017/1226 του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 2017, ΕΕ L 174 της 7.7.2017, σ. 22). Εδώ και μερικά χρόνια, οι στόχοι για το πρωτογενές πλεόνασμα υπερκαλύφθηκαν, και μάλιστα κατά ένα σημαντικό περιθώριο, σε όλα τα έτη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας.

Η κυριότερη αιτία των επαναλαμβανόμενων υπεραποδόσεων ήταν η υποεκτέλεση των δαπανών σε σύγκριση με τα αρχικά ανώτατα όρια του προϋπολογισμού, ιδίως όσον αφορά τις επενδύσεις. Κατά μέσο όρο, κατά την περίοδο 2012-2017 δαπανήθηκε μόνο το 83 % των ανώτατων κονδυλίων προϋπολογισμού που διατέθηκαν στα υπουργεία για δημόσιες επενδύσεις. Η κατάσταση αυτή είναι προβληματική για δύο λόγους. Πρώτον, παρόλο που οι δημόσιες επενδύσεις έχουν εν μέρει ανακάμψει από την επιβράδυνση που σημείωσαν

κατά τη διάρκεια της κρίσης, οι επενδυτικές ανάγκες της χώρας εξακολουθούν να είναι μεγάλες και οι επενδύσεις σε τομείς όπως αυτός της υγείας εξακολουθούν να υπολείπονται σημαντικά από τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ (Ελλάδα: 0,05 % του ΑΕΠ, ζώνη του ευρώ: 0,18 % του ΑΕΠ το 2016). Δεύτερον, οι μη δαπανηθέντες πόροι θα μπορούσαν να είχαν διοχετευτεί σε άλλους χρήσιμους σκοπούς, εάν η υποεκτέλεση των δαπανών είχε εντοπιστεί έγκαιρα εντός του έτους.

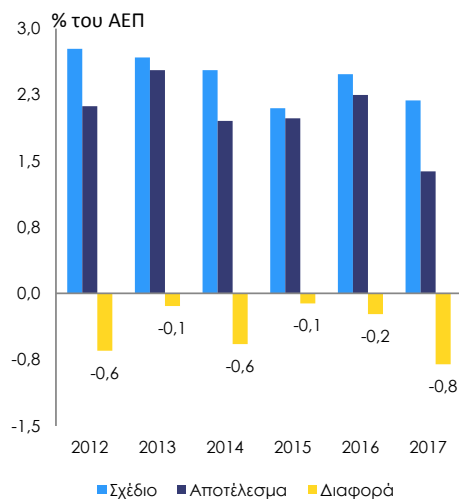
Διενεργείται ανεξάρτητη επανεξέταση του δημοσιονομικού πλαισίου για τον προϋπολογισμό δημοσίων επενδύσεων με σκοπό την αντιμετώπιση της κατ' επανάληψη παρατηρούμενης ελλειπούς απορρόφησης των πιστώσεων. Το Υπουργείο Οικονομικών ασκεί περιορισμένη μόνο εποπτεία επί του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων, ο οποίος καταρτίζεται και εκτελείται από το Υπουργείο Οικονομίας και Ανάπτυξης. Αυτό σημαίνει ότι η βέλτιστη κατανομή των περιορισμένων πόρων καθορίζεται χωριστά για τους τακτικούς προϋπολογισμούς και τους προϋπολογισμούς επενδύσεων, ενώ η ανακατανομή μεταξύ των δύο θα μπορούσε να οδηγήσει σε καλύτερο αποτέλεσμα όσον αφορά την επίτευξη των στόχων πολιτικής των αρχών. Θα ήταν χρήσιμη η μεγαλύτερη συμμετοχή δημοσιονομικών εμπειρογνομόνων στη διαδικασία κατάρτισης του προϋπολογισμού επενδύσεων. Θα μπορούσε να συμβάλει στη διάρθρωση της συζήτησης επί του σχεδίου προϋπολογισμού, να αποκαλύψει αδυναμίες μεταξύ ανταγωνιστικών προτάσεων και ενδεχομένως να διευρύνει τις επιλογές για την επίτευξη του βέλτιστου αποτελέσματος. Οι αρχές δεσμεύτηκαν να βελτιώσουν τις πρακτικές κατάρτισης του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων και να εφαρμόσουν τις βελτιώσεις αυτές στις αρχές του 2019.

Η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων στηρίζεται στην απόδοση των ήδη νομοθετημένων μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης και στη συνεχιζόμενη οικονομική ανάκαμψη η οποία μεταφράζεται σε υψηλότερα έσοδα. Η Ελλάδα προβλέπεται ότι θα επιτύχει τον στόχο του πρωτογενούς πλεονάσματος μεσοπρόθεσμα (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α). Ειδικότερα, οι μεταρρυθμίσεις του

(9) Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπειρισιακή επισκόπηση στο πλαίσιο της ΔΜΑ (βλ. τμήμα 2 για μια συνολική σύνοψη των κυριότερων πορισμάτων).

συνταξιοδοτικού συστήματος που εφαρμόζονται στο πλαίσιο των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να μειώνουν το ποσοστό των κοινωνικών δαπανών στο ΑΕΠ, με θετικό αντίκτυπο στο ισοζύγιο της γενικής κυβέρνησης. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 3.1.2, η επίτευξη των στόχων είναι πιθανό να επηρεαστεί θετικά και από σταθερή αύξηση του εισοδήματος και των δαπανών των νοικοκυριών, γεγονός που αποτελεί θετικό σιγνό για τη δυναμική των φόρων κατά τα προσεχή έτη, και τις πολιτικές δεσμεύσεις για συγκράτηση της αύξησης των δαπανών, ιδίως όσον αφορά την απασχόληση στο Δημόσιο και τον τομέα της υγείας.

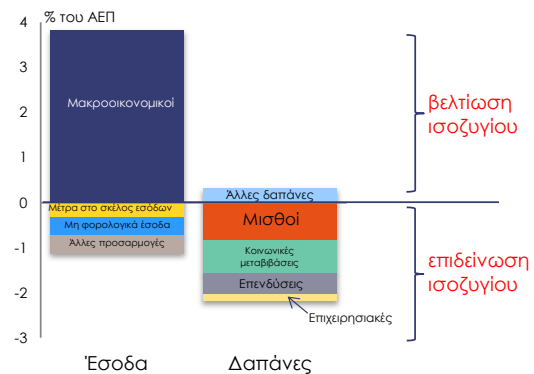
Διάγραμμα 3.1.1: Υποκτέλεση των δαπανών του προϋπολογισμού δημοσίων επενδύσεων*, 2012-2017

* Προγραμματισμένες και οι πραγματικές δαπάνες από τη συνιστώσα δημοσίων επενδύσεων του κρατικού προϋπολογισμού χωρίς τις επιχορηγήσεις στη γενική κυβέρνηση.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Διάγραμμα 3.1.2: Παράγοντες που επηρεάζουν τη μεταβολή του ισοζυγίου της γενικής κυβέρνησης, 2019-2022

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η Ελλάδα έχει θεσπίσει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο δημοσιονομικής διακυβέρνησης που βασίζεται σε κανόνες, σύμφωνα με τη σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία (οδηγία για τα δημοσιονομικά πλαίσια, δίπτυχο και δημοσιονομικό σύμφωνο). Η χώρα θέσπισε μια μεσοπρόθεσμη δημοσιονομική στρατηγική και ενίσχυσε τις διαδικασίες δαπανών και τη δημοσιονομικές εκθέσεις για τη διασφάλιση της δημοσιονομικής λογοδοσίας. Καθορίστηκε ένας κανόνας περί ισοσκελίσης του διαρθρωτικού ισοζυγίου σε συνδυασμό με έναν αυτόματο διορθωτικό μηχανισμό και ειδικούς τομεακούς διορθωτικούς μηχανισμούς (δηλαδή, όσον αφορά την τοπική αυτοδιοίκηση, την υγεία, τα εκτός προϋπολογισμού ταμεία και τις κρατικές επιχειρήσεις). Το Ελληνικό Δημοσιονομικό Συμβούλιο έχει σημειώσει σημαντική πρόοδο όσον αφορά την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του από την έναρξη της λειτουργίας του στα τέλη του 2015. Δημοσίευσε επίσης τις υποχρεωτικές εξαμηνιαίες εκθέσεις του σχετικά με τα ετήσια και τα μεσοπρόθεσμα δημοσιονομικά προγράμματα και τη συμμόρφωση με τους εγχώριους αριθμητικούς κανόνες.

Φορολογία

Στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής, η Ελλάδα εφάρμοσε μείζονες μεταρρυθμίσεις του φορολογικού συστήματος. Μεταξύ των μεταρρυθμίσεων που υιοθετήθηκαν σε προηγούμενα προγράμματα προσαρμογής ήταν η εισαγωγή νέων κωδικών φορολογίας εισοδήματος

και φορολογικής λογιστικής που εκσυγχρονίζουν τον φόρο εισοδήματος φυσικών προσώπων και τον φόρο εισοδήματος εταιρειών, η θέσπιση Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων (ΕΝ.Φ.Ι.Α.) και η σημαντική μεταρρύθμιση του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης όσον αφορά τη φοροδιαφυγή και τη φορολογική απάτη.

Στο πλαίσιο του προγράμματος στήριξης της σταθερότητας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, τέθηκε σε εφαρμογή σημαντική μεταρρύθμιση του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) και απλοποιήθηκε περαιτέρω το σύστημα φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων (ΦΕΦΠ). Όσον αφορά τον ΦΠΑ, η Ελλάδα είχε το δεύτερο (29,2 %) υψηλότερο έλλειμμα ΦΠΑ ⁽¹⁰⁾ στην ΕΕ το 2016, πολύ πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ που κινείται στο 12,3 %. Το έλλειμμα ΦΠΑ στην Ελλάδα παρέμεινε σχετικά σταθερό τα τελευταία χρόνια (μείωση κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες από το 2012). Η μεταρρύθμιση του ΦΠΑ, που θεσπίστηκε το 2015-16, διεύρυνε σημαντικά τη βάση του ΦΠΑ, περιορίζοντας το πεδίο εφαρμογής των μειωμένων συντελεστών και απαλλαγών, μείωσε τις στρεβλώσεις της αγοράς και σταθεροποίησε τα ποσοστά συμμόρφωσης. Το ειδικό καθεστώς ΦΠΑ για τα πέντε νησιά του Αιγαίου παρατάθηκε και προϋπόθεση για την κατάργησή του θα είναι η μείωση των μεταναστευτικών ροών. Η μεταρρύθμιση του ΦΕΦΠ του 2016 διεύρυνε τη φορολογική βάση, ενσωμάτωσε την προηγούμενη εισφορά αλληλεγγύης στο σύστημα φορολογίας εισοδήματος και μείωσε τα περιθώρια φοροαποφυγής.

Έχει ξεκινήσει μια σημαντική μεταρρύθμιση των τιμών ζώνης για τον φόρο ακίνητης περιουσίας, προκειμένου να επικαιροποιηθούν και να ευθυγραμμιστούν οι φορολογικές αξίες με τις τιμές της αγοράς έως το 2020. Αυτό θα βελτιώσει την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη του ενοποιημένου φόρου ακίνητης περιουσίας. Άλλες μεταρρυθμίσεις που εκκρεμούν περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την απλούστευση του κώδικα ΦΠΑ, τη μεταρρύθμιση του συστήματος χαρτοσήμου και τη μεταρρύθμιση του καθεστώτος φόρου χωρητικότητας,

συμπεριλαμβανομένης της επέκτασης του καθεστώτος εθελοντικού φόρου χωρητικότητας.

Ο δείκτης φορολογίας προς το ΑΕΠ στην Ελλάδα έχει αυξηθεί σημαντικά κατά τη διάρκεια της κρίσης και εμφανίζει σύγκλιση προς τον μέσο ποσοστό 41,2 % της ζώνης του ευρώ. Το μερίδιο των φόρων και των κοινωνικών εισφορών στο ΑΕΠ στην Ελλάδα ανήλθε σε 41,6 % το 2017, σημείωσε δηλαδή σημαντική αύξηση σε σχέση με το προ της κρίσης ποσοστό του 32,8 % το 2009. Αποτυπώνοντας εν μέρει αυτήν την αύξηση της φορολογίας, έρευνες σχετικά με τις επενδύσεις δείχνουν ότι η φορολογική αστάθεια αποτελεί αρνητικό παράγοντα για τις επενδύσεις. Τα μερίδια των έμμεσων φόρων, των περιβαλλοντικών φόρων και των φόρων ακίνητης περιουσίας είναι σχετικά υψηλά σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ.

Οι συντελεστές φορολογίας εταιρειών και φυσικών προσώπων και ο τεκμαρτός φορολογικός συντελεστής επί της εργασίας (συμπεριλαμβανομένων των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) παραμένουν υψηλοί στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Σε υψηλότερα επίπεδα από τα άλλα κράτη μέλη κινούνται τόσο ο συντελεστής φορολογίας εταιρειών (29 %) όσο και ο ανώτατος συντελεστής φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων (55 %). Η εκ των προτέρων νομοθετημένη μείωση της πίστωσης φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων για τον Ιανουάριο του 2020 προβλέπεται να οδηγήσει στη συγκέντρωση πρόσθετων εσόδων ύψους περίπου το 1 % του ΑΕΠ μέσω της διεύρυνσης της φορολογικής βάσης του ΦΕΦΠ και να διευκολύνει τη μείωση των συντελεστών του φόρου εισοδήματος φυσικών προσώπων και εταιρειών. Επιπλέον, η Ελλάδα εξακολουθεί να εφαρμόζει πολύ μεροληπτική μεταχείριση του χρέους στη φορολόγηση των επιχειρήσεων (3η υψηλότερη στην ΕΕ το 2017) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018η) η οποία θα μπορούσε να περιορίσει τις επενδύσεις από νέες, καινοτόμες και υψηλού κινδύνου επιχειρήσεις που βασίζονται στη χρηματοδότηση με ίδια κεφάλαια

Φορολογική διοίκηση και συμμόρφωση

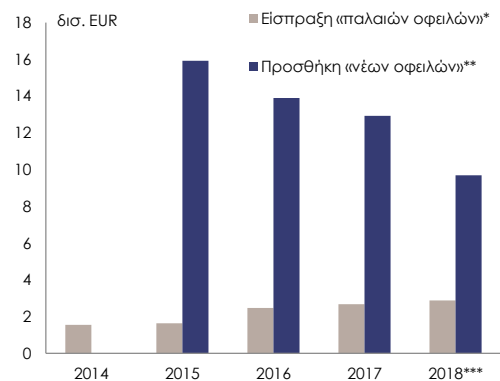
Η Ελλάδα έχει προβεί σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις τα τελευταία χρόνια για την αντιμετώπιση των μακροχρόνιων αδυναμιών της όσον αφορά την είσπραξη των φόρων και

⁽¹⁰⁾ Το έλλειμμα ΦΠΑ είναι η διαφορά μεταξύ του ποσού που πράγματι εισπράχθηκε και της θεωρητικής συνολικής καθαρής υποχρέωσης απόδοσης ΦΠΑ για την οικονομία στο πλαίσιο του ισχύοντος συστήματος ΦΠΑ.

τη συμμόρφωση. Οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής που ακολούθησαν κάλυπταν την εισπραξη φόρων, δασμών και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Σημαντικές θεσμικές μεταρρυθμίσεις αποσκοπούσαν στην αύξηση της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της αποτελεσματικότητας του συστήματος. Η σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ) την 1 Ιανουαρίου 2017, εδραίωσε τις διάφορες μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν μέχρι τότε. Ακόμη σημαντικότερο ήταν το γεγονός ότι εξασφάλισε ένα συνεκτικό θεσμικό πλαίσιο για τη βελτίωση της εισπραξης εσόδων. Στο πλαίσιο της βελτίωσης της διαχείρισης των εσόδων, λήφθηκαν μέτρα για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των τελωνείων και της καταπολέμησης του λαθρεμπορίου. Στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος του 2016, θεσπίστηκε Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ). Ο φορέας αυτός είναι αρμόδιος για την εισπραξη των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης όλων των ασφαλισμένων. Δημιουργήθηκε επίσης ένα ενιαίο Κέντρο Εισπραξης Ασφαλιστικών Οφειλών (ΚΕΑΟ), το οποίο αποτελεί πλέον τμήμα του ενιαίου φορέα κοινωνικής ασφάλισης.

Οι κυριότεροι δείκτες επιδόσεων για τη μέτρηση των επιδόσεων της ΑΑΔΕ έδειξαν εν γένει θετικά αποτελέσματα. Αυτό καταδεικνύει ότι τα μέτρα που θεσπίστηκαν για την βελτίωση της εισπραξης φόρων αποδεικνύονται εύστοχα αλλά και χρήσιμα. Όπως διαπιστώνεται στο διάγραμμα που ακολουθεί (διάγραμμα 3.1.4), ενώ η εισπραξη των «παλαιών οφειλών» συνεχίζει να αυξάνεται, προστίθενται λιγότερες «νέες οφειλές» στα βιβλία. Εντούτοις το 2018, η πτωτική τάση όσον αφορά τις νέες οφειλές επιβραδύνθηκε για ορισμένες ομάδες (ιδίως για τους αυτοαπασχολούμενους), πράγμα που μπορεί να συνδέεται με την αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης που επηρέασε την ικανότητα έγκαιρης καταβολής. Όσον αφορά τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, αν και η εισπραξη των οφειλών εξακολουθεί να υπερβαίνει συνολικά τους καθορισμένους στόχους, υπάρχει ακόμη ανοδική τάση όσον αφορά τις συνολικές οφειλές που έχουν συσσωρευτεί κυρίως λόγω των επιβαρύνσεων (συμπεριλαμβανομένων των τόκων) που έχουν προστεθεί.

Διάγραμμα 3.1.3: Εισπραξη «παλαιών οφειλών» και προσθήκη «νέων οφειλών»

* Οι παλαιές οφειλές ορίζονται ως οι οφειλές που συσσωρεύτηκαν πριν από τα τέλη Νοεμβρίου του προηγούμενου έτους (αφαιρουμένων των εισπράξεων και των διαγραφών).

** Οι νέες οφειλές ορίζονται ως το ληξιπρόθεσμο υπόλοιπο κατά το τρέχον έτος (προ της αφαίρεσης των εισπράξεων και των διαγραφών).

*** Στοιχεία μέχρι τον Νοέμβριο του 2018.

Πηγή: ΑΑΔΕ

Παρά τις θετικές εξελίξεις τόσο ως προς την ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου όσο και τη δημιουργία νέων εργαλείων και πόρων εισπραξης, πρέπει να γίνουν ακόμη πολλά στους τομείς αυτούς. Η ΑΑΔΕ θα πρέπει ακόμη να στελεχωθεί πλήρως και απαιτείται η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος ΤΠ. Στο πλαίσιο αυτό, έχει καθυστερήσει η έγκριση του σχεδίου μεταρρυθμιστικών δράσεων ΑΑΔΕ («στρατηγικό σχέδιο») για την περίοδο 2019-2021, που αποτελεί ένα βασικό έγγραφο στρατηγικής. Το «στρατηγικό σχέδιο» καθορίζει συγκεκριμένα μέτρα και επενδύσεις, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης του συστήματος ΤΠ και των εργαλείων που θα απαιτηθούν για τη συνέχιση της εξέλιξης της ΑΑΔΕ σε ένα σύγχρονο, ευέλικτο και αποτελεσματικό οργανισμό. Ομοίως, η έγκριση της μεταρρύθμισης του ανθρώπινου δυναμικού στην ΑΑΔΕ, η οποία προβλέπει συγκεκριμένα περιγράμματα θέσεων εργασίας, βαθμολόγιο, σύστημα αποδοχών και αξιολόγηση των επιδόσεων, έχει επίσης καθυστερήσει. Η μεταρρύθμιση είναι ζωτικής σημασίας για τη βελτίωση των προοπτικών της ΑΑΔΕ, ώστε να προσελκύσει και να διατηρήσει προσωπικό υψηλής ειδικευσης.

Οι συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της φορολογικής συμμόρφωσης και την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής

περιλαμβάνουν μέτρα για την αύξηση των ηλεκτρονικών πληρωμών και την έγκαιρη υποβολή των φορολογικών δηλώσεων. Σειρά περαιτέρω μέτρων βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης και αναμένεται να διευκολύνουν και να ενισχύσουν την εισπραξη των εσόδων. Σε αυτά περιλαμβάνονται: i) η αυτοματοποίηση των δηλώσεων ΦΠΑ και η απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών για να χαρακτηριστούν οι φόροι ως ανεπίδεκτοι εισπραξης ii) η βελτίωση της ανταλλαγής / διαχείρισης δεδομένων μεταξύ της ΑΑΔΕ και άλλων κυβερνητικών υπηρεσιών. και iii) η ενίσχυση των διατάξεων περί ευθύνης για τους υπαλλήλους της διοίκησης των εσόδων ώστε να καταστεί δυνατή η ευρεία εφαρμογή σύγχρονων και αποτελεσματικών μεθόδων εργασίας/είσπραξης.

Διαχείριση των Δημόσιων Οικονομικών και Δημόσιες Συμβάσεις

Έχουν θεσπιστεί διάφορες μεταρρυθμίσεις από την έναρξη της κρίσης με στόχο τη βελτίωση του συστήματος δημοσιονομικής διαχείρισης της Ελλάδας. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες επικεντρώθηκαν κυρίως στα εξής: i) στον εκσυγχρονισμό του σχεδιασμού, της εκτέλεσης και του ελέγχου του προϋπολογισμού, μεταξύ άλλων με την εισαγωγή νέας ταξινόμησης του προϋπολογισμού, ii) στην εξασφάλιση της άμεσης πληρωμής των καθυστερούμενων οφειλών και iii) στη βελτίωση της διαχείρισης της ρευστότητας.

Οι αρχές κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες για την πλήρη εκκαθάριση των καθυστερούμενων οφειλών από τη δημόσια διοίκηση. Το πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας προέβλεπε σημαντική χρηματοδότηση για την εκκαθάριση καθυστερούμενων οφειλών, με αποτέλεσμα τη σημαντική μείωση του αποθέματος των καθαρών ληξιπρόθεσμων οφειλών. Ωστόσο, τα εναπομένοντα διαρθρωτικά σημεία συμφοράς έχουν επιβραδύνει την εκκαθάριση των καθυστερούμενων οφειλών· ο στόχος της πλήρους εκκαθάρισης δεν έχει επιτευχθεί.

Για να αντιμετωπιστούν οι διαρθρωτικές αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης όσον αφορά την εκκαθάριση των καθυστερούμενων οφειλών, οι αρχές ενέκριναν πρόσφατα λεπτομερή σχέδια δράσης. Τα σχέδια δράσης βασίζονται στις συστάσεις του Ελεγκτικού

Συνεδρίου της Ελλάδας. Επιπλέον, το Υπουργείο Οικονομικών άλλαξε τις πληροφορίες που είχαν καταγραφεί στα μητρώα δεσμεύσεων και εισπραχθεί μέσω της ειδικής ηλεκτρονικής πλατφόρμας e-portal από τους φορείς της κεντρικής διοίκησης και της γενικής κυβέρνησης. Η αντιμετώπιση των διαρθρωτικών ζητημάτων που οδηγούν στη συσσώρευση καθυστερούμενων οφειλών αναμένεται επίσης να διευκολύνει τη συμμόρφωση της Ελλάδας με την οδηγία για τις καθυστερήσεις πληρωμών, που παραμένουν προβληματικές, ιδίως στον τομέα της υγείας.

Για τη βελτίωση των δημοσιονομικών αναφορών και της διαχείρισης των ταμειακών διαθεσίμων, καθώς και για τη μετάβαση σε πολιτικές που βασίζονται περισσότερο στα αποτελέσματα, η κυβέρνηση θέτει σε εφαρμογή μια νέα δομή ταξινόμησης του κρατικού προϋπολογισμού και ένα λογιστικό σχέδιο (που αναφέρονται από κοινού ως λογιστικό σχέδιο).

Οι αρχές έχουν επικαιροποιήσει το σύστημα τεχνολογίας πληροφοριών που εφαρμόζουν και έχουν εγκρίνει τις νέες οικονομικές και διοικητικές ταξινομήσεις στον κρατικό προϋπολογισμό του 2019. Οι αρχές εργάζονται για τα υπόλοιπα τμήματα και για να προχωρήσουν προς ένα νέο πλαίσιο προϋπολογισμού που συνδέεται με τις επιδόσεις. Η έγκριση του νέου λογιστικού σχεδίου προετοιμάζει επίσης το έδαφος για τη στήριξη των νέων λειτουργιών ταμειακής διαχείρισης όπως έχουν σχεδιαστεί στο νέο σύστημα λογαριασμών θησαυροφυλακίου (βλέπε κατωτέρω). Οι ταξινομήσεις των κονδυλίων και οι λειτουργικές ταξινομήσεις της κεντρικής κυβέρνησης αναμένεται να εφαρμοστούν από τον κρατικό προϋπολογισμό του 2021. Παράλληλα, οι φορείς της γενικής κυβέρνησης αναμένεται να εγκρίνουν τις νέες ταξινομήσεις στον προϋπολογισμό και τη λογιστική τους, από την 1η Ιανουαρίου 2023.

Σημειώνεται περαιτέρω πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση του κατακερματισμένου συστήματος ταμειακής διαχείρισης, διασφαλίζοντας τη μεταφορά ταμειακών διαθεσίμων στο σύστημα λογαριασμών θησαυροφυλακίου της Τράπεζας της Ελλάδος. Στα τέλη Ιουνίου 2018 εγκρίθηκε ένα νέο νομικό πλαίσιο για το σύστημα ταμειακής διαχείρισης. Απαιτεί όλοι οι φορείς της κεντρικής διοίκησης να τηρούν υποχρεωτικά τους λογαριασμούς τους στον Ενιαίο Λογαριασμό Θησαυροφυλακίου στην Τράπεζα της Ελλάδος. Οι λοιποί φορείς της

κεντρικής κυβέρνησης και οι φορείς που ανήκουν στη γενική κυβέρνηση πρέπει να συμμετέχουν στο σύστημα λογαριασμών θησαυροφυλακίου με τη μεταφορά των πλεοναζόντων ταμειακών διαθεσίμων τους στην Τράπεζα της Ελλάδος σε καθημερινή βάση. Η συγκέντρωση των πλεοναζόντων διαθεσίμων θεωρείται ότι καθιστά τη διαχείριση της ρευστότητας της κυβέρνησης πιο αποτελεσματική, ενώ παράλληλα ενισχύει τη διαχείριση του χρέους.

Το νομικό πλαίσιο για τις κρατικές εγγυήσεις έχει εκσυγχρονιστεί και οι διοικητικές διαδικασίες που διέπουν τη διαδικασία έχουν εξορθολογιστεί. Οι αρχές έχουν σημειώσει πρόοδο όσον αφορά την εφαρμογή του πρόσφατα σχεδιασθέντος σχεδίου δράσης για τη βελτίωση της διαχείρισης των κρατικών εγγυήσεων που χορηγούνται σε άτομα και επιχειρήσεις για αποδεδειγμένες ζημίες ως αποτέλεσμα φυσικών καταστροφών ή σε ιδιωτικές επιχειρήσεις που λειτουργούν σε γεωγραφικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από εξαιρετικά χαμηλή οικονομική δραστηριότητα. Το σχέδιο δράσης αποσκοπεί στον εξορθολογισμό της γραφειοκρατικής επιβάρυνσης για τη διεκπεραίωση των αιτήσεων με: i) τη δημιουργία ενός ηλεκτρονικού μητρώου δανειοληπτών, ii) τη σύναψη συμφωνίας για τα συστήματα διακανονισμού και iii) τη βελτίωση της διαλειτουργικότητας με τις τοπικές φορολογικές υπηρεσίες. Επίσης εκσυγχρονίστηκε το νομοθετικό πλαίσιο.

Έχουν γίνει μεταρρυθμίσεις για την περαιτέρω ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων συμβάσεων. Κατά τα τελευταία έτη, η Ελλάδα πραγματοποίησε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων: έχει ενοποιηθεί και απλοποιηθεί η νομοθεσία, θεσπίστηκε νέο σύστημα προδικαστικών προσφυγών, γίνεται χρήση ηλεκτρονικών δημόσιων συμβάσεων, θεσπίστηκε νέο κεντρικό σύστημα δημόσιων συμβάσεων και εγκρίθηκε εθνική στρατηγική για τις δημόσιες συμβάσεις, συμπεριλαμβανομένου ενός συνόλου δράσεων για τη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αναμένεται να συμβάλουν στην αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων αδυναμιών της ελληνικής αγοράς δημοσίων συμβάσεων, όπως είναι ο μεγάλος αριθμός διαδικασιών με μία και μόνη προσφορά (34% το 2018, έναντι 23% κατά μέσο όρο σε

επίπεδο ΕΕ): οι χρονοβόρες διαδικασίες ανάθεσης (236 ημέρες έναντι 83 ημερών κατά μέσο όρο σε ευρωπαϊκό επίπεδο): ο μεγάλος αριθμός συμβάσεων που ανατίθενται αποκλειστικά βάσει της χαμηλότερης τιμής (90 % το 2018, έναντι 63 % σε ευρωπαϊκό επίπεδο) συχνά με υπερβολικά υψηλές εκπτώσεις και αντίθετα με τις βέλτιστες πρακτικές που ευνοούν τη χρήση κριτηρίων που βασίζονται περισσότερο στην ποιότητα.

Απαιτείται η περαιτέρω βελτίωση της διοικητικής ικανότητας και η πλήρης εφαρμογή του νέου κεντρικού συστήματος δημόσιων συμβάσεων για την επίτευξη οικονομικών κλίμακας και τον εξορθολογισμό των δημόσιων δαπανών. Βραχυπρόθεσμα, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα σε μέτρα όπως ο εξορθολογισμός του συστήματος ηλεκτρονικών δημόσιων συμβάσεων, ο συστηματικός έλεγχος των υπερβολικά χαμηλών προσφορών, η επαγγελματοποίηση του προσωπικού στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων και η προώθηση κεντρικών προμηθειών. Μακροπρόθεσμα, το πλαίσιο για τις δημόσιες συμβάσεις της χώρας θα πρέπει να καταστεί αποτελεσματικότερο, πράγμα που, με τη σειρά του, θα συμβάλει σε μια πιο βιώσιμη και αποτελεσματική χρήση των δημόσιων πόρων. Όσον αφορά τον προϋπολογισμό δημοσίων επενδύσεων, θα ήταν σκόπιμη η εφαρμογή των κανόνων για τις συνιστώσες συγχρηματοδότησης από την ΕΕ στην αμιγώς εθνική συνιστώσα.

3.2. ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

3.2.1 Επισκόπηση του χρηματοπιστωτικού τομέα και αξιολόγηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας* (11)

Ο εγχώριος τραπεζικός τομέας, αν και δεν ήταν η πηγή των χρηματοπιστωτικών εντάσεων, επηρεάστηκε αρνητικά κατά τη διάρκεια της παρατεταμένης κρίσης στην Ελλάδα. Κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κρίσης, αυξανόμενες ανησυχίες σχετικά με την φερεγγυότητα του ελληνικού κράτους επηρέασαν αρνητικά τον τραπεζικό τομέα και οδήγησαν σε αναλήψεις καταθέσεων. Μεταξύ του 2010 και του 2012, το κεφάλαιο και η ρευστότητα επιδεινώθηκαν περαιτέρω, οι τραπεζικές καταθέσεις μειώθηκαν απότομα, ενώ χάθηκε και η πρόσβαση των τραπεζών σε κεφαλαιαγορές και χρηματαγορές. Ο τραπεζικός τομέας ανακεφαλαιοποιήθηκε το 2013 και στις αρχές του 2014, στο πλαίσιο του δεύτερου προγράμματος χρηματοδοτικής συνδρομής. Ο τομέας έλαβε επίσης σημαντική επείγουσα στήριξη της ρευστότητας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Η επακόλουθη διαφαινόμενη ανάκαμψη του ελληνικού τραπεζικού τομέα ανακόπηκε από την κρίση εμπιστοσύνης το 2015. Μεγάλα ποσά καταθέσεων αποσύρθηκαν από τον τραπεζικό τομέα, γεγονός που οδήγησε στην επιβολή κεφαλαιακών ελέγχων. Τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα αυξήθηκαν περαιτέρω, εξαιτίας της παρατεταμένης ύφεσης και της επιδείνωσης του κλίματος εξυπηρέτησης των οφειλών. Τον Δεκέμβριο του 2015, ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας εκταμίευσε 5,4 δισ. EUR για την ανακεφαλαιοποίηση της Τράπεζας Πειραιώς και της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος.

Τα τελευταία έτη, η Ελλάδα έχει θεσπίσει μέτρα πολιτικής εκτενούς εμβέλειας για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την ενίσχυση της βιωσιμότητας του τραπεζικού της συστήματος. Τα μέτρα αυτά εστιάστηκαν στα εξής: i) σταδιακή εξομάλυνση της ρευστότητας και των όρων πληρωμής και ενίσχυση των κεφαλαίων· ii) αντιμετώπιση του υψηλού επιπέδου μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (ΜΕΑ) στους

ισολογισμούς των τραπεζών· και iii) βελτίωση της διακυβέρνησης τόσο των τραπεζών όσο και του Ελληνικού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ).⁽¹²⁾ Έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά τις εν λόγω πολιτικές του χρηματοπιστωτικού τομέα, αλλά χρειάζονται ακόμη σοβαρές προσπάθειες, διότι το χάσμα σε σχέση με τους ομολόγους στην ΕΕ έχει διευρυνθεί αναφορικά με την ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού (δείκτης ΜΕΑ), τα κεφάλαια [δείκτης πλήρωσης στο ακέραιο του κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 (CET1)] και την ποιότητα των κεφαλαίων. Η κερδοφορία παραμένει αρνητική και, μολονότι η επείγουσα στήριξη της ρευστότητας και η χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα έχουν μειωθεί σημαντικά, εξακολουθούν να υφίστανται ρυθμιστικά κενά για τη ρευστότητα (π.χ. όσον αφορά τον δείκτη κάλυψης ρευστότητας).

Οι τράπεζες έχουν δημιουργήσει κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας και οι καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα είναι σταθερές. Ο δείκτης μέσης κεφαλαιακής επάρκειας (CET 1) των τραπεζών ήταν ελαφρώς χαμηλότερος από 16 % κατά το δεύτερο τρίμηνο του 2018· επομένως, διασφαλίζεται ότι οι τράπεζες υπερκαλύπτουν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις (βλ. πίνακα 3.2.1). Η κερδοφορία παρέμεινε αρνητική, καθώς συνεχίστηκε η δημιουργία προβλέψεων και οι διαγραφές ΜΕΑ. Οι προσπάθειες περιορισμού των δαπανών με μείωση του προσωπικού και των υποκαταστημάτων των τραπεζών θα μπορούσαν μελλοντικά να προσφέρουν ορισμένη περαιτέρω ανακούφιση. Ο δείκτης κάλυψης προβλέψεων έχει αυξηθεί σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ανερχόμενος σε 49 % το δεύτερο τρίμηνο του 2018. Οι καταθέσεις του ιδιωτικού τομέα έχουν παραμείνει σταθερές από τη λήξη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας τον Αύγουστο του 2018.

(11) Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπειριστατωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της ΔΜΑ (βλ. τμήμα 3 για μια συνολική σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

(12) Το ΕΤΧΣ αποτελεί οργανισμό που ανήκει εξ ολοκλήρου στο ελληνικό κράτος, μέσω του οποίου έχουν ανακεφαλαιοποιηθεί οι τέσσερις ελληνικές συστημικές τράπεζες τα τελευταία έτη, και το οποίο έχει επί του παρόντος μερίδιο ιδιοκτησίας από 2,4 έως 40,4 % των εν λόγω τραπεζών. Σύμφωνα με την αποστολή του, το ΕΤΧΣ συμβάλλει στη σταθερότητα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Τον Ιούνιο του 2018, η εντολή του ΕΤΧΣ παρατάθηκε έως το τέλος του 2022.

Πιο πρόσφατα, έχει μειωθεί περαιτέρω η εξάρτηση των τραπεζών από τη χρηματοδότηση της κεντρικής τράπεζας και έχει σημειωθεί σταδιακή χαλάρωση των κεφαλαιακών ελέγχων. Οι ελληνικές τράπεζες κατόρθωσαν να μειώσουν σημαντικά την εξάρτησή τους από τη χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα. Δύο από τις συστημικές τράπεζες έχουν εξοφλήσει πλήρως την επείγουσα στήριξη της ρευστότητας, ενώ οι άλλες δύο αναμένεται να ακολουθήσουν το 2019. Το ανώτατο όριο επείγουσας στήριξης της ρευστότητας μειώθηκε από 90,4 δισ. EUR τον Αύγουστο του 2015 σε 4,9 δισ. EUR στις αρχές Νοεμβρίου του 2018. Χάρη στη βελτιωμένη κατάσταση ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών και τη μεγαλύτερη εμπιστοσύνη των καταθετών, κατέστη δυνατή η περαιτέρω χαλάρωση των κεφαλαιακών ελέγχων από την 1η Οκτωβρίου 2018. Με τη χαλάρωση αυτή επιτράπηκαν οι απεριόριστες αναλήψεις μετρητών από πιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα και αυξήθηκαν τα όρια για τις αναλήψεις μετρητών και τη μεταφορά μετρητών στο εξωτερικό. Οι διασυννοριακές επιχειρηματικές δραστηριότητες — ιδίως οι επενδύσεις — αναμένεται να στηριχθούν περαιτέρω με τις εν λόγω πρόσφατες διατάξεις οι οποίες αύξησαν το όριο του ποσού κεφαλαίων που είναι δυνατό να μεταφέρεται στο εξωτερικό και παρείχαν τη δυνατότητα επαναπατρισμού υπερτιμημάτων και μερισμάτων που ανέρχονται έως και στο 100 % των επενδυμένων κεφαλαίων στην Ελλάδα ετησίως.

Η εξυγίανση των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (ΜΕΑ) εξακολουθεί να αποτελεί

βασική πρόκληση για τον τραπεζικό τομέα στην Ελλάδα. Η Ελλάδα έχει ακόμη ενώπιόν της το μείζον καθήκον της εξυγίανσης των ισολογισμών των τραπεζών. Για να το επιτύχει θα απαιτηθούν σημαντικές προσπάθειες κατά την περίοδο μετά τη λήξη του προγράμματος. Σύμφωνα με στοιχεία του Ιουνίου του 2018, οι τράπεζες μειώνουν τα αποθέματα ΜΕΑ σύμφωνα με τους εποπτικούς στόχους. Μολονότι οι στόχοι αυτοί πρόκειται να γίνονται πιο φιλόδοξοι με την πάροδο του χρόνου, δεν υπάρχει απλή λύση για την επιτάχυνση του ρυθμού μείωσης. Σύμφωνα με τους συμφωνηθέντες στόχους, ο δείκτης ΜΕΑ θα ανέλθει σε 35 % στο τέλος του 2019 και οι τράπεζες έχουν αναφέρει ότι αναμένουν μείωση του δείκτη σε περίπου 20 % έως το τέλος του 2021. Οι προσπάθειες αυτές στηρίζονται με αρκετές σημαντικές μεταρρυθμίσεις που σχετίζονται με τον εξωδικαστικό μηχανισμό ρύθμισης οφειλών, το πλαίσιο αφερεγγυότητας για τα νοικοκυριά και πτώχευσης για τις επιχειρήσεις, την εκτελεστικότητα των εξασφαλίσεων μέσω ηλεκτρονικών διαδικτυακών πλειστηριασμών, καθώς και την ενεργοποίηση δευτερογενούς αγοράς για τα ΜΕΑ.

Αν και οι τράπεζες πληρούν τις κεφαλαιακές απαιτήσεις, η ποιότητα των κεφαλαίων παραμένει χαμηλή. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να σημειωθεί το υψηλό επίπεδο των αναβαλλόμενων φορολογικών απαιτήσεων (ΑΦΑ) που είναι επιλέξιμες για μετατροπή σε αναβαλλόμενες φορολογικές πιστώσεις (ΑΦΠ), τις οποίες οι τράπεζες δεν υποχρεούνται να αφαιρούν από τα ρυθμιστικά τους κεφάλαια ⁽¹³⁾. Σύμφωνα με τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία, το

Πίνακας 3.2.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικής σταθερότητας

⁽¹³⁾ Ωστόσο, οι ΑΦΠ αποσβένονται σε διάστημα 20 ετών.

	2014Q4	2015Q4	2016Q2	2016Q3	2016Q4	2017Q1	2017Q2	2017Q3	2017Q4	2018Q1	2018Q2
Μη εξυπηρετούμενα δάνεια εκ των οποίων τομέας NFC & νοικοκυριών	39,7	46,8	47,2	47,4	46,3	46,6	46,9	46,7	45,0	45,4	44,9
εκ των οποίων τομέας NFC εκ των οποίων τομέας νοικοκυριών	41,8	49,5	50,1	50,3	50,4	50,3	50,6	50,4	49,4	49,2	48,4
Δείκτης κάλυψης	44,7	52,5	53,2	53,9	53,9	53,4	53,3	52,6	51,4	51,1	49,4
Απόδοση μετοχικού κεφαλαίου(1)	38,5	45,9	46,5	46,2	46,3	46,8	47,5	47,9	47,1	47,0	47,3
Απόδοση ενεργητικού(1)	43,5	48,5	48,1	48,2	48,2	48,1	47,4	47,2	46,7	49,5	49,0
Συνολικός δείκτης κεφαλαίου	-10,6	-24,2	-15,8	-9,9	-7,5	1,3	-0,4	-0,3	-1,3	0,7	-2,4
Δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (CET 1)	-1,0	-2,8	-1,9	-1,2	-0,9	0,1	-0,1	0,0	-0,2	0,1	-0,3
Δείκτης κατηγορίας 1	14,1	16,5	18,0	18,2	17,0	16,8	17,2	17,2	17,1	16,4	16,4
Δείκτης χορηγήσεων προς καταθέσεις	13,8	16,3	17,8	18,1	16,9	16,7	17,1	17,2	17,0	15,8	15,8
	13,8	16,3	17,8	18,1	16,9	16,7	17,1	17,2	17,0	15,8	15,8
	79,1	72,3	74,5	75,5	75,9	77,2	78,2	81,8	83,5	78,8	78,4

(1) Ετησιοποιημένα στοιχεία

Πηγή: ΕΚΤ — CBD2 — Ενοποιημένα τραπεζικά δεδομένα, υπηρεσίες της Επιτροπής

ποσό των επιλέξιμων ΑΦΑ που πρόκειται να μετατραπούν σε ΑΦΠ από τις τέσσερις συστημικές ελληνικές τράπεζες ανέρχεται σε 15,9 δισ. EUR, σύμφωνα με στοιχεία του Ιουνίου του 2018, ποσό που ισοδυναμεί με το 59 % περίπου του οικείου κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1.

Έχουν εγκριθεί μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της διακυβέρνησης των τραπεζών, ιδίως μέσω της ανασύστασης των διοικητικών συμβουλίων των τραπεζών, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου για το Ελληνικό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ). Οι τέσσερις συστημικές τράπεζες εργάζονται για την εφαρμογή των συστάσεων του ΕΤΧΣ που προέκυψαν από την επανεξέταση της διακυβέρνησης το 2017. Παράλληλα με την αναγνώριση σημαντικών βελτιώσεων, με την επανεξέταση διαπιστώθηκε ότι απαιτούνται πρόσθετες δράσεις στους τομείς της νοοτροπίας αντιμετώπισης των κινδύνων, του πλαισίου συμμόρφωσης και εσωτερικού ελέγχου, ενώ διαπιστώθηκε και ότι απαιτείται σημαντικό χρονικό διάστημα και προσπάθεια για την πλήρη εφαρμογή των συστάσεων, ιδίως έως ότου καταστούν οργανικά τμήματα των αντίστοιχων εταιρικών νοοτροπιών. Μέρος αυτών των συστάσεων έχει ήδη καλυφθεί, ενώ για άλλες οι εργασίες βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη.

Τρεις από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες έχουν εφαρμόσει τα σχέδια αναδιάρθρωσής τους έως το τέλος του 2018. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να συνεπάγεται ορισμένες αλλαγές στο επιχειρησιακό τους πλαίσιο με το ΕΤΧΣ, οι οποίες θα αρχίσουν κατά πάσα πιθανότητα από τις αρχές Ιανουαρίου του 2019, δεδομένου ότι σημαντικό μέρος των ειδικών δικαιωμάτων του ΕΤΧΣ συνδέεται με την παρακολούθηση των σχεδίων αναδιάρθρωσης.

Το ΕΤΧΣ θα μεριμνήσει για την πώληση των μεριδίων του στις συστημικές τράπεζες κατά τα επόμενα έτη , σύμφωνα με τη στρατηγική εκποίησης που ενέκρινε το ΕΤΧΣ τον Νοέμβριο του 2018.

Ποιότητα των στοιχείων ενεργητικού του τραπεζικού τομέα

Τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα⁽¹⁴⁾ (ΜΕΑ) μειώνονται σταδιακά, ωστόσο παραμένουν σε υψηλά επίπεδα, ανερχόμενα σε 88,6 δις. EUR στο τέλος Ιουνίου του 2018, μόλις κάτω από το 48 % των συνολικών ανοιγμάτων, σε σύγκριση με την κορύφωσή τους στα 107,2 δις. EUR τον Μάρτιο του 2016. Η μείωση των ΜΕΑ μέσω πωλήσεων επιταχύνθηκε κατά τα προηγούμενα τρίμηνα, ενώ οι ηλεκτρονικοί πλειστηριασμοί φαίνεται να έχουν αποφέρει ορισμένα πρώτα αποτελέσματα. Σημαντική αιτία της μείωσης παραμένουν οι διαγραφές, ακολουθούμενες από τις εκκαθαρίσεις και τις εισπράξεις. Όσον αφορά τις ροές, κατά το δεύτερο τρίμηνο το ποσοστό αθέτησης υπερέβη εκ νέου το ποσοστό μετάβασης σε ενήμερη κατάσταση. Το ποσοστό αθέτησης οφείλεται σε εκ νέου αθετήσεις ΜΕΑ τα οποία είχαν προηγουμένως μεταβεί σε ενήμερη κατάσταση, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι τράπεζες δυσκολεύονται ακόμη να εφαρμόσουν βιώσιμες μακροπρόθεσμες λύσεις αναδιάρθρωσης. Με βάση το είδος δανείων, οι επιδόσεις των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και των εταιρικών χαρτοφυλακίων είναι καλύτερες. Τα ΜΕΑ στο χαρτοφυλάκιο ενυπόθηκων δανείων κατέγραψαν πολύ μικρή ετήσια μείωση. Το ποσοστό των ΜΕΑ που υπάγονται στη νομική προστασία του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών είναι ακόμη σημαντικό (14,4 % των ΜΕΑ και 30 % των μη εξυπηρετούμενων ενυπόθηκων δανείων στα τέλη Ιουνίου του 2018).

Στη στρατηγική που εγκρίθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας για την αντιμετώπιση των ΜΕΑ έχουν περιληφθεί ρυθμιστικά, δικαστικά, εποπτικά και άλλα μέτρα. Στα μέτρα αυτά συμπεριλαμβάνονταν: i) δημιουργία ενεργής αγοράς εξυπηρέτησης και πωλήσεων ΜΕΑ· ii) εφαρμογή του κώδικα δεοντολογίας που εγκρίθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος· iii) αναθεώρηση

του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών· iv) αναμόρφωση του νόμου σχετικά με την πτώχευση των επιχειρήσεων· v) δημιουργία εξωδικαστικού μηχανισμού ρύθμισης οφειλών· και vi) πραγματοποίηση εκτεταμένης αναμόρφωσης του ελληνικού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η οποία περιλάμβανε την έγκριση ηλεκτρονικού συστήματος δημοπρασιών για την εκκαθάριση στοιχείων ενεργητικού μετά από αναγκαστική εκτέλεση. Η Ελλάδα δεσμεύτηκε επίσης να ενισχύσει την ικανότητα των δικαστηρίων της ώστε να αυξηθεί η αποδοτικότητά τους όσον αφορά τη διαχείριση και την επιτάχυνση της διεκπεραίωσης του σημαντικού αριθμού εκκρεμών υποθέσεων που σχετίζονται με ΜΕΑ, και όσον αφορά την ταχεία επίλυση νέων υποθέσεων. Μολονότι η πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή αυτών των στρατηγικών και/ή μέτρων έως το τέλος του 2018 δεν ήταν ομοιόμορφα ικανοποιητική, παρατηρούνται ενθαρρυντικές ενδείξεις στους τομείς των πωλήσεων και των τιτλοποιήσεων. Ωστόσο, δεν είναι ακόμη εμφανείς οι βιώσιμες λύσεις αναδιάρθρωσης, είτε άμεσα από την τράπεζα είτε από τον διαχειριστή των ΜΕΑ / τον αποκτώντα τα ΜΕΑ.

Στη δευτερογενή αγορά ΜΕΑ, το δεύτερο εξάμηνο του 2017 και το πρώτο τρίμηνο του 2018 πραγματοποιήθηκαν οι δύο πρώτες πωλήσεις ΜΕΑ από ελληνικές τράπεζες, οι οποίες αφορούσαν χαρτοφυλάκια μη εξασφαλισμένων δανείων με υψηλό επίπεδο προβλέψεων, με έμφαση στα καταναλωτικά δάνεια. Αρκετές πρόσθετες συναλλαγές που αφορούσαν ΜΕΑ έχουν ολοκληρωθεί κατά το δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2018 ή βρίσκονται επί του παρόντος σε εξέλιξη. Με την ολοκλήρωση των συναλλαγών που ήδη έχουν πραγματοποιηθεί και των συναλλαγών που προγραμματίζονται επί του παρόντος, η συνολική ονομαστική αξία των δανείων που έχουν μεταβιβαστεί από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες της χώρας θα ανέλθει σε περίπου 20 δις. EUR.

Όσον αφορά την αφερεγγυότητα των επιχειρήσεων, παρά την πρόσφατη σημαντική αναμόρφωση του πτωχευτικού κώδικα και την καθιέρωση του νέου επαγγέλματος του διαχειριστή αφερεγγυότητας, δεν παρατηρήθηκε αύξηση του αριθμού των ενδιαφερομένων που έκαναν χρήση του νέου πλαισίου έως το τέλος του 2018. Για παράδειγμα, αναφέρθηκε ότι έχουν υποβληθεί μόνο 35 νέες υποθέσεις στο σχετικό τμήμα του

⁽¹⁴⁾ Ο ορισμός των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων (ΜΕΑ) είναι ευρύτερος από τον ορισμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Τα ΜΕΑ περιλαμβάνουν δάνεια με καθυστέρηση άνω των 90 ημερών και δάνεια των οποίων ο οφειλέτης εκτιμάται ότι είναι απίθανο να εξοφλήσει πλήρως τις πιστωτικές του υποχρεώσεις, χωρίς ρευστοποίηση της εξασφάλισης, ανεξάρτητα από την ύπαρξη τυχόν καθυστερημένου ποσού ή από τον αριθμό των ημερών καθυστέρησης.

πρωτοδικείου Αθηνών το πρώτο εξάμηνο του 2018. Ωστόσο, υπάρχει περιθώριο για επιτάχυνση της αξιοποίησης του νέου πλαισίου, καθώς αποσαφηνίζονται οι επιπτώσεις των πολυάριθμων βελτιώσεων και του εξορθολογισμού των διαδικασιών, που παρέχουν σε συγγνωστούς οφειλέτες φυσικά πρόσωπα τη δυνατότητα πλήρους απαλλαγής μετά την παρέλευση τριετίας από την κήρυξη της πτώχευσης, ενώ απλουστεύουν και επιταχύνουν περαιτέρω τις διαδικασίες πτώχευσης για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

Όσον αφορά τις επιδόσεις του κανονιστικού πλαισίου για την αφερεγγυότητα των νοικοκυριών και την εφαρμογή του από τα δικαστήρια, μετά την τελευταία αναμόρφωση αναμένεται να επιταχυνθεί η πρόοδος όσον αφορά τη διεκπεραίωση των εκκρεμών υποθέσεων. Ειδικότερα, με την αναμόρφωση θεσπίστηκαν μέτρα για τον αποκλεισμό των στρατηγικών κακοπληρωτών, ιδίως με τη θέσπιση της απαίτησης για συναίνεση των αιτούντων στην άρση του τραπεζικού τους απορρήτου, καθώς και για την επίσπευση των διαδικασιών. Υπάρχει συνολικό σχέδιο δράσης που αποσκοπεί στην εξάλειψη των εκκρεμών υποθέσεων, μεταξύ άλλων με τη διεκπεραίωση εκκρεμών αιτήσεων, έως το τέλος του 2021. Οι αρχές έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν το σχέδιο, αλλά ο ρυθμός μείωσης πρέπει να αυξηθεί ώστε να επιτευχθεί αυτός ο στόχος έως το τέλος του 2021. Επιπλέον, παρέχεται επί του παρόντος χρηματοοικονομική κατάρτιση σε δικαστές σε ολόκληρη την Ελλάδα για να διευκολυνθεί η διεκπεραίωση υποθέσεων που σχετίζονται με αφερεγγυότητα νοικοκυριών και μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα. Λαμβάνονται επίσης μέτρα για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων προβλημάτων που επιβαρύνουν τα πλημμελειοδικεία. Οι αρχές αναφέρουν ότι βρίσκονται στη διαδικασία επεξεργασίας παράγωγου δικαίου για να βελτιωθεί η εφαρμογή του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών επιδοτήσεων για την προστασία των ευάλωτων νοικοκυριών. Η κωδικοποίηση του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου για την αφερεγγυότητα των νοικοκυριών, που υλοποιήθηκε στα τέλη του 2018, αναμένεται να διευκολύνει την ερμηνεία και την εφαρμογή του. Γενικότερα, για να αυξηθεί περαιτέρω η ικανότητα των δικαστηρίων να διεκπεραιώνουν υποθέσεις, οι ελληνικές αρχές σημειώνουν πρόοδο όσον αφορά τον σταδιακό διορισμό επιτυχόντων

στον διαγωνισμό που πραγματοποιήθηκε το 2017 για την πρόσληψη υποστηρικτικού προσωπικού των δικαστηρίων.

Η προστασία της πρώτης κατοικίας παρατάθηκε κατά δύο μήνες, μετά την πάροδο των οποίων αναμένεται να προσαρμοστεί. Η προστασία της πρώτης κατοικίας στο πλαίσιο του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών επρόκειτο να λήξει στις 31 Δεκεμβρίου 2018. Στις 31 Δεκεμβρίου 2018 η κυβέρνηση εξέδωσε πράξη υπουργικού συμβουλίου με την οποία παρατείνεται η προστασία της πρώτης κατοικίας στο πλαίσιο του νόμου περί αφερεγγυότητας των νοικοκυριών έως τις 28 Φεβρουαρίου 2019⁽¹⁵⁾. Οι ελληνικές αρχές έχουν αναφέρει ότι προτίθενται να προβούν στην προσαρμογή της προστασίας της πρώτης κατοικίας, σε διαβούλευση με την Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Η λειτουργία του εξωδικαστικού μηχανισμού ρύθμισης οφειλών ξεκίνησε με αργό ρυθμό τον Αύγουστο του 2017, όταν τέθηκε σε λειτουργία η ηλεκτρονική πλατφόρμα για την υποβολή και τη διεκπεραίωση αιτήσεων. Μολονότι ο όγκος και ο κύκλος εργασιών παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα, λαμβάνονται ρυθμιστικά και τεχνικά μέτρα για τη βελτίωση των επιδόσεων του συστήματος. Όσον αφορά την τεχνική πλευρά, η ηλεκτρονική πλατφόρμα αναβαθμίστηκε κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2018 ώστε να καταστεί δυνατή η συλλογή δεδομένων σχετικά με βασικούς δείκτες επιδόσεων και η παρακολούθηση στατιστικών στοιχείων σχετικών με πιστωτές του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Η πλατφόρμα θα πρέπει να επικαιροποιείται τακτικά για την αντιμετώπιση τυχόν μελλοντικών αναγκών των ενδιαφερομένων.

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα για τη διενέργεια ηλεκτρονικών πλειστηριασμών, η οποία τέθηκε για πρώτη φορά σε χρήση τον Νοέμβριο του 2017 για να αποτελέσει εναλλακτική λύση στην εξαιρετικά προβληματική και αμφισβητούμενη διεξαγωγή φυσικών πλειστηριασμών και, εν τέλει, να την αντικαταστήσει, σημείωσε επιτυχία όσον αφορά τις επιδόσεις της. Χάρη σε αυτήν κατέστη δυνατή η επανέναρξη της εκκαθάρισης εξασφαλίσεων, έπειτα από μακρά αναστολή την οποία ακολούθησε η de facto

⁽¹⁵⁾ Δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ Α'-221/31.12.2018.

παρεμπόδιση των φυσικών πλειστηριασμών από ακτιβιστές σε ολόκληρη την Ελλάδα. Έως τις 31 Δεκεμβρίου 2018 εκπλειστηριάστηκαν 17 223 ιδιοκτησίες. Οι προοπτικές για το μέλλον φαίνονται θετικές. Ένα σημείο που προκαλεί ανησυχία είναι ότι τέσσερις στους πέντε επιτυχείς πλειστηριασμούς που διεξήχθησαν από τότε που ενεργοποιήθηκε η πλατφόρμα είχαν ως αποτέλεσμα την αγορά των εξασφαλίσεων από την τράπεζα. Ως εκ τούτου, ο ιδιοκτήτης και ο φορέας της πλατφόρμας διερευνούν το πώς να καταστήσουν την πλατφόρμα περισσότερο εύχρηστη, ώστε να ενθαρρύνεται η συμμετοχή μη ειδικών υποψήφιων αγοραστών.

Τέλος, στο πλαίσιο των προσπαθειών του να αυξήσει την αξία των συμμετοχών του, το ETXS παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς την πρόοδο των τραπεζών όσον αφορά την εξυγίανση των ΜΕΑ και στηρίζει τις τράπεζες στις προσπάθειές τους να μειώσουν τα ΜΕΑ, μεταξύ άλλων, αμφισβητώντας τις στρατηγικές των τραπεζών σχετικά με τα ΜΕΑ και συμμετέχοντας ως παρατηρητής στη διατραπεζική επιτροπή συντονισμού για τα ΜΕΑ. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών, εν είδει προσθήκης στην εργαλειοθήκη εξυγίανσης των ΜΕΑ, το ETXS διερευνά επίσης τη δυνατότητα δημιουργίας καθεστώτος προστασίας στοιχείων ενεργητικού και συνεργάζεται επί του παρόντος με τις ελληνικές αρχές για τον καθορισμό λειτουργικής διάρθρωσης. Για να εκτιμηθεί το πεδίο εφαρμογής και των δύο προτάσεων για τη δημιουργία λειτουργικής διάρθρωσης, χρειάζεται ακόμη επεξεργασία αρκετών στοιχείων και διαβούλευση με σχετικούς ενδιαφερομένους για αυτά τα στοιχεία.

Πρόσβαση του ιδιωτικού τομέα σε χρηματοδότηση

Μετά από χρόνια σημαντικής υποχώρησης, οι τραπεζικές χορηγήσεις παραμένουν πολύ χαμηλές, με μικρές ενδείξεις βελτίωσης για τις εταιρείες. Από το 2016, το ετήσιο ποσοστό αύξησης των δανείων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες κυμάνθηκε σε σχεδόν μηδενικά επίπεδα. Το ποσοστό αύξησης των δανείων προς νοικοκυριά καθίσταται σταδιακά λιγότερο αρνητικό από τον Ιούλιο του 2016. Στους παράγοντες που στηρίζουν τις νέες πιστώσεις προς τον ιδιωτικό τομέα συγκαταλέγεται η πρόσφατη συγκρατημένη

ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας και η ελαφρά μείωση των επιτοκίων δανεισμού. Αντιθέτως, η επιβάρυνση από το απόθεμα ΜΕΑ παρεμποδίζει τη χορήγηση νέων δανείων από τις τράπεζες. Κατά μέσο όρο, κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Ιουλίου 2018, τα νέα ακαθάριστα δάνεια προς νοικοκυριά παρέμειναν σε γενικές γραμμές σταθερά σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος, ενώ καταγράφηκαν υψηλότεροι όγκοι νέων δανείων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες. Το 2018, για πρώτη φορά εδώ και πολλά έτη, οι τράπεζες κατέγραψαν κάποια χαλάρωση των πιστοδοτικών κριτηρίων για όλα τα είδη νέων δανείων.

Τα επιτόκια δανεισμού προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες μειώνονται, ενώ τα επιτόκια των ενυπόθηκων δανείων και των καταναλωτικών δανείων αυξάνονται. Κατά τη διάρκεια του 2018 συνεχίστηκε η σταδιακή μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, λόγω χαμηλότερου πιστωτικού κινδύνου και της ευνοϊκής επίδρασης των χρηματοδοτικών μέσων που βρίσκονται στη διάθεση των ΜΜΕ (π.χ. από το Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης, την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης και τον Όμιλο της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων). Αντιθέτως, τα τελευταία 4 έτη, τα επιτόκια δανεισμού προς νοικοκυριά ακολουθούν ανοδική τάση, αντανakλώντας κυρίως εξελίξεις όσον αφορά τον πιστωτικό κίνδυνο, καθώς ο δείκτης ΜΕΑ για καταναλωτικά δάνεια είναι ιδιαίτερα υψηλός και ο δείκτης ΜΕΑ για ενυπόθηκα δάνεια επιδεινώνεται πρόσφατα σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες δανείων.

Σε επίπεδο τομέα, οι μη χρηματοοικονομικές εταιρείες εκμεταλλεύονται τη χρηματοδότηση από εναλλακτικές πηγές εκτός των εγχώριων τραπεζών, ωστόσο σημαντικά στοιχεία του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού τομέα εξακολουθούν να μην έχουν αναπτυχθεί επαρκώς. Το 2018, το συνδυασμένο απόθεμα από τις αλλοδαπές διεταιρικές και τραπεζικές πηγές κεφαλαίων (εξαιρουμένων των εκδόσεων εταιρικών ομολόγων στο εξωτερικό) αντιστοιχούσαν περίπου στο 13 % των εκκρεμών τραπεζικών πιστώσεων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες. Οι συναλλαγές χρηματοδοτικής μίσθωσης/μίσθωσης-πώλησης και πρακτόρευσης ανέρχονται επί του παρόντος περίπου στο 7 % των εκκρεμών τραπεζικών

πιστώσεων προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες. Από στοιχεία έρευνας υποδεικνύεται η σημασία της εμπορικής πίστης από προμηθευτές ως σημαντικής εναλλακτικής πηγής χρηματοδότησης για τις ελληνικές ΜΜΕ. Οι ελληνικές κεφαλαιαγορές εξακολουθούν να πλήττονται από τη βαθιά και παρατεταμένη κρίση και να κυριαρχούνται από τη διαπραγμάτευση τραπεζικών τίτλων, γεγονός που περιορίζει τις ουσιαστικές εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης προς μη χρηματοοικονομικές εταιρείες, εκτός από ορισμένες μεγάλες εταιρείες. Συνολικά, η άντληση κεφαλαίων από τις αγορές ομολόγων ήταν και παραμένει δύσκολο έργο για τη μέση ελληνική μη χρηματοοικονομική εταιρεία, λόγω του κινδύνου χώρας, της χαμηλής κερδοφορίας και της περιορισμένης βάσης εγχώριων επενδυτών.

Οι ΜΜΕ στην Ελλάδα εξακολουθούν να πλήττονται δυσανάλογα από την έλλειψη πρόσβασης σε χρηματοδότηση. Κατά μέσο όρο, το 17 % των ΜΜΕ αναφέρουν την πρόσβαση σε χρηματοδότηση ως το σημαντικότερο πρόβλημά τους, ποσοστό που υπερβαίνει κατά πολύ τους μέσους όρους της ζώνης του ευρώ. Η ζήτηση στην Ελλάδα για εξωτερική χρηματοδότηση εξακολούθησε να είναι η ισχυρότερη στη ζώνη του ευρώ. Ωστόσο, παρατηρείται πρόσφατη θετική τάση όσον αφορά την προθυμία των τραπεζών να χορηγούν δάνεια σε ΜΜΕ.

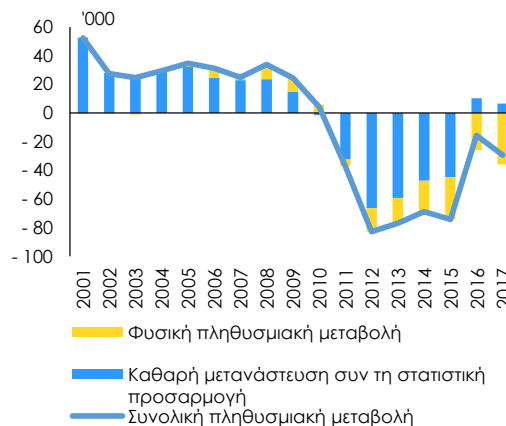
3.3. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

3.3.1. ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ* (16)

Μολονότι οι συνέπειες της κρίσης εξακολουθούν να είναι αισθητές στην ελληνική αγορά εργασίας, έχουν σημειωθεί σημαντικές βελτιώσεις. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, η απασχόληση στην Ελλάδα μειώθηκε απότομα κατά 19%. Τα επίπεδα απασχόλησης σταθεροποιήθηκαν το 2014 και άρχισαν να αυξάνονται πιο αισθητά από το 2017, ενώ το ποσοστό ανεργίας μειώνεται σταθερά, από την υψηλότερη τιμή του 27,9% τον Ιούλιο του 2013 στο 18,5% τον Νοέμβριο του 2018. Το τρέχον επίπεδο απασχόλησης των 3,7 εκατομμυρίων ατόμων (ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών) υπολείπεται ακόμη του επιπέδου του 2008 (4,5 εκατομμύρια απασχολούμενοι) και σχεδόν 900 000 άτομα αναζητούν εργασία (το 19% του εργατικού δυναμικού). Από αυτά τα άτομα, σχεδόν τρία στα τέσσερα δεν έχουν απασχόληση εδώ και περισσότερο από 1 έτος, ενώ περισσότερο από το ένα τρίτο δεν έχει απασχόληση εδώ και περισσότερο από 4 έτη. Ο συνολικός πληθυσμός μειώνεται από το 2010 εξαιτίας των συνδυασμένων αποτελεσμάτων της αποδημίας (καθώς η καθαρή μετανάστευση ήταν θετική μόνο το 2016, κυρίως λόγω της μεγάλης εισροής προσφύγων) και του αρνητικού και επιδεινούμενου δημογραφικού ισοζυγίου.

(16) Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπειριστωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της ΔΜΑ (βλ. τμήμα 3 για μια συνολική σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

Διάγραμμα 3.3.1: Συνολική πληθυσμιακή μεταβολή

Πηγή: Eurostat

Η εντονότερη ανάκαμψη της απασχόλησης, που σημειώνεται από τα τέλη του 2016, έχει ευρεία βάση. Θέσεις εργασίας έχουν δημιουργηθεί σε όλους τους τομείς της οικονομίας, εκ των οποίων η μεγαλύτερη απόλυτη αύξηση έχει σημειωθεί στον τομέα των εμπορεύσιμων υπηρεσιών (που αντιστοιχεί στο ένα τρίτο της ελληνικής οικονομίας), ενώ η σχετικά ισχυρότερη αύξηση στους τομείς της βιομηχανίας και των κατασκευών, δηλ. στους τομείς που είχαν καταγράψει τις μεγαλύτερες απώλειες θέσεων εργασίας καθόλη τη διάρκεια της κρίσης. Οι περισσότερες από τις θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν ήταν μόνιμες, με το ποσοστό προσωρινής απασχόλησης να παραμένει σταθερό στο 11,3% περίπου της συνολικής απασχόλησης το 2017 (κάτω από τον μέσο όρο του 13,4% για την ΕΕ). Αν και το ποσοστό της μερικής απασχόλησης έχει αυξηθεί (από περίπου 5% πριν από την κρίση σε σχεδόν 10% το 2017), είναι ακόμη πολύ χαμηλό συγκριτικά με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ και τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 19%. Ωστόσο, το 70% των εργαζομένων μερικής απασχόλησης (ένα από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ) θα προτιμούσε να εργαστεί περισσότερο αλλά δεν έχει κατορθώσει να βρει εργασία πλήρους απασχόλησης. Ταυτόχρονα, το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης δεν καλύπτει όλους τους απασχολούμενους: κάποιες επιμέρους ομάδες αυτοαπασχολούμενων δεν έχουν επίσημη κάλυψη για παροχές ασθένειας.

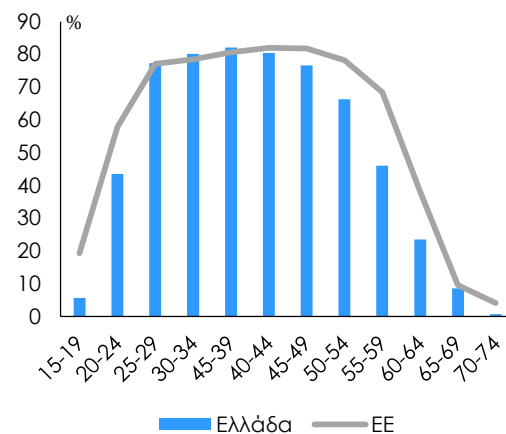
Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι εξαιρετικά χαμηλή. Το ποσοστό

απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα, που ανέρχεται σε 48 %, είναι κατά 19,7 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από εκείνο των ανδρών, και ένα από τα χαμηλότερα στην ΕΕ. Αυτό το ήδη πολύ μεγάλο χάσμα ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες (μεταξύ των μεγαλύτερων στην ΕΕ) διευρύνεται τα τελευταία έτη, καθώς το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών αυξάνεται με βραδύτερο ρυθμό απ' ό,τι των ανδρών. Στο γεγονός αυτό συντείνει και το πολύ χαμηλό επίπεδο συμμετοχής στην αγορά εργασίας μεταξύ των νεώτερων (15-24 ετών) και γηραιότερων (50-64 ετών) ηλικιακών ομάδων γυναικών (βλ. διάγραμμα 3.3.2). Όσον αφορά την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, οι ευθύνες παροχής φροντίδας αναφέρονται λιγότερο ως αιτία απουσίας επαγγελματικής δραστηριότητας των γυναικών στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ, ενώ η μητρότητα δεν φαίνεται να έχει επί του παρόντος σημαντικές επιπτώσεις στο ποσοστό απασχόλησης των γυναικών. Ταυτόχρονα, οι ευέλικτες εργασιακές ρυθμίσεις είναι πολύ περιορισμένες, οι ρυθμίσεις γονικής άδειας είναι άνισες μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, ενώ και τα ποσοστά εγγραφής σε υπηρεσίες παιδικής φροντίδας είναι από τα χαμηλότερα στην ΕΕ και τα τελευταία έτη μειώνονται, γεγονός που εγείρει ανησυχίες όσον αφορά την αρχή του κοινωνικού πυλώνα για την παιδική φροντίδα και τη στήριξη των παιδιών. Το ποσοστό των παιδιών ηλικίας κάτω των τριών ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας είναι 8,9 % (έναντι του μέσου όρου της ΕΕ, που είναι 32,9 %) και το ποσοστό των παιδιών μεταξύ της ηλικίας των τριών ετών και της ηλικίας υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης είναι 55,6 % (μέσος όρος της ΕΕ: 86,3 %). Η υποχρεωτική εγγραφή των παιδιών ηλικίας τεσσάρων ετών στο νηπιαγωγείο εφαρμόζεται σταδιακά και αναμένεται να εφαρμοστεί σε όλους τους δήμους έως το 2021. Εξακολουθεί να υπάρχει σημαντικό χάσμα μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, εξαιτίας του οποίου δημιουργούνται επίσης εμπόδια στο σύστημα ενισχύσεων για οικογένειες χαμηλού εισοδήματος. Για το ζήτημα αυτό χρειάζονται περαιτέρω επενδύσεις, διότι θα μπορούσε να λειτουργήσει ανασχετικά για την πιθανή αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, καθώς συνεχίζεται η ανάκαμψη της οικονομίας.

Αν και είναι ακόμη πολύ δυσχερής, η κατάσταση της αγοράς εργασίας για τους νέους βελτιώνεται. Η ανεργία των νέων έχει μειωθεί

σημαντικά, από την υψηλότερη τιμή του σχεδόν 60 % στα μέσα του 2013, μολονότι, με ποσοστό 39,1 % τον Νοέμβριο του 2018, εξακολουθεί να είναι μία από τις υψηλότερες στην ΕΕ. Όπως αναφέρεται στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων, το ποσοστό των νέων (ηλικίας 15-24 ετών) που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (EEAK) παραμένει ιδιαίτερα υψηλό (15,3 % το 2017, σε σύγκριση με μέσο όρο 10,9 % στην ΕΕ). Αν και το ποσοστό των άνεργων νέων (EEAK) έχει μειωθεί, εναρμονιζόμενο με τη μείωση της ανεργίας των νέων, ο αριθμός των οικονομικά μη ενεργών νέων (δηλ. EEAK που δεν αναζητούν απασχόληση) έχει παραμείνει σταθερός. Εντωμεταξύ, αιτία της μείωσης της ανεργίας των νέων δεν έχει σταθεί τόσο η αύξηση της απασχόλησης των νέων, όσο μάλλον η αύξηση της συμμετοχής στην εκπαίδευση (βλ. διάγραμμα 3.3.3). Η ΕΕ στηρίζει την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων μέσω της πρωτοβουλίας για την απασχόληση των νέων. Από το 2014 έχουν διατεθεί στην Ελλάδα πάνω από 250 εκατ. EUR, από τα οποία ωφελήθηκαν πάνω από 57 000 άνεργοι νέοι (EEAK ηλικίας 18-29 ετών), ωστόσο απαιτούνται περαιτέρω επενδύσεις.

Διάγραμμα 3.3.2: Ποσοστό δραστηριότητας γυναικών στην Ελλάδα και την ΕΕ ανά ηλικιακή ομάδα, 2017

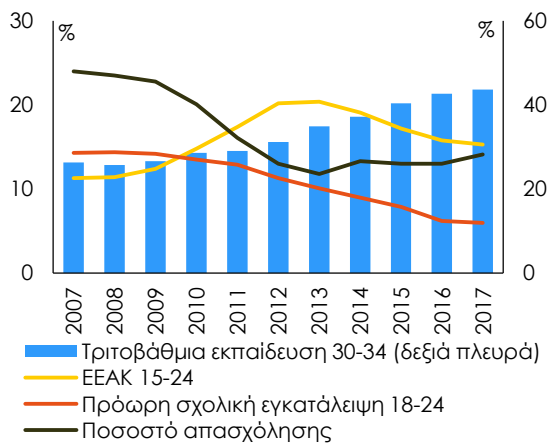

Πηγή: Eurostat

Πρόκληση αποτελεί επίσης η ένταξη των ατόμων που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών στην αγορά εργασίας. Οι υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα αντιστοιχούσαν στο 5,6 % του πληθυσμού το 2017 (πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 4,2 %),

ενώ το ποσοστό απασχόλησής τους είναι διαρθρωτικά χαμηλότερο από εκείνο των ελλήνων υπηκόων. Η διαφορά αυτή οφείλεται κυρίως στα χαμηλά επίπεδα απασχόλησης των γυναικών που έχουν γεννηθεί εκτός ΕΕ (42,4 %, σε σύγκριση με 48,5 % για τις ελληνίδες). Επιπλέον, τα άτομα που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα από γονείς γεννημένους στην αλλοδαπή έχουν χειρότερα αποτελέσματα όσον αφορά την απασχόληση από τους γηγενείς με Έλληνες γονείς⁽¹⁷⁾. Οι μεγάλες μεταναστευτικές ροές που παρατηρούνται στην Ελλάδα από το 2015 δεν έχουν ακόμη μεταβάλει το μέγεθος του πληθυσμού που έχει γεννηθεί εκτός ΕΕ, διότι μόνο μικρό σχετικά ποσοστό των ατόμων που εισήλθαν μέσω της Ελλάδας την περίοδο 2015-2016 εγκαταστάθηκε στη χώρα. Ωστόσο, λαμβανομένων υπόψη των εκκρεμοτήτων στο σύστημα ασύλου, η ένταξη των ατόμων που τυγχάνουν διεθνούς προστασίας στην ελληνική κοινωνία και στην αγορά εργασίας θα συνεχίσει να αποτελεί σημαντική πρόκληση για την Ελλάδα τα προσεχή έτη.

Διάγραμμα 3.3.3: Εκπαίδευση και αγορά εργασίας για τους νέους

Πηγή: Eurostat

Η κύρια πρόκληση για την Ελλάδα, για την αντιμετώπιση της οποίας θα χρειαστούν περαιτέρω επενδύσεις, είναι να εξασφαλιστεί ότι οι μακροχρόνια άνεργοι δεν θα μείνουν πίσω κατά την ανάκαμψη. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με το να εξασφαλιστεί: i) ότι οι γενικές

⁽¹⁷⁾ Το 2017, το ποσοστό απασχόλησης των γηγενών ηλικίας 15-34 ετών με δύο γηγενείς γονείς ήταν 54,6 %, ενώ το ποσοστό αυτό ήταν μόνο 38,8 % για τους γηγενείς με δύο γονείς γεννημένους στην αλλοδαπή.

συνθήκες πλαισίου εξακολουθούν να ευνοούν τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας· και ii) ότι οι πολιτικές που αποσκοπούν άμεσα στη βελτίωση των προοπτικών απασχολησιμότητας και την προώθηση της συμμετοχής στην αγορά εργασίας είναι ανάλογες με την πρόκληση. Η Ελλάδα βρίσκεται στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησής της, με την εφαρμογή νέων εργαλείων και δομών για να βελτιωθεί το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται τόσο σε άτομα που αναζητούν εργασία όσο και σε εργοδότες, ώστε να προσφέρεται μια πιο εξατομικευμένη προσέγγιση και να διευκολύνεται η αντιστοίχιση προσφοράς και ζήτησης εργασίας. Εκτός από την αναδιοργάνωση της δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησης (η οποία ενισχύθηκε επίσης με την πρόσληψη επιπλέον ειδικευμένου προσωπικού), οι ελληνικές αρχές αναδιαμορφώνουν το ευρύτερο σύστημα ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας (ΕΠΑΕ). Η αναδιαμόρφωση αυτή συνεπάγεται τη μετάβαση σε μοντέλο λειτουργίας ανοικτού πλαισίου, κατά το οποίο ένα φάσμα ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας (ΕΠΑΕ) θα είναι διαθέσιμο σε συνεχή βάση για τους ανέργους, καθώς και τη δημιουργία ενός συστήματος συνεχούς παρακολούθησης και αξιολόγησης για τη συμβολή στον μελλοντικό της σχεδιασμό.

Έχουν ληφθεί μέτρα για τη μείωση της έκτασης της αδήλωτης εργασίας. Η αδήλωτη εργασία αποτελούσε ανέκαθεν σημαντικό χαρακτηριστικό της ελληνικής οικονομίας, η οποία χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλό επίπεδο αυτοαπασχόλησης και μεγάλο ποσοστό πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων. Η αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας αποτελεί πολύπλοκο καθήκον, ιδίως για μια χώρα που βρίσκεται σε δύσκολη κοινωνικοοικονομική κατάσταση, χαρακτηριζόμενη από υψηλή ανεργία, δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον και υψηλή φορολογική επιβάρυνση. Τον Οκτώβριο του 2016, σε διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους, εκπονήθηκε χάρτης πορείας για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, με τον οποίο περιγράφεται μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την αντιμετώπιση του φαινομένου και την προώθηση της μετάβασης στην επίσημη οικονομία. Για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής, οι ελληνικές αρχές ενέκριναν

λεπτομερές τριετές σχέδιο δράσης, το οποίο τώρα διανύει το τελευταίο έτος εφαρμογής του.

Στην Ελλάδα σημειώθηκε ισχυρή μισθολογική προσαρμογή κατά τη διάρκεια της κρίσης, η οποία συνέβαλε μεν στην επανεξισορρόπηση της οικονομίας, με υψηλό δε κόστος για τους εργαζομένους. Στον δημόσιο τομέα, υπήρξε μείωση μισθών ώστε να επιτευχθεί η αναγκαία εξοικονόμηση δημοσιονομικών πόρων. Στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος βίωνε μια άνευ προηγουμένου κατάρρευση της οικονομικής δραστηριότητας και δραματική αύξηση της ανεργίας, εγκρίθηκε σειρά μέτρων για να αυξηθούν τα περιθώρια ευελιξίας και να δοθεί η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να προσαρμοστούν στη νέα οικονομική πραγματικότητα. Ειδικότερα, οι διαπραγματεύσεις σε επίπεδο επιχειρήσεων έγιναν το κυριότερο επίπεδο μισθολογικών διαπραγματεύσεων, με την αναστολή της «αρχής της ευνοϊκότερης ρύθμισης» (σύμφωνα με την οποία, οι συμφωνίες σε επίπεδο επιχείρησης μπορούν μόνο να βελτιώνουν τους όρους που τίθενται σε συμφωνίες υψηλότερου επιπέδου), τον καθορισμό χρονικού ορίου ισχύος για τις κλαδικές συμβάσεις και την απαγόρευση πλέον της επέκτασής τους στο σύνολο του κλάδου. Επιπλέον, θεσμοθετήθηκε ο κατώτατος μισθός (ο οποίος κατά το παρελθόν καθοριζόταν αυτόνομα από τους κοινωνικούς εταίρους), το επίπεδό του μειώθηκε (κατά 22 %) με κυβερνητική απόφαση, οι προσαυξήσεις λόγω προϋπηρεσίας ανεστάλησαν και θεσπίστηκε υποκατώτατος μισθός για άτομα κάτω των 25 ετών.

Οι μισθοί αναμένεται να ανακάμψουν, έπειτα από σημαντική αύξηση του κατώτατου μισθού, ενώ και οι συλλογικές διαπραγματεύσεις θα διαδραματίζουν και πάλι ισχυρότερο ρόλο στη διαμόρφωση των μισθών. Μετά τη λήξη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και τη σταδιακή οικονομική ανάκαμψη, το τομεακό επίπεδο επανήλθε ως το κύριο επίπεδο συλλογικών διαπραγματεύσεων. Είναι και πάλι δυνατή η επέκταση των αντιπροσωπευτικών κλαδικών συμβάσεων, ενώ εφαρμόζεται ξανά και η «αρχή της ευνοϊκότερης ρύθμισης». Από τον Σεπτέμβριο του 2018 έχουν επεκταθεί δέκα κλαδικές συμβάσεις, με αποτέλεσμα να εφαρμόζονται τα ίδια ελάχιστα πρότυπα απασχόλησης στους αντίστοιχους κλάδους σε ολόκληρη τη χώρα. Το γεγονός αυτό ενδεχομένως να συνεπάγεται ορισμένες αυξήσεις

μισθών για εργαζομένους που προηγουμένως δεν καλύπτονταν από τις συλλογικές συμβάσεις, ενώ οι πιθανές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα και την απασχόληση παρακολουθούνται από τις αρχές. Επιπλέον, η κυβέρνηση αύξησε τον κατώτατο μισθό κατά 10,9 % την 1η Φεβρουαρίου 2019, καταργώντας επίσης τον υποκατώτατο μισθό για εργαζομένους κάτω των 25 ετών¹⁸. Αυτή η αύξηση του κατώτατου μισθού οδηγεί μεσοπρόθεσμα σε υψηλότερο κίνδυνο αρνητικών επιδράσεων στην απασχόληση, ιδίως όσον αφορά τα άτομα χαμηλής ειδίκευσης, τους νέους εργαζομένους και τους εργαζομένους με μακρά προϋπηρεσία. Όσον αφορά τις συνολικές εξελίξεις από πλευράς μισθών, εναπόκειται στους κοινωνικούς εταίρους να διασφαλίσουν ότι η πολύ υψηλή ακόμη ανεργία και η εύθραυστη οικονομική κατάσταση πολλών ελληνικών επιχειρήσεων λαμβάνονται δεόντως υπόψη κατά τη διαπραγμάτευση νέων συλλογικών συμβάσεων.

Πρέπει να εξασφαλίζεται η κατάλληλη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων στην εθνική χάραξη πολιτικής. Κατά τη διάρκεια της κρίσης, ο κοινωνικός διάλογος χαρακτηριζόταν από πολύ τεταμένες σχέσεις, με την κυβέρνηση και τους κοινωνικούς εταίρους να μην είναι σε θέση να καταλήξουν σε συναινετικές λύσεις για το πώς να βοηθηθεί η χώρα ώστε να αντιμετωπίσει την ύφεση. Στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας μεταξύ 2015 και 2018 καταβλήθηκε προσπάθεια να βελτιωθεί η ποιότητα του κοινωνικού διαλόγου. Ειδικότερα, η κυβέρνηση ενθαρρύνθηκε να συμπεριλάβει ενεργά τους κοινωνικούς εταίρους κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών για την αγορά εργασίας. Η αναμόρφωση του ρόλου του Ανώτατου Συμβουλίου Εργασίας αποτέλεσε ευπρόσδεκτο βήμα. Το Ανώτατο Συμβούλιο Εργασίας είναι τριμερές όργανο που έχει συσταθεί για να ασχολείται συγκεκριμένα με τις πολιτικές για την αγορά εργασίας. Το 2017 επιβεβαιώθηκε ως ο κύριος αρμόδιος φορέας για την παρακολούθηση των ομαδικών απολύσεων στο πλαίσιο της νέας διαδικασίας, καθώς και για την εποπτεία του σχεδίου δράσης για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας. Επί του παρόντος, είναι

¹⁸ Στη δεύτερη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας για την Ελλάδα, που δημοσιεύεται παράλληλα με την παρούσα ανά χώρα έκθεση, εξετάζονται διεξοδικότερα οι πιθανές επιπτώσεις της αύξησης του κατώτατου μισθού.

επίσης αρμόδιο για τον έλεγχο του κατά πόσον οι συλλογικές συμβάσεις πληρούν την απαίτηση αντιπροσωπευτικότητας ώστε να επεκταθούν. Ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχουν μεγάλα περιθώρια βελτίωσης του κλίματος κοινωνικού διαλόγου. Για παράδειγμα, οι κοινωνικοί εταίροι έχουν καταγγείλει ότι δεν τους παρέχεται επαρκής χρόνος για να υποβάλουν αιτιολογημένες γνώμες, ενώ η Συνδικαλιστική Συνομοσπονδία αρνήθηκε πρόσφατα να συμμετάσχει στη διαδικασία διαβούλευσης για την αναθεώρηση του κατώτατου μισθού.

3.3.2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

Αν και εξακολουθεί να είναι δύσκολη, η κοινωνική κατάσταση αναμένεται να συνεχίσει να βελτιώνεται τα επόμενα χρόνια, χάρη στο συνδυασμένο αποτέλεσμα της οικονομικής ανάκαμψης και της πλήρους ανάπτυξης της μεταρρύθμισης της κοινωνικής πρόνοιας. Με την κρίση, τα εισοδήματα και οι συνθήκες διαβίωσης επιδεινώθηκαν σημαντικά. Μεταξύ 2009 και 2016, το διάμεσο ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα ⁽¹⁹⁾ μειώθηκε κατά 35 % (από 11 500 EUR σε 7 500 EUR ετησίως), προκαλώντας απότομη αύξηση της απόλυτης φτώχειας, ενώ το ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης ⁽²⁰⁾ διπλασιάστηκε, από το 11 % στο 22 % του ελληνικού πληθυσμού, σε σύγκριση με τον μέσο όρο του 6,9 % για την ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018g). Αιτία αυτής της εξέλιξης ήταν η αύξηση της μακροχρόνιας ανεργίας και η μείωση των μισθών, επειδή οι άνεργοι δεν έλαβαν καμία μορφή εισοδηματικής στήριξης μετά τη λήξη των οικείων επιδομάτων ανεργίας (τα οποία χορηγούνται για 12 μήνες) ⁽²¹⁾, καθώς και η

περιορισμένη ικανότητα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας να παρέχει επαρκή προστασία έναντι της φτώχειας ⁽²²⁾, με εξαίρεση τη φτώχεια των ηλικιωμένων. Ειδικότερα, το 2016, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός από τις συντάξεις) στάθηκε δυνατό να μειώσουν το επίπεδο του «κινδύνου φτώχειας» κατά τέσσερις περίπου εκατοστιαίες μονάδες, ενώ το μέσο αποτέλεσμα μείωσης της φτώχειας στην ΕΕ ήταν διπλάσιο.

Τα τελευταία έτη έχουν γίνει σημαντικά βήματα για τη βελτίωση της αποδοτικότητας, της αποτελεσματικότητας και της επάρκειας του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας [βλ. πλαίσιο 3.3.1]. Ειδικότερα: i) το 2017 θεσπίστηκε νέο σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος· ii) το 2018 αναμορφώθηκε σε βάθος το σύστημα οικογενειακών επιδομάτων ώστε να βελτιωθεί η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας· και iii) εντός του 2019 αναμένεται να θεσπιστεί νέο επίδομα στέγασης βάσει ελέγχου πόρων. Το 2017 έγιναν ορατά τα πρώτα σημάδια βελτίωσης: i) σταμάτησε εν τέλει η μείωση του διάμεσου διαθέσιμου εισοδήματος· ii) μειώθηκε η σοβαρή υλική στέρηση· και iii) άρχισαν να μειώνονται τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού. Η ολοκλήρωση της ήδη δρομολογηθείσας αναμόρφωσης των αναπηρικών επιδομάτων και η αναθεώρηση του συστήματος επιδοτήσεων για τις τοπικές δημόσιες μεταφορές αναμένεται να βελτιώσουν περαιτέρω την αποδοτικότητα του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Βλ. τη συγκριτική αξιολόγηση στον τομέα των επιδομάτων ανεργίας και των ενεργητικών πολιτικών για την αγορά εργασίας που διενεργήθηκε στο πλαίσιο της επιτροπής απασχόλησης και παρουσιάστηκε στο σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018.

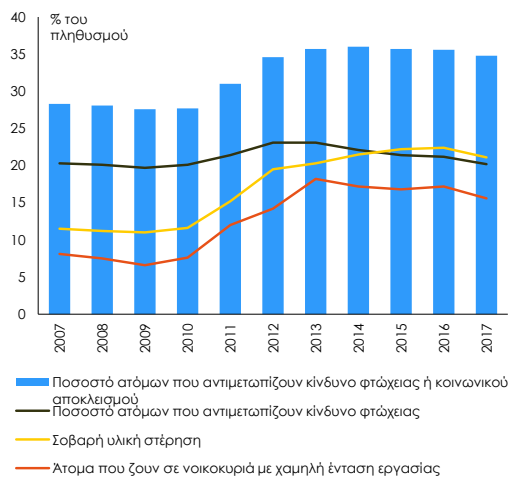
⁽²²⁾ Σύμφωνα με τη συγκριτική αξιολόγηση στον τομέα των συστημάτων ελάχιστου εισοδήματος, που διενεργήθηκε στο πλαίσιο της επιτροπής κοινωνικής προστασίας. Για λεπτομέρειες, βλ. σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018.

⁽¹⁹⁾ Το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα είναι το συνολικό εισόδημα ενός νοικοκυριού, μετά από φόρους και λοιπές κρατήσεις, το οποίο είναι διαθέσιμο για αποταμίευση ή δαπάνη, διατεταμένο προς τον αριθμό των μελών του νοικοκυριού, τα οποία έχουν μετατραπεί σε «ισοδύναμους ενήλικες»· τα μέλη του νοικοκυριού εξισώνονται ή καθίστανται ισοδύναμα με τη στάθμιση του καθενός ανάλογα με την ηλικία του, βάσει της τροποποιημένης κλίμακας ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ.

⁽²⁰⁾ Η σοβαρή υλική στέρηση αποτελεί δείκτη των Στατιστικών της ΕΕ για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC), ο οποίος ορίζεται ως η αναγκαστική αδυναμία πληρωμής για ορισμένα είδη που θεωρούνται από τα περισσότερα άτομα ως επιθυμητά ή και αναγκαία για ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

⁽²¹⁾ Στην Ελλάδα, τα επιδόματα ασφάλισης ανεργίας χορηγούνται έως και για 12 μήνες, διάρκεια σχετικά υψηλή

Διάγραμμα 3.3.4: Δείκτες φτώχειας για την Ελλάδα στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020»

Πηγή: Eurostat

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει υψηλή εισοδηματική ανισότητα, κυρίως λόγω της χαμηλής αναδιανεμητικής ισχύος του συστήματος φορολογίας και παροχών. Η εισοδηματική ανισότητα ήταν επί μακρόν σχετικά υψηλή στην Ελλάδα και παρέμεινε σταθερή κατά τη διάρκεια της κρίσης, διότι η μείωση των εισοδημάτων επηρέασε εν γένει το σύνολο του πληθυσμού. Το 2017, το διαθέσιμο εισόδημα του 20 % του πληθυσμού με το υψηλότερο εισόδημα (ανώτατο πεμπτημόριο) ήταν 6,1 φορές υψηλότερο από το κατώτατο 20 % του πληθυσμού (κατώτατο πεμπτημόριο), αναλογία κατά πολύ υψηλότερη από τον μέσο όρο του 5,1 στην ΕΕ. Η διαφορά αυτή συνδέεται με την ασθενή επίδραση που έχουν οι φόροι και οι παροχές στη μείωση της εισοδηματικής ανισότητας. Το 2017, οι παροχές μείωσαν την εισοδηματική ανισότητα μόλις κατά 20 %, έναντι 40 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ, ενώ οι φόροι δεν είχαν καμιά επίδραση στη μείωση της ανισότητας. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή αναμένεται να βελτιωθεί μετά τις τελευταίες μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Η Ελλάδα έχει λάβει σημαντικά μέτρα για να βελτιώσει την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, ωστόσο εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις. Έχει συσταθεί σε τοπικό επίπεδο (με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου) δίκτυο «κέντρων κοινότητας» —υπηρεσιών μίας στάσης μέσω των οποίων οι δικαιούχοι κοινωνικής πρόνοιας

αποκτούν πρόσβαση σε διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες— και η κεντρική διοίκηση διασφαλίζει τον κατάλληλο συντονισμό και την παρακολούθηση. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, αυτού του είδους το ολοκληρωμένο μοντέλο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών θεωρείται ιδιαίτερα αποτελεσματικό. Ωστόσο, θα χρειαστούν περισσότερες επενδύσεις για να βελτιωθεί το επίπεδο και η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Βασική πρόκληση παραμένει επίσης η αποϊδρυματοποίηση. Έχουν διαπιστωθεί σημαντικές αδυναμίες όσον αφορά την κλειστή φροντίδα για παιδιά με αναπηρίες, την έλλειψη πολιτικών για δομές εναλλακτικής φροντίδας, καθώς και την έλλειψη κατάλληλης φροντίδας για παιδιά και εφήβους με προβλήματα ψυχικής υγείας και συμπεριφοράς. Επί του παρόντος, αναμορφώνονται οι διαδικασίες και τα κριτήρια για τον προσδιορισμό του βαθμού αναπηρίας ώστε να μειωθεί η γραφειοκρατία και να ευθυγραμμιστούν στενότερα με τις πραγματικές περιστάσεις των ατόμων με αναπηρίες. Ωστόσο, χρειάζεται ευρύτερη αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών για τα αναπηρικά επιδόματα όσον αφορά την απομάκρυνση του κινδύνου φτώχειας για τα άτομα με αναπηρίες και τη διασφάλιση της διαθεσιμότητας των απαιτούμενων υπηρεσιών και της πρόσβασης σε αυτές, συμπεριλαμβανομένης της διευκόλυνσης της πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση. Σύμφωνα με τους κοινωνικούς δείκτες, παρουσιάζονται τεράστιες διαφορές μεταξύ όσων έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα και όσων έχουν γεννηθεί σε τρίτες χώρες. Το 2017, το 43,1 % των γεννημένων σε τρίτες χώρες αντιμετώπιζε κίνδυνο φτώχειας, έναντι 17,4 % για τους γηγενείς Έλληνες, ποσοστό πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ για τους γεννημένους σε τρίτες χώρες (30,8 %). Παρόμοια εικόνα προκύπτει όταν εξετάζεται η σοβαρή υλική στέρηση ή η φτώχεια των εργαζομένων. Μεγάλο ποσοστό των δικαιούχων διεθνούς προστασίας είναι ασυνόδετοι ανήλικοι. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2018 υπήρχαν περισσότεροι από 3 000 ασυνόδετοι ανήλικοι στην Ελλάδα· 2 000 υπέβαλαν αίτηση ασύλου το 2016 και 2 500 το 2017. Η ελληνική κυβέρνηση καταβάλλει προσπάθειες για την κάλυψη των αναγκών αυτών των παιδιών. Για παράδειγμα, εκδόθηκαν διάφορες υπουργικές αποφάσεις για την αύξηση της

παιδαγωγικής υποστήριξης και την εναρμόνιση της διαδικασίας εκτίμησης της ηλικίας κατά τις διαδικασίες υποδοχής, ταυτοποίησης και ασύλου. Έχει εκδοθεί νέος νόμος για την επιτροπεία, ο οποίος έχει σκοπό τον διορισμό νόμιμου επιτρόπου για κάθε ασυνόδευτο ανήλικο, ωστόσο δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ. Σημαντική πρόκληση παραμένει η επάρκεια της στέγασης, ενώ εκτιμάται ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι εν αναμονή θέσης σε ξενώνα είναι διπλάσιοι από τις διαθέσιμες επί του παρόντος θέσεις.

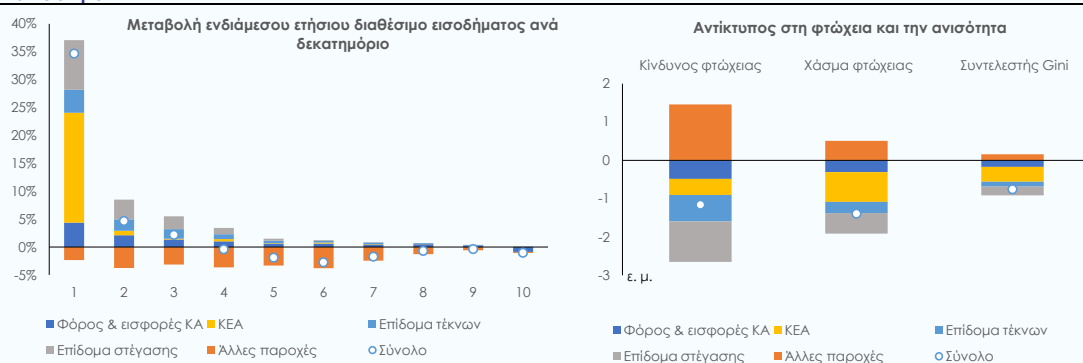
Τον Ιούλιο του 2018, η ελληνική κυβέρνηση ενέκρινε εθνική στρατηγική για την ένταξη. Η στρατηγική εστιάζει στην ένταξη των ατόμων που δικαιούνται διεθνή προστασία και αιτούνται αυτήν την προστασία, τα οποία διαμένουν προσωρινά στη χώρα και/ή θα παραμείνουν μετά την αναγνώριση του καθεστώτος προστασίας. Αποσκοπεί επίσης στη διευκόλυνση της επιστροφής στη νομιμότητα για μετανάστες που, λόγω της οικονομικής κρίσης, δεν μπορούν να διατηρήσουν το νομικό τους καθεστώς. Θα πρέπει επίσης να ενισχυθεί ο ρόλος των τοπικών αρχών σε περιφερειακό και δημοτικό επίπεδο. Για να τεθεί σε εφαρμογή η στρατηγική ένταξης, θα χρειαστεί χρηματοδότηση από την ΕΕ για την πλειονότητα των μέτρων, ιδίως από το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης και τα Διαρθρωτικά Ταμεία. Στις επενδυτικές προτεραιότητες περιλαμβάνεται η χρηματοδότηση των αναγκών των δικαιούχων διεθνούς προστασίας για στέγαση και διαμονή, καθώς και της πρόσβασής τους στην κοινωνική πρόνοια, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και την επαγγελματική κατάρτιση, με σκοπό να εξέλθουν πραγματικά από το σύστημα υποδοχής.

Πλαίσιο 3.3.1: Μεταρρυθμίσεις στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα

Κατά τα τέσσερα τελευταία έτη, η Ελλάδα ξεκίνησε μια ολοκληρωμένη μεταρρυθμιστική διαδικασία για να εκσυγχρονίσει και να βελτιώσει τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας. Η διαδικασία αυτή συνεπαγόταν τη θέσπιση νέων συστημάτων παροχών, καθώς και την ενοποίηση και τον πλήρη επανασχεδιασμό ορισμένων υφιστάμενων συστημάτων. Τα μέτρα που έχουν ληφθεί θεωρείται ότι έχουν βελτιώσει σημαντικά την ικανότητα του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας να αντιμετωπίσει τη φτώχεια, την ανισότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ειδικότερα, το νέο σύστημα ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης – ΚΕΑ) που θεσπίστηκε το 2017 παρέχει βασική εισοδηματική στήριξη στα φτωχότερα νοικοκυριά. Η αναμόρφωση των επιδομάτων τέκνων που πραγματοποιήθηκε το 2018 επέφερε βελτίωση ως προς τη στόχευση και το ύψος των επιδομάτων, μειώνοντας έτσι την παιδική φτώχεια. Τέλος, το 2019 πρόκειται να θεσπιστεί νέο στεγαστικό επίδομα που θα παρέχει πρόσθετη στήριξη σε φτωχά νοικοκυριά που πληρώνουν ενοίκια.

Είναι δυνατό να ποσοτικοποιηθούν οι άμεσες επιπτώσεις αυτών των μέτρων στη φτώχεια και την ανισότητα μέσω μοντέλων μικροπροσομοίωσης. Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζονται οι εκτιμώμενες επιπτώσεις των αλλαγών πολιτικής (που έχουν νομοθετηθεί για να τεθούν σε ισχύ την περίοδο 2017-2019) στην κατανομή του εισοδήματος και τον κίνδυνο της φτώχειας, σύμφωνα με προσομοιώσεις EUROMOD ⁽²³⁾ που πραγματοποίησε το Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σύμφωνα με τις προσομοιώσεις, οι αλλαγές τόσο στο φορολογικό σύστημα όσο και στο σύστημα παροχών ήταν συνολικά προοδευτικές και μείωσαν τις ανισότητες. Ειδικότερα, τα εισοδήματα των φτωχότερων νοικοκυριών (τα εισοδήματα του πρώτου δεκατημορίου της κατανομής του εισοδήματος) αυξάνονται σημαντικά, κυρίως χάρη στο ΚΕΑ. Ταυτόχρονα, δεδομένου ότι το εγγυημένο με το ΚΕΑ εισόδημα υπολείπεται εν γένει του ορίου του κινδύνου φτώχειας, οι επιπτώσεις του στον κίνδυνο της φτώχειας είναι μικρότερες σε σύγκριση με τις επιπτώσεις του αναμορφωμένου επιδόματος τέκνων και του νέου επιδόματος στέγασης το οποίο πρόκειται να θεσπιστεί το 2019 (καθώς και τα δύο αυτά επιδόματα χορηγούνται σε πολλά νοικοκυριά έως και του 4ου και 5ου δεκατημορίου). Οι αλλαγές στο φορολογικό σύστημα και τις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης έχουν επίσης συμβάλει στη μείωση τόσο της φτώχειας όσο και της ανισότητας. Τέλος, η αρνητική συμβολή στον κίνδυνο της φτώχειας που προέρχεται από την κατηγορία των «άλλων παροχών» οφείλεται κυρίως στις αλλαγές των παροχών κοινωνικής πρόνοιας γήρατος, ιδίως στη σταδιακή κατάργηση των παροχών βάσει ελέγχου πόρων για συνταξιούχους.

Διάγραμμα 1: Επίδραση των μεταρρυθμίσεων στον τομέα κοινωνικής πρόνοιας στα εισοδήματα, τη φτώχεια και την ανισότητα

Πηγή: Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, υπολογισμοί με βάση το μοντέλο EUROMOD / τις EU-SILC.

⁽²³⁾ Το EUROMOD είναι το μοντέλο μικροπροσομοίωσης φόρων-επιδομάτων για την ΕΕ. Προσομοιώνει τα δικαιώματα για επιδόματα και τις φορολογικές υποχρεώσεις των ατόμων και των νοικοκυριών (συμπεριλαμβανομένων των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης) σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες σε κάθε κράτος μέλος. Οι προσομοιώσεις βασίζονται σε αντιπροσωπευτικά στοιχεία ερευνών από τις Στατιστικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης (EU-SILC) του 2016 και καλύπτουν τα κύρια στοιχεία της άμεσης φορολογίας, των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και των μη ανταποδοτικών παροχών. Τα εισοδήματα που αναφέρονται στις EU-SILC του 2016 αφορούν το 2015 και αναπροσαρμόζονται με συντελεστές αναπροσαρμογής του 2018.

3.3.3. ΣΥΝΤΑΞΕΙΣ

Την άνοιξη του 2016 οι ελληνικές αρχές ενέκριναν εκτενή συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση, βασισμένη στις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά την έναρξη του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας τον Αύγουστο του 2015. Αυτή η συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση ήταν αναγκαία για πολλούς λόγους. Συνέβαλε στη βελτίωση της αναλογιστικής δικαιοσύνης και στην ενίσχυση των κινήτρων για τη δήλωση της εργασίας και την καταβολή κοινωνικών εισφορών, καθώς και για την επιμήκυνση του χρονικού διαστήματος εργασίας, κατά περίπτωση. Με τις μεταρρυθμίσεις εξασφαλίστηκε η βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, ενώ παράλληλα μειώθηκαν οι σπατάλες και οι ανισότητες. Τέλος, οι μεταρρυθμίσεις συνέβαλαν στη δημιουργία δημοσιονομικών περιθωρίων για την επανεξισορρόπηση των κοινωνικών δαπανών και τη θέσπιση μέτρων πολιτικής στοχευμένων στις ομάδες που αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, δηλαδή τους νέους και ανέργους, για τους οποίους οι δαπάνες παραμένουν χαμηλότερες απ' ό,τι σε άλλες χώρες της ΕΕ.

Η μεταρρύθμιση ήδη εφαρμόζεται πλήρως για τον υπολογισμό των παροχών για νέους συνταξιούχους. Έχουν επίσης υπολογιστεί εκ νέου οι συνταξιοδοτικές παροχές για όσους είναι ήδη συνταξιούχοι. Δημιουργούνται ηλεκτρονικά αρχεία ασφάλισης και προτεραιότητα δίνεται σε όσους συνταξιοδοτούνται στο προσεχές μέλλον. Οι αρχές εστιάζουν στη διεύρυνση της κάλυψης που παρέχεται με αυτά τα αρχεία και στην αυτοματοποίηση της δημιουργίας νέων αρχείων.

Τον Οκτώβριο του 2018 οι αρχές επικαιροποίησαν το σχέδιο δράσης τους για την ολοκλήρωση της λειτουργικής και διοικητικής διάρθρωσης του Ενιαίου Φορέα Κύριας Ασφάλισης (ΕΦΚΑ) έως τα μέσα του 2020. Για τη μεταρρύθμιση λαμβάνεται επίσης χρηματοδοτική και τεχνική στήριξη από την ΕΕ.

Η συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση του 2016 συνέβαλε στην αποκατάσταση της βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού

συστήματος. Σύμφωνα με προβολές ⁽²⁴⁾ που έχουν αναθεωρηθεί από την ομάδα εργασίας της επιτροπής οικονομικής πολιτικής για τη γήρανση του πληθυσμού και τη βιωσιμότητα, η μεταρρύθμιση προβλέπεται να μειώσει τις δημόσιες δαπάνες για συντάξεις, από το 17 % του ΑΕΠ το 2016 σε μόλις κάτω από το 13 % έως το 2030, ποσοστό που αποτελεί τον μέσο όρο της ζώνης του ευρώ. Το πάγωμα όλων των συντάξεων έως το 2022 προβλέπεται ότι μακροπρόθεσμα θα μειώσει περαιτέρω τις συνταξιοδοτικές δαπάνες κατά περίπου 0,5 ε.μ. του ΑΕΠ ⁽²⁵⁾.

Στη μεταρρύθμιση περιλαμβάνεται επίσης πολύ φιλόδοξη και συνολική αναμόρφωση του προηγούμενου κατακερματισμένου συστήματος. Με την αναμόρφωση βελτιώνεται η ισότητα εντός και μεταξύ των γενεών. Η εναρμόνιση των κανόνων για τις συνταξιοδοτικές παροχές και εισφορές έχει ως αποτέλεσμα την ίση μεταχείριση όλων των ασφαλισμένων από διάφορες κατηγορίες και εγγυάται την ισότητα μεταξύ των γενεών. Η μη αναλογική εφαρμογή των νέων κανόνων συνταξιοδότησης (η οποία αποτελεί μοναδικό χαρακτηριστικό της ελληνικής μεταρρύθμισης σε σύγκριση με τις μεταρρυθμίσεις σε άλλες χώρες της ΕΕ) διασφαλίζει ότι οι υπερβολικά γενναίοι κανόνες του παρελθόντος δεν θα εφαρμόζονται πλέον στους νέους συνταξιούχους. Επιπλέον, η προσαρμογή των σημερινών συντάξεων μέσω της αναπροσαρμογής σημαίνει ότι, με την πάροδο του χρόνου, οι σημερινοί δικαιούχοι θα έχουν την ίδια μεταχείριση με αυτούς που θα συνταξιοδοτηθούν στο μέλλον. Ως εκ τούτου, η μεταρρύθμιση ενισχύει σημαντικά την ισότητα μεταξύ των γενεών.

⁽²⁴⁾ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΓΔ ECFIN) και Επιτροπή Οικονομικής Πολιτικής (ομάδα εργασίας για τη γήρανση του πληθυσμού) (2018): «Εκθεση του 2018 για τη γήρανση του πληθυσμού: Οικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις για τα κράτη μέλη της ΕΕ (2016-2070)», Ευρωπαϊκή Οικονομία, Institutional papers, αριθ. 79, Μάιος 2018.

⁽²⁵⁾ Το πάγωμα των συντάξεων για την περίοδο 2019-2022 είχε νομοθετηθεί εκ των προτέρων στις 18 Μαΐου 2017. Τα λοιπά εκ των προτέρων νομοθετημένα συνταξιοδοτικά μέτρα δεν θα εφαρμοστούν, βλ. τμήμα 3.1.2 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (ΓΔ ECFIN) (2018): «Εκθεση ενισχυμένης εποπτείας — Ελλάδα, Νοέμβριος 2018», Ευρωπαϊκή Οικονομία, Institutional papers, αριθ. 90, Νοέμβριος 2018, σ. 242424.

Αν και η ανάγκη μεταρρύθμισης ήταν σαφής και επείγουσα, ο σχεδιασμός της αποσκοπούσε στον περιορισμό τυχόν αρνητικών επιπτώσεων σε μια κοινωνία που έχει ήδη δοκιμαστεί από την παρατεταμένη κρίση. Ελήφθη ιδιαίτερα υπόψη το γεγονός ότι σε πολλά νοικοκυριά που λαμβάνουν σύνταξη, η σύνταξη αποτελεί την κύρια ή μοναδική πηγή εισοδήματος για περισσότερα του ενός άτομα, συμπεριλαμβανομένων ατόμων από νεότερες γενεές (μερικές φορές περισσότερες από μία).

3.3.4. ΙΑΤΡΟΦΑΡΜΑΚΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ

Η Ελλάδα σημειώνει ικανοποιητικά αποτελέσματα σε όλους τους βασικούς δείκτες υγείας. Το προσδόκιμο ζωής στην Ελλάδα είναι 81,5 έτη, μόλις πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Το ίδιο ισχύει για τα υγιή έτη ζωής, τα οποία ανέρχονται στα 64,2 και εξακολουθούν να υπερβαίνουν τον μέσο όρο της ΕΕ. Οι ανισότητες στην υγεία, όπως αναφέρεται από τα ίδια τα άτομα, των διάφορων κοινωνικοοικονομικών ομάδων δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλες, ενώ η ομάδα χαμηλότερου εισοδήματος εμφανίζει μέτρια βελτίωση.

Παρά την υπερπροσφορά ειδικών ιατρών, υπάρχει η αντίληψη ότι οι ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται είναι υψηλές. Στον κοινωνικό πίνακα αποτελεσμάτων (βλ. πλαίσιο 3), η ανάγκη για ιατρική εξέταση, όπως αναφέρεται από τα ίδια τα άτομα, η οποία δεν καλύπτεται λόγω κόστους ήταν μία από τις υψηλότερες στην ΕΕ το 2017 (8,2 % έναντι μέσου όρου 1 % στην ΕΕ) ⁽²⁶⁾. Οι άμεσες πληρωμές από τα νοικοκυριά ως ποσοστό των συνολικών τρεχουσών δαπανών για την υγεία, που ανήλθαν περίπου στο 34 % το 2016, ήταν επίσης μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ. Ωστόσο, και οι δύο δείκτες μειώθηκαν μεταξύ του 2015 και του 2016, και με την καθιέρωση της καθολικής κάλυψης,

⁽²⁶⁾ Δεδομένου ότι το επίπεδο παραμένει πάνω από τον μέσο όρο ακόμη και για το 4ο πεμπτημόριο (δηλ. το δεύτερο πλουσιότερο), το γεγονός αυτό ενδεχομένως να αντικατοπτρίζει εν μέρει μια πολιτισμική ιδιαιτερότητα, αλλά συνολικά συνδέεται σαφώς με τις συνέπειες της απώλειας της ασφαλιστικής κάλυψης σε ένα σύστημα που δεν είχε προηγουμένως καθολική κάλυψη και με τις επιπτώσεις της κρίσης στα οικονομικά των νοικοκυριών και την οικονομική προσιτότητα των προηγούμενων προτύπων όσον αφορά τα αγαθά και τις υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

από το 2016, οι ανασφάλιστοι και όσοι ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες έχουν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε δημόσιες δομές ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Επιπλέον, το 2017 δρομολογήθηκε εκτεταμένη μεταρρύθμιση του συστήματος πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης.

Η γήρανση θα αποτελέσει πιθανώς πρόκληση για τη διασφάλιση της μεσοπρόθεσμης και μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής βιωσιμότητας των δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Το 2016 οι συνολικές τρέχουσες δαπάνες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης ανήλθαν στο 8,5 % του ΑΕΠ και οι δημόσιες δαπάνες στο 5,2 % του ΑΕΠ (σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ που ήταν 8,4 % και 6,2 % του ΑΕΠ). Ωστόσο, εξαιτίας των επιπτώσεων από τα ανώτατα όρια δαπανών, το ποσοστό αυτό δεν αντικατοπτρίζει την πλήρη έκταση των δημόσιων δαπανών⁽²⁷⁾. Επιπλέον, οι δαπάνες για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη προβλέπεται να αυξηθούν κατά 1,2 % του ΑΕΠ έως το 2070 (σε σύγκριση με την προβλεπόμενη μέση αύξηση κατά 0,9 % του ΑΕΠ στην ΕΕ). Αν, εκτός από τους δημογραφικούς, συμπεριληφθούν και οι μη δημογραφικοί παράγοντες, η αύξηση των δαπανών ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης αναμένεται να ανέλθει στο 2,0 % του ΑΕΠ έως το 2070 (1,6 % για την ΕΕ)⁽²⁸⁾.

Η αποδοτικότητα των δαπανών στην Ελλάδα είναι χαμηλή. Οι δαπάνες στη χώρα αυτή για ενδονοσοκομειακή περίθαλψη, φαρμακευτικά προϊόντα και λοιπά ιατρικά αναλώσιμα συγκαταλέγονται μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, ενώ οι δαπάνες για εξωνοσοκομειακή και προληπτική περίθαλψη μεταξύ των χαμηλότερων.

Οι φαρμακευτικές δαπάνες είναι πολύ υψηλές λόγω υπερκατανάλωσης φαρμακευτικών προϊόντων. Οι φαρμακευτικές δαπάνες ήταν

⁽²⁷⁾ Τα στατιστικά στοιχεία αντικατοπτρίζουν μόνο το επίπεδο δαπανών με βάση τα ανώτατα όρια δαπανών. Ωστόσο, στην Ελλάδα η αξία των δημόσιων προμηθειών υπερβαίνει κατά κανόνα τα νομοθετημένα ανώτατα όρια, αν και το γεγονός αυτό δεν οδηγεί σε δημόσιες δαπάνες, αλλά σε επιστροφή από τους προμηθευτές.

⁽²⁸⁾ Αντίστοιχα, σύμφωνα με το σενάριο αναφοράς της ομάδας εργασίας για τη γήρανση του πληθυσμού και το σενάριο κινδύνου της ομάδας εργασίας για τη γήρανση του πληθυσμού.

εξαιρετικά υψηλές στην Ελλάδα πριν από μία δεκαετία, ανερχόμενες το 2009 σε 5 δισ. EUR, ποσό που αντιστοιχούσε στο υψηλότερο, με διαφορά, ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανάται για φαρμακευτικά προϊόντα στην ΕΕ (άνω του 2 % του ΑΕΠ). Μολονότι με την πάροδο των ετών σημειώθηκαν βελτιώσεις, η τάση υπερκατανάλωσης δεν έχει ακόμη εγκαταλειφθεί πλήρως. Η Ελλάδα έχει ένα από τα υψηλότερα επίπεδα χρήσης αντιβιοτικών και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μικροβιακής αντοχής στην ΕΕ. Δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκώς τα θεραπευτικά πρωτόκολλα και τα εργαλεία για την αξιολόγηση των φαρμακευτικών προϊόντων με βάση την οικονομική προστιμότητα και τη σχέση κόστους/αποδοτικότητα, όπως η αξιολόγηση των τεχνολογιών υγείας. Επίσης εξαιτίας της έλλειψης τέτοιων εργαλείων, η Ελλάδα προσέθεσε καινοτόμα φάρμακα υψηλού κόστους στον κατάλογο αποζημιούμενων φαρμάκων, υπερβαίνοντας το οικονομικά προσιτό επίπεδο και παραβλέποντας τη σχέση κόστους-αποδοτικότητας, προκαλώντας έτσι τη διατήρηση της νοσοκομειακής (και γενικής) φαρμακευτικής δαπάνης σε επίπεδα υψηλότερα από εκείνα που θα ήταν δυνατό να επιτευχθούν σε διαφορετική περίπτωση.

Αναμένεται να επιτευχθεί μεγαλύτερη αποδοτικότητα με την εν εξελίξει μεταρρύθμιση του τομέα της πρωτοβάθμιας υγείας. Με τη μεταρρύθμιση του τομέα της πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης θεσπίζεται ένα νέο και βελτιωμένο σύστημα που καλύπτει το σύνολο του πληθυσμού. Το σύστημα βασίζεται σε ομάδες πολλών ειδικοτήτων, οι οποίες είναι διαρθρωμένες γύρω από γενικούς ιατρούς και παιδίατρος σε μονάδες πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (Τοπικές Ομάδες Υγείας - TOMY). Στόχος είναι το σύνολο του πληθυσμού να είναι τελικά εγγεγραμμένο σε μια μονάδα πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης (TOMY) ή σε οικογενειακούς γιατρούς. Αυτοί οι δύο αναμένεται ότι θα αποτελέσουν το πρώτο σημείο επαφής που θα ενεργεί ως σύμβουλος υγείας/σύμβουλος ασθενών, τους οποίους και θα κατευθύνει στο σύστημα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Ωστόσο, ο χαμηλός αριθμός γενικών ιατρών και νοσοκόμων αποτελεί πρόκληση. Εφόσον εφαρμοστεί πλήρως, το σύστημα αυτό, επί του παρόντος στηριζόμενο με κονδύλια της ΕΕ, μπορεί να βελτιώσει την αποδοτικότητα και να επιτύχει εξοικονόμηση,

μειώνοντας την εκτεταμένη εξάρτηση από δαπανηρές νοσοκομειακές υπηρεσίες, αντισταθμίζοντας την επίδραση της ζήτησης που προκαλείται από την προσφορά, μειώνοντας τις περιττές εισαγωγές σε νοσοκομεία και την αδικαιολόγητη χρήση των υπηρεσιών επείγουσας περίθαλψης.

Θεσπίζονται μέτρα για την αύξηση της οικονομικής αποδοτικότητας των νοσοκομείων.

Η αποδοτικότητα θα πρέπει να ενισχυθεί με τη βελτίωση της διακυβέρνησης, τη διασφάλιση ότι οι διοικητές των νοσοκομείων είναι άρτια καταρτισμένοι, διαθέτουν υψηλά προσόντα και υποστηρίζονται από σύγχρονα εργαλεία διοικητικού ελέγχου, καθώς και με την αναθέωση της επιστροφής νοσηλίων. Για την αναθέωση αυτή χρειάζεται να θεσπιστεί ένα κατάλληλο σύστημα ομοειδών διαγνωστικών ομάδων (μεθοδολογία για την κοστολόγηση βάσει δραστηριοτήτων για τις νοσοκομειακές υπηρεσίες)⁽²⁹⁾. Η σύναψη συμβάσεων στον τομέα της υγείας πάσχει από πολλές αδυναμίες ⁽³⁰⁾ και θα ωφεληθεί από όλο και πιο στοχευμένες κεντρικές προμήθειες. Για τον σκοπό αυτό, η Ελλάδα έχει εγκρίνει εθνική στρατηγική για τις δημόσιες συμβάσεις, έχει συστήσει, το 2017, ανεξάρτητη κεντρική αρχή προμηθειών για τον τομέα της υγείας (Ε.Κ.Α.Π.Υ.) και θεσπίζει τις κεντρικές δημόσιες συμβάσεις. Οι ενέργειες αυτές αποσκοπούν στην αύξηση της αποδοτικότητας και της σχέσης κόστους-αποτελεσματικότητας, την ενίσχυση της τεχνικής εμπειρογνομοσύνης και την αντιμετώπιση του ζητήματος της διαφθοράς και της σπατάλης. Οι τομείς για ανάπτυξη ικανοτήτων (σύστημα ομοειδών διαγνωστικών ομάδων και κεντρικές δημόσιες συμβάσεις) ενδέχεται να ωφεληθούν από πρόσθετες επενδύσεις σε

⁽²⁹⁾ Τα ΚΕΝ (Κλειστά Ενοποιημένα Νοσήλια), η τρέχουσα ελληνική εκδοχή των ομοειδών διαγνωστικών ομάδων, βασίζεται επί του παρόντος στο σύστημα ομοειδών διαγνωστικών ομάδων της Αυστραλίας, αλλά δεν έχει προσαρμοστεί επακριβώς στην ελληνική διάρθρωση του κόστους και ενδεχομένως να δημιουργεί στρεβλά κίνητρα για τους προμηθευτές.

⁽³⁰⁾ Σε αυτές περιλαμβάνεται η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού σε όλες τις αναθέτουσες αρχές για τη διεκπεραίωση των διαδικασιών, ο μη αποδοτικός προγραμματισμός των προμηθειών και οι παρατυπίες στις τεχνικές προδιαγραφές των διαδικασιών ανάθεσης, καθώς και το πολύ χαμηλό ποσοστό δημοσίευσης των προκηρύξεων διαγωνισμών για συμβάσεις στον τομέα της υγείας.

υποδομές τεχνολογίας πληροφοριών ή ανθρώπινους πόρους.

Η ανάπτυξη υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης αποτελεί χρονίζον ζήτημα για την Ελλάδα και χρειάζονται περαιτέρω επενδύσεις. Το 2016, το ποσοστό των εξαρτώμενων ⁽³¹⁾ ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών ήταν μεταξύ των υψηλότερων στην ΕΕ, ωστόσο η μακροχρόνια περίθαλψη αποτελεί τομέα πολιτικής που δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς. Δεν υφίστανται ολοκληρωμένες επίσημες υπηρεσίες μακροχρόνιας περίθαλψης και η πρωταρχική ευθύνη για την οικονομική και πρακτική στήριξη βαρύνει την οικογένεια του εξαρτώμενου ατόμου. Το ποσοστό του πληθυσμού που κάνει χρήση επαγγελματικής περίθαλψης στην Ελλάδα ήταν χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ, κυρίως για οικονομικούς λόγους (63,3 % έναντι μέσου όρου 32,2 % στην ΕΕ). Η γεωγραφική ανάπτυξη των υπηρεσιών είναι άνιση και τα κριτήρια επιλεξιμότητας αυστηρά. Το 2014, η Ελλάδα διέθεσε μόνο 2 % των συνολικών δαπανών για την υγεία στη μακροχρόνια περίθαλψη, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27, που ανέρχεται σε 15 %.

3.3.5. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

Η εκπαίδευση έχει καθοριστική σημασία για το αναπτυξιακό δυναμικό του εισοδήματος και της απασχόλησης, για τη μελλοντική ανταγωνιστικότητα και την κοινωνική κινητικότητα. Βασική προτεραιότητα είναι η παροχή του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού που είναι αναγκαίο για την οικονομική ανάκαμψη, τη μείωση της ανεργίας των νέων και την αντιμετώπιση αδυναμιών στις εκπαιδευτικές επιδόσεις των παιδιών. Η Ελλάδα υστερεί σε σχέση με άλλα κράτη μέλη όσον αφορά τις βαθμολογίες που λαμβάνει στο πλαίσιο του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) και την έγκαιρη απόκτηση των πρώτων πτυχίων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τον Απρίλιο του 2018 ο ΟΟΣΑ δημοσίευσε επισκόπηση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος (ΟΟΣΑ, 2018b). Η εφαρμογή των συστάσεων του ΟΟΣΑ για βελτίωση αναμένεται να συμβάλει στη

διόρθωση της κατάστασης. Ωστόσο, έως τώρα δεν έχουν ληφθεί συγκεκριμένα μέτρα.

Το εκπαιδευτικό σύστημα αντιμετωπίζει δυσχέρειες λόγω χαμηλών και μη αποδοτικών δαπανών. Οι δαπάνες εκπαίδευσης ως ποσοστό του ΑΕΠ, οι οποίες το 2016 ανήλθαν στο 4,3 %, παρέμειναν στα ίδια επίπεδα με αυτές του 2015 και κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (4,7 %). Η γήρανση του πληθυσμού και η προβλεπόμενη μείωση του αριθμού των παιδιών κατά τις επόμενες δεκαετίες τονίζουν την ανάγκη να βελτιωθεί η χρήση πόρων στο εκπαιδευτικό σύστημα και να παρασχεθούν δυνατότητες διά βίου μάθησης με στόχο την προσαρμογή στη μεταβαλλόμενη σύνθεση της κοινωνίας. Επί του παρόντος, η παρακολούθηση των δαπανών είναι ανεπαρκής. Θα ήταν δυνατό να βελτιωθεί με ενοποιημένους προϋπολογισμούς και συνεκτική συλλογή δεδομένων (ΟΟΣΑ, 2018 β). Για να επιτευχθεί αυτή η βελτίωση, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων έχει υπογράψει μνημόνιο με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ).

Πρόκληση παραμένει η βελτίωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων με παράλληλη διασφάλιση της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Από τα αποτελέσματα του Προγράμματος Διεθνούς Αξιολόγησης Μαθητών (PISA) για το 2015 προκύπτουν σημαντικά χαμηλές επιδόσεις στις βασικές δεξιότητες συνολικά και ευρεία διαφορά επιδόσεων μεταξύ γηγενών και μαθητών που έχουν γεννηθεί στην αλλοδαπή. Οι μαθητές με ειδικές ανάγκες ως επί το πλείστον εντάσσονται στα σχολεία γενικής εκπαίδευσης, ωστόσο λόγω των μακρών περιόδων αναμονής —έως και τρία έτη— για τη διάγνωση αναγκών, πολλά παιδιά μένουν χωρίς έγκαιρη θεραπευτική και/ή μαθησιακή στήριξη. Για να διορθωθεί η κατάσταση, με τον νόμο 4547/2018 έχει προβλεφθεί η ίδρυση νέων κέντρων εκπαιδευτικής και συμβουλευτικής υποστήριξης, με την πρόσληψη πρόσθετου προσωπικού.

Μεταξύ των αρνητικών συνεπειών στη σχολική εκπαίδευση συμπεριλαμβάνονται τα χαμηλά επίπεδα αυτονομίας και λογοδοσίας, καθώς και η έλλειψη μακροπρόθεσμου σχεδιασμού. Μολονότι, σύμφωνα με στοιχεία, οι επιδόσεις των μαθητών βελτιώνονται όταν αυξάνεται η αυτονομία του σχολείου, συμπεριλαμβανομένης της αυτονομίας του σχολείου όσον αφορά τους

⁽³¹⁾ Άτομα με σοβαρό περιορισμό και δυσκολίες όσον αφορά τις δραστηριότητες προσωπικής περίθαλψης.

πόρους και το πρόγραμμα σπουδών του (ΟΟΣΑ, 2018c). Η Ελλάδα έχει ένα από τα πλέον συγκεντρωτικά εκπαιδευτικά συστήματα εντός του ΟΟΣΑ (ΟΟΣΑ 2018a). Υπάρχει έλλειψη, εν γένει, λογοδοσίας και παρακολούθησης, οι οποίες ανατροφοδοτούν τον σχεδιασμό πολιτικής. Η εξάρτηση από τα φροντιστήρια και την ιδιωτική διδασκαλία είναι υψηλή, ενώ η αρχική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, ειδικά για το δευτεροβάθμιο επίπεδο, δεν ενσωματώνει επαρκώς την παιδαγωγική κατάρτιση. Με νομοθεσία που ψηφίστηκε τον Ιούλιο του 2018 θεσπίστηκε η αξιολόγηση των διοικητικών στελεχών στον τομέα της εκπαίδευσης και η αυτοαξιολόγηση των σχολείων ως μέτρα για την επίτευξη περισσότερης λογοδοσίας στο σύστημα. Ωστόσο, καταργήθηκε η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Η ισχυρή εξάρτηση από προσωρινές μη ανανεώσιμες συμβάσεις για τους εκπαιδευτικούς υπονομεύει τη συνέχεια στα σχολεία. Από το 2019 και σε μια περίοδο τριών ετών, αναμένεται να προληφθούν 15 000 μόνιμοι εκπαιδευτικοί, μεταξύ των οποίων 4 500 εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής.

Έχουν καταβληθεί σημαντικές προσπάθειες για την ένταξη των νεοαφιχθέντων μεταναστών στην εκπαίδευση, ωστόσο εξακολουθούν να υφίστανται σημαντικές προκλήσεις. Σχεδόν το 60 % των 24 000 παιδιών μεταναστών και προσφύγων που βρίσκονταν στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 2018 έχουν ενταχθεί στην εκπαίδευση κατά το σχολικό έτος 2018/2019. Θα χρειαστούν συνεχείς προσπάθειες και επενδύσεις για τη βελτίωση αυτού του ποσοστού και της ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Το ποσοστό ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχει αυξηθεί περαιτέρω, ενώ η απασχολησιμότητα των πρόσφατων αποφοίτων, η ισχυρή κινητικότητα προς το εξωτερικό και οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων εξακολουθούν να αποτελούν πρόκληση. Για ο 2017, η Ελλάδα βρίσκεται πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ όσον αφορά το επίπεδο ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (43,7 % έναντι 39,9 %). Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2014/2015, περισσότεροι από 30 000 φοιτητές ήταν εγγεγραμμένοι σε πρόγραμμα σπουδών στο εξωτερικό. Η Ελλάδα είναι τέταρτη στην ΕΕ, σε απόλυτους αριθμούς, όσον αφορά την κινητικότητα προς το εξωτερικό, μετά τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Ιταλία (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018d). Κατά την περίοδο 2014-2017, το ποσοστό απασχόλησης των

πρόσφατων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε κατά 8,1 εκατοστιαίες μονάδες και ανήλθε σε 52,1 % το 2017. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό ακόμη υπολείπεται κατά πολύ του μέσου όρου της ΕΕ (79 %). Η Ελλάδα κατατάσσεται πολύ χαμηλά στον ευρωπαϊκό δείκτη δεξιοτήτων, με έντονες αναντιστοιχίες δεξιοτήτων, ιδίως όσον αφορά τους αποφοίτους της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που εργάζονται σε θέσεις εργασίας για τις οποίες δεν απαιτείται τριτοβάθμια εκπαίδευση (Cedefop, 2018).

Το 2018 άρχισαν να γίνονται συγχωνεύσεις μεταξύ πανεπιστημίων και τεχνολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (ΤΕΙ), επικεντρωμένων στις εφαρμοσμένες επιστήμες, την τεχνολογία και την τέχνη. Ωστόσο, δεδομένης της έλλειψης στρατηγικού σχεδίου ή ολοκληρωμένης αξιολόγησης εκ των προτέρων, δεν είναι σαφής ο τρόπος με τον οποίο η αναβάθμιση τεχνολογικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τεχνικής εκπαίδευσης θα χρησιμεύσει για τη βελτίωση του κατακερματισμένου τοπίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Έχουν εγκριθεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις για την αναβάθμιση του συστήματος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ) στην Ελλάδα, ωστόσο η ελκυστικότητα του παραμένει χαμηλή και χρειάζονται περαιτέρω επενδύσεις. Το ποσοστό των σπουδαστών της ανώτερης δευτεροβάθμιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα παραμένει σταθερό γύρω στο 30 %, ποσοστό που υπολείπεται κατά πολύ του μέσου όρου της ΕΕ (47,3 %), και τα επίπεδα εγκατάλειψης είναι υψηλότερα απ' ό,τι στη γενική εκπαίδευση. Το 2017 καταρτίστηκαν κοινά πλαίσια ποιότητας για τις μαθητείες και τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενώ συγκροτήθηκαν και νέοι φορείς διακυβέρνησης. Ένα πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου («Μια νέα αρχή για τα ΕΠΑΛ») για τη βελτίωση του ρόλου και της εικόνας της επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, επεκτάθηκε σε όλες τις ανώτερες επαγγελματικές σχολές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (ΕΠΑΛ). Το σύστημα μαθητείας έχει διευρυνθεί περαιτέρω, αλλά ο αριθμός των θέσεων μαθητείας που προσφέρονται στον ιδιωτικό τομέα παραμένει χαμηλός. Για να ενισχυθεί η συνάφεια με την αγορά εργασίας, απαιτούνται συστηματικές εταιρικές σχέσεις και στρατηγική συνεργασία με

όλους τους ενδιαφερομένους σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Έχει δημιουργηθεί ένα γενικό σύστημα για τη διάγνωση των αναγκών της αγοράς εργασίας, αλλά τα αποτελέσματα δεν αντικατοπτρίζονται επαρκώς στα προγράμματα κατάρτισης, μεταξύ άλλων για τους ανέργους. Χρειάζονται υψηλής ποιότητας πρότυπα εισροών (προγράμματα σπουδών) και αποτελεσμάτων (απόφοιτοι) για την παροχή κατάρτισης.

Παρά την ανάγκη για βελτίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων, η συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων παραμένει πολύ χαμηλή. Το 2017 το ποσοστό συμμετοχής στην εκπαίδευση ενηλίκων ανήλθε σε 4,5 %, πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (10,9 %).⁽³²⁾ Το 2015, το 21,7 % των ελληνικών επιχειρήσεων παρείχε επαγγελματική κατάρτιση στους υπαλλήλους του (μέσος όρος της ΕΕ: 72,6 %) και μόνο το 18,5 % των εργαζομένων συμμετείχε στην κατάρτιση αυτή (μέσος όρος της ΕΕ: 40,8 %), το χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ, γεγονός που καθιστά απαραίτητες περαιτέρω επενδύσεις.

⁽³²⁾ Σύμφωνα με τη συγκριτική αξιολόγηση στον τομέα των δεξιοτήτων ενηλίκων, που διενήργησε η επιτροπή απασχόλησης. Για λεπτομέρειες βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018a).

3.3.6. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

Είναι σημαντικό για την Ελλάδα να αυξηθούν οι επενδύσεις για τη στήριξη της απασχόλησης, των δεξιοτήτων, της εκπαίδευσης και κατάρτισης και της κοινωνικής ένταξης, ώστε να βελτιωθεί η παραγωγικότητά της και η μακροπρόθεσμη ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς. Οι ελλείψεις και αναντιστοιχίες δεξιοτήτων συγκαταλέγονται μεταξύ των εμποδίων για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ιδίως σε καινοτόμους τομείς που παρέχουν ποιοτική απασχόληση. Η κατάσταση αυτή υποδεικνύει την ανάγκη να πραγματοποιηθούν περισσότερες επενδύσεις σε υποδομές εκπαίδευσης και κατάρτισης και να εναρμονιστούν καλύτερα τα εκπαιδευτικά προγράμματα σπουδών με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων του εργατικού δυναμικού στο έπακρο απαιτούνται επίσης περισσότερες επενδύσεις στην κοινωνική ένταξη, ενίσχυση των ικανοτήτων της δημόσιας υπηρεσίας απασχόλησης και αύξηση της διαθεσιμότητας υπηρεσιών παιδικής φροντίδας και μακροχρόνιας περίθαλψης, με προσοχή σε τυχόν γεωγραφικές ανισότητες όσον αφορά τη διαθεσιμότητά τους. Λαμβανομένου υπόψη του αυξανόμενου αριθμού υπηκόων τρίτων χωρών που εγκαθίστανται στην Ελλάδα, τα κονδύλια της ΕΕ θα πρέπει να στηρίζουν την εφαρμογή της εθνικής στρατηγικής ένταξης που εγκρίθηκε το 2018 από την ελληνική κυβέρνηση.

Πλαίσιο 3.3.2: Τεχνική στήριξη από την Υπηρεσία Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων

Η Επιτροπή μπορεί να παράσχει προσαρμοσμένη τεχνική στήριξη κατόπιν αιτήματος από κράτος μέλος, μέσω του Προγράμματος Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων, ώστε να βοηθήσει τα κράτη μέλη να υλοποιήσουν διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις αναπτυξιακού χαρακτήρα για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που εντοπίζονται κατά τη διαδικασία του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, ή άλλες εθνικές μεταρρυθμίσεις. Η τεχνική στήριξη για διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα δρομολογήθηκε τον Ιούλιο του 2011, όταν η Επιτροπή συγκρότησε ειδική ομάδα δράσης για την Ελλάδα, κατόπιν αιτήματος από τις ελληνικές αρχές, ώστε να βοηθήσει τη χώρα να προβεί σε σειρά μεταρρυθμίσεων, οι οποίες απέρρεαν από υποχρεώσεις στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής, και να αυξήσει την απορρόφηση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων. Από τον Ιούλιο του 2015 και μετά, αυτή η τεχνική στήριξη εξακολούθησε να παρέχεται στο πλαίσιο της Υπηρεσίας Στήριξης Διαρθρωτικών Μεταρρυθμίσεων. Έως σήμερα έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη περισσότερα από 90 έργα τεχνικής στήριξης, ενώ περισσότερα από 40 βρίσκονται στο στάδιο της προετοιμασίας. Αν και τον Αύγουστο του 2018 η Ελλάδα εξήλθε από το πρόγραμμα στήριξης της σταθερότητας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, οι αρχές εξακολουθούν να υλοποιούν και να ολοκληρώνουν βασικές μεταρρυθμίσεις.

Στους τομείς της διοίκησης των εσόδων, της φορολογικής πολιτικής και της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών, η Επιτροπή συνδράμει την Ελλάδα στη μεταρρύθμιση της φορολογικής της πολιτικής και της διοίκησης των εσόδων της, καθώς και στη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών της. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα έλαβε στήριξη για τη δημιουργία νέας Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων, με την οποία θα διασφαλιστεί η αποδοτική είσπραξη των φόρων. Παρέχεται επίσης στήριξη για δράσεις που αποσκοπούν στην εξάλειψη των εμποδίων για την εκκαθάριση των καθυστερούμενων οφειλών, για την καθιέρωση υπερσύγχρονης κρατικής διάρθρωσης της ονοματολογίας του προϋπολογισμού και για την επανεξέταση των δαπανών, ώστε να ανακατευθυνθούν πόροι προς σκοπούς σημαντικούς για την κοινωνία.

Στον τομέα της χρηματοδότησης και της πρόσβασης σε χρηματοδότηση, η Επιτροπή βοηθά την Ελλάδα στη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για τις επιχειρήσεις, στην αύξηση της ικανότητας χρηματοδοτικής εποπτείας και στη διασφάλιση της αποδοτικής κατανομής των κεφαλαίων. Για παράδειγμα, η Ελλάδα έχει λάβει στήριξη για τη δημιουργία εξωδικαστικού μηχανισμού για τη ρύθμιση οφειλών από ελληνικές επιχειρήσεις με σκοπό τη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι αρχές έχουν επίσης λάβει στήριξη για τη δημιουργία νέας πλατφόρμας ηλεκτρονικών πλειστηριασμών για την είσπραξη εξασφαλίσεων από οφειλές ιδιωτών, με την οποία καθίσταται δυνατός ο διακανονισμός ιδιωτικών απαιτήσεων χωρίς προσφυγή στη δικαστική οδό.

Στους τομείς της αγοράς εργασίας, της εκπαίδευσης, της υγείας και των κοινωνικών υπηρεσιών, έχει παρασχεθεί στήριξη για τη βελτίωση των ελληνικών συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, εργασίας, συνταξιοδότησης, υγείας και εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, η Ελλάδα έλαβε στήριξη για τη θέσπιση εθνικού ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος (του κοινωνικού εισοδήματος αλληλεγγύης), με το οποίο παρέχεται βασικό επίπεδο προστασίας έναντι της ακραίας φτώχειας. Παρασχέθηκε επίσης στήριξη στην Ελλάδα για την ενοποίηση μεγάλου αριθμού συνταξιοδοτικών ταμείων στον Ενιαίο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), η οποία έχει ως αποτέλεσμα ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης πιο εύρωστο και με καλύτερη διαχείριση, καθώς και για τη σημαντική μεταρρύθμιση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των πολιτικών ενεργοποίησης. Όσον αφορά την υγεία, η Επιτροπή στήριξε τις ελληνικές αρχές για τη σύσταση κεντρικού οργανισμού δημοσίων συμβάσεων για τον τομέα της υγείας.

Στους τομείς της ανάπτυξης και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η Επιτροπή στήριξε την Ελλάδα για την τόνωση της ανταγωνιστικότητας και της καινοτομίας για τις επιχειρήσεις και για την οικοδόμηση ισχυρής και πράσινης οικονομίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα έλαβε στήριξη για την απλούστευση των διαδικασιών σύστασης και λειτουργίας επιχειρήσεων μέσω της δημιουργίας ενός νέου συστήματος έκδοσης αδειών για επενδύσεις, με σκοπό να βελτιωθεί περαιτέρω η απλούστευση της διοικητικής επιβάρυνσης για τις επιχειρήσεις, καθώς και για τη σύσταση παρατηρητηρίου επιχειρηματικότητας. Παρασχέθηκε επίσης στήριξη στον τομέα της ενέργειας, για την ανάπτυξη των εθνικών αγορών ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου σύμφωνα με τα πρότυπα της ΕΕ και για την εφαρμογή εκτενών συστάσεων του ΟΟΣΑ (Εργαλειοθηκών) για τη βελτίωση του ανταγωνισμού. Η Ελλάδα έλαβε επίσης στήριξη για τη σύνταξη και

την ολοκλήρωση του εθνικού κτηματολογίου με σκοπό την αποσαφήνιση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Στον τομέα της διακυβέρνησης και της δημόσιας διοίκησης, παρασχέθηκε τεχνική στήριξη για τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού δημόσιου τομέα, τόσο σε κεντρικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Η Ελλάδα έχει λάβει στήριξη, π.χ., για τη βελτίωση της διαχείρισης των ανθρώπινων πόρων, την ψηφιοποίηση του δημόσιου τομέα της και τον καθορισμό και την εφαρμογή της εθνικής ψηφιακής στρατηγικής, η οποία αποτελεί βασικό πυλώνα που στηρίζει σχεδόν κάθε άλλη μεταρρύθμιση. Η Ελλάδα έχει επίσης λάβει στήριξη για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού της συστήματος, μεταξύ άλλων για τη δημιουργία εναλλακτικών μηχανισμών επίλυσης διαφορών, με στόχο την επιτάχυνση της εκδίκασης υποθέσεων και των διαδικασιών, την εξάλειψη των εκκρεμοτήτων όσον αφορά τη διεκπεραίωση δικαστικών υποθέσεων και την εστίαση στην ψηφιακή δικαιοσύνη.

Πλαίσιο 3.3.3: Παρακολούθηση των επιδόσεων βάσει του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων

Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων έχει σχεδιαστεί ως πυξίδα για μια ανανεωμένη διαδικασία ανοδικής σύγκλισης προς καλύτερες συνθήκες εργασίας και διαβίωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁽¹⁾ Καθορίζει είκοσι βασικές αρχές και δικαιώματα στους τομείς των ίσων ευκαιριών και της πρόσβασης στην αγορά εργασίας, δίκαιες συνθήκες εργασίας και κοινωνική προστασία και ένταξη.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ		
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας	Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	Άνω του μέσου όρου
	Χάσμα απασχόλησης μεταξύ των φύλων	Κρίσιμη κατάσταση
	Λόγος πεμπτουριών εισοδήματος (S80/S20)	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (σε %)	Κρίσιμη κατάσταση
	Νέοι ΕΑΕΚ (% συνολικού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	Κρίσιμη κατάσταση
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας	Ποσοστό απασχόλησης (% του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	Κρίσιμη κατάσταση
	Ποσοστό ανεργίας (% πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (% πληθυσμού ηλικίας 15-74 ετών)	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Αύξηση του κατά κεφαλή ΑΔΕΝ	Κρίσιμη κατάσταση
	Καθαρές αποδοχές εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμείβεται με τον μέσο μισθό	Στον μέσο όρο
Κοινωνική προστασία και ένταξη	Αντίκτυπος των κοινωνικών παροχών (εκτός των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας (%)	Κρίσιμη κατάσταση
	Παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ίδιων των ατόμων	Χαμηλή επίδοση, αλλά βελτιούμενη
	Ατομικό επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων	Χρήζει παρακολούθησης

Τα κράτη μέλη κατατάσσονται σύμφωνα με στατιστική μεθοδολογία που έχει συμφωνηθεί με την Επιτροπή Απασχόλησης (EMCO) και με την Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (SPC). Η μεθοδολογία εξετάζει από κοινού τα επίπεδα και τις αλλαγές των δεκτών σε σύγκριση με τους αντίστοιχους μέσους όρους της ΕΕ και κατατάσσει τα κράτη μέλη σε επτά κατηγορίες (από τις «χώρες με τις καλύτερες επιδόσεις» έως τις «κρίσιμες καταστάσεις»). Για παράδειγμα, μια χώρα μπορεί να επισημανθεί ως «καλύτερη από τον μέσο όρο», εάν το επίπεδο του δείκτη πλησιάζει τον μέσο όρο της ΕΕ, αλλά βελτιώνεται γρήγορα. Για μεθοδολογικές λεπτομέρειες, συμβουλευθείτε το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση για το 2019, COM(2018) 761 final.

ΕΑΕΚ: εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης· GDHI: ακαθόριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών.

ασθενέστερες στην ΕΕ, πρόσφατες μεταρρυθμίσεις (όπως η θέσπιση συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, πιο γενναϊδώρων και καλύτερα στοχευμένων επιδομάτων τέκνων, καθώς και νέας επιδότησης ενοικίου) αναμένεται να επιδράσουν θετικά στη μείωση της υλικής στέρησης, της παιδικής

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά τους περισσότερους δείκτες του Πίνακα Αποτελεσμάτων στον κοινωνικό τομέα που στηρίζει τον Ευρωπαϊκό Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Αν και η κατάσταση στην αγορά εργασίας βελτιώνεται, όπως καταδεικνύεται από τη μείωση της ανεργίας και των ποσοστών μακροχρόνιας ανεργίας, εξακολουθούν να υφίστανται προκλήσεις σχετικές με τις ίσες ευκαιρίες, την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και την κοινωνική προστασία και ένταξη. Ειδικότερα, η συμμετοχή στην αγορά εργασίας είναι χρόνια χαμηλή, ιδίως για τους νέους, τις γυναίκες, τους εργαζομένους μεγαλύτερης ηλικίας και τα άτομα με αναπηρίες. Αυτές οι αρνητικές επιδόσεις αντικατοπτρίζουν τα κατάλοιπα της δετούς οικονομικής κρίσης, αλλά επίσης και διαρθρωτικά εμπόδια για τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Όπως καταδεικνύεται και από τον Πίνακα Αποτελεσμάτων στον κοινωνικό τομέα, η Ελλάδα σημειώνει καλές επιδόσεις μόνον όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, όπου το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση είναι χαμηλότερο του μέσου όρου. Το ποσοστό αυτό ενδέχεται επίσης να σχετίζεται με την κρίση, καθώς η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης αυξάνει την αξία και την ελκυστικότητα της ολοκλήρωσης της εκπαίδευσης για τους σπουδαστές. Ταυτόχρονα, το σύστημα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης παραμένει ανεπαρκώς ανεπτυγμένο. **Εξαιτίας χρονικών καθυστερήσεων, οι συνέπειες των πρόσφατων μεταρρυθμίσεων του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας δεν αποτυπώνονται ακόμη στα στατιστικά στοιχεία.** Αν και οι επιπτώσεις των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα είναι από τις

φτώχειας, της εισοδηματικής ανισότητας και της υπερβολικής επιβάρυνσης από το κόστος στέγασης.

Η παροχή και η διαθεσιμότητα κοινωνικών υπηρεσιών παραμένει περιορισμένη. Θα απαιτηθούν περαιτέρω συνεχείς επενδύσεις για τη βελτίωση της διαθεσιμότητας επίσημων υπηρεσιών παιδικής φροντίδας, της παροχής υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης και της αντιμετώπισης των υψηλών αναγκών για ιατρική περίθαλψη, όπως αναφέρονται από τα ίδια τα άτομα, οι οποίες δεν καλύπτονται.

(¹) Στις 17 Νοεμβρίου 2017 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διακήρυξαν από κοινού τον Ευρωπαϊκό Πύλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

3.4. ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ

3.4.1. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ* (33)

Αρκετά χρόνια ανεπαρκών επενδύσεων δημιούργησαν σημαντικές επενδυτικές ανάγκες στην ελληνική οικονομία. Η ενίσχυση της επενδυτικής δραστηριότητας θα συμβάλει καθοριστικά στη στήριξη της ανάπτυξης σε πιο μακροπρόθεσμο επίπεδο. Οι σημαντικότερες τομεακές επενδυτικές προτεραιότητες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα αφορούν τις μεταφορές και την εφοδιαστική, τη βιώσιμη αναγέννηση των αστικών και των πλέον μειονεκτουσών και υποβαθμισμένων περιοχών, την ενεργειακή απόδοση και τις υποδομές, την προστασία του περιβάλλοντος, τις ψηφιακές τεχνολογίες, την απασχόληση, τις δεξιότητες, την εκπαίδευση και την κατάρτιση, την κοινωνική ένταξη και την ενσωμάτωση (βλ. τμήμα 3.3.6), την υγεία και την E&A, κυρίως μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης σε τομείς όπως τα γεωργικά προϊόντα διατροφής και ο τουρισμός.

Η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται σήμερα από σχετικά χαμηλή παραγωγικότητα λόγω κυκλικών αλλά και διαρθρωτικών παραγόντων. Στην Ελλάδα εκκρεμεί ακόμη η αντιμετώπιση των ανισορροπιών και η ολοκλήρωση της εξωτερικής προσαρμογής της μέσω της εκ νέου ευθυγράμμισης της παραγωγικής ικανότητας με το βιοτικό επίπεδο. Μετά την απότομη συρρίκνωση της κατανάλωσης κατά τα τελευταία έτη, το υπόλοιπο μέρος της προσαρμογής θα πρέπει να προέλθει από την πλευρά της προσφοράς, μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας και των εξαγωγών. Η μείωση των επενδύσεων, η μετανάστευση στο εξωτερικό ειδικευμένων εργαζομένων και η υψηλή μακροχρόνια ανεργία από την αρχή της κρίσης οδήγησαν στην υποβάθμιση του ανθρώπινου και του φυσικού κεφαλαίου, με αποτέλεσμα τη χαμηλή παραγωγικότητα.

---

(33) Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλει στην εμπειρατωμένη επισκόπηση στο πλαίσιο της ΔΜΑ (βλ. τμήμα 3 για μια συνολική σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

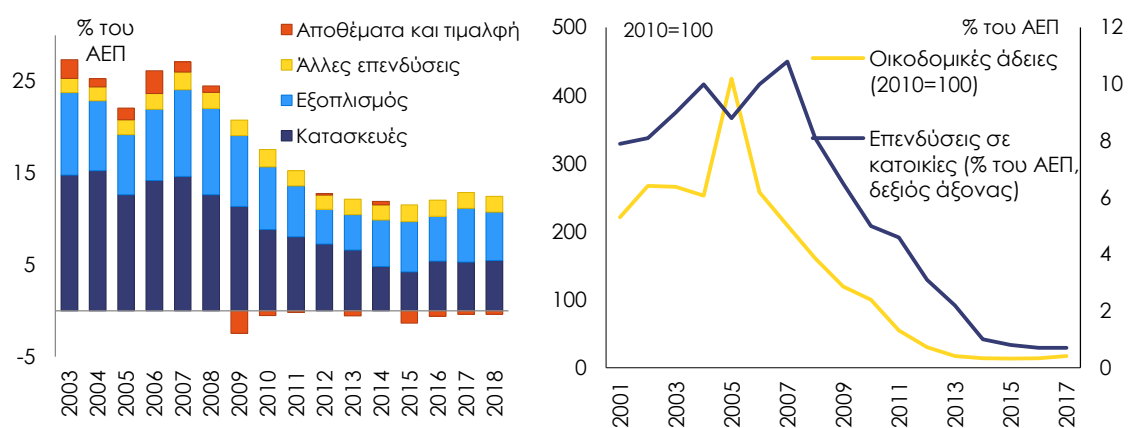
Η αύξηση της παραγωγικότητας ήταν στάσιμη ακόμη και πριν από την κρίση (βλ. διάγραμμα 1.4), γεγονός που υποδεικνύει ότι τα διαρθρωτικά προβλήματα στην κατανομή των συντελεστών παραγωγής προϋπήρχαν της κρίσης. Μολονότι με την οικονομική ανάκαμψη αναμένεται να αποκατασταθεί η κυκλική συνιστώσα των απωλειών παραγωγικότητας, για την αντιμετώπιση της διαρθρωτικής συνιστώσας της υποτονικής αύξησης της παραγωγικότητας απαιτείται η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, η οποία θα ευνοήσει τη δημιουργία και την επέκταση ανταγωνιστικών επιχειρήσεων και θα δώσει στις παραγωγικές επιχειρήσεις τη δυνατότητα να ευδοκιμήσουν και να κερδίσουν μερίδια αγοράς. Τέτοιου είδους μεταρρυθμίσεις θα προσελκύσουν εγχώριες και ξένες παραγωγικές επενδύσεις, οι οποίες θα μπορούσαν στη συνέχεια να οδηγήσουν σε πιο ικανοποιητικές και καλύτερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας, και, ως εκ τούτου, να προσελκύσουν ταλέντα και να προσφέρουν πολύτιμες εισροές σε άλλες επιχειρήσεις και προϊόντα στους καταναλωτές εντός και εκτός της χώρας, θέτοντας έτσι σε κίνηση έναν ενάρετο κύκλο κοινής και βιώσιμης ανάπτυξης.

Η Ελλάδα έχει εφαρμόσει πολυάριθμες μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την αύξηση του ανταγωνισμού, την απλούστευση της αδειοδότησης των επενδύσεων και τη μείωση του υπερβολικού κανονιστικού φόρτου. Ωστόσο, παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί σε διάφορους τομείς, απαιτούνται ακόμα πολλές προσπάθειες,

ενώ η προσέλκυση επενδύσεων και η αξιοποίηση ανθρώπινου κεφαλαίου υψηλής ποιότητας εξακολουθούν να προσκρούουν σε ένα σχετικά δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον. Ο διοικητικός φόρτος για τις επιχειρήσεις εξακολουθεί να αποτελεί μείζον ζήτημα, παρά τη σημαντική πρόοδο που σημειώθηκε την τελευταία δεκαετία όσον αφορά τη μείωση του χρόνου, του κόστους και του πλήθους των διαδικασιών και των κανονιστικών περιορισμών που συνεπάγεται η ίδρυση επιχείρησης. Ο υπερβολικός διοικητικός φόρτος μπορεί επίσης να δημιουργήσει την εντύπωση ότι επικρατούν αθέμιτες πρακτικές και να αφήσει περιθώρια για διαφθορά, αποθαρρύνοντας έτσι την επιχειρηματικότητα. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτά τα ζητήματα, απαιτούνται συνεχείς προσπάθειες για την απλούστευση και την ψηφιοποίηση της διοικητικής διαδικασίας, τη διασφάλιση ενός σταθερού και προβλέψιμου νομοθετικού πλαισίου και την καταπολέμηση της διαφθοράς. Επιπλέον, η εφαρμογή των απλουστευτικών μεταρρυθμίσεων στο περιφερειακό επίπεδο δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί και τα οφέλη τους δεν γίνονται πάντοτε αισθητά από τις επιχειρήσεις και τους πολίτες στην Ελλάδα, οι οποίοι, σύμφωνα με έρευνες του Ευρωβαρόμετρου, έχουν την πιο αρνητική αντίληψη στην ΕΕ σχετικά με τον διοικητικό φόρτο.

Ο λόγος των επενδύσεων προς το ΑΕΠ έφτασε στο χαμηλότερο σημείο του το 2015 και έκτοτε ανακάμπτει με βραδείς ρυθμούς. Ωστόσο, το 2018 εξακολουθεί να είναι ένας από τους χαμηλότερους στην ΕΕ και απέχει πολύ από τα

Διάγραμμα 3.4.1: Επενδύσεις στην Ελλάδα ανά είδος (αριστερά), οικοδομικές άδειες και επενδύσεις σε κατοικίες στην Ελλάδα (δεξιά)

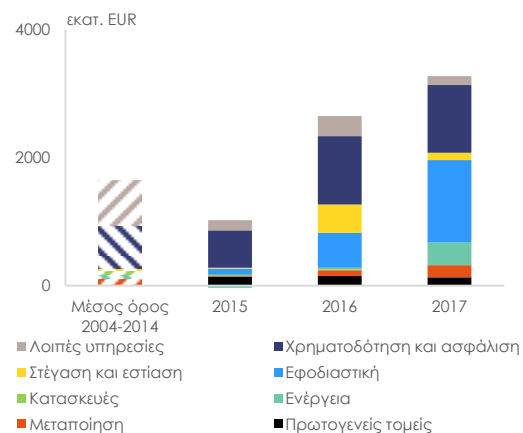
Πηγή: Υπηρεσίες της Επιτροπής

επίπεδα πριν από την κρίση και από τον μέσο όρο της ΕΕ, που είναι 21 %. Οι ιδιωτικές επενδύσεις παραμένουν περιορισμένες στο πλαίσιο της απομόχλευσης του τραπεζικού τομέα και του υψηλού χρέους. Οι επενδύσεις σε κατοικίες διακόπηκαν τελείως, με αποτέλεσμα την επιδείνωση του υφιστάμενου κεφαλαιακού αποθέματος και τη διαταραχή των αλυσίδων εφοδιασμού στον κατασκευαστικό τομέα, όπου πρέπει να ξεκινήσουν νέες επενδύσεις, για παράδειγμα για τη στήριξη έργων αστικής αναγέννησης στις γειτονιές που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση. Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ), με αποτέλεσμα να προκαλούνται προβλήματα ρευστότητας και να περιορίζονται οι επενδύσεις (βλ. τμήμα 3.2.3) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018ε). Οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν και αυτές και, ως εκ τούτου, δεν αντιστάθμισαν τη μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων. Οι δημόσιες επενδύσεις παρεμποδίζονται επίσης από την έλλειψη ιεράρχησης προτεραιοτήτων και την ανεπαρκή συμπληρωματικότητα με τον ιδιωτικό τομέα. Επιπλέον, το ποσοστό των άμεσων ξένων επενδύσεων είναι το χαμηλότερο στην ΕΕ, μολονότι ανακάμπτει με αργούς ρυθμούς τα τελευταία χρόνια, κυρίως χάρη στο τρέχον πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων.

Οι ιδιωτικοποιήσεις συνεισφέρουν στον δημόσιο προϋπολογισμό και είναι καίριας σημασίας για την ενθάρρυνση νέων ιδιωτικών επενδύσεων και την αύξηση της αποδοτικότητας της οικονομίας. Για παράδειγμα, χάρη στη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στον λιμένα του Πειραιά, η εμπορευματική κυκλοφορία έχει τετραπλασιαστεί από το 2009 και θα κινητοποιηθούν νέες επενδύσεις συνολικού ύψους 290 εκατ. EUR έως το 2020. Επιπλέον, η παραχώρηση περιφερειακών αερολιμένων στη Fraport αναμένεται να οδηγήσει σε νέες επενδύσεις ύψους περίπου 400 εκατ. EUR έως το 2021, με τις οποίες θα αυξηθεί σημαντικά η χωρητικότητα των αερολιμένων στη Θεσσαλονίκη και στα νησιά του Αιγαίου. Στην εκτίμηση επιπτώσεων του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE, 2016α και 2016β) εκτιμάται ότι η πρόσφατη ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Θεσσαλονίκης μπορεί να αυξήσει τον κύκλο εργασιών των εμπορευματικών μεταφορών κατά ένα τρίτο και να οδηγήσει σε πρόσθετες

επενδύσεις ύψους περίπου 400 εκατ. EUR σε διάστημα 10 ετών. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του Ιδρύματος, η επικείμενη επένδυση στο Ελληνικό στην Αθήνα αναμένεται να οδηγήσει στην αύξηση του ΑΕΠ κατά 2 εκατοστιαίες μονάδες και στη δημιουργία 90 000 θέσεων εργασίας σε διάστημα 15-20 ετών.

Διάγραμμα 3.4.2: Καθαρές άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα ανά οικονομικό τομέα

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Τα ευρωπαϊκά κονδύλια, όπως τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία, αποτελούν μακράν την κύρια πηγή δημόσιων επενδύσεων στην Ελλάδα. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων του αποκαλούμενου «σχεδίου Γιούνκερ» έκανε ένα εξαιρετικό ξεκίνημα στην Ελλάδα. Σύμφωνα με στοιχεία του Δεκεμβρίου 2018, η Ελλάδα κατατάσσεται πρώτη στην ΕΕ όσον αφορά τις συνολικές αναμενόμενες επενδύσεις στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων, σε σύγκριση με το ΑΕΠ. Οι δράσεις που εγκρίθηκαν στην Ελλάδα στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων του σχεδίου Γιούνκερ αντιπροσωπεύουν σήμερα συνολικό όγκο χρηματοδότησης ίσο με 2,7 δισ. EUR, η οποία αναμένεται να κινητοποιήσει συνολικές επενδύσεις ύψους 11 δισ. EUR.

Υπάρχει ιδιαίτερη ανάγκη για επενδύσεις στην τεχνολογία των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) και στις ενεργειακές υποδομές προκειμένου η Ελλάδα να καλύψει την απόσταση που την χωρίζει από τις άλλες χώρες της ΕΕ και να αντισταθμιστεί η μείωση των επενδύσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης.

Η ανεπαρκής ευρυζωνική συνδεσιμότητα υψηλότερης ταχύτητας δημιουργεί σημαντικά εμπόδια για τις δυναμικές επιχειρήσεις με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η ελλιπής ανάπτυξη των ενεργειακών υποδομών αυξάνει το ενεργειακό κόστος για τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Οι επενδύσεις στην καινοτομία και σε ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ανεπαρκείς για να στηρίζουν την αύξηση της παραγωγικότητας, ενώ η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων του ευρύτερου πληθυσμού υπονομεύει την απασχολησιμότητα και την ανάπτυξη καινοτόμων επιχειρήσεων.

Οι νεοφυείς και οι επεκτεινόμενες επιχειρήσεις μπορούν να διαδραματίσουν κείμερο ρόλο στην οικονομική ανάκαμψη της Ελλάδας, αλλά το δυναμικό τους δεν έχει ακόμα αξιοποιηθεί στο έπακρο. Στην Ελλάδα επικρατούν ορισμένες βασικές συνθήκες που ευνοούν τη δημιουργία νεοφυών επιχειρήσεων και τις επενδύσεις σε αυτές, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η ευνοϊκή γεωγραφική της θέση και ο υψηλός αριθμός πτυχιούχων. Ωστόσο, οι επιδόσεις της Ελλάδας στους περισσότερους δείκτες επιχειρηματικότητας εξακολουθούν να υπολείπονται του μέσου όρου της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης σε θέματα επιχειρηματικότητας, της προβολής στα μέσα ενημέρωσης και του ποσοστού επιχειρήσεων με έντονη ανάπτυξη. Το 2017 και το πρώτο τρίμηνο του 2018 εγκρίθηκαν διάφορα σημαντικά μέτρα για την υποστήριξη της καινοτομίας. Σε αυτά περιλαμβάνονται οι φοροαπαλλαγές για καινοτόμες επιχειρήσεις, ένα κανονιστικό πλαίσιο για την αρχή της διαμεσολάβησης σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, η αυστηρότερη επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας και ένα σύστημα αδειοδότησης για ουσιαστικά για τη λειτουργία προτύπων διπλώματα ευρεσιτεχνίας μέσω της λειτουργίας του Οργανισμού Βιομηχανικής Ιδιοκτησίας.

Η έλλειψη επαρκών άυλων επενδύσεων επιδρά αρνητικά στην αύξηση της παραγωγικότητας στην Ελλάδα. Η μείωση του αποθέματος άυλου κεφαλαίου οφείλεται στα χαμηλά ποσοστά επενδύσεων σε E&A και σε άλλα άυλα στοιχεία ενεργητικού όπως καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς και στη μη αποτύπωση των οικονομικών ικανοτήτων και των άυλων στοιχείων

ενεργητικού στους εθνικούς λογαριασμούς⁽³⁴⁾. Ως εκ τούτου, η Ελλάδα έχει την ευκαιρία να αυξήσει την παραγωγικότητα εάν εφαρμόσει πολιτικές για τον προσδιορισμό και την άρση των εμποδίων για τις επενδύσεις σε διάφορα είδη άυλων στοιχείων ενεργητικού.

Η ταχεία ολοκλήρωση του κτηματολογίου και των δασικών χαρτών με τη χρηματοδοτική στήριξη των κονδυλίων της ΕΕ αναμένεται να αυξήσει την ασφάλεια δικαίου και να απλουστεύσει τις διαδικασίες αδειοδότησης, ενθαρρύνοντας τις επενδύσεις σε τομείς όπως ο τουρισμός, η μεταποιητική βιομηχανία, η υδατοκαλλιέργεια και οι ορυκτοί και φυσικοί πόροι. Η κυβέρνηση κατάρτισε χάρτη πορείας για την πλήρη ολοκλήρωση αυτών των έργων έως τα μέσα του 2021 και εφαρμόζει επί του παρόντος τον νόμο 4447/2016 σχετικά με τον χωρικό σχεδιασμό. Σε συνδυασμό με τη νομοθεσία για τον εξορθολογισμό των κατηγοριών όχλησης για τη χρήση της γης και των περιβαλλοντικών ταξινομήσεων, η οποία θεσπίστηκε τον Ιούλιο του 2018, η μεταρρύθμιση αυτή μπορεί να ενθαρρύνει τη βιώσιμη και οργανωμένη επανεκβιομηχάνιση της χώρας. Ωστόσο, είναι σημαντικό να ψηφιστεί γρήγορα η σχετική παράγωγη νομοθεσία για τον εξορθολογισμό των κατηγοριών όχλησης προκειμένου να εξασφαλιστεί η εφαρμογή της με βάση ένα σαφές σχέδιο δράσης και μια διαδικασία διαβούλευσης χωρίς αποκλεισμούς.

Όσον αφορά τις εξαγωγικές επιδόσεις, οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την ανάκτηση της εξωτερικής ανταγωνιστικότητας μέσω εσωτερικής υποτίμησης φαίνεται να αποδίδουν καρπούς, με αποτέλεσμα υψηλό επίπεδο εξαγωγών το 2017 και το 2018. Η ανάπτυξη των εξαγωγών δεν είναι απλώς ισχυρή γενικά, αλλά έχει επίσης ευρεία βάση και είναι ισόρροπη από γεωγραφική και τομεακή άποψη, και, ως εκ τούτου, είναι ανθεκτική σε μελλοντικούς εξωτερικούς κλυδωνισμούς. Ωστόσο, η Ελλάδα ξεκίνησε από χαμηλό επίπεδο και, σε σύγκριση με την υπόλοιπη ΕΕ, εξάγει κατά κύριο λόγο πρωτογενή προϊόντα και αγαθά χαμηλής προστιθέμενης αξίας με χαμηλή συνιστώσα καινοτομίας. Η Ελλάδα είναι επίσης η

⁽³⁴⁾ Ανάλυση της ΓΔ Κοινού Κέντρου Ερευνών — Μονάδα γνώσεων σχετικά με χρηματοοικονομικά θέματα, την καινοτομία και την ανάπτυξη — με βάση τα δεδομένα του INTAN-INVEST (<http://www.intan-invest.net/>)

λιγότερο ανοικτή χώρα στην ΕΕ από άποψη επενδύσεων και εμπορικών ροών, γεγονός που προκαλεί εντύπωση, ιδιαίτερα δεδομένου του μικρού μεγέθους και της ευνοϊκής γεωγραφικής θέσης της.

Ο τουρισμός συμβάλλει σημαντικά στις εξαγωγές και αποτελεί ζωτική κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας. Το 2017 αντιστοιχούσε στο 10,3 % του ΑΕΠ, ενώ εκτιμάται ότι η άμεση και έμμεση συνεισφορά του ανέρχονται αθροιστικά σε ποσοστό 22,6 με 27,3 % του ΑΕΠ. Κατά την περίοδο 2005-2017, ο αριθμός των τουριστικών αφίξεων αυξήθηκε κατά 89 % — και έφτασε τα 27,2 εκατ. το 2017—, ενώ οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν κατά 36,8 % και ανήλθαν σε 209,8 εκατ. το 2017. Συνολικά, τα έσοδα αυξήθηκαν κατά 32,4 % σε 14,2 δισ. EUR το 2017 (INSETE, 2018).

Στην εθνική αναπτυξιακή στρατηγική της, η κυβέρνηση έθεσε φιλόδοξο στόχο για τις εξαγωγές, ήτοι 50 % του ΑΕΠ. Ο στόχος αυτός είναι μεν φιλόδοξος, αλλά μπορεί να επιτευχθεί, λαμβανομένων υπόψη των πρόσφατων βελτιώσεων όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα κόστους, τις ιδιωτικοποιήσεις, τις υποδομές εφοδιαστικής και τη νομοθεσία για το επιχειρηματικό περιβάλλον⁽³⁵⁾. Έχει καταρτιστεί σειρά χαρτών πορείας για την προώθηση των εξαγωγών και τον εξορθολογισμό των εξαγωγικών διαδικασιών. Εντούτοις, οι διαδικασίες αυτές εξακολουθούν να είναι περίπλοκες για τις περισσότερες επιχειρήσεις, γεγονός που τις αποθαρρύνει από την πραγματοποίηση εξαγωγών και τη συμμετοχή σε διεθνείς αλυσίδες εφοδιασμού, από τις οποίες η Ελλάδα είναι σχεδόν απύσχα.

Έρευνα και ανάπτυξη

Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στις δαπάνες για την έρευνα και την ανάπτυξη (E&A) ήταν περιορισμένος, αλλά τα συνολικά επίπεδα είναι ακόμα χαμηλά, επηρεάζοντας αρνητικά το αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας. Οι επενδύσεις σε E&A αυξήθηκαν σε ονομαστικούς όρους από 1,6 δισ. EUR το 2008 σε

2 δισ. EUR το 2017. Ωστόσο, το επίπεδό τους παραμένει χαμηλό σε σύγκριση με άλλες χώρες (1,1 % του ΑΕΠ έναντι 2,1 % του ΑΕΠ κατά μέσο όρο στην ΕΕ). Για πρώτη φορά, ο επιχειρηματικός τομέας είναι υπεύθυνος για το μεγαλύτερο ποσοστό επενδύσεων σε E&A στην Ελλάδα, ενώ ακολουθεί η τριτοβάθμια εκπαίδευση και ο δημόσιος τομέας (Αμανατίδου κ.ά., 2018).

Παρά την πρόσφατη σημαντική αύξηση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων E&A, το 2017 υπολείπονταν ακόμη αρκετά του μέσου όρου της ΕΕ (0,6 % έναντι 1,4 % του ΑΕΠ). Οι δεσμοί μεταξύ του επιστημονικού και του επιχειρηματικού κόσμου παραμένουν επίσης ασθενείς, όπως φάνηκε από τη μείωση του αριθμού επιστημονικών συνδημοσιεύσεων του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα ως ποσοστού των συνολικών δημοσιεύσεων⁽³⁶⁾. Επιπλέον, το επίπεδο της συνολικής τεχνολογικής ανάπτυξης παραμένει χαμηλό, όπως φαίνεται από τον πολύ χαμηλό αριθμό διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε σύγκριση με άλλες χώρες⁽³⁷⁾. Επομένως, είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν επενδύσεις σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο επίπεδο για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

Η χρηματοδότηση του εθνικού συστήματος έρευνας και καινοτομίας έχει παραμείνει σταθερή κατά την τελευταία δεκαετία. Ωστόσο, η χαμηλή ένταση δημόσιας E&A⁽³⁸⁾, σε συνδυασμό με την απουσία συστήματος χρηματοδότησης βάσει επιδόσεων, έχει επιπρόσθετο αρνητικό αντίκτυπο στα επίπεδα επιστημονικής αριστείας, που είναι ήδη σχετικά χαμηλά⁽³⁹⁾. Η κυβέρνηση θεσπίζει επί του παρόντος σειρά μέτρων για την αντιμετώπιση των συνεχιζόμενων αδυναμιών και ορισμένων από τις πλέον πιεστικές προκλήσεις του συστήματος έρευνας και καινοτομίας. Πρόσφατα ξεκίνησαν διάφορα συγχρηματοδοτούμενα έργα για την τόνωση των δραστηριοτήτων έρευνας και καινοτομίας, όπως η πρωτοβουλία Ερευνώ-Δημιουργώ-Καινοτομώ με προϋπολογισμό 543 εκατ. EUR. Για παράδειγμα, δημιουργήθηκε

⁽³⁵⁾ Έπειτα από τη σύσταση 2016/C 349/01 του Συμβουλίου, βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία ορισμού του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) ως εθνικού συμβουλίου παραγωγικότητας.

⁽³⁶⁾ Σύνθετος ρυθμός ετήσιας ανάπτυξης 2010-2017: -4,8 %.

⁽³⁷⁾ 11 διπλώματα ευρεσιτεχνίας PCT ανά εκατ. πληθυσμού το 2014 έναντι 102 κατά μέσο όρο στην ΕΕ.

⁽³⁸⁾ 0,6 % του ΑΕΠ σε σύγκριση με 0,7 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ το 2017.

⁽³⁹⁾ 8,6 % των δημοσιεύσεων με τις περισσότερες παραπομπές σε σύγκριση με 11,1 % κατά μέσο όρο στην ΕΕ το 2017.

ταμείο επιχειρηματικών συμμετοχών με την υποστήριξη των κονδυλίων της ΕΕ για τη διοχέτευση ρευστότητας σε νεοφυείς και καινοτόμες επιχειρήσεις.

Αναπτύχθηκαν στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την «έξυπνη εξειδίκευση» σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική. Οι στρατηγικές αυτές έχουν οδηγήσει στον προσδιορισμό βασικών τομέων ανάπτυξης, όπως τα γεωργικά προϊόντα διατροφής, ο τουρισμός, η υγεία, η τεχνολογία των πληροφοριών και των επικοινωνιών, η ενέργεια και η βιώσιμη ανάπτυξη, οι μεταφορές και η εφοδιαστική. Ωστόσο, για τους εθνικούς τομείς προτεραιότητας δεν έχουν ακόμα διαμορφωθεί στρατηγικές έξυπνης εξειδίκευσης με συγκεκριμένα παραδοτέα εντός συγκεκριμένων προθεσμιών με στόχο την ενθάρρυνση νέων επενδύσεων.

Ψηφιακή οικονομία

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας εξακολουθεί να αποτελεί έναν από τους δυσκολότερους τομείς. Είναι επιτακτική ανάγκη να πραγματοποιηθούν αποτελεσματικές επενδύσεις σε ταχέα και

υπερταχέα ευρυζωνικά δίκτυα προκειμένου η Ελλάδα να δραστηριοποιηθεί σε ένα παγκόσμιο επιχειρηματικό περιβάλλον. Επί του παρόντος, η χώρα υστερεί σημαντικά σε σχέση με τους στόχους που ορίστηκαν στην εθνική ψηφιακή στρατηγική που εγκρίθηκε από την κυβέρνηση το 2016. Τα επίπεδα ευρυζωνικής πρόσβασης στο σπίτι και χρήσης του διαδικτύου είναι πολύ χαμηλότερα σε σύγκριση με την υπόλοιπη ΕΕ, με μόνη θετική εξαίρεση την περιφέρεια της Αττικής.

Πρέπει να θεσπιστεί ένα σταθερό κανονιστικό και νομοθετικό πλαίσιο και να καταργηθούν οι φραγμοί εισόδου στην αγορά ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για χαμηλότερες τιμές. Ενδέχεται επίσης να χρειαστούν μέτρα στήριξης για την ενίσχυση της ζήτησης από τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και το ευρύ κοινό. Απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την ενθάρρυνση της χρήσης του ηλεκτρονικού εμπορίου από τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Τα κονδύλια της ΕΕ καλύπτουν τις αδυναμίες της αγοράς για να γεφυρωθεί το χάσμα συνδεσιμότητας μεταξύ των αστικών περιοχών και των αγροτικών, αραιοκατοικημένων, νησιωτικών, ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών.

Πλαίσιο 3.4.1.: Επενδυτικές προκλήσεις και μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα

Μακροοικονομικές προοπτικές

Το ποσοστό των επενδύσεων στην Ελλάδα ήταν 12,9 % του ΑΕΠ το 2017, ήτοι σημαντικά χαμηλότερο από το μέσο ποσοστό επενδύσεων στην ΕΕ ύψους περίπου 21 % του ΑΕΠ. Το ποσοστό αυτό ισοδυναμεί με επενδυτικό κενό που ξεπερνά τα 15 δισ. EUR ετησίως σε σύγκριση με τα επίπεδα πριν από την κρίση. Σύμφωνα με έρευνες του Ευρωβαρόμετρου, οι παράγοντες που παρεμποδίζουν τις επενδύσεις είναι πολλοί, συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης ζήτησης, των διοικητικών φραγμών, του αργού συστήματος απονομής δικαιουσύνης, της πρόσβασης σε χρηματοδότηση και των υψηλών φορολογικών συντελεστών. Δεδομένου του ανεπαρκούς επιπέδου εγχώριων αποταμιεύσεων και της συνεχιζόμενης απομόχλευσης στον χρηματοπιστωτικό τομέα, για την πραγματοποίηση περαιτέρω επενδύσεων θα χρειαστεί εξωτερική χρηματοδότηση. Οι δημόσιες επενδύσεις έχουν επικεντρωθεί υπερβολικά στις υποδομές μεταφορών. Σημαντική πρόκληση αποτελεί η ανάγκη δημιουργίας συμπληρωματικότητας μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων.

Αξιολόγηση των εμποδίων για τις επενδύσεις και εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις

Πέραν των μακροοικονομικών περιορισμών, το συνολικό επιχειρηματικό περιβάλλον στην Ελλάδα κατά τα φαινόμενα δεν διευκολύνει τις επενδύσεις, κυρίως λόγω των υψηλών συντελεστών φορολογίας εταιρειών, της δύσκολης πρόσβασης στη χρηματοδότηση, της ανεπαρκούς διοικητικής ικανότητας και εκτέλεσης των συμβάσεων, καθώς και των κανονιστικών εμποδίων. Έχει καταρτιστεί εθνική αναπτυξιακή στρατηγική και ειδικά σχέδια δράσης για τη μείωση του διοικητικού φόρτου και τη βελτίωση του πλαισίου αδειοδότησης, αλλά η εφαρμογή τους εξακολουθεί να παρουσιάζει προκλήσεις. Οι ιδιωτικοποιήσεις μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στην προσέλκυση νέων επενδύσεων και εμπειρογνομοσύνης στον τομέα της διαχείρισης.

Κυριότερα εμπόδια για τις επενδύσεις και εν εξελίξει δράσεις προτεραιότητας

1. Η εξασφάλιση μακροοικονομικής, δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής σταθερότητας είναι ζωτικής σημασίας για την ανάκαμψη των επενδύσεων. Η διατήρηση της δημοσιονομικής σταθερότητας, η αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, η ενίσχυση της εγχώριας κεφαλαιαγοράς και η μείωση των συντελεστών φορολογίας εταιρειών είναι ζωτικής σημασίας για την επανεκκίνηση των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα.
2. Είναι ζωτικής σημασίας να συνεχιστούν και να ολοκληρωθούν οι εν εξελίξει μικροοικονομικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, της δημόσιας διοίκησης και του δικαστικού συστήματος προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες πλαισίου που επιτρέπουν στις επιχειρήσεις να επεκταθούν και να επενδύσουν. Αυτό αφορά και τις περιφερειακές δημόσιες οντότητες που συμμετέχουν στις δραστηριότητες αδειοδότησης και επιθεώρησης των επενδύσεων.
3. Η συνέχιση της προόδου στους τομείς των ιδιωτικοποιήσεων και των μακροπρόθεσμων συμβάσεων παραχώρησης είναι κρίσιμης σημασίας για την προσέλκυση νέων επενδύσεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας σε σημαντικά επενδυτικά έργα. Η βελτίωση της διακυβέρνησης των δημόσιων επενδύσεων και η ενίσχυση της συμπληρωματικότητάς τους με τις ιδιωτικές επενδύσεις, ιδίως μέσω της παροχής απαραίτητων υποδομών, της ενθάρρυνσης των επενδύσεων από μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και της προώθησης της ανάπτυξης δεξιοτήτων, είναι απαραίτητες για να υποστηριχθεί αυτή η διαδικασία και να επιτευχθεί η κοινωνική ένταξη.

Οι σημαντικότερες τομεακές επενδυτικές προτεραιότητες του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα αφορούν τις μεταφορές και την εφοδιαστική, τη βιώσιμη αναγέννηση των αστικών και των πλέον μειονεκτουσών και υποβαθμισμένων περιοχών, την ενεργειακή απόδοση και τις υποδομές, την προστασία του περιβάλλοντος, τις ψηφιακές τεχνολογίες, την απασχόληση, τις δεξιότητες, την εκπαίδευση και την κατάρτιση, την κοινωνική ένταξη και την ενσωμάτωση, την υγεία, και την έρευνα και καινοτομία, κυρίως μέσω της ανάπτυξης στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης σε τομείς όπως τα γεωργικά προϊόντα διατροφής και ο

τουρισμός.

Οι ελληνικές αρχές επεξεργάζονται επί του παρόντος μελέτη σκοπιμότητας για την ίδρυση της νέας Ελληνικής Αναπτυξιακής Τράπεζας (EAT). Με τη μελέτη σκοπιμότητας θα σχεδιαστεί η διαδικασία υλοποίησής της, από το πεδίο εφαρμογής της αναπτυξιακής τράπεζας έως τον χάρτη πορείας της υλοποίησής της (μεταξύ άλλων θα προσδιοριστούν το πεδίο εφαρμογής, η διακυβέρνηση, το νομοθετικό πλαίσιο και το στρατηγικό και το επιχειρηματικό σχέδιο σύμφωνα με τα βέλτιστα διεθνή πρότυπα). Σκοπός της αναπτυξιακής τράπεζας θα είναι να στηρίξει τις επιχειρήσεις και να προωθήσει την οικονομία και το επιχειρηματικό περιβάλλον μέσω της στήριξης των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, της ενίσχυσης της καινοτομίας, της διευκόλυνσης των επενδύσεων σε υποδομές και της ενθάρρυνσης των επενδύσεων μετοχικού κεφαλαίου και άλλων εναλλακτικών πηγών χρηματοδότησης.

Η βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων και η αύξηση του ποσοστού αξιοποίησης των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών εξακολουθούν να αποτελούν πρόκληση. Η βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των νέων ενηλίκων είναι ζωτικής σημασίας δεδομένης της επείγουσας ανάγκης ψηφιακού μετασχηματισμού της οικονομίας και της κοινωνίας. Το 2017, το 54 % των Ελλήνων ηλικίας 16-74 ετών δεν διέθεταν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να κατατάσσεται αρκετά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η αναλογία των ειδικών στον τομέα της τεχνολογίας των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) ως προς τη συνολική απασχόληση παραμένει επίσης πολύ χαμηλή (1,4 %) και το χάσμα μεταξύ των φύλων σημαντικό⁽⁴⁰⁾. Στα σχολεία, η ψηφιακή εκπαίδευση δεν είναι επαρκώς ενσωματωμένη στα προγράμματα σπουδών και κατά τα φαινόμενα η υποδομή είναι ανεπαρκής.

Η εθνική αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία δρομολογήθηκε τον Ιούλιο του 2018, ανταποκρίνεται σε ορισμένες από τις βασικές προκλήσεις που έχουν εντοπιστεί με στόχο να αξιοποιήσει τα οφέλη μιας ολοένα και πιο ψηφιοποιημένης κοινωνίας και παγκόσμιας οικονομίας. Η εθνική ψηφιακή στρατηγική που εγκρίθηκε το 2016 προέβλεπε ήδη επενδύσεις σε όλες τις κατηγορίες της ψηφιακής οικονομίας. Θα χρειαστεί να καταβληθούν πρόσθετες προσπάθειες για την αποτελεσματική εφαρμογή της σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας διοίκησης και για την επέκταση των αποτελεσμάτων της στους πολίτες. Ο χάρτης πορείας και το νέο πλαίσιο για τη

δημιουργία έργων στον τομέα των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών που συμφωνήθηκαν θα πρέπει να σηματοδοτήσουν μια νέα εποχή για την ψηφιακή διακυβέρνηση. Οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιούνται με κονδύλια της ΕΕ (ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονική δικαιοσύνη και ηλεκτρονική υγεία) θα πρέπει να ολοκληρωθούν. Οι διαδικτυακές ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες προς τους πολίτες και την επιχειρηματική κοινότητα, η ψηφιακή διαχείριση εγγράφων και η εξ αποστάσεως ψηφιακή υπογραφή, καθώς και το ηλεκτρονικό εμπόριο θα πρέπει να επεκταθούν περαιτέρω. Απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την ενθάρρυνση της χρήσης του ηλεκτρονικού εμπορίου από τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

3.4.2. ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ (ΕΝΙΑΙΑΣ) ΑΓΟΡΑΣ* (41)

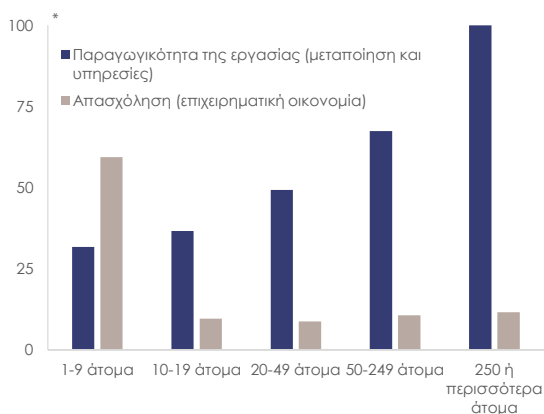
Το αναπτυξιακό δυναμικό της Ελλάδας προσκρούει στην ιδιαίτερη οικονομική δομή της. Η παραγωγικότητα της εργασίας ανά δεδουλευμένη ώρα στην Ελλάδα το 2017 ήταν μόλις 64,4 % του μέσου όρου της ΕΕ. Η υστέρησή της σε σύγκριση με την υπόλοιπη ΕΕ οφείλεται εν μέρει στη λιγότερο ευνοϊκή τομεακή εξειδίκευση της οικονομίας (πάνω από το 10 % του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα απασχολείται σε πρωτογενείς τομείς, έναντι λιγότερο από 5 % στην ΕΕ των 28). Η κατανομή των επιχειρήσεων κατά μέγεθος (το 60 % του συνόλου των απασχολούμενων στην Ελλάδα εργάζονται σε

⁽⁴⁰⁾ Στην Ελλάδα, μόλις το 12,7 % των απασχολούμενων ατόμων με δεξιότητες ειδικού στον τομέα ΤΠΕ είναι γυναίκες

⁽⁴¹⁾ Ο αστερίσκος υποδηλώνει ότι η ανάλυση που παρουσιάζεται στο παρόν τμήμα συμβάλλει στην εμπειριστατομένη επισκόπηση στο πλαίσιο της ΔΜΑ (βλ. τμήμα 3 για μια συνολική σύνοψη των κυριότερων ευρημάτων).

πολύ μικρές επιχειρήσεις με έως 10 εργαζομένους) και οι διαφορές στην αποδοτικότητα μεταξύ επιχειρήσεων (οι πολύ μικρές επιχειρήσεις με λιγότερους από εννέα εργαζομένους είναι κατά 70 % λιγότερο παραγωγικές από ό,τι οι μεσαίες και οι μεγάλες επιχειρήσεις στην Ελλάδα) διαδραματίζουν επίσης σημαντικό ρόλο (ΟΟΣΑ, 2017).

Διάγραμμα 3.4.3: Στατιστικές διάρθρωσης και δημογραφικές στατιστικές των επιχειρήσεων Απασχόληση και παραγωγικότητα ανά μέγεθος εταιρείας

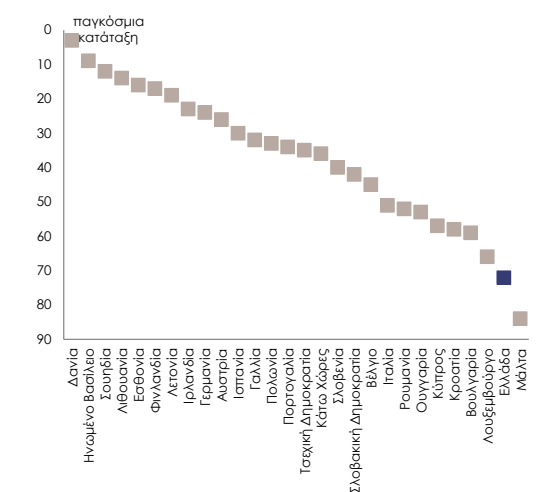
*Παραγωγικότητα της εργασίας: προστιθέμενη αξία ανά απασχολούμενο άτομο, δείκτης 250+=100, 2014. Απασχόληση: ποσοστό της συνολικής απασχόλησης στην επιχειρηματική οικονομία.

Πηγή: ΟΟΣΑ, «Entrepreneurship at a glance 2017» (Η επιχειρηματικότητα με μια ματιά, 2017)

Χάρη στις εκτεταμένες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της, η Ελλάδα κατόρθωσε να βελτιώσει τους δείκτες της στον τομέα της επιχειρηματικότητας από την έναρξη της κρίσης. Ωστόσο, ξεκίνησε από πολύ χαμηλά και, ως εκ τούτου, πρέπει να καταβάλει περισσότερες προσπάθειες για να συμβαδίσει με τους ανταγωνιστές της. Από το 2010, η Ελλάδα έχει υλοποιήσει εκτεταμένες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις με στόχο τη μείωση των εμποδίων για τον ανταγωνισμό, τον εξορθολογισμό των διοικητικών διαδικασιών για την ίδρυση επιχείρησης και τον εξορθολογισμό του νομικού πλαισίου των νομοθετικά κατοχυρωμένων επαγγελματών. Ωστόσο, εξακολουθεί να απέχει πολύ από τις παγκόσμιες βέλτιστες πρακτικές. Στην τελευταία έκθεση «Doing Business» της Παγκόσμιας Τράπεζας (Παγκόσμια Τράπεζα, 2018α), η Ελλάδα κατατάσσεται στην 72η θέση μεταξύ 190 οικονομιών όσον αφορά την «ευκολία

του επιχειρείν». Πρόκειται για σημαντική βελτίωση σε σχέση με το 2009, όταν κατατάχθηκε στην 109η θέση, αλλά εξακολουθεί να απέχει πολύ από τις καλύτερες επιδόσεις της το 2015, όταν κατέλαβε την 58η θέση. Στους πλέον προβληματικούς τομείς περιλαμβάνονται η καταχώριση ιδιοκτησίας, η εκτέλεση των συμβάσεων και η πρόσβαση σε πιστώσεις. Οι τομεακές μεταρρυθμίσεις στις αγορές προϊόντων έχουν προχωρήσει, αλλά οι ανεπάρκειες της δημόσιας διοίκησης και η γραφειοκρατία εξακολουθούν να αποτελούν εμπόδιο για την ανάπτυξη των επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 3.4.4: Ευκολία του επιχειρείν 2018

Πηγή: Όμιλος της Παγκόσμιας Τράπεζας, έκθεση «Doing Business 2019»

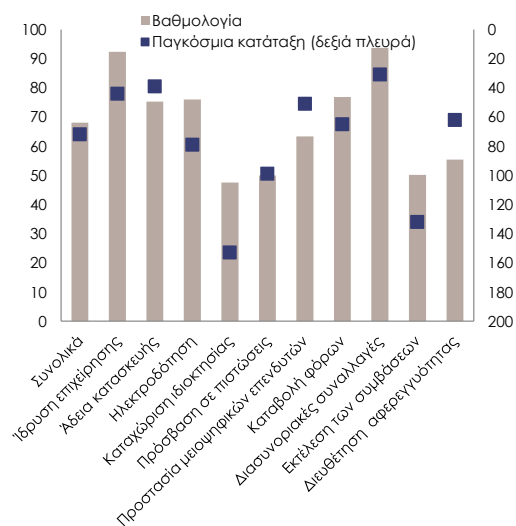
Ένας τομέας στον οποίο η πρόοδος είναι εμφανής είναι η διαδικασία ίδρυσης και καταχώρισης νέων εταιρειών. Με τις μεταρρυθμίσεις του 2015 και του 2016 μειώθηκε σημαντικά το κόστος ίδρυσης εταιρείας. Επιπλέον, οι διαδικασίες καταχώρισης νέων εταιρειών απλοποιήθηκαν και ψηφιοποιήθηκαν μέσω ηλεκτρονικών υπηρεσιών ενιαίας εξυπηρέτησης. Το γενικό πλαίσιο για την αδειοδότηση των επενδύσεων, τις επιθεωρήσεις και τους ελέγχους επικαιροποιήθηκε και απλοποιήθηκε επίσης πρόσφατα, καθώς το σύστημα εκ των προτέρων αδειοδότησης αντικαταστάθηκε από ένα σύστημα γνωστοποίησης και εκ των υστέρων ελέγχων.

Η συνεργατική οικονομία φαίνεται να έχει ισχυρό αναπτυξιακό δυναμικό. Ωστόσο, οι κυβερνητικές πολιτικές δεν έχουν υποστηρίξει σαφώς αυτόν τον τομέα. Οι πρόσφατοι εθνικοί

κανονισμοί δημιούργησαν περιοριστικές απαιτήσεις για τις πλατφόρμες διαμεσολάβησης των υπηρεσιών μεταφορών. Ενώσω εκκρεμεί ακόμη η ψήφιση της νομοθεσίας εφαρμογής, δεν είναι σαφές πόσο περιοριστικά θα εφαρμοστεί ο νόμος για τις αμιγείς υπηρεσίες διαμεσολάβησης. Υπάρχει επίσης περιθώριο βελτίωσης των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών (βλ. τμήμα 3.4.4).

Διάγραμμα 3.4.5: Συστάσεις της «Ευκολίας του επιχειρείν 2018» για την Ελλάδα

Η βαθμολογία μετρά την απόσταση από τη χώρα με τις καλύτερες επιδόσεις παγκοσμίως (οι υψηλότερες τιμές είναι καλύτερες, μέγιστη βαθμολογία = 100)

Πηγή: Όμιλος της Παγκόσμιας Τράπεζας, έκθεση «Doing Business 2019»

Έχουν θεσπιστεί πολλά μέτρα για τη μείωση των αδικαιολόγητων περιορισμών όσον αφορά τα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα και των φραγμών εισόδου. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές βασίστηκαν σε τρεις εκθέσεις αξιολόγησης συνθηκών ανταγωνισμού που εκπονήθηκαν μεταξύ του 2013 και του 2016 από τον ΟΟΣΑ και την ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού με σκοπό τη βελτίωση του συνολικού κανονιστικού πλαισίου. Η πλειονότητα των 773 συστάσεων σε 14 οικονομικούς τομείς με σκοπό τη μείωση των φραγμών εισόδου και την ενίσχυση του ανταγωνισμού έχουν ενσωματωθεί στη νομοθεσία και εφαρμόζονται. Παρά τις πρόσφατες μεταρρυθμίσεις, η Ελλάδα δεν έχει ακόμα αναπτύξει ολοκληρωμένη και διαφανή διαδικασία για την αξιολόγηση της αναλογικότητας, της

καταλληλότητας και της αναγκαιότητας των επαγγελματικών ρυθμίσεων, λαμβανομένων υπόψη των σωρευτικών συνεπειών των πολλαπλών απαιτήσεών τους. Η Ελλάδα εξακολουθεί να έχει σχετικά υψηλούς φραγμούς εισόδου σε αρκετά επαγγέλματα που είναι σημαντικά από οικονομική άποψη, όπως οι δικηγόροι και οι πολιτικοί μηχανικοί ⁽⁴²⁾, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ και του ΟΟΣΑ. Οι εν εξελίξει μεταρρυθμίσεις έχουν ως στόχο να διευκολύνουν την είσοδο σε ορισμένα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα, αλλά η διαφάνεια στα προπαρασκευαστικά στάδια πρέπει να βελτιωθεί προκειμένου οι νομοθετικές προτάσεις να γίνουν πιο αντικειμενικές, κατάλληλες για τον σκοπό τους και εξορθολογισμένες.

Οι βελτιώσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και των διοικητικών πρακτικών αναμένεται να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των καταναλωτών, η οποία έχει πληγεί από τις ευρέως διαδεδομένες αθέμιτες εμπορικές πρακτικές. Το ποσοστό των καταναλωτών που εκτίθενται σε αθέμιτες εμπορικές πρακτικές (36 %) και άλλες παράνομες πρακτικές (21 %) των εγχώριων εμπόρων λιανικής αυξήθηκε ⁽⁴³⁾ και είναι πλέον το υψηλότερο και το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ αντίστοιχα. Επιπλέον, σημαντικό ποσοστό των καταναλωτών ⁽⁴⁴⁾ επιλέγει να μην υποβάλει καταγγελία όταν αντιμετωπίζει προβλήματα. Αυτό ενδέχεται να σχετίζεται με τη χαμηλή και μειούμενη επίγνωση των δικαιωμάτων των καταναλωτών (με ποσοστό 25 %, η Ελλάδα βρίσκεται στις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ) και με τη χαμηλή συμμετοχή Ελλήνων εμπόρων λιανικής στους μηχανισμούς εναλλακτικής επίλυσης διαφορών (21 %), η οποία παραμένει πολύ κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Το υπόλοιπο μέρος του τμήματος αυτού θα επικεντρωθεί σε επιλεγμένους βασικούς τομείς των βιομηχανιών δικτύου, της γεωργίας και του περιβάλλοντος.

⁽⁴²⁾ Ανακοίνωση σχετικά με συστάσεις μεταρρύθμισης για την κανονιστική ρύθμιση των επαγγελματικών υπηρεσιών, COM (2016) 820 final και SWD (2016) 436 final.

⁽⁴³⁾ Από το 2016, σημειώθηκε αύξηση κατά 3 και 9 εκατοστιαίες μονάδες αντίστοιχα (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό έκδοση).

⁽⁴⁴⁾ Το 41,5 % των καταναλωτών που αντιμετωπίζουν προβλήματα δεν υποβάλλουν καταγγελίες (το υψηλότερο ποσοστό στην ΕΕ) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό έκδοση).

Ενέργεια

Η ελληνική αγορά ενέργειας χαρακτηρίζεται από συγκεντρωτική δομή, σχετικά υψηλές τιμές χονδρικής και εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, ιδιαίτερα από τον λιγνίτη, για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και από εισαγόμενο πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Η κατεστημένη Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) παραμένει υπεύθυνη για το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής και του εφοδιασμού. Οι τιμές ελευθερώθηκαν τον Ιούλιο του 2013 και πλέον ισχύει μόνο το κοινωνικό τιμολόγιο για τα άτομα που έχουν ανάγκη, αν και λόγω των στρεβλώσεων της αγοράς η σχέση μεταξύ της χονδρικής και της λιανικής αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας παραμένει ασθενής. Αυτό επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, το κλίμα και το τοπικό περιβάλλον. Επίσης, επιβαρύνει οικονομικά τους καταναλωτές ⁽⁴⁵⁾, γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με την κακή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας και το σχετικό χαμηλό επίπεδο εισοδήματος των νοικοκυριών, έχει οδηγήσει στην αύξηση της ενεργειακής φτώχειας. Η Ελλάδα έχει αρχίσει να υλοποιεί ορισμένες βασικές μεταρρυθμίσεις που κινούνται προς την κατεύθυνση ενός πιο σύγχρονου μοντέλου αγοράς, αλλά η ορθή και άμεση ολοκλήρωση αυτών των επειγουσών μεταρρυθμίσεων θα είναι ζωτικής σημασίας.

Τα επίπεδα ανταγωνισμού στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας παραμένουν χαμηλά. Παρά την αύξηση του ανταγωνισμού τα τελευταία χρόνια, η δημόσια επιχείρηση (ΔΕΗ) εξακολουθεί να κατέχει μερίδιο 80 % της λιανικής αγοράς σύμφωνα με στοιχεία του Ιουνίου 2018 (έναντι 89,9 % τον Ιανουάριο του 2017). Μέτρα όπως οι δημοπρασίες NOME (Nouvelle Organisation du Marché de l'Electricité) βοηθούν τους εναλλακτικούς προμηθευτές να αυξήσουν το μερίδιό τους στην αγορά. Η αλλαγή προμηθευτή στην αγορά εξακολουθεί να είναι μάλλον περιορισμένη στην Ελλάδα, γεγονός που σημαίνει ότι οι καταναλωτές ενδέχεται να μην απολαμβάνουν πλήρως τα οφέλη της ελευθέρωσης. Οι έξυπνοι μετρητές θα συμβάλουν

⁽⁴⁵⁾ Οι Έλληνες καταναλωτές κατέταξαν την αγορά υπηρεσιών ηλεκτρικής ενέργειας στην τελευταία θέση μεταξύ των 25 αγορών υπηρεσιών στην Ελλάδα, χωρίς να παρατηρείται βελτίωση από το 2016 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, υπό έκδοση).

στην αύξηση της συμμετοχής των καταναλωτών στην αγορά. Τους επιτρέπουν να συμμετέχουν στην ενεργειακή απόδοση και στα συστήματα απόκρισης της ζήτησης/ευελιξίας και να δρουν τα οφέλη τους. Ωστόσο, δεν έχει οριστεί ημερομηνία για την ανάπτυξή τους σε μεγάλη κλίμακα και τα τρέχοντα σχέδια αφορούν μόνο πιλοτικές εγκαταστάσεις. Όσον αφορά το φυσικό αέριο, από τον Ιανουάριο του 2018 όλοι οι πελάτες έχουν το δικαίωμα να αλλάζουν προμηθευτές.

Ένα σημαντικό θέμα που πρέπει να αντιμετωπιστεί στην αγορά ηλεκτρικής ενέργειας είναι το ζήτημα των καθυστερούμενων οφειλών. Πολλοί πελάτες της δημόσιας επιχείρησης ηλεκτρισμού έχουν καθυστερήσει τις πληρωμές τους και, παρότι σημειώνεται βελτίωση, η είσπραξή τους είναι ακόμα αργή. Το ζήτημα αυτό επιβαρύνει τη γενική οικονομική κατάσταση της δημόσιας επιχείρησης ηλεκτρισμού (ΔΕΗ) και αποτελεί εμπόδιο για τις επενδύσεις της.

Η εφαρμογή του Μοντέλου Στόχου προχωρά παρά τις καθυστερήσεις. Η Ελλάδα έχει στόχο να ολοκληρώσει τη σύζευξη της εγχώριας με την ιταλική και τη βουλγαρική αγορά έως το 2019. Η διασφάλιση της συμμόρφωσης των επιμέρους αγορών (προθεσμιακή, προημερήσια, ενδοημερήσια και αγορά εξισορρόπησης) με τους κώδικες δικτύου είναι ζωτικής σημασίας προκειμένου να καταστεί δυνατή η αποτελεσματική σύζευξη με τις περιφερειακές αγορές.

Παρότι η ηπειρωτική Ελλάδα διαθέτει υψηλό επίπεδο διασύνδεσης των δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας, πρέπει να γίνουν πρόσθετες επενδύσεις. Συγκεκριμένα, πρέπει να πραγματοποιηθούν επενδύσεις για την ολοκλήρωση των διασυνδέσεων με τις Κυκλάδες, έργο που χρηματοδοτείται ήδη από τα κονδύλια της ΕΕ, και για τη δημιουργία διασυνδέσεων με την Κρήτη. Η υποχρέωση παροχής δημόσιας υπηρεσίας που αφορά την εξίσωση των τιμών στα νησιά με τις τιμές στην ηπειρωτική χώρα κοστίζει περισσότερο από 0,3 % του ΑΕΠ ετησίως και χρηματοδοτείται κυρίως από τα τέλη κατανάλωσης. Η διασύνδεση των νησιών και της ηπειρωτικής χώρας σε ένα σύστημα που βασίζεται στο Μοντέλο Στόχο και είναι συνδεδεμένο με τις περιφερειακές αγορές θα μπορούσε να οδηγήσει στη μεγαλύτερη χρήση ενέργειας από ανανεώσιμες

πηγές, στη διακοπή της ρυπογόνου και μη αποδοτικής παραγωγής ενέργειας βάσει ντίζελ στα νησιά (που επί του παρόντος είναι απαραίτητη ως βασικό φορτίο για τα εν λόγω μη διασυνδεδεμένα νησιά), καθώς και στη μεγαλύτερη ανταπόκριση των τιμών στην αγορά, ενθαρρύνοντας έτσι τις επενδύσεις.

Οι ιδιωτικοποιήσεις στον τομέα της ενέργειας προχωρούν. Η Ελλάδα έχει ολοκληρώσει την πώληση του 66 % του Διαχειριστή Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΔΕΣΦΑ) σε ιδιώτες επενδυτές. Η αναδιάρθρωση και η ιδιωτικοποίηση της κατεστημένης επιχείρησης αερίου (ΔΕΠΑ) βρίσκεται σε καλό δρόμο, καθώς η διαδικασία υποβολής προσφορών για το εμπορικό της μέρος θα ξεκινήσει σύντομα. Αντίθετα, η διαδικασία υποβολής προσφορών για την πώληση τριών λιγνιτικών μονάδων της Δημόσιας Επιχείρησης Ηλεκτρισμού δεν έχει ολοκληρωθεί και η εκποίηση βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη. Οι ιδιωτικοποιήσεις αυτές είναι απολύτως αναγκαίες, δεδομένου ότι αποτελούν σημαντικό βήμα για την αύξηση του ανταγωνισμού στις αγορές ενέργειας και αναμένεται να προσελκύσουν επενδύσεις.

Το δυναμικό ανάπτυξης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (ΑΠΕ) είναι πολύ υψηλό σε όλους τους τομείς. Μετά από μια περίοδο ταχείας ανάπτυξης χάρη στο γενναιόδωρο καθεστώς στήριξης που θεσπίστηκε το 2014, οι επενδύσεις σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας επιβραδύνθηκαν λόγω αλλαγών στο καθεστώς. Με τη θέσπιση του νέου καθεστώτος στήριξης των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και την εστίαση στη διατήρηση της πλεονασματικής θέσης του ειδικού λογαριασμού ΑΠΕ στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, βελτιώθηκαν σημαντικά οι συνθήκες πλαισίου για νέες επενδύσεις στον τομέα των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Ελλάδα. Επιπλέον, ο εγχώριος τομέας ανανεώσιμων πηγών ενέργειας ανταποκρίθηκε θετικά στη δημιουργία αυτού του νέου κανονιστικού περιβάλλοντος. Ως εκ τούτου, οι αρχές μπόρεσαν να καταργήσουν σταδιακά την επιβάρυνση του προμηθευτή νωρίτερα από ό,τι είχε αρχικά προγραμματιστεί.

Η κατανάλωση ενέργειας στην Ελλάδα αυξήθηκε ελαφρά το 2016, θέτοντας σε κίνδυνο την επίτευξη του στόχου ενεργειακής απόδοσης για το 2020. Όσον αφορά την απαίτηση για την πραγματοποίηση νέων εξοικονομήσεων ίσων με το

1,5 % των ετήσιων πωλήσεων ενέργειας στους τελικούς καταναλωτές δυνάμει του άρθρου 7 της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση, οι σωρευτικές εξοικονομήσεις που αναφέρθηκαν για την περίοδο 2014-2016 ήταν λιγότερες από το 55 % του εκτιμώμενου ποσού. Η Ελλάδα θα πρέπει να καταβάλει περισσότερες προσπάθειες για να συμβάλει στην επίτευξη του στόχου ενεργειακής απόδοσης της ΕΕ. Το 2018 δρομολογήθηκε εκ νέου ένα πρόγραμμα ενεργειακής απόδοσης με τη συγχρηματοδότηση της ΕΕ («Εξοικονόμηση κατ'οίκον II»). Το πρόγραμμα αποσκοπεί στη βελτίωση της ενεργειακής απόδοσης κτιρίων κατοικιών μέσω της χορήγησης άτοκων δανείων και επιδοτήσεων για την εγκατάσταση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και μέτρων εξοικονόμησης ενέργειας.

Η Ελλάδα έχει τεράστιες δυνατότητες να καταστεί περιφερειακός ενεργειακός κόμβος, τόσο για το φυσικό αέριο όσο και για την ηλεκτρική ενέργεια, ωστόσο, για να το επιτύχει είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν μεγάλα έργα υποδομής με τις γειτονικές χώρες. Ο αγωγός διασύνδεσης φυσικού αερίου με τη Βουλγαρία (IGB) θα συνδέσει τις αγορές της περιοχής με πρόσθετες πηγές φυσικού αερίου, ιδίως με το φυσικό αέριο της Κασπίας Θάλασσας μέσω του αγωγού TAP (Trans-Adriatic Pipeline), ο οποίος πρόκειται να τεθεί σε λειτουργία σύντομα. Παράλληλα, σημαντικά έργα στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, τα οποία ενδέχεται να αναπτυχθούν ως έργα κοινού ενδιαφέροντος (EKE), όπως η ηλεκτρική διασύνδεση μεταξύ Βουλγαρίας και Ελλάδας και ο ευρασιατικός διασυνδεδετήριος αγωγός (EuroAsia Interconnector), θα συμβάλουν στην επίλυση μειζόνων ενεργειακών ζητημάτων, όπως τα χαμηλά επίπεδα διασυνδεσιμότητας και η ενεργειακή απομόνωση της Κύπρου, καθώς και στην περαιτέρω ενσωμάτωση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Άλλα συναφή κοινά έργα είναι ο αγωγός φυσικού αερίου της Ανατολικής Μεσογείου, ο τερματικός σταθμός υδροποιημένου φυσικού αερίου (ΥΦΑ) στην Αλεξανδρούπολη και το αντλησοταμειευτικό έργο στην Αμφιλοχία. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα εν λόγω έργα κοινού ενδιαφέροντος είναι επιλέξιμα για να αιτηθούν (ή έχουν ήδη λάβει) επιχορηγήσεις για μελέτες ή εργασίες μέσω του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη». Στο Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα που πρόκειται να εγκριθεί έως τις 31 Δεκεμβρίου 2019, σύμφωνα με τον κανονισμό για τη διακυβέρνηση

της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα ⁽⁴⁶⁾, η Ελλάδα θα παράσχει επισκόπηση των επενδυτικών αναγκών της έως το 2030 για τις διάφορες διαστάσεις της Ενεργειακής Ένωσης. Σε αυτές περιλαμβάνονται η ενέργεια από ανανεώσιμες πηγές, η ενεργειακή απόδοση, η ασφάλεια του εφοδιασμού, καθώς και ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής και η προσαρμογή σε αυτήν. Οι πληροφορίες που παρέχονται, μεταξύ άλλων στο σχέδιο που υποβλήθηκε στις 25 Ιανουαρίου 2019, θα συμβάλουν περαιτέρω στον προσδιορισμό και την αξιολόγηση των επενδυτικών αναγκών στους τομείς της ενέργειας και του κλίματος στην Ελλάδα.

Η ταχεία συνέχιση των συμφωνηθεισών μεταρρυθμίσεων θα διασφαλίσει την απελευθέρωση του δυναμικού ανάπτυξης του ενεργειακού τομέα. Στις μεταρρυθμίσεις αυτές περιλαμβάνεται η εισαγωγή αποδοτικότερων και φιλικότερων προς το περιβάλλον τεχνολογιών στις λιγνιτικές μονάδες ηλεκτροπαραγωγής και η ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στα μη διασυνδεδεμένα νησιά. Επιπλέον, οι μεταρρυθμίσεις αυτές θα δώσουν στην Ελλάδα τη δυνατότητα να αξιοποιήσει στο έπακρο τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, όπως το σημαντικό δυναμικό των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και τη στρατηγική γεωγραφική θέση της, ιδίως όσον αφορά τα τρέχοντα και τα μελλοντικά δίκτυα διασύνδεσης. Αυτό αναμένεται να έχει θετικό αντίκτυπο σε όλους τους τομείς μέσω του μειωμένου κόστους παραγωγής.

Μεταφορές και εφοδιαστική

Το ελληνικό σύστημα μεταφορών βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο οδικό δίκτυο, ενώ όλες οι κύριες συνδέσεις περιστρέφονται γύρω από τον άξονα Αθηνών – Θεσσαλονίκης. Χάρη σε

⁽⁴⁶⁾ Κανονισμός (ΕΕ) 2018/1999 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2018, για τη διακυβέρνηση της Ενεργειακής Ένωσης και της Δράσης για το Κλίμα, για την τροποποίηση των κανονισμών (ΕΚ) αριθ. 663/2009 και (ΕΚ) αριθ. 715/2009 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 94/22/ΕΚ, 98/70/ΕΚ, 2009/31/ΕΚ, 2009/73/ΕΚ, 2010/31/ΕΕ, 2012/27/ΕΕ και 2013/30/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, των οδηγιών 2009/119/ΕΚ και (ΕΕ) 2015/652 του Συμβουλίου και για την κατάργηση του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 525/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (Κείμενο που παρουσιάζει ενδιαφέρον για τον ΕΟΧ)

προηγούμενες επενδύσεις που έχουν χρηματοδοτηθεί από τα κονδύλια της ΕΕ έχει δημιουργηθεί εκτενές δίκτυο αυτοκινητοδρόμων μήκους 2200 χλμ που συνδέεται με δύο εξαιρετικούς κόμβους, τον λιμένα του Πειραιά και τον Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών, και συνεισφέρει στην ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας στις διεθνείς αγορές. Ωστόσο, το κόστος μεταφοράς εξακολουθεί να είναι υψηλότερο από ό,τι σε ανταγωνιστικές χώρες όπως η Τουρκία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, ή σε μεγάλες οικονομίες όπως η Γερμανία, η Γαλλία και η Ιταλία (Παγκόσμια Τράπεζα, 2018β). Λόγω της γήρανσης του στόλου των ιδιωτικών αυτοκινήτων, των φορτηγών και των δημόσιων λεωφορείων, ο ελληνικός τομέας των μεταφορών δεν είναι ανταγωνιστικός και έχει χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, την οδική ασφάλεια και την ποιότητα των υπηρεσιών. Τέλος, η διείσδυση των ευφών συστημάτων μεταφορών είναι ανεπαρκής και αντικατοπτρίζει τη γενικά χαμηλή βαθμολογία της Ελλάδας στον τομέα της ψηφιακής οικονομίας. Προκειμένου να επιτευχθεί η σταδιακή απεξάρτηση της ελληνικής οικονομίας από τις ανθρακούχες εκπομπές θα πρέπει να αλλάξουν σταδιακά οι τρέχουσες πρακτικές.

Οι νέες επενδύσεις πρέπει να δώσουν έμφαση στα εναλλακτικά μέσα μεταφοράς και να προωθήσουν την περιφερειακή και αστική ανάπτυξη. Η ιδιωτικοποίηση 14 περιφερειακών αερολιμένων αναμένεται να στηρίξει την ανάπτυξη του τουρισμού. Η ιδιωτικοποίηση του λιμένα της Θεσσαλονίκης δημιουργεί την ευκαιρία να καταστεί η Βόρεια Ελλάδα μείζων κόμβος εφοδιαστικής και βιομηχανικός κόμβος για την εξυπηρέτηση των γειτονικών χωρών. Για τον σκοπό αυτό απαιτείται στενός συντονισμός των νέων επενδύσεων στον λιμένα με άλλα επενδυτικά προγράμματα του δημόσιου τομέα (π.χ. τοπική οδική πρόσβαση) και ο εκσυγχρονισμός των διασυνδεδεμένων σιδηροδρομικών συνδέσεων. Οι υποστηρικτικές πολιτικές χωροταξικού σχεδιασμού και οι επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς και την αναγέννηση των πόλεων.

Στον σιδηροδρομικό τομέα, το μερίδιο των εμπορευματικών σιδηροδρομικών μεταφορών παραμένει χαμηλό λόγω του αραιού σιδηροδρομικού δικτύου, της ανεπαρκούς

ανάπτυξης της αγοράς και της έλλειψης συνδέσεων με τους κύριους θαλάσσιους λιμένες. Ομοίως, το μερίδιο των επιβατών σιδηροδρομικών γραμμών στις χειρσαίες μεταφορές είναι ένα από τα χαμηλότερα στην ΕΕ. Η χαμηλή μεταφορική ικανότητα των σιδηροδρομικών γραμμών επιβάλλει πρόσθετο περιορισμό στον αριθμό των τρένων υψηλής ταχύτητας που μπορούν να κυκλοφορούν. Παρά τις σημαντικές επενδύσεις από τα κονδύλια της ΕΕ για τον εκσυγχρονισμό των σιδηροδρομικών υποδομών, που υπερβαίνουν τα 3 δις. EUR τα τελευταία 20 έτη, ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας, Πάτρα-Αθήνα-Θεσσαλονίκη, δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα. Το γεγονός αυτό πλήττει την πολυτροπικότητα του συστήματος μεταφορών και επηρεάζει αρνητικά την κινητικότητα και το κόστος μεταφοράς αγαθών και ανθρώπων και, σε τελική ανάλυση, τη θέση της Ελλάδας στο διεθνές εμπόριο. Η ηλεκτροκίνηση του τμήματος Πειραιάς-Θεσσαλονίκη της σιδηροδρομικής γραμμής, η εφαρμογή της στρατηγικής για την εφοδιαστική αλυσίδα και η λειτουργία του εμπορευματικού συγκροτήματος Θριασίου Πεδίου δημιουργούν ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη των σιδηροδρομικών εμπορευματικών μεταφορών και σημαντικών νέων επενδύσεων.

Η αύξηση των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ της Ευρώπης, της Άπω Ανατολής και της Αφρικής ευνοεί ιδιαίτερα την ανάπτυξη των θαλάσσιων μεταφορών στην Ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο Πέλαγος, όπου η Ελλάδα θα μπορούσε να αξιοποιήσει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα που συνεπάγεται η γεωγραφική της θέση. Όπως φαίνεται από το σημαντικό ύψος των ξένων επενδύσεων, οι λιμένες του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης έχουν τη δυνατότητα να μετεξελιχθούν σε πύλες εισόδου στη Νοτιοανατολική και την Κεντρική Ευρώπη, εφόσον δημιουργηθούν αξιόπιστες σιδηροδρομικές συνδέσεις μεγάλων αποστάσεων και το σύστημα θαλάσσιων λιμένων της χώρας αναπτυχθεί περαιτέρω για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της εγχώριας οικονομίας.

Στον τομέα των οδικών μεταφορών, η Ελλάδα έχει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά θανατηφόρων τροχαίων ατυχημάτων στην ΕΕ. Η κατάσταση των εύαλων χρηστών του οδικού δικτύου είναι ιδιαίτερα ανησυχητική, ιδίως λόγω του μεγάλου αριθμού μοτοσικλετιστών. Η

αποτελεσματικότητα της επιβολής του κώδικα οδικής κυκλοφορίας αξιολογείται ως αρκετά χαμηλή. Τα ποσοστά χρήσης ζωνών ασφαλείας και κρανών είναι χαμηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ. Η Ελλάδα πρέπει να εντείνει τις προσπάθειές της για την επιβολή των κανόνων σχετικά με τους χρόνους οδήγησης και ανάπαυσης των οδηγών και της χρήσης ταχογράφων στα οχήματα.

Το Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο Μεταφορών για την Ελλάδα που καλύπτει όλους τους τρόπους μεταφοράς (οδικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες, αεροπορικές και πολυτροπικές μεταφορές, συμπεριλαμβανομένης της εφοδιαστικής) για την περίοδο 2017-2037 εκπονείται επί του παρόντος από τις υπηρεσίες των αρμόδιων ελληνικών υπουργείων. Το εν λόγω ρυθμιστικό σχέδιο θα συμβάλει στον προσδιορισμό και την ιεράρχηση των επενδύσεων και των ήπιων μέτρων που είναι απαραίτητα για τη βελτίωση των επιδόσεων του ελληνικού συστήματος μεταφορών. Οι επενδύσεις που θα μπορούσαν να εξεταστούν για τις μελλοντικές προτεραιότητες είναι: i) η περάτωση του εκσυγχρονισμού του σιδηροδρομικού δικτύου, ii) η αύξηση της πολυτροπικότητας για τις εμπορευματικές μεταφορές μέσω της βελτίωσης των σιδηροδρομικών συνδέσεων με τους λιμένες των διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών, iii) πλατφόρμες εφοδιαστικής και βιομηχανικές ζώνες, iv) επενδύσεις στην οδική ασφάλεια, και v) ο επανασχεδιασμός του δικτύου ακτοπολικών μεταφορών με στόχο τη δημιουργία περιφερειακών κόμβων που θα επιτρέπουν την ταχύτερη μεταφορά σε μικρότερους λιμένες και νησιά στο Αιγαίο Πέλαγος.

Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη

Η γεωργία στην Ελλάδα βασίζεται σε διάσπαρτες οικογενειακές μονάδες μικρής κλίμακας, ενώ ο βαθμός οργάνωσης σε συνεταιρισμούς παραμένει συγκριτικά χαμηλός, παρά τις προσπάθειες που καταβλήθηκαν προς την κατεύθυνση αυτή την τελευταία τριακονταετία. Οι μονάδες μικρής κλίμακας προσφέρουν ευκαιρίες για την ανάπτυξη της διαφοροποίησης ποικιλιών και προϊόντων και, σε κάποιες ορεινές περιοχές, είναι η μόνη εφικτή δομή. Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα απασχολεί περίπου 500 000 γεωργούς, οι οποίοι αντιστοιχούν στο 12 % του συνολικού εργατικού δυναμικού. Ο ελληνικός γεωργικός τομέας κατατάσσεται στην ένατη θέση μεταξύ των

κρατών μελών της ΕΕ. Η ενωσιακή χρηματοδότηση της γεωργικής πολιτικής στην Ελλάδα ανέρχεται σε περίπου 2,7 δισ. EUR ετησίως. Στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται η στήριξη του ελληνικού προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης ύψους 4,7 δισ. EUR για την περίοδο 2014-2020.

Ο γεωργικός τομέας στην Ελλάδα βρίσκεται σε κρίση από τα μέσα της δεκαετίας του 2000, δηλαδή πριν από την οικονομική κρίση, αλλά επέδειξε ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της κρίσης. Τα κέρδη της ελληνικής βιομηχανίας μεταποίησης τροφίμων είναι από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη. Η διεύθυνση της Ελλάδας στις βασικές ευρωπαϊκές εξαγωγικές αγορές είναι πολύ χαμηλή (το μερίδιό της είναι χαμηλότερο από 2 %) και η χώρα χρειάζεται μια ολιστική και στοχευμένη στρατηγική προϊόντων και εξαγωγών.

Τα μεγαλύτερα κέρδη σε οικονομίες κλίμακας στον τομέα των γεωργικών προϊόντων διατροφής μπορεί να προκύψουν κυρίως από τις κατάντη και ανάντη γεωργικές δραστηριότητες. Το σύστημα εφοδιαστικής και διανομής, η επεξεργασία, καθώς και οι γεωργικές εισροές και η έρευνα, είναι λειτουργίες που παρουσιάζουν μεγάλες οικονομίες κλίμακας. Από την εξέταση των σημερινών δυσκολιών και δυνατοτήτων έχει προκύψει το συμπέρασμα ότι βασικός στρατηγικός στόχος για τον τομέα των γεωργικών προϊόντων διατροφής είναι να επικεντρωθεί στη σταδιακή μετατόπιση του παραγωγικού μοντέλου προς την παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και προϊόντων με ταυτότητα, οι τιμές των οποίων είναι υψηλότερες και όπου τα ελληνικά προϊόντα μπορούν να επικρατήσουν έναντι του ανταγωνισμού.

Στο πλαίσιο αυτό, οι ελληνικές αρχές έχουν εκπονήσει ολοκληρωμένη στρατηγική για τη γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη, η οποία επικαιροποιήθηκε το 2017. Η στρατηγική ελήφθη υπόψη κατά την εκπόνηση της εθνικής αναπτυξιακής στρατηγικής. Η πρόκληση τώρα έγκειται στην εφαρμογή της.

Περιβάλλον

Η περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα πάσχει από μη κωδικοποιημένους κανονισμούς χαμηλής ποιότητας, ελλιπή εφαρμογή, καθυστερήσεις και περιορισμένες προσπάθειες

για τη διάθεση των πληροφοριών στους πολίτες και τους επενδυτές (WWF, 2018). Το κοινό (οι πολίτες, η δημόσια διοίκηση και οι δυνητικοί επενδυτές) δυσκολεύεται πραγματικά να κατανοήσει το σύνολο της ελληνικής νομοθεσίας και των διοικητικών αποφάσεων, και το γεγονός αυτό έχει αντίκτυπο στις επενδύσεις.

Η διαχείριση των στερεών αποβλήτων εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική διαρθρωτική πρόκληση. Η Ελλάδα εξακολουθεί να βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην υγειονομική ταφή (82 % έναντι 24 % στην ΕΕ κατά μέσο όρο) και στη μηχανική-βιολογική επεξεργασία αντί για τις πιο σύγχρονες τεχνικές. Είναι πολύ πιθανό να μην μπορέσει να επιτύχει τους αναθεωρημένους στόχους της ΕΕ για την πρόληψη και την ανακύκλωση (50 % έως το 2020), δεδομένου ότι επί του παρόντος ανακυκλώνεται μόλις το 17 % των αστικών αποβλήτων έναντι μέσου όρου 46 % στην ΕΕ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018στ). Παρά τη βελτίωση της κατάστασης τα τελευταία χρόνια, ορισμένοι παράνομοι χώροι υγειονομικής ταφής εξακολουθούν να λειτουργούν, με αποτέλεσμα την κίνηση δύο δαπανηρών διαδικασιών επί παραβάσει για μη συμμόρφωση με το δίκαιο της ΕΕ σχετικά με την παράνομη ταφή αποβλήτων και τη διαχείριση των επικίνδυνων αποβλήτων. Για την αποτελεσματική επίλυση των προβλημάτων διαχείρισης των αποβλήτων διατίθενται κονδύλια της ΕΕ ύψους περίπου 1 δισ. EUR.

Έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά τα νομικά και θεσμικά μέτρα που έχουν ληφθεί για την αύξηση της ανακύκλωσης των αποβλήτων και την επέκταση των προγραμμάτων διευρυμένης ευθύνης του παραγωγού. Εφαρμόζεται πλέον το στρατηγικό πλαίσιο για τη διαχείριση των αποβλήτων, κατόπιν της έγκρισης των εθνικών και περιφερειακών σχεδίων διαχείρισης των αποβλήτων. Ωστόσο, η χρήση οικονομικών μέσων με στόχο την παροχή κινήτρων για την πρόληψη, την επαναχρησιμοποίηση και την ανακύκλωση είναι ανεπαρκής και οι επιδόσεις των υφιστάμενων καθεστώτων δεν είναι ικανοποιητικές.

Έχουν αναπτυχθεί σχέδια διαχείρισης και συναφή νομικά μέσα για ορισμένους τόπους προστασίας της φύσης, στις περισσότερες περιπτώσεις με την υποστήριξη κονδυλίων της ΕΕ, αλλά ελάχιστα εξ αυτών έχουν εγκριθεί και εφαρμοστεί επίσημα μέχρι σήμερα. Σημαντική πρόκληση για την αποτελεσματική προστασία και

διαχείριση του Natura 2000 είναι η έλλειψη αποτελεσματικού εθνικού συστήματος διακυβέρνησης· η πρόσφατη νομοθεσία καλύπτει αυτή την έλλειψη με τον διορισμό ξεχωριστών φορέων διαχείρισης για όλες τις περιοχές Natura 2000.

Όσον αφορά την επεξεργασία των αστικών και βιομηχανικών λυμάτων, πρέπει να πραγματοποιηθούν επενδύσεις για τη βελτίωση της επεξεργασίας των υδάτων σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές της οδηγίας για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, για τις οποίες επί του παρόντος διατίθεται 1 δισ. EUR από τα Ταμεία της ΕΕ. Μόνο το 90 % περίπου του παραγόμενου φορτίου συνδέεται με δίκτυα αποχέτευσης, ποσοστό που αντιστοιχεί σε λίγο περισσότερο από το ήμισυ των ελληνικών οικισμών. Η επεξεργασία του υπόλοιπου φορτίου πρέπει να αναβαθμιστεί. Επιπλέον, απουσιάζουν οι απαραίτητες πληροφορίες για την ανάλυση της συμμόρφωσης των εν λόγω συστημάτων με την οδηγία, γεγονός που αντικατοπτρίζει τη γενική έλλειψη διαθέσιμων δεδομένων στον τομέα των υδάτων. Απαιτούνται σημαντικές επενδύσεις για να επιτευχθεί πλήρης συμμόρφωση με την οδηγία-πλαίσιο για τα ύδατα και την οδηγία για τις πλημμύρες, προκειμένου να αναληφθούν σημαντικές δράσεις για την αντιμετώπιση της αλάτωσης των υπόγειων υδάτων, την αποκατάσταση της ροής των ποταμών, καθώς και να ληφθούν μέτρα για την πρόληψη και τον μετριασμό των πλημμυρών.

3.4.3. ΕΔΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ

Μολονότι η κρίση έπληξε σοβαρά όλες τις περιοχές της Ελλάδας, οι ανισότητες μεταξύ των ελληνικών περιφερειών και της υπόλοιπης ΕΕ έχουν διευρυνθεί σημαντικά από το 2009. Η ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, όπου κατοικεί σχεδόν το ήμισυ του ελληνικού πληθυσμού, είναι σήμερα περισσότερο από ποτέ η μοναδική περιοχή της χώρας που συμβαδίζει σχετικά με τις ανεπτυγμένες περιοχές της ΕΕ, καθώς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ανερχόταν στο 92 % του μέσου όρου της ΕΕ το 2016 (έναντι, ωστόσο, 124 % το 2009). Όλες οι άλλες περιφέρειες υστερούν και, ως επί το πλείστον, με μεγάλη διαφορά, καθώς τα επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ το 2016 είχαν μειωθεί στο 47-48 % του μέσου όρου της ΕΕ στην

Ανατολική Μακεδονία – Θράκη και στην Ήπειρο, ενώ τρεις ακόμη περιφέρειες βρίσκονταν στο 50 % ή πολύ κοντά σε αυτό. Από άποψη κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η Βόρεια και η Βορειοδυτική Ελλάδα βρίσκονται τώρα πιο κοντά στις γειτονικές τους βαλκανικές χώρες της ΕΕ από ό,τι στις μεσογειακές χώρες της ΕΕ.

Παρατηρούνται μεγάλες ανισότητες σε περιφερειακό επίπεδο όσον αφορά τις κοινωνικές συνθήκες και τις συνθήκες της αγοράς εργασίας. Το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης και των κοινωνικών συνθηκών παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις μεταξύ των περιφερειών. Τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας καταγράφονται στο Νότιο Αιγαίο (16 % το 2017), μια περιφέρεια που έχει επωφεληθεί από την έντονη αύξηση του τουρισμού τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, στην Ανατολική Μακεδονία το ποσοστό ανεργίας ήταν ακόμη 29 % το 2017. Παρότι το ποσοστό στο Νότιο Αιγαίο είναι συγκρίσιμο με εκείνα που παρατηρούνται επί του παρόντος σε άλλες ευρωπαϊκές περιφέρειες (σε κράτη μέλη όπως η Ιταλία, αλλά και η Ισπανία, η Γαλλία ή το Βέλγιο), τα ποσοστά ανεργίας και μακροχρόνιας ανεργίας σε άλλες ελληνικές περιφέρειες είναι μακράν τα υψηλότερα στην Ευρώπη. Εκτός από το ΑΕΠ και την ανεργία, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός έχουν επίσης σημαντικές περιφερειακές διαστάσεις. Το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην Αττική ανέρχεται στο 15,5 % αλλά στη Βόρεια Ελλάδα στο 22,3 %, στην κεντρική Ελλάδα στο 24,2 % και στα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη στο 21,6 %. Στις αστικές περιοχές, η φτώχεια λαμβάνει συχνά τη μορφή θυλάκων φτώχειας και υποβαθμισμένων γειτονιών.

Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες εξακολουθούν να είναι σημαντικές και να αυξάνονται σε ορισμένες, ιδίως νησιωτικές και ορεινές, περιφέρειες. Για παράδειγμα, η περιφέρεια του Νότιου Αιγαίου έχει το δεύτερο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα, καθώς περιλαμβάνει κάποιες από τις πλέον ευημερούσες περιοχές της χώρας. Ωστόσο, περιλαμβάνει επίσης νησιά όπου οι βασικές δημόσιες υπηρεσίες, όπως η συνεχής παροχή ηλεκτρικής ενέργειας και πόσιμου νερού, είναι ακόμα προβληματικές. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στις ορεινές περιοχές, ιδίως στις απομακρυσμένες περιοχές στα βόρεια σύνορα της χώρας.

Από την ανάλυση πολλαπλών μεταβλητών στο πλαίσιο του δείκτη περιφερειακής ανταγωνιστικότητας (ΔΠΑ) του 2016 καθίσταται σαφές ότι οι περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα έχουν πολλές και ιδιαίτερα ποικίλες διαστάσεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις παραμέτρους του ΑΕΠ, της ανεργίας και της φτώχειας. Ο δείκτης περιφερειακής ανταγωνιστικότητας καλύπτει τις συνιστώσες «θεσμοί», «μακροοικονομική σταθερότητα», «υποδομές», «υγεία», «πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση», «τριτοβάθμια εκπαίδευση», «αποδοτικότητα της αγοράς εργασίας», «μέγεθος της αγοράς», «τεχνολογική ετοιμότητα», «εξειδίκευση επιχειρήσεων» και «καινοτομία». Σε όλες τις συνιστώσες εκτός από δύο, η Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ· οι δύο εξαιρέσεις είναι η «υγεία» και η «τριτοβάθμια εκπαίδευση». Σε περιφερειακό επίπεδο, μόνο η Αττική λαμβάνει υψηλότερη βαθμολογία από τον συνολικό μέσο όρο της Ελλάδας για το 2016, αποδίδει δε πολύ καλύτερα από τον μέσο όρο της ΕΕ στη συνιστώσα «εξειδίκευση επιχειρήσεων». Η κεντρική Μακεδονία κινείται πιο κοντά στον μέσο όρο της Ελλάδας στις περισσότερες συνιστώσες. Η βαθμολογία όλων των υπόλοιπων περιφερειών στις περισσότερες συνιστώσες υπολείπεται κατά πολύ των μέσων όρων της ΕΕ και της Ελλάδας.

3.4.4. ΘΕΣΜΙΚΗ ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

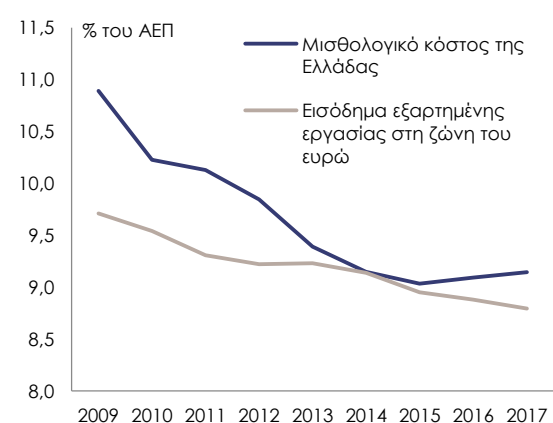
Δημόσια διοίκηση

Η εύρυθμη λειτουργία του δημόσιου τομέα είναι ουσιαστικής σημασίας για την ορθή λειτουργία της οικονομίας και, μολοντί έχουν ληφθεί μέτρα για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης, εξακολουθούν να υπάρχουν αρκετές αδυναμίες. Κατά τα πρώτα έτη της κρίσης, η ελληνική δημόσια διοίκηση συρρικνώθηκε σημαντικά και έφτασε τον μέσο όρο της ΕΕ από άποψη κόστους (βλ. διάγραμμα 3.4.6). Τα μέτρα μείωσης του προσωπικού συνοδεύτηκαν από τη θέσπιση ενιαίου μισθολογίου με στόχο να διασφαλιστεί ότι υπάλληλοι με παρόμοια προσόντα και πείρα αμείβονταν με τον ίδιο μισθό σε όλες τις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα. Σημαντική πρόκληση για το μέλλον θα είναι να παραμείνει το μέγεθος της δημόσιας διοίκησης σε γενικές γραμμές σταθερό στο σημερινό του επίπεδο και να

διατηρηθεί η ακεραιότητα του ενιαίου μισθολογίου.

Οι πιο πρόσφατες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες στο πλαίσιο του προγράμματος στήριξης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας επικεντρώθηκαν στην αύξηση της αποδοτικότητας και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της δημόσιας διοίκησης. Ωστόσο, το χαμηλό επίπεδο διοικητικής ικανότητας εξακολουθεί να αποτελεί βασική πρόκληση για την παροχή δημόσιων υπηρεσιών υψηλής ποιότητας στους πολίτες, καθώς και σημαντικό εμπόδιο για τις επενδύσεις. Αυτό καταδεικνύεται από το γεγονός ότι η Ελλάδα κατατάσσεται στο κατώτερο πεμπτημόριο στην ΕΕ όσον αφορά τη συνολική αξιολόγηση των επιδόσεων της κυβέρνησης (Thijs et al., 2018), για την οποία λαμβάνονται υπόψη τέσσερις δείκτες, και συγκεκριμένα: i) εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση· ii) βελτίωση της δημόσιας διοίκησης με την πάροδο του χρόνου· iii) αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης και iv) επιδόσεις του δημόσιου τομέα. Ειδικότερα, όσον αφορά τις επιδόσεις του δημόσιου τομέα, είναι ενδεικτικό ότι η αναποτελεσματική κυβερνητική γραφειοκρατία αναφέρεται ως ο δεύτερος πιο προβληματικός παράγοντας (μετά τους φορολογικούς συντελεστές) για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας 2017 (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2017).

Διάγραμμα 3.4.6: Μισθολογικό κόστος της δημόσιας διοίκησης

Σημείωση: οι τεκμαρτές κοινωνικές εισφορές δεν περιλαμβάνονται για τη ζώνη του ευρώ.

Πηγές: Απογραφή, Eurostat

Η περαιτέρω βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός της δημόσιας διοίκησης εξακολουθούν να αποτελούν βασική πρόκληση για το μέλλον. Σαφής ένδειξη της δέσμευσης της κυβέρνησης να ολοκληρώσει το πρόγραμμα μεταρρύθμισης της δημόσιας διοίκησης ήταν η δημοσίευση της «Εθνικής Στρατηγικής για τη Διοικητική Μεταρρύθμιση 2017-2019» (Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης, 2017). Στη στρατηγική προσδιορίζονται οι κύριες διαχρονικές αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης, όπως η χαμηλή ικανότητα ορθού σχεδιασμού και εφαρμογής δημόσιων πολιτικών και η έλλειψη συντονισμού. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης με συγκεκριμένα μέτρα, μεταξύ άλλων για την ενίσχυση των επιχειρησιακών ικανοτήτων της δημόσιας διοίκησης. Η κυβέρνηση έχει ήδη αρχίσει να εφαρμόζει τη στρατηγική και μάλιστα έχει ξεκινήσει τις εργασίες για την επικαιροποίησή της μετά το 2019. Ωστόσο, θα πρέπει να καταβληθούν περαιτέρω προσπάθειες, ιδίως για τη βελτίωση του κανονιστικού περιβάλλοντος, το οποίο εξακολουθεί να επιβαρύνει ο υπερβολικός αριθμός νόμων, οι οποίοι είναι συχνά αντιφατικοί μεταξύ τους.

Στις εκκρεμείς μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνονται η κωδικοποίηση της ιδιαίτερα κατακερματισμένης νομοθεσίας και ο συντονισμός εντός του δημόσιου τομέα. Μετά την πρόσφατη έγκριση της εθνικής στρατηγικής για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας, θα πρέπει να συνεχιστούν οι προσπάθειες για την εφαρμογή της. Ο συντονισμός στο πλαίσιο της δημόσιας διοίκησης πρέπει επίσης να βελτιωθεί και η έκδοση εγχειριδίου για τις διαδικασίες διυπουργικού συντονισμού (Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, 2018) αποτελεί ένα πρώτο βήμα προς την κατεύθυνση αυτή. Προκειμένου το εγχειρίδιο να έχει πραγματικό αντίκτυπο, μένει τώρα να εφαρμοστεί πλήρως, κάτι που προϋποθέτει την ενίσχυση και τον εξορθολογισμό των κυβερνητικών υπηρεσιών συντονισμού, τη σύνδεση των ετήσιων σχεδίων κάθε υπουργείου με τον κύκλο του προϋπολογισμού και την ενσωμάτωση εκτιμήσεων επιπτώσεων, κύκλων υποβολής εκθέσεων και εκ των υστέρων αξιολογήσεων των κανονισμών για τη δημιουργία ενός πιο συνεκτικού πολιτικού και νομοθετικού πλαισίου.

Θεσπίστηκαν μέτρα για την απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών για τις επιχειρήσεις

και τους πολίτες και για την αύξηση της λογοδοσίας της κυβέρνησης. Η μείωση της γραφειοκρατίας για τις επιχειρήσεις είναι ζωτικής σημασίας για την ελευθέρωση του επενδυτικού δυναμικού, δεδομένου ότι τα μέτρα απλούστευσης αναμένεται να αυξήσουν τη διαφάνεια, να μειώσουν το λειτουργικό κόστος των διοικητικών υπηρεσιών, να βελτιώσουν την παροχή υπηρεσιών και να τονώσουν την επιχειρηματικότητα. Τα μέτρα αυτά θα ήταν χρήσιμο να επεκταθούν στις υπηρεσίες που παρέχονται στο ευρύ κοινό. Έχουν γίνει οι πρώτες ενέργειες για μια πιο ανοικτή και συμμετοχική κυβέρνηση, συμπεριλαμβανομένης της θέσπισης διαδικασιών για τον περιορισμό της ευνοιοκρατίας στα ανώτατα επίπεδα της δημόσιας διοίκησης, τομέας στον οποίο η Ελλάδα εξακολουθεί να εμφανίζει σχετικά χαμηλές επιδόσεις⁽⁴⁷⁾, με τις οποίες θα υποστηριχθεί η αποπολιτικοποίηση της δημόσιας διοίκησης. Παράλληλα, ο αριθμός των πολιτικά διορισμένων προσώπων έχει αυξηθεί από το 2015 και πλησιάζει το 60 %⁽⁴⁸⁾. Η λογοδοσία της κυβέρνησης μπορεί να ενισχυθεί μέσω της εφαρμογής διαδικασιών εσωτερικών δικλίδων και ελέγχου σε ολόκληρη τη δημόσια διοίκηση. Πολλές από τις προκλήσεις αυτές εξετάζονται στην αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία περιλαμβάνει ειδικά συμπληρωματικά μέτρα για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης.

Έχει δρομολογηθεί μια σημαντική μεταρρύθμιση για τη θέσπιση ολοκληρωμένης στρατηγικής διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού με στόχο να ευθυγραμμιστούν οι ελληνικές πρακτικές με τις διεθνείς βέλτιστες πρακτικές. Στα σημαντικότερα στοιχεία της μεταρρύθμισης συγκαταλέγεται η δημιουργία i) ψηφιακών οργανογραμμάτων και περιγραμμάτων θέσεων [συμπεριλαμβανομένου του εξορθολογισμού του υφιστάμενου περίπλοκου συστήματος προσόντων (δηλαδή των κλάδων) και της σύνδεσης κάθε υπαλλήλου με μια συγκεκριμένη θέση/περιγραφή θέσης και απογραφή/ενιαία αρχή πληρωμών]· ii) συστήματος

⁽⁴⁷⁾ Η Ελλάδα βαθμολογήθηκε με 2,6 στα 7 στην υποσυνιστώσα της ευνοιοκρατίας στον παγκόσμιο δείκτη ανταγωνιστικότητας (Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, 2017). Με τη βαθμολογία αυτή, η Ελλάδα κατατάσσεται στο κατώτερο τεταρτημόριο της ΕΕ-28.

⁽⁴⁸⁾ Σύμφωνα με τα στοιχεία του μητρώου Απογραφή για τους υπαλλήλους, σήμερα (Σεπτέμβριος 2018) ο αριθμός των πολιτικά διορισμένων προσώπων είναι 2495.

κινητικότητα και iii) αξιολόγησης επιδόσεων (συμπεριλαμβανομένης της στοχοθεσίας που πρόκειται να αναπτυχθεί). Πρέπει να γίνουν περαιτέρω προσπάθειες για τη βελτίωση του σχεδιασμού των προσλήψεων και της διαδικασίας επιλογής, μολονότι ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση αυτή θα ήταν το σχέδιο της κυβέρνησης για την έκδοση νέου νόμου για την ενίσχυση του Ανώτατου Συμβουλίου Επιλογής Προσωπικού (ΑΣΕΠ).

Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τις ψηφιακές μεταρρυθμίσεις, αλλά προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο και λειτουργικό σύστημα ηλεκτρονικής διακυβέρνησης θα πρέπει να δοθεί συνέχεια στα αρχικά μέτρα μέσω της ανάπτυξης και της ολοκλήρωσης βασικών ψηφιακών εργαλείων. Σε αυτά περιλαμβάνονται η υποδομή διαλειτουργικότητας, τα βασικά μητρώα, η κοινή ηλεκτρονική ταυτοποίηση για όλες τις δημόσιες υπηρεσίες και οι ηλεκτρονικές πληρωμές στο κράτος. Με τις μεταρρυθμίσεις αυτές θα δημιουργηθεί ένα ασφαλές σύστημα διαλειτουργικότητας και θα βελτιωθεί η παροχή δημόσιων υπηρεσιών. Τέλος, ο νόμος σχετικά με το πρόγραμμα Κλεισθένης Ι, ο οποίος ψηφίστηκε το καλοκαίρι του 2018, προβλέπει μια σταθερή βάση για τις μεταρρυθμίσεις των τοπικών και των περιφερειακών αρχών. Οι βελτιώσεις στην κατανομή των κρατικών κονδυλίων, η αυτονομία του τοπικού στρατηγικού σχεδιασμού, η διαφάνεια στον δημοσιονομικό προγραμματισμό και η βελτίωση της συμμετοχής των πολιτών θεωρούνται όλα σημαντικά βήματα προς μια πιο αυτοδύναμη περιφερειακή και τοπική αυτοδιοίκηση.

Διοικητική ικανότητα για τη διαχείριση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων

Η Ελλάδα έχει λάβει σχεδόν 37 δις. EUR στο πλαίσιο διαφόρων χρηματοδοτικών προγραμμάτων της ΕΕ για την περίοδο 2014-2020. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των κονδυλίων προέρχονται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία (ΕΔΕΤ). Για να βοηθήσει τη χώρα να εξέλθει από την κρίση, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμφώνησε επίσης να λάβει έκτακτα μέτρα για την Ελλάδα, όπως η ετήσια καταβολή πρόσθετης προχρηματοδότησης του 3,5 % των συνολικών ευρωπαϊκών κονδυλίων (για το 2015

και το 2016) και υψηλότερο ποσοστό συγχρηματοδότησης. Προκειμένου η Ελλάδα να αξιοποιήσει στο έπακρο το δυναμικό αυτών των κονδυλίων και να πραγματοποιήσει τις αναγκαίες επενδύσεις, τα κονδύλια πρέπει να χρησιμοποιηθούν με τον πλέον αποδοτικό και αποτελεσματικό τρόπο. Τα τελευταία χρόνια έχουν ήδη ληφθεί σημαντικά μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση. Σε αυτά περιλαμβάνονται i) η δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας για τη διαχείριση των κρατικών ενισχύσεων στο πλαίσιο όλων των προγραμμάτων των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων· ii) η θέσπιση απλοποιημένου κυκλώματος πληρωμών για τη διασφάλιση της έγκαιρης καταβολής των πληρωμών στους δικαιούχους· iii) η έγκριση ενοποιημένου και απλουστευμένου νομοθετικού πλαισίου για τον εξορθολογισμό των διαδικασιών απαλλοτρίωσης· iv) η απλούστευση των διαδικασιών και η κωδικοποίηση της νομοθεσίας σχετικά με τις αρχαιολογικές εργασίες και v) η επέκταση των αρχών χρηστής δημόσιας διοίκησης στις δομές που είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (π.χ. διαδικασίες επιλογής διευθυντών, αξιολόγηση επιδόσεων και το σύστημα κινητικότητας).

Ωστόσο, η διαχείριση των έργων των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων εξακολουθεί να επιβαρύνεται από διάφορες ανεπάρκειες, ενώ παρατηρούνται συχνά προβλήματα ικανότητας, ιδίως για ορισμένες ομάδες δικαιούχων (π.χ. μικρούς δήμους, επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας και άλλους τοπικούς δικαιούχους). Επιπλέον, μολονότι διατίθενται σημαντικοί πόροι στις υπηρεσίες της κεντρικής διοίκησης (σε σύγκριση με τους πόρους που διαθέτουν οι διαχειριστικές αρχές), εξακολουθεί να υπάρχει έλλειψη συντονισμού λόγω της επικάλυψης αρμοδιοτήτων και του πολλαπλασιασμού των δομών. Για να βελτιωθεί η ικανότητα της δημόσιας διοίκησης να διαχειρίζεται τα ΕΔΕΤ πρέπει να θεσπιστεί ένα πιο εξορθολογισμένο σύστημα για τον συντονισμό και την παρακολούθηση θεματικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένου ενός κεντρικού μηχανισμού συντονισμού που να αποτρέπει τις επικαλύψεις και να συμβάλλει στην περαιτέρω ενδυνάμωση των περιφερειακών διαχειριστικών αρχών. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι να παρέχεται εξατομικευμένη τεχνική, νομική και οργανωτική υποστήριξη σε συγκεκριμένες ομάδες δικαιούχων,

για παράδειγμα μέσω της δημιουργίας υπηρεσιών ή μονάδων εντός των υφιστάμενων περιφερειακών υπηρεσιών, παράλληλα με αυτές, ή ακόμη και σε υποπεριφερειακό επίπεδο.

Δικαιοσύνη

Η συνολική αποτελεσματικότητα του ελληνικού δικαστικού συστήματος δείχνει σημάδια προόδου, αλλά εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα και την ποιότητά του. Η διαφύλαξη της ανεξαρτησίας του θα συμβάλει επίσης στη δημιουργία ενός ελκυστικού επιχειρηματικού και επενδυτικού κλίματος. Το ελληνικό δικαστικό σύστημα, το οποίο αντιμετωπίζει μακροχρόνιες προκλήσεις όσον αφορά τη συνολική αποτελεσματικότητά του, χρειαζόταν ριζικές μεταρρυθμίσεις στην αρχή της κρίσης το 2010. Έκτοτε έχουν υλοποιηθεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο πλαίσιο των προγραμμάτων χρηματοδοτικής συνδρομής. Οι προσπάθειες για τη βελτίωση της συνολικής αποτελεσματικότητας του δικαστικού συστήματος επικεντρώθηκαν στα εξής: i) οργανωτικές αλλαγές στα δικαστήρια· ii) λειτουργικά και διαδικαστικά θέματα· iii) επίσπευση της διεκπεραίωσης των υποθέσεων· iv) παροχή και διευκόλυνση της δυνατότητας προσφυγής σε εναλλακτικούς μηχανισμούς επίλυσης διαφορών· v) ενθάρρυνση της υιοθέτησης της τεχνολογίας πληροφοριών· vi) αναθεώρηση της παρωχημένης νομοθεσίας και vii) υλοποίηση έργων ενοποίησης και κωδικοποίησης.

Παρά το γεγονός ότι εξακολουθούν να υπάρχουν προβλήματα, η αποτελεσματικότητα του δικαστικού συστήματος έχει αρχίσει να βελτιώνεται μετά τον εξορθολογισμό του υπερβολικά κατακερματισμένου δικτύου δικαστηρίων. Τα δικαστήρια αντεπεξέρχονται ολοένα και περισσότερο στον φόρτο εργασίας τους, όπως αποδεικνύεται από τη μείωση των χρόνων εκδίκασης, τα ποσοστά διεκπεραίωσης και τη μείωση των καθυστερήσεων, ειδικά στον τομέα της διοικητικής δικαιοσύνης. Οι προσπάθειες αυτές θα πρέπει να συνεχιστούν, προκειμένου οι ανωτέρω προκλήσεις να αντιμετωπίζονται ολοένα και περισσότερο σε όλη την επικράτεια της χώρας· ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην παραγωγή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για τα δικαστήρια με βάση τυποποιημένες μεθόδους συλλογής, επεξεργασίας και παρουσίασης. Οι μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν στην

αποκατάσταση αυτών των αδυναμιών αποδίδουν καρπούς. Παρατηρείται παντού μείωση των χρόνων εκδίκασης, βελτίωση του ποσοστού διεκπεραίωσης και μείωση των καθυστερήσεων, ιδίως στα δικαστήρια της Αθήνας, τα οποία εκδικάζουν τη συντριπτική πλειονότητα των υποθέσεων, είτε αστικού είτε εμπορικού ή διοικητικού χαρακτήρα (συμπεριλαμβανομένων των φορολογικών διαφορών). Η παραγωγικότητα των πλημμελειοδικείων (τα οποία είναι αρμόδια, μεταξύ άλλων, για την εκδίκαση υποθέσεων αφερεγγυότητας των νοικοκυριών, που αντιπροσωπεύουν σημαντικό ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων που επιβαρύνουν το τραπεζικό σύστημα) έχει επίσης βελτιωθεί, μετά τη μείωσή τους από 301 σε 154 δικαστήρια και τον διορισμό νέου δικαστικού και γραμματειακού προσωπικού. Ωστόσο, ο χρόνος εκδίκασης είναι συχνά υπερβολικά μεγάλος, θα πρέπει να ληφθούν περαιτέρω στοχευμένες ενέργειες για τη διεκπεραίωση των καθυστερημένων υποθέσεων, ενώ πρέπει να προληφθεί η συσσώρευση νέων καθυστερήσεων, δεδομένης της αύξησης του αριθμού των υποθέσεων. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να συνεχιστεί ο εξονυχιστικός έλεγχος του δικαστικού χάρτη.

Έχουν δρομολογηθεί σημαντικές μεταρρυθμίσεις για τη βελτίωση της ποιότητας του δικαστικού συστήματος, ιδίως για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων ηλεκτρονικών συστημάτων διαχείρισης υποθέσεων στα δικαστήρια και δικαστικών στατιστικών. Η πρώτη φάση του Ολοκληρωμένου Συστήματος Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων Πολιτικής και Ποινικής Δικαιοσύνης (ΟΣΔΔΥ-ΠΠ) στα δικαστήρια της Αθήνας, του Πειραιά, της Θεσσαλονίκης και της Χαλκίδας έχει ολοκληρωθεί, και η εφαρμογή του σε εθνικό επίπεδο (δεύτερη φάση) αναμένεται να ακολουθήσει το 2019, με στόχο να ολοκληρωθεί έως το 2021. Η διαθεσιμότητα, η ποιότητα και η αξιοπιστία των στατιστικών στοιχείων των δικαστηρίων έχει βελτιωθεί, αν και οι προκλήσεις παραμένουν, ιδίως στα μικρότερα δικαστήρια. Η κεντρική διαχείριση της διαδικασίας και η πλήρης χρήση ηλεκτρονικών εργαλείων συλλογής θα μπορούσαν να συμβάλουν περαιτέρω. Η χρήση τεχνολογίας των πληροφοριών και των επικοινωνιών από τα δικαστήρια και τους δικηγόρους εξακολουθεί να αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα. Η πείρα από άλλους τομείς δείχνει ότι η θέσπιση υποχρέωσης ηλεκτρονικής υποβολής των εγγράφων θα μπορούσε να αυξήσει

την αποδοτικότητα και να επιταχύνει τον εκσυγχρονισμό. Οι μέθοδοι εναλλακτικής επίλυσης διαφορών εξακολουθούν να υποχρησιμοποιούνται και προκαλεί απογοήτευση το γεγονός ότι η εφαρμογή του νέου πλαισίου για την υποχρεωτική διαμεσολάβηση αναβλήθηκε μερικώς έως τον Σεπτέμβριο του 2019. Η νομική συνδρομή στην Ελλάδα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις, καθώς το 2017 διατέθηκε μόνο ένα τμήμα του εγκεκριμένου και αυξημένου προϋπολογισμού για τη νομική συνδρομή, ενώ η πρόσβαση στη νομική συνδρομή είναι ζωτικής σημασίας για τις ευάλωτες ομάδες.

Η ανεξαρτησία της ελληνικής δικαιοσύνης αποτελεί σύνθετο θέμα δημόσιας συζήτησης στην Ελλάδα και, ως εκ τούτου, επηρεάζει το επιχειρηματικό και επενδυτικό κλίμα. Μολονότι υπάρχουν οι αναγκαίες διαρθρωτικές διασφαλίσεις, η αντίληψη του ευρύτερου κοινού για την ανεξαρτησία του δικαστικού τομέα έχει μειωθεί μετά από έτη βελτίωσης⁽⁴⁹⁾. Αντίθετα, η αντίληψη των επιχειρήσεων για την ανεξαρτησία του δικαστικού τομέα βελτιώνεται.

Διαχείριση των δημόσιων περιουσιακών στοιχείων

Για να βελτιώσουν τη διαχείριση των περιουσιακών στοιχείων του δημοσίου, στο πλαίσιο του προγράμματος του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας οι ελληνικές αρχές ίδρυσαν νέο φορέα, την Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε. (ΕΕΣΥΠ). Η εν λόγω εταιρεία συγκεντρώνει σε μια ενιαία θεσμική δομή ένα σημαντικό χαρτοφυλάκιο περιουσιακών στοιχείων και συμμετοχών σε κρατικές επιχειρήσεις. Πρωταρχικός στόχος της εταιρείας είναι η αποτελεσματική διαχείριση των εν λόγω περιουσιακών στοιχείων, η διατήρηση και αξιοποίησή τους και τελικά η μεγιστοποίηση της αξίας τους, η μεγιστοποίηση της ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται στον ελληνικό λαό, καθώς και η συμβολή στην απομείωση των οικονομικών υποχρεώσεων της Ελλάδας. Από την ίδρυση της εταιρείας, έχουν ληφθεί ορισμένα βασικά μέτρα που της επιτρέπουν να δημιουργεί

αξία στο χαρτοφυλάκιο της. Στα βασικά επιτεύγματα της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας μέχρι στιγμής περιλαμβάνονται: i) η δημιουργία του οργανισμού και η στελέχωσή του, ii) η εξέταση και ο διορισμός των συμβουλίων των άμεσων θυγατρικών της (του ΤΑΙΠΕΔ, που είναι η υπηρεσία ιδιωτικοποιήσεων και της ΕΤΑΔ, που είναι η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου), iii) η έναρξη της εξέτασης και του διορισμού των συμβουλίων των άλλων θυγατρικών εταιρειών (ΚΕ), iv) η έγκριση του Στρατηγικού Σχεδίου της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας και των θυγατρικών της, v) η υποβολή επικαιροποιημένων επιχειρηματικών σχεδίων από τις μη εισηγμένες κρατικές επιχειρήσεις σύμφωνα με το Στρατηγικό Σχέδιο της Ελληνικής Εταιρείας Συμμετοχών και Περιουσίας τον Απρίλιο του 2018, vi) η δημιουργία συστημάτων παρακολούθησης των θυγατρικών και vii) η αναδιοργάνωση της θυγατρικής για την ακίνητη περιουσία (ΕΤΑΔ), με σκοπό να αυξηθεί σημαντικά η αποτελεσματικότητά της να διαχειρίζεται ακίνητα περιουσιακά στοιχεία.

Η εν εξελίξει διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων έχει ως στόχο να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της οικονομίας και να εξασφαλίσει οικονομικούς πόρους για το κράτος. Οι ελληνικές αρχές δεσμεύτηκαν να συνεχίσουν την εφαρμογή του προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων, όπως αντικατοπτρίζεται στο επιχειρησιακό πρόγραμμα αξιοποίησης της υπηρεσίας ιδιωτικοποιήσεων (ΤΑΙΠΕΔ). Έχει σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά τις συναλλαγές ιδιωτικοποίησης που προγραμματίζεται να ολοκληρωθούν έως το τέλος του 2018, αλλά η πρόοδος όσον αφορά τις άλλες συναλλαγές που αναμένεται να ολοκληρωθούν το 2019 είναι σχετικά περιορισμένη. Η ολοκλήρωση μεγάλων έργων ιδιωτικοποίησης—όπως το ακίνητο στο Ελληνικό, τον πρώην διεθνή αερολιμένα της Αθήνας— αναμένεται να οδηγήσει σε σημαντικές επενδύσεις σε περιουσιακά στοιχεία και, επιπροσθέτως, να δώσει σημαντικό θετικό μήνυμα σε δυνητικούς μελλοντικούς επενδυτές.

Καταπολέμηση της διαφθοράς

Στο πλαίσιο του εκσυγχρονισμού του κράτους, η Ελλάδα δεσμεύτηκε βάσει των διαδοχικών προγραμμάτων να εφαρμόσει μέτρα για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Το 2013

⁽⁴⁹⁾ Βλ. έκτακτο Ευρωβαρόμετρο σχετικά με την αντίληψη περί ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης (Ιανουάριος 2019). Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 78η θέση μεταξύ 140 χωρών (έναντι 71/137 παλαιότερα), βλ. Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (2018).

καταρτίστηκε για πρώτη φορά εθνική στρατηγική για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η οποία στη συνέχεια επικαιροποιήθηκε το 2015 και μετονομάστηκε σε εθνικό στρατηγικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Το 2018 πραγματοποιήθηκε διεξοδική αναθεώρηση του σχεδίου αυτού. Το νέο εθνικό στρατηγικό σχέδιο κατά της διαφθοράς ισχύει από τα τέλη Ιουλίου 2018 έως τα μέσα του 2021. Η εφαρμογή του σχεδίου παρακολουθείται και συντονίζεται από τη Γενική Γραμματεία για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς (ΓΕ.Γ.ΚΑ.Δ.), η οποία συστάθηκε βάσει νόμου το 2015. Οι αρχές σχεδιάζουν να εφαρμόσουν τις εκκρεμύσες μεταρρυθμίσεις που ορίζονται στο σχέδιο δράσης, καθώς και όλες τις συστάσεις της GRECO (Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς⁵⁰) έως τα μέσα του 2021. Η στρατηγική προβλέπεται να επικαιροποιείται κάθε εξάμηνο και να εκδίδονται εκθέσεις προόδου σχετικά με το σχέδιο δράσης. Αναπτύχθηκαν ειδικά μέτρα για την καταπολέμηση της απάτης και της διαφθοράς, τα οποία καλύπτουν τα προγράμματα που συγχρηματοδοτούνται από την ΕΕ, όπως η Υπηρεσία Συντονισμού Καταπολέμησης της Απάτης (AFCOS) για τη διαχείριση και διεκπεραίωση καταγγελιών σχετικά με την κατάχρηση κονδυλίων της ΕΕ και το Πληροφοριακό Σύστημα Κρατικών Ενισχύσεων (ΠΣΚΕ) για τη διασφάλιση της χρηστής διαχείρισης των κρατικών ενισχύσεων.

Μολονότι κατά τη διάρκεια των προγραμμάτων εγκρίθηκαν διάφορες μεταρρυθμίσεις για την καταπολέμηση της διαφθοράς, η περαιτέρω ενίσχυσή τους θα είναι κρίσιμης σημασίας για την επίτευξη διατηρήσιμης βελτίωσης. Έχει σημειωθεί πρόοδος, για παράδειγμα μέσω των σημαντικών μεταρρυθμίσεων του συστήματος υποβολής δήλωσης περιουσιακής κατάστασης και του νόμου για τη χρηματοδότηση των κομμάτων, οι οποίες βρίσκονται επί του παρόντος στο στάδιο της εφαρμογής⁽⁵¹⁾, γεγονός που αντανακλάται στη βελτιωμένη βαθμολογία της Ελλάδας στον Δείκτη Αντίληψης της Διαφθοράς⁽⁵²⁾ (Διεθνής

Διαφάνεια, 2018). Ενώ η Ελλάδα είχε βαθμολογηθεί με 36 (στα 100) το 2012, η βαθμολογία της αυξήθηκε σε 48 το 2017 χάρη στις διάφορες μεταρρυθμίσεις, αν και υποχώρησε ελαφρά το 2018 (46 μονάδες). Έτσι, η Ελλάδα κατατάσσεται πλέον στην 26η θέση στην ΕΕ, όπου η μέση βαθμολογία είναι 65 μονάδες. Άλλες θετικές εξελίξεις ήταν η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου, η σύσταση Γενικής Γραμματείας για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς, η ίδρυση συντονιστικού επιχειρησιακού κέντρου για τον συντονισμό όλων των υπηρεσιών (υπουργεία, τελωνειακές αρχές και αστυνομία) που εμπλέκονται στην καταπολέμηση του λαθρεμπορίου, και η πρόσφατη σύσταση υπηρεσίας για τη διερεύνηση φορολογικών εγκλημάτων από το Υπουργείο Οικονομικών. Ωστόσο, εξακολουθεί να εκκρεμεί η δημιουργία συντονιστικού μηχανισμού για υποθέσεις διαφθοράς. Επιπλέον, οι ποινικές έρευνες καταγγελιών για διαφθορά υψηλού επιπέδου παρεμποδίζονται λόγω του περίπλοκου καθεστώτος ασυλίας, ιδίως όσον αφορά υπουργούς και πρώην υπουργούς. Επιπλέον, οι υπουργοί και οι πρώην υπουργοί επωφελούνται από ένα εκτεταμένο καθεστώς παραγραφής το οποίο, σε συνδυασμό με τη μεγάλη διάρκεια των διαδικασιών, μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα για τη δίωξη της διαφθοράς στην Ελλάδα. Η κοινοβουλευτική επιτροπή που είναι αρμόδια για την τρέχουσα συνταγματική αναθεώρηση εξέτασε τις διατάξεις σχετικά με το καθεστώς ασυλίας για τους υπουργούς και τους πρώην υπουργούς (άρθρο 86) και πρότεινε αλλαγές με τις οποίες θα εξορθολογιστεί η ασυλία ώστε να σχετίζεται αυστηρά με τα θέματα που υπάγονται στο ειδικό χαρτοφυλάκιο των υπουργών, με στόχο την ευθυγράμμιση του αναθεωρημένου καθεστώτος ασυλίας με τις συστάσεις της Ομάδας Κρατών κατά της Διαφθοράς (GRECO). Εντούτοις, προκειμένου να τεθούν σε εφαρμογή οι εν λόγω αλλαγές, θα πρέπει να εγκριθούν από την τρέχουσα Βουλή, καθώς και από την επόμενη που θα σχηματιστεί μετά τις φετινές εθνικές εκλογές. Η άσκηση επιρροής από ομάδες συμφερόντων εξακολουθεί επίσης σε μεγάλο βαθμό να μην υπόκειται σε κανονιστικές ρυθμίσεις. Τέλος, χρειάζεται να δοθεί μεγαλύτερη προσοχή στην κάλυψη

διαφορετικά ιδρύματα που αποτυπώνουν τις αντιλήψεις περί διαφθοράς.

⁽⁵⁰⁾ Συστάθηκε το 1999 από το Συμβούλιο της Ευρώπης για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης των κρατών με τα πρότυπά του για την καταπολέμηση της διαφθοράς.

⁽⁵¹⁾ Το σύστημα υποβολής δήλωσης περιουσιακής κατάστασης υπόκειται επί του παρόντος σε νέα νομική προσαρμογή μετά την απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας του Δεκεμβρίου 2017.

⁽⁵²⁾ Ο δείκτης αντίληψης της διαφθοράς υπολογίζεται με τη χρήση 13 διαφορετικών πηγών δεδομένων από 12

ορισμένων νομοθετικών κενών, για παράδειγμα σχετικά με την προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, για την οποία προβλέπεται να θεσπιστεί νέο νομικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια του 2019.

Η Ελλάδα θα πρέπει επίσης να αναπτύξει περαιτέρω τις διοικητικές της ικανότητες για την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης και της διαφθοράς που πλήττουν τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία. Θα πρέπει να αξιοποιήσει στο έπακρο τις ευκαιρίες που παρέχουν τα διαθέσιμα εργαλεία εξόρυξης δεδομένων, όπως το Arachne. Για παράδειγμα, με τη χρήση του ως εργαλείου βαθμολόγησης και

εντοπισμού κινδύνων στις διαδικασίες παροχής επιχορηγήσεων, για την αξιολόγηση δυνητικών συγκρούσεων συμφερόντων και κινδύνων διπλής χρηματοδότησης, για τον εντοπισμό προειδοποιητικών σημάτων και για την αύξηση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας των επαληθεύσεων διαχείρισης. Σημειώνεται ότι επί του παρόντος η Ελλάδα χρησιμοποιεί το εργαλείο ανάλυσης κινδύνου της Επιτροπής (⁵³), το οποίο καλύπτει τις συνιστώσες πρόληψης και εντοπισμού της απάτης.

---

⁵³ EGESIF, 14-0021-00 (2014/06/16).

Πλαίσιο 3.4.2.: Τα κονδύλια και τα προγράμματα της ΕΕ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προκλήσεων και στην προώθηση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα εξακολουθεί να επωφελείται σε μεγάλο βαθμό από την αλληλεγγύη της ΕΕ. Η χρηματοδότηση των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων (ΕΔΕΤ), που είχε ως στόχο να βοηθήσει την Ελλάδα να αντιμετωπίσει τις σοβαρές συνέπειες της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και να αντεπεξέλθει στις αναπτυξιακές προκλήσεις της, ανέρχεται σε 21,4 δισ. EUR για την περίοδο 2014-20, ποσό που αντιπροσωπεύει δυνητικά το 1,7 % του ΑΕΠ ετησίως και πάνω από το 40 % των ετήσιων δημόσιων επενδύσεων. Στα τέλη του 2018, κατά προσέγγιση 14,5 δισ. EUR (περίπου 68 % του συνόλου για την περίοδο 2014-20) είχαν διατεθεί σε συγκεκριμένα έργα. Επιπλέον, είχαν διατεθεί 627 εκατ. EUR σε συγκεκριμένα έργα για στρατηγικά δίκτυα μεταφορών μέσω ειδικού χρηματοδοτικού μέσου της ΕΕ, του μηχανισμού «Συνδέοντας την Ευρώπη». Επιπροσθέτως, πολλά ελληνικά ερευνητικά ιδρύματα, καινοτόμες επιχειρήσεις και μεμονωμένοι ερευνητές έλαβαν χρηματοδότηση από άλλα μέσα της ΕΕ, ιδίως από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020», μέσω του οποίου χορηγήθηκαν 781 εκατ. EUR.

Η χρηματοδότηση της ΕΕ συνέβαλε στην αντιμετώπιση των προκλήσεων πολιτικής που προσδιορίστηκαν επίσης στο πρόγραμμα στήριξης της σταθερότητας του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας για την Ελλάδα. Το 2018, οι επενδύσεις μέσω των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών και Επενδυτικών Ταμείων είχαν οδηγήσει στην περάτωση και θέση σε λειτουργία του κύριου εθνικού δικτύου αυτοκινητοδρόμων του ΔΕΔ-Μ μήκους άνω των 1000 χλμ. (εθνικές οδοί Αθηνών-Θεσσαλονίκης, Αθηνών-Πάτρας, Ιωαννίνων-Πάτρας, Κορίνθου-Καλαμάτας/Σπάρτης), καθώς και στην ανακατασκευή και τον εκσυγχρονισμό της κύριας σιδηροδρομικής γραμμής Αθηνών-Θεσσαλονίκης του ΔΕΔ-Μ μήκους άνω των 500 χλμ. Επιπλέον, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία παρείχαν στήριξη σε περίπου 9000 επιχειρήσεις, οι οποίες δημιούργησαν τουλάχιστον 800 θέσεις εργασίας σε ισοδύναμα πλήρους απασχόλησης, ενώ εξασφαλίστηκε βελτιωμένη παροχή νερού για 32 000 περίπου νοικοκυριά. Έως το τέλος του 2018 είχε επιτευχθεί η βελτίωση των ενεργειακών επιδόσεων 32 000 νοικοκυριών. Επιπλέον, τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ταμεία έχουν στηρίξει διάφορες δράσεις στους τομείς της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, της αποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης, της κοινωνικής ένταξης και της βιώσιμης και ποιοτικής απασχόλησης. Μέσω των δράσεων αυτών έλαβαν στήριξη για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας περισσότεροι από 410 000 συμμετέχοντες, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται περισσότεροι από 58 000 νέοι (ηλικίας 18-29 ετών) στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας για την απασχόληση των νέων (ΠΑΝ), 155 000 άνεργοι και μακροχρόνια άνεργοι και πάνω από 65 000 άτομα από νοικοκυριά ανέργων. Περίπου 1 600 μαθητές φοιτούν πλέον σε ανακαινισμένα σχολεία, ενώ εξασφαλίστηκε πρόσβαση σε καλύτερες υπηρεσίες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για πάνω από 2 εκατομμύρια άτομα. Είναι σημαντικό ότι, στο πλαίσιο των ειδικών μέτρων που θεσπίστηκαν τον Οκτώβριο του 2015, η Ελλάδα έλαβε συνολικά 2 δισ. EUR, εκ των οποίων το ήμισυ στο πλαίσιο της περιόδου προγραμματισμού 2007-2013 και το υπόλοιπο ως συμπληρωματικές προκαταβολές για την περίοδο 2014-2020. Η ρευστότητα αυτή ήταν καθοριστικής σημασίας για την επανέναρξη της υλοποίησης των τρεχόντων προγραμμάτων και έργων.

Οι δράσεις της ΕΕ ενδυναμώνουν τις εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές και την κοινωνία των πολιτών. Περίπου 600 εκατ. EUR έχουν διατεθεί για την ενίσχυση της ικανότητας των δημόσιων διοικήσεων σε διάφορα επίπεδα, μέσω της προώθησης στενής συνεργασίας με τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η πρωτοβουλία «Περιφέρειες εξόρυξης άνθρακα σε μετάβαση» αποσκοπεί στη βελτίωση των διαδικασιών κοινωνικοοικονομικού και τεχνολογικού μετασχηματισμού στη Δυτική Μακεδονία, η οποία είναι η κύρια περιοχή εξόρυξης άνθρακα στην Ελλάδα. Οι πρωτοβουλίες «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά» και «Κυκλική οικονομία στα νησιά» αποσκοπούν στην προώθηση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και μιας πιο υπεύθυνης περιβαλλοντικής διαχείρισης στα νησιά, που είναι ιδιαίτερα σημαντική για τον τουρισμό στην Ελλάδα.

Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 4η θέση όσον αφορά την άντληση χρηματοδότησης από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων. Ο συνολικός όγκος των πράξεων που εγκρίθηκαν από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων ανέρχεται σε 2,7 δισ. EUR, ποσό που αναμένεται να κινητοποιήσει πρόσθετες ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις συνολικού ύψους 11 δισ. EUR (Φεβρουάριος 2019). Μέχρι στιγμής έχουν εγκριθεί 20 έργα ⁽¹⁾ που αφορούν την Ελλάδα στο πλαίσιο του σκέλους υποδομής και καινοτομίας του Ευρωπαϊκού Ταμείου Στρατηγικών

Επενδύσεων. Η συνολική χρηματοδότηση για τα έργα αυτά ανέρχεται σε 2,3 δισ. EUR και αναμένεται να οδηγήσει σε επενδύσεις ύψους 7,4 δισ. EUR. Στο πλαίσιο της συνιστώσας των ΜΜΕ έχουν εγκριθεί 13 συμφωνίες με ενδιάμεσες τράπεζες για συνολικό ποσό 406 εκατ. EUR, το οποίο αναμένεται να κινητοποιήσει συνολικές επενδύσεις ύψους περίπου 3,7 δισ. EUR. Η στήριξη αυτή αναμένεται να διοχετευτεί σε περίπου 22 000 ΜΜΕ και επιχειρήσεις μεσαίας κεφαλαιοποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου έργου στην Ελλάδα αποτελεί το «Αιολικό Πάρκο Βοιωτίας». Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων χορηγεί δάνειο ύψους 24 εκατ. EUR στην Τέρνα Ενεργειακή για την κατασκευή τριών νέων αιολικών πάρκων στην περιοχή της Βοιωτίας στην κεντρική Ελλάδα. Το σχέδιο αυτό θα συμβάλει στην επίτευξη της στρατηγικής χαμηλών ανθρακούχων εκπομπών της ΕΕ και θα δημιουργήσει πολλές θέσεις εργασίας στην περιοχή.

Για περισσότερες πληροφορίες: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/EL>

(¹) Εκ των οποίων τα τρία είναι πολυκρατικά έργα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ : ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

Ευρώπη 2020 (εθνικοί στόχοι και πρόοδος)	
Στόχος για το ποσοστό απασχόλησης: 70 % του πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών	Το ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων ηλικίας 20-64 ετών ήταν 57,8 % το 2017, σημειώνοντας αύξηση από 56,2 % το 2016. Η αύξηση αυτή συνεχίστηκε το 2018, με τρέχον ποσοστό απασχόλησης 59,3 % το δεύτερο τρίμηνο. Ωστόσο, ο στόχος του 70 % παραμένει ανέφικτος σε αυτό το στάδιο, παρά τη συνεχιζόμενη δημιουργία θέσεων εργασίας. Το ποσοστό απασχόλησης είναι πολύ χαμηλό και κατά πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ (73,2 %).
Στόχος για την Ε&Α: 1,21 % του ΑΕΠ	Το 2017 η Ελλάδα πέτυχε ποσοστό έντασης Ε&Α ύψους 1,13 % του ΑΕΠ. Το 2017 η σύνθεση της έντασης Ε&Α στην Ελλάδα ήταν 49 % ιδιωτικές επενδύσεις (0,55 % του ΑΕΠ) και 50 % δημόσιες επενδύσεις (0,57 % του ΑΕΠ). Λόγω της καλής προόδου της έντασης Ε&Α με την πάροδο των ετών, η Ελλάδα σχεδιάζει να θέσει νέο στόχο ύψους 1,25 % του ΑΕΠ για το 2020.
Στόχος σχετικά με τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου: Μείωση κατά 4 % έως το 2020 σε σύγκριση με το 2005 (σε τομείς εκτός ΣΕΔΕ)	Η Ελλάδα αναμένεται να υπερκαλύψει κατά μεγάλο ποσοστό τον στόχο της για τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου έως το 2020 βάσει της απόφασης επιμερισμού των προσπαθειών, με μείωση κατά 22 % έως το 2020 σε σχέση με το επίπεδο του 2005.
Στόχος για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας: 18 % της ακαθάριστης τελικής κατανάλωσης ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.	Το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην Ελλάδα ήταν 15,2 % το 2016. Αν και υπερβαίνει την ενδεικτική πορεία για την περίοδο 2015-2016 (11,9 %), απαιτούνται περαιτέρω προσπάθειες για την επίτευξη του στόχου για το 2020.
Στόχος ενεργειακής απόδοσης: απόλυτο επίπεδο πρωτογενούς κατανάλωσης 24,7 εκατ. ΤΠΠ	Με 23,55 εκατ. ΤΠΠ το 2016, η Ελλάδα βρίσκεται σε καλό δρόμο για να πετύχει τους στόχους της όσον αφορά την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας για το 2020, αλλά θα πρέπει να καταβάλει μεγαλύτερες προσπάθειες για να διατηρήσει την κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας σε αυτό το επίπεδο ή να ελαχιστοποιήσει την αύξησή της όταν αυξηθεί και πάλι το ΑΕΠ την επόμενη πενταετία.
Στόχος όσον αφορά την πρόωρη εγκατάλειψη της σχολικής εκπαίδευσης: ποσοστό ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και την κατάρτιση ηλικίας 18-24 ετών: 10 % .	Στο 6 % το 2017, το ποσοστό ήταν πολύ χαμηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ που είναι 10,6 % και από τον εθνικό στόχο.

<p>Στόχος για την τριτοβάθμια εκπαίδευση: μορφωτικό επίπεδο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης για την ηλικιακή ομάδα 30-34 ετών: 32 % .</p>	<p>Στο 43,7 % το 2017, η Ελλάδα βρίσκεται σε πολύ υψηλότερη θέση σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (39,9 %) και τον εθνικό στόχο. Ωστόσο, το χάσμα μεταξύ των μαθητών που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό και των γηγενών μαθητών (35 εκατοστιαίες μονάδες) είναι το μεγαλύτερο στην ΕΕ και οι αναντιστοιχίες δεξιοτήτων είναι έντονες. Οι γυναίκες (50,5 %) σημειώνουν σταθερά υψηλότερες επιδόσεις (37,0 %) από τους άνδρες στα ποσοστά ολοκλήρωσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.</p>
<p>Κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού: 450 χιλιάδες λιγότερα άτομα σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.</p>	<p>Η Ελλάδα έθεσε ως στόχο να απαλλάξει 450.000 άτομα από τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η Ελλάδα απέχει πολύ από την επίτευξη του στόχου της, δεδομένου ότι το 2017 655.000 περισσότερα άτομα αντιμετώπιζαν ακόμα κίνδυνο φτώχειας σε σύγκριση με το 2008.</p>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ

Η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών εξετάζεται στην έκθεση σχετικά με τη δημοσιονομική βιωσιμότητα του 2018 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019β) και στη δεύτερη έκθεση ενισχυμένης εποπτείας που δημοσιεύεται παράλληλα με την παρούσα έκθεση χώρας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019α).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΤΥΠΟΠΟΙΗΜΕΝΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας Γ.1: Δείκτες χρηματοπιστωτικών αγορών

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Συνολικά στοιχεία ενεργητικού του τραπεζικού τομέα (% του ΑΕΠ) ¹⁾	225,5	222,7	217,8	199,4	167,3	157,5
Ποσοστό των στοιχείων ενεργητικού των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών (% επί του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού)	94,0	94,1	95,2	97,3	97,0	-
Ξένη ιδιοκτησία στο τραπεζικό σύστημα (% του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού) ²⁾	3,5	2,9	1,7	2,0	2,1	2,3
Δείκτες χρηματοπιστωτικής ευρωστίας: ²⁾						
- μη εξυπηρετούμενα δάνεια (% επί των συνολικών δανείων)	-	39,7	46,8	46,3	45,0	44,9
- δείκτης κεφαλαιακής επάρκειας (%)	13,6	14,1	16,5	17,0	17,1	16,4
- απόδοση ιδίων κεφαλαίων (%) ³⁾	-	-10,6	-24,2	-7,5	-1,3	-2,4
Τραπεζικά δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα (ετήσια % μεταβολή) ¹⁾	-3,3	-3,1	-3,9	-1,5	-1,5	-1,5
Δάνεια για αγορές κατοικίας (ετήσια % μεταβολή) ¹⁾	-4,3	-3,0	-3,5	-3,5	-3,1	-3,0
Δείκτης χορηγήσεων ως προς τις καταθέσεις ²⁾	-	79,1	72,3	75,9	83,5	78,4
Ρευστότητα από την Κεντρική Τράπεζα ως % των υποχρεώσεων ¹⁾	-	18,3	38,2	26,6	16,2	6,0
Ιδιωτικό χρέος (% του ΑΕΠ)	130,3	129,2	126,7	124,0	116,4	-
Ακαθάριστο εξωτερικό χρέος (% του ΑΕΠ) ²⁾ - δημόσιο	148,4	149,4	149,8	152,9	154,1	154,9
- ιδιωτικό	14,5	15,9	14,6	15,0	15,3	15,2
Περιθώριο μακροπρόθεσμων επιτοκίων έναντι του Bund (μονάδες βάσης)*	848,4	576,6	917,1	827,0	566,1	376,1
Περιθώρια συμβάσεων ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (CDS) για κρατικά χρεόγραφα (5ετίας)*	-	-	-	-	-	-

1) Πλέον πρόσφατα στοιχεία τρίτου τριμήνου 2018. Περιλαμβάνει όχι μόνον τράπεζες, αλλά όλα τα νομισματικά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα πλην των κεντρικών τραπεζών.

2) Πλέον πρόσφατα στοιχεία δεύτερου τριμήνου 2018.

3) Οι τριμηνιαίες τιμές είναι ετησιοποιημένες.

* Σε μονάδες βάσης.

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή (μακροπρόθεσμα επιτόκια) · Παγκόσμια Τράπεζα (ακαθάριστο εξωτερικό χρέος) · Eurostat (ιδιωτικό χρέος) · ΕΚΤ (όλοι οι λοιποί δείκτες).

Πίνακας Γ.2: Βασικοί δείκτες πίνακα αποτελεσμάτων για τον κοινωνικό τομέα

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁶
Ισότητα ευκαιριών και πρόσβαση στην αγορά εργασίας						
Άτομα που εγκαταλείπουν πρόωρα την εκπαίδευση και κατάρτιση (% του πληθυσμού ηλικίας 18-24 ετών)	10,1	9,0	7,9	6,2	6,0	:
Χάσμα μεταξύ των φύλων στον τομέα της απασχόλησης (ε. μ.)	19,4	18,3	18,0	19,0	19,7	20,8
Εισοδηματική ανισότητα, υπολογιζόμενη ως λόγος πεμπτημορίων εισοδήματος (S80/S20)	6,6	6,5	6,5	6,6	6,1	:
Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ¹ (AROPE)	35,7	36,0	35,7	35,6	34,8	:
Νέοι εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (% του πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	20,4	19,1	17,2	15,8	15,3	:
Δυναμικές αγορές εργασίας και δίκαιες συνθήκες εργασίας[†]						
Ποσοστό απασχόλησης (20-64 ετών)	52,9	53,3	54,9	56,2	57,8	59,4
Ποσοστό ανεργίας ² (15-74 ετών)	27,5	26,5	24,9	23,6	21,5	19,6
Μακροχρόνια ανεργία ³ (ως % του ενεργού πληθυσμού)	18,5	19,5	18,2	17,0	15,6	13,8
Ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών σε πραγματικούς όρους κατά κεφαλή ⁴ (Δείκτης 2008=100)	68,8	70,4	69,6	68,8	69,3	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που ζει μόνος και αμειβεται με τον μέσο μισθό (επίπεδα σε ΜΑΔ, τριετής μέσος όρος)	18029	18169	18447	18577	:	:
Ετήσιες καθαρές αποδοχές άτεκνου εργαζομένου πλήρους απασχόλησης που αμειβεται με τον μέσο μισθό (ποσοστιαία μεταβολή, σε πραγματικούς όρους, τριετής μέσος όρος)	-7,0	-3,1	-1,1	0,0	:	:
Δημόσια στήριξη / Κοινωνική προστασία και ένταξη						
Αντίκτυπος των κοινωνικών μεταβιβάσεων (εξαιρουμένων των συντάξεων) στη μείωση της φτώχειας ⁵	17,5	15,0	16,1	15,9	15,8	:
Παιδιά ηλικίας κάτω των 3 ετών σε επίσημες δομές παιδικής φροντίδας	14,0	12,8	11,4	8,9	20,5	:
Ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται σύμφωνα με δήλωση των ιδίων των ατόμων	9,0	10,9	12,3	13,1	10,0	:
Άτομα με βασικό ή άνω του βασικού επίπεδο γενικών ψηφιακών δεξιοτήτων (% πληθυσμού ηλικίας 16-74 ετών)	:	:	44,0	46,0	46,0	:

¹ Άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (AROPE): τα άτομα που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (at-risk-of poverty — AROP) και/ή πλήττονται από σοβαρή υλική στέρηση (SYΣ-SMD) και/ή ζουν σε νοικοκυριά με μηδενική ή πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (LWI-XEE).

² Άνεργοι θεωρούνται όλοι όσοι δεν είχαν εργασία, αλλά είχαν αναζητήσει εργασία ενεργά και ήταν διατεθειμένοι να αρχίσουν να εργάζονται αμέσως ή εντός δύο εβδομάδων.

³ Μακροχρόνια άνεργοι είναι τα άτομα που ήταν άνεργοι για τουλάχιστον 12 μήνες.

⁴ Το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ορίζεται σε μη προσαρμοσμένη βάση, σύμφωνα με το σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019.

⁵ Μείωση στο ποσοστό του κινδύνου φτώχειας, λόγω των κοινωνικών μεταβιβάσεων (υπολογίζεται με σύγκριση των ποσοστών κινδύνου φτώχειας πριν και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις · οι συντάξεις δεν λαμβάνονται υπόψη ως κοινωνικές μεταβιβάσεις στον εν λόγω υπολογισμό).

⁶ Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2018 για το ποσοστό απασχόλησης, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας και το χάσμα μεταξύ των φύλων στην απασχόληση. Τα στοιχεία για το ποσοστό ανεργίας προσαρμόζονται εποχιακά (ετήσιες σειρές για τα στοιχεία για την ΕΕ, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο με βάση τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2018).

Πηγή: Eurostat

Πίνακας Γ.3: Δείκτες αγοράς εργασίας και εκπαίδευσης

Δείκτες της αγοράς εργασίας	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁴
Ποσοστό δραστηριότητας (15-64 ετών)	67,5	67,4	67,8	68,2	68,3	:
Απασχόληση στην τρέχουσα θέση εργασίας ανά διάρκεια						
<i>Από 0 έως 11 μήνες</i>	8,0	9,9	10,1	9,5	9,9	:
<i>Από 12 έως 23 μήνες</i>	5,1	6,1	6,9	7,1	7,2	:
<i>Από 24 έως 59 μήνες</i>	12,4	11,9	11,2	12,5	12,8	:
<i>60 μήνες και άνω</i>	74,5	72,1	71,9	70,9	70,1	:
Αύξηση της απασχόλησης* (% μεταβολή από το προηγούμενο έτος)	-2,6	0,9	0,7	0,5	1,5	1,5
Ποσοστό απασχόλησης των γυναικών (% του γυναικείου πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	43,3	44,3	46,0	46,8	48,0	49,1
Ποσοστό απασχόλησης των ανδρών (% του ανδρικού πληθυσμού ηλικίας 20-64 ετών)	62,7	62,6	64,0	65,8	67,7	69,9
Ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας* (% του πληθυσμού ηλικίας 55-64 ετών)	35,6	34,0	34,3	36,3	38,3	40,7
Μερική απασχόληση* (% της συνολικής απασχόλησης ηλικίας 15-64 ετών)	8,4	9,3	9,4	9,8	9,7	9,1
Απασχόληση ορισμένου χρόνου* (% των εργαζομένων με σύμβαση ορισμένου χρόνου ηλικίας 15-64 ετών)	10,2	11,6	11,9	11,2	11,4	11,5
Συμμετοχή σε πολιτικές ενεργοποίησης για την αγορά εργασίας (ανά 100 άτομα που επιθυμούν να εργαστούν)	6,7	8,6	7,0	3,1	:	:
Ποσοστό μετάβασης από συμβάσεις ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις αορίστου χρόνου (μέσος όρος τριών ετών)	18,3	17,9	17,7	21,5	20,0	:
Ποσοστό ανεργίας των νέων (% του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 15-24 ετών)	58,3	52,4	49,8	47,3	43,6	40,1
Χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στη μερική απασχόληση	7,2	6,5	6,4	6,8	7,5	7,1
Μισθολογικό χάσμα μεταξύ των φύλων ¹ (σε μη προσαρμοσμένη μορφή)	:	12,5	:	:	:	:
Δείκτες εκπαίδευσης και κατάρτισης	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση (% των ατόμων ηλικίας 25-64 ετών που συμμετέχουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση)	3,2	3,2	3,3	4,0	4,5	:
Χαμηλές επιδόσεις στην εκπαίδευση ²	:	:	35,8	:	:	:
Ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (% του πληθυσμού ηλικίας 30-34 ετών που έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την τριτοβάθμια εκπαίδευση)	34,9	37,2	40,4	42,7	43,7	:
Διαφοροποίηση ως προς τις επιδόσεις η οποία εξηγείται από την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των σπουδαστών ³	:	:	12,5	:	:	:

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

1 Διαφορά μεταξύ των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών και των γυναικών μισθωτών εκφρασμένη ως ποσοστό των μέσων ακαθάριστων ωριαίων αποδοχών των ανδρών μισθωτών. Ορίζεται ως «μη προσαρμοσμένη», καθώς δεν διορθώνεται βάσει της κατανομής των ατομικών χαρακτηριστικών (και, ως εκ τούτου, δίνει μια συνολική εικόνα των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων όσον αφορά τις αμοιβές). Περιλαμβάνονται όλοι οι μισθωτοί που εργάζονται σε επιχειρήσεις με δέκα και πλέον εργαζομένους, χωρίς περιορισμούς όσον αφορά την ηλικία και τις ώρες εργασίας.

2 Αποτελέσματα PISA (ΟΟΣΑ) για τις χαμηλές επιδόσεις των ατόμων ηλικίας 15 ετών στα μαθηματικά.

3 Επιπτώσεις της κοινωνικοοικονομικής και πολιτισμικής κατάστασης στις βαθμολογίες PISA (ΟΟΣΑ). Οι τιμές για το 2012 και το 2015 αναφέρονται, αντίστοιχα, στα μαθηματικά και τις επιστήμες.

4 Μέσος όρος των τριών πρώτων τριμήνων του 2018. Τα στοιχεία για το ποσοστό ανεργίας των νέων προσαρμόζονται εποχιακά (ετήσιες σειρές για τα στοιχεία για την ΕΕ, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο με βάση τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2018).

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.4: Δείκτες κοινωνικής ένταξης και υγείας

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Δαπάνες για παροχές κοινωνικής προστασίας* (% του ΑΕΠ)						
<i>Ασθένεια/ιατροφαρμακευτική περίθαλψη</i>	6,0	5,4	4,7	4,9	5,4	:
<i>Αναπηρία</i>	1,8	1,6	1,6	1,7	1,5	:
<i>Παροχές γήρατος και επιζώντων</i>	17,3	16,2	16,7	17,0	17,1	:
<i>Οικογένεια/τέκνα</i>	1,0	1,1	1,1	1,1	1,0	:
<i>Ανεργία</i>	1,4	1,3	1,1	1,0	1,0	:
<i>Στέγαση</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
<i>Κοινωνικός αποκλεισμός π.δ.κ.α.</i>	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2	:
Σύνολο	27,5	25,8	25,5	25,9	26,2	:
<i>εκ των οποίων: παροχές βάσει ελέγχου πόρων</i>	0,9	1,2	1,5	1,4	1,3	:
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης ανά κατηγορία (% του ΑΕΠ, COFOG)						
<i>Κοινωνική προστασία</i>	20,8	19,4	20,1	20,3	20,7	:
<i>Υγεία</i>	5,8	5,2	4,7	4,7	4,9	:
<i>Εκπαίδευση</i>	4,5	4,6	4,3	4,3	4,3	:
Άμεσες ιδιωτικές δαπάνες για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (% των συνολικών δαπανών για την υγεία)	30,1	33,7	36,6	36,2	34,3	:
Παιδιά που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού (% των ατόμων ηλικίας 0-17 ετών)*	35,4	38,1	36,7	37,8	37,5	36,2
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας ¹ (% του συνολικού πληθυσμού)	23,1	23,1	22,1	21,4	21,2	20,2
Ποσοστό κινδύνου φτώχειας εργαζομένων (% των εργαζομένων)	15,1	13,1	13,4	13,4	14,1	12,9
Ποσοστό σοβαρής υλικής στέρησης ² (% του συνολικού πληθυσμού)	19,5	20,3	21,5	22,2	22,4	21,1
Ποσοστό σοβαρής στέρησης στέγασης ³ , ανά καθεστώς ιδιοκτησίας						
<i>Ιδιοκτήτης, με ενυπόθηκο δάνειο ή δάνειο</i>	3,6	3,7	3,4	4,9	5,5	4,8
<i>Ενοικιαστής, με ενοίκιο στην αγοραία τιμή</i>	9,9	9,9	8,0	8,8	8,2	8,0
Ποσοστό ατόμων σε νοικοκυριά με χαμηλή ένταση εργασίας ⁴ (% ατόμων ηλικίας 0-59)	14,2	18,2	17,2	16,8	17,2	15,6
Κατώτατα όρια φτώχειας, εκφρασμένα σε εθνικό νόμισμα σε σταθερές τιμές*	4859	4232	3916	3889	3921	3973
Έτη υγιούς ζωής (στην ηλικία των 65 ετών)						
<i>Γυναίκες</i>	7,3	6,8	7,1	7,5	7,8	:
<i>Ανδρες</i>	8,6	8,0	7,7	7,9	8,0	:
Συνολικό ποσοστό αναπλήρωσης για τις συντάξεις ⁵ (στην ηλικία των 65 ετών)	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Διάσταση συνδεσιμότητας του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) ⁶	:	:	35,0	42,9	44,9	48,0
Συντελεστής GINI πριν από τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	55,4	57,3	57,2	56,6	57,0	53,8
Συντελεστής GINI μετά τους φόρους και τις μεταβιβάσεις*	33,7	34,4	34,5	34,2	34,3	33,4

* Δείκτης εκτός πίνακα αποτελεσμάτων

1 Ποσοστό ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας (at-risk-of poverty — AROP): ποσοστό των ατόμων με ισοδύναμο διαθέσιμο εισοδήματος κάτω από το 60% του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

2 Ποσοστό των ατόμων που βιώνουν τουλάχιστον τέσσερις από τις ακόλουθες μορφές στέρησης: δεν είναι σε θέση i) να πληρώνουν ενοίκιο κατοικίας ή λογαριασμούς υπηρεσιών κοινής ωφελείας, ii) να διαθέτουν επαρκή θέρμανση κατοικίας, iii) να αντιμετωπίζουν απροσδόκητες δαπάνες, iv) να τρώνε κρέας, ψάρι ή τροφή με ισοδύναμο πρωτεΐνης κάθε δεύτερη ημέρα, v) να απολαμβάνουν διακοπές μίας εβδομάδας μακριά από το σπίτι μία φορά το χρόνο, vi) να διαθέτουν αυτοκίνητο, vii) να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων, viii) να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση ή ix) να διαθέτουν τηλέφωνο.

3 Ποσοστό συνολικού πληθυσμού που ζει σε υπερπλήρεις κατοικίες και αντιμετωπίζει στέρηση στέγασης.

4 Άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας: ποσοστό ατόμων ηλικίας 0-59 ετών που ζουν σε νοικοκυριά στα οποία οι ενήλικες (εκτός των συντηρούμενων τέκνων) εργάστηκαν λιγότερο από το 20% του συνολικού δυνητικού χρόνου απασχόλησής τους κατά τη διάρκεια των 12 προηγούμενων μηνών.

5 Λόγος των διάμεσων ατομικών ακαθάριστων συντάξεων της ηλικιακής κατηγορίας 65-74 ετών προς τις διάμεσες ακαθάριστες αποδοχές της ηλικιακής κατηγορίας 50-59 ετών.

6 Διείσδυση σταθερών ευρυζωνικών επικοινωνιών (33 %), διείσδυση κινητών ευρυζωνικών επικοινωνιών (22 %), ταχύτητα (33 %) και οικονομική προστιότητα (11 %) από τον Ψηφιακό Πίνακα Αποτελεσμάτων.

Πηγή: Eurostat, ΟΟΣΑ

Πίνακας Γ.5: Δείκτες επιδόσεων των αγορών προϊόντων και δείκτες πολιτικής

Δείκτες επιδόσεων	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Παραγωγικότητα της εργασίας ανά εργαζόμενο¹ αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στη βιομηχανία	2,04	5,12	-1,60	-3,76	4,48	0,78
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις κατασκευές	9,90	-16,80	-14,13	-0,25	22,81	-1,10
Αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας στις εμπορικές υπηρεσίες	-1,47	1,13	-0,60	-2,53	-3,76	0,16
Κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος (ΚΕΑΜΠ)² αύξηση (έτη t/t-1) σε %						
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στη βιομηχανία	-11,09	-8,07	4,01	1,61	-4,05	-1,77
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις κατασκευές	-22,06	5,83	-5,59	-12,46	-17,12	-7,55
Αύξηση του ΚΕΑΜΠ στις εμπορικές υπηρεσίες	-3,74	-10,21	-2,89	-2,49	3,14	3,29
Επιχειρηματικό περιβάλλον	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Χρόνος που απαιτείται για την εκτέλεση συμβάσεων ³ (ημέρες)	1140	1300	1580	1580	1580	1580
Χρόνος που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης ³ (ημέρες)	11,0	14,0	13,0	13,0	13,0	12,5
Αποτελέσματα των αιτήσεων από ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια ⁴	1,59	1,54	1,81	1,21	1,54	1,14
Έρευνα και καινοτομία	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ένταση Ε&Α	0,70	0,81	0,83	0,96	0,99	1,13
Δαπάνες γενικής κυβέρνησης για την εκπαίδευση ως % του ΑΕΠ	4,50	4,60	4,30	4,30	4,30	:
Απασχολούμενοι με πτυχίο τρίτοβάθμιας εκπαίδευσης και/ή απασχολούμενοι στους τομείς της επιστήμης και τεχνολογίας ως % της συνολικής απασχόλησης	33	34	33	34	36	37
Πληθυσμός που έχει ολοκληρώσει την τρίτοβάθμια εκπαίδευση ⁵	23	24	25	25	26	27
Νεαρά άτομα με ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ⁶	86	87	88	90	91	92
Εμπορικό ισοζύγιο προϊόντων υψηλής τεχνολογίας ως % του ΑΕΠ	-1,40	-1,24	-1,18	-1,30	-1,22	-1,36
Αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και ανταγωνισμός				2003	2008	2013
Ρύθμιση της αγοράς προϊόντων (PMR) του ΟΟΣΑ ⁷ , συνολικά				2,51	2,21	1,74
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , λιανική				4,50	3,85	2,55
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , επαγγελματικές υπηρεσίες				3,30	3,26	3,01
ΟΟΣΑ (PMR) ⁷ , βιομηχανίες δικτύου ⁸				4,29	3,13	2,55

1 Προστιθέμενη αξία σε σταθερές τιμές διαιρούμενη δια του αριθμού απασχολούμενων.

2 Εισόδημα εξαρτημένης εργασίας σε τρέχουσες τιμές διαιρούμενο δια της προστιθέμενης αξίας σε σταθερές τιμές.

3 Οι μεθοδολογίες, συμπεριλαμβανομένων των παραδοχών, για τον δείκτη αυτόν παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ: <http://www.doingbusiness.org/methodology>.

4 Μέσος όρος της απάντησης στο ερώτημα Q7B_a. «[Τραπεζικό δάνειο]: Εάν υποβάλατε αίτηση και προσπαθήσατε να διαπραγματευτείτε γι' αυτό το είδος χρηματοδότησης κατά τη διάρκεια των τελευταίων έξι μηνών, ποιο ήταν το αποτέλεσμα;». Οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν ως εξής: μηδέν αν ελήφθη όλο το ποσό, ένα αν ελήφθη 75% και άνω, δύο αν ελήφθη κάτω από 75%, τρία σε περίπτωση άρνησης ή απόρριψης, ενώ θεωρούνται ελλειπείς οι τιμές αν η αίτηση εκκρεμεί ακόμη ή αν η απάντηση είναι «δεν γνωρίζω».

5 Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 15-64 που έχει ολοκληρώσει την τρίτοβάθμια εκπαίδευση.

6 Ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 20-24 που έχει ολοκληρώσει τουλάχιστον την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

7 Δείκτης: 0 = καμία ρύθμιση · 6 = πλέον ρυθμιζόμενη. Οι μεθοδολογίες των δεικτών ρύθμισης της αγοράς προϊόντων του ΟΟΣΑ παρουσιάζονται λεπτομερώς εδώ:

<http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

8 Σύνολο δεικτών του ΟΟΣΑ για τη ρύθμιση στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών και των επικοινωνιών (ETCR).

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή · Παγκόσμια Τράπεζα — «Doing Business» (για την εκτέλεση συμβάσεων και τον χρόνο που απαιτείται για την έναρξη επιχείρησης) · ΟΟΣΑ (για τους δείκτες ρύθμισης της αγοράς προϊόντων) · SAFE (για τα αποτελέσματα των αιτήσεων των ΜΜΕ για τραπεζικά δάνεια).

Πίνακας Γ.6: Πράσινη ανάπτυξη

Επιδόσεις πράσινης ανάπτυξης		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Μακροοικονομικά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας	kgoe / €	0,14	0,13	0,13	0,13	0,13	0,1
Ένταση άνθρακα	kg / €	0,59	0,56	0,53	0,52	0,50	-
Ένταση πόρων (αντιστοιχεί στην παραγωγικότητα των πόρων)	kg / €	0,76	0,73	0,75	0,70	0,70	0,69
Ένταση αποβλήτων	kg / €	0,38	-	0,38	-	-	-
Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο	% του ΑΕΠ	-4,0	-3,7	-3,4	-2,1	-1,6	-1,8
Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ	%	7,73	9,55	11,96	8,45	6,66	7,75
Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και του πληθωρισμού	%	18,8	16,2	0,1	-10,5	-5,3	6,9
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος	% της προστιθέμενης αξίας	12,9	13,1	13,2	13,7	14,2	-
Δείκτης των περιβαλλοντικών φόρων έναντι των φόρων επί της εργασίας	δείκτης	0,21	0,25	0,26	0,26	0,25	-
Περιβαλλοντικοί φόροι	% του ΑΕΠ	3,3	3,7	3,7	3,8	3,8	4,0
Τομεακά μεγέθη							
Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία	kgoe / €	0,11	0,11	0,13	0,14	0,13	0,12
Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού	% της προστιθέμενης αξίας	9,4	9,2	9,7	9,8	9,9	-
Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία	% του ΑΕΠ	5,7	5,6	5,4	5,2	5,5	5,8
Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	0,12	0,12	0,13	0,12	0,11	0,11
Τιμές φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες	€ / kWh	0,06	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03
Δημόσια Ε&Α για την ενέργεια	% του ΑΕΠ	0,02	0,01	0,01	0,01	0,01	0,03
Δημόσια Ε&Α για την περιβαλλοντική προστασία	% του ΑΕΠ	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01	0,03
Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων	%	17,0	15,8	15,4	15,8	17,2	18,9
Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας δικαιωμάτων εκπομπών*	%	56,8	56,2	54,9	52,5	50,8	-
Ένταση ενέργειας στις μεταφορές	kgoe / €	0,52	0,58	0,58	0,64	0,70	0,7
Ένταση άνθρακα στις μεταφορές	kg / €	1,39	1,52	1,49	1,65	1,81	-
Ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού							
Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας	%	65,8	61,7	65,4	71,0	72,9	71,1
Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών	HHI	29,5	32,1	37,2	33,6	40,3	-
Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος	HHI	0,34	0,32	0,33	0,33	0,34	0,3

Όλοι οι μακροοικονομικοί δείκτες έντασης εκφράζονται ως λόγος μιας φυσικής ποσότητας προς το ΑΕΠ (σε τιμές 2010)

Ένταση ενέργειας: ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας (σε kgoe) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση άνθρακα: εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (σε ισοδύναμα kg CO₂) διαιρούμενες διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση πόρων: εγχώρια κατανάλωση υλών (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ένταση αποβλήτων: ποσότητα αποβλήτων (σε kg) διαιρούμενη διά του ΑΕΠ (σε EUR)

Ενεργειακό εμπορικό ισοζύγιο: το ισοζύγιο εξαγωγών και εισαγωγών ενέργειας, εκφρασμένο ως % του ΑΕΠ

Συμμετοχή της ενέργειας στον ΕνΔΤΚ: το μερίδιο των «ενεργειακών» στοιχείων στο καλάθι του καταναλωτή που χρησιμοποιείται για την κατάρτιση του ΕνΔΤΚ

Διαφορά μεταξύ μεταβολής των τιμών ενέργειας και πληθωρισμού: ενεργειακή συνιστώσα του ΕνΔΤΚ και συνολικός πληθωρισμός βάσει του ΕνΔΤΚ (ετήσια μεταβολή επί τοις %)

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος: πραγματικό ενεργειακό κόστος ως % της συνολικής προστιθέμενης αξίας για την οικονομία

Ένταση ενέργειας στη βιομηχανία: τελική κατανάλωση ενέργειας της βιομηχανίας (σε kgoe) διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας (σε EUR - τιμές 2010)

Πραγματικό ενεργειακό κόστος ανά μονάδα προϊόντος για τη μεταποιητική βιομηχανία εξαιρουμένου του εξευγενισμού:

πραγματικό κόστος ως % της προστιθέμενης αξίας για τους τομείς της μεταποίησης

Ποσοστό ενεργοβόρων βιομηχανιών στην οικονομία: ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας των ενεργοβόρων βιομηχανιών στο ΑΕΠ

Τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου για μεσαίου μεγέθους βιομηχανικούς χρήστες: εύρος κατανάλωσης 500 — 2 000 MWh και 10 000 — 100 000 GJ · στοιχεία χωρίς ΦΠΑ.

Ποσοστό ανακύκλωσης αστικών αποβλήτων: αναλογία των ανακυκλούμενων και λιπασματοποιημένων αστικών αποβλήτων προς το σύνολο των αστικών αποβλήτων

Δημόσια Ε&Α για την ενέργεια ή για το περιβάλλον: κρατικές δαπάνες για Ε&Α για τις κατηγορίες αυτές ως % του ΑΕΠ

Ποσοστό εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου που καλύπτονται από το σύστημα εμπορίας εκπομπών της ΕΕ (ΣΕΔΕ) (πλην των αεροπορικών μεταφορών): βάσει των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου

(πλην της χρήσης γης, της αλλαγής στη χρήση της γης και της δασοκομίας) όπως αναφέρονται από τα κράτη μέλη στον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος.

Ένταση ενέργειας στις μεταφορές: τελική κατανάλωση ενέργειας του τομέα των μεταφορών (σε kgoe) διαιρούμενη διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου (σε EUR - τιμές 2010)

Ένταση άνθρακα στις μεταφορές: εκπομπές αερίων θερμοκηπίου στις μεταφορές διαιρούμενες διά της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας του κλάδου των μεταφορών

Εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας: καθαρές εισαγωγές ενέργειας διαιρούμενες διά της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας, περιλαμβανομένης της κατανάλωσης καυσίμων διεθνούς ναυσιπλοΐας

Συνολικός δείκτης συγκέντρωσης προμηθευτών: καλύπτει το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και τον άνθρακα. Οι μικρότερες τιμές δείχνουν μεγαλύτερη διαφοροποίηση και, ως εκ τούτου, μικρότερο κίνδυνο.

Διαφοροποίηση του ενεργειακού μείγματος: Δείκτης Herfindahl που καλύπτει το φυσικό αέριο, το σύνολο των πετρελαιοειδών, την πυρηνική θερμότητα, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και τα στερεά καύσιμα.

* Ευρωπαϊκή Επιτροπή και Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΕΠΕΝΔΥΤΙΚΗ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2021-2027 ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Με βάση την πρόταση της Επιτροπής για το επόμενο πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο για την περίοδο 2021-2027, της 2ας Μαΐου 2018 (COM (2018) 321), στο παρόν παράρτημα Δ παρουσιάζονται οι προκαταρκτικές απόψεις των υπηρεσιών της Επιτροπής σχετικά με τους επενδυτικούς τομείς προτεραιότητας και τους όρους πλαισίου για την αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής συνοχής 2021-2027. ⁽⁵⁴⁾ Αυτοί οι επενδυτικοί τομείς προτεραιότητας προκύπτουν από το ευρύτερο πλαίσιο των εμποδίων για τις επενδύσεις, των επενδυτικών αναγκών και των περιφερειακών ανισοτήτων που αξιολογούνται στην έκθεση. Αποτελεί τη βάση για διάλογο μεταξύ της Ελλάδας και των υπηρεσιών της Επιτροπής ενόψει του προγραμματισμού των κονδυλίων για την πολιτική συνοχής (Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, Ταμείο Συνοχής και Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο +) στην Ελλάδα.

Στόχος πολιτικής 1: Μια Εξυπνότερη Ευρώπη — Καινοτόμος και έξυπνος βιομηχανικός μετασχηματισμός

Η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλές δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις στην καινοτομία και χαμηλή κατάταξη στον δείκτη παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας (τελευταία στην ΕΕ των 28). Ειδικότερα, όσον αφορά τις καινοτόμες μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι επιδόσεις έχουν μειωθεί από την έναρξη της κρίσης. Προκειμένου να ενισχυθούν οι επιδόσεις στον τομέα της καινοτομίας και να ενισχυθεί η αύξηση της παραγωγικότητας, προσδιορίστηκαν τομείς έξυπνης εξειδίκευσης, με βάση τις εθνικές και περιφερειακές ανάγκες και δυνατότητες. **Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας ⁽⁵⁵⁾ προκειμένου να ενισχυθούν οι ικανότητες έρευνας και καινοτομίας και η αξιοποίηση των προηγμένων τεχνολογιών, ιδίως:**

- Προώθηση των επιχειρηματικών επενδύσεων στην έρευνα και ανάπτυξη και ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής έρευνας σε στοχευμένους τομείς έξυπνης εξειδίκευσης·
- Διευκόλυνση της μεταφοράς επιχειρηματικής τεχνολογίας, της δικτύωσης, των συνεργατικών σχηματισμών και της ανοικτής καινοτομίας·
- Στήριξη δραστηριοτήτων που επιτρέπουν στις καινοτομίες να φτάσουν στην αγορά, ιδίως για τις νεοφυείς επιχειρήσεις και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις στην ψηφιακή αγορά·
- Ανάπτυξη δεξιοτήτων που συνδέονται με τομείς έξυπνης εξειδίκευσης, ιδίως απόκτηση νέων δεξιοτήτων και ψηφιακών δεξιοτήτων.

Η Ελλάδα κατατάσσεται σε πολύ χαμηλή θέση στην αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφοριών και βρίσκεται στην τελευταία θέση στην ΕΕ των 28 στον πίνακα αποτελεσμάτων για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. **Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για να γεφυρωθεί το χάσμα σε σχέση με το ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη, ώστε να αξιοποιηθούν τα οφέλη της ψηφιοποίησης για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τον δημόσιο τομέα, και ειδικότερα:**

- Να υποστηριχθεί η αύξηση της αξιοποίησης της τεχνολογίας των πληροφοριών και επικοινωνιών στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (επιχείρηση προς επιχείρηση, επιχείρηση προς καταναλωτή, καταναλωτής προς καταναλωτή), συμπεριλαμβανομένης της υποστήριξης υποδομών και υπηρεσιών·
- Να επεκταθεί και να ολοκληρωθεί το φάσμα της παροχής ηλεκτρονικών υπηρεσιών (ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονικές δημόσιες συμβάσεις, ηλεκτρονική ένταξη, ηλεκτρονική υγεία, ηλεκτρονική μάθηση, ηλεκτρονικό εμπόριο) και να αξιοποιηθεί από τους πολίτες, τις επιχειρήσεις και τον δημόσιο τομέα.

⁽⁵⁴⁾ Το παρόν παράρτημα πρέπει να εξεταστεί σε συνδυασμό με τις απαιτήσεις για τη θεματική συγκέντρωση και την αστική εξειδίκευση των κονδυλίων, όπως περιγράφονται στην πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και το Ταμείο Συνοχής COM (2018) 372 και την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για κανονισμό του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο + COM (2018) 382.

⁽⁵⁵⁾ Η ένταση των αναγκών ταξινομείται σε τρεις κατηγορίες κατά φθίνουσα σειρά – ανάγκες υψηλής προτεραιότητας, ανάγκες προτεραιότητας, ανάγκες.

<p>Η πρόσβαση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση εξακολουθεί να είναι πολύ προβληματικός τομέας και οι συνθήκες που διαμορφώνουν το πλαίσιο για την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία και τις νεοφυείς επιχειρήσεις δεν είναι ευνοϊκές. Οι όροι δανεισμού έγιναν πολύ αυστηρότεροι κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης και παραμένουν πολύ περιοριστικοί σε σύγκριση με άλλες χώρες της ΕΕ. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την ενίσχυση της ανάπτυξης και της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Προώθηση της ανάπτυξης των νεοφυών / επεκτεινόμενων επιχειρήσεων και των επιταχυντών και ανάπτυξη ολοκληρωμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών για τις επιχειρήσεις· • Προώθηση της επιχειρηματικότητας και στήριξη των νέων επιχειρηματικών μοντέλων· • Ενθάρρυνση της ανάπτυξης βιομηχανικών συνεργατικών σχηματισμών και ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και των πανεπιστημίων/ερευνητικών κέντρων.
<p>Στόχος πολιτικής 2: Μια πιο πράσινη Ευρώπη με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα – δίκαιη μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας, πράσινες και γαλάζιες επενδύσεις, κυκλική οικονομία, προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και πρόληψη των κινδύνων</p>
<p>Το κτιριακό απόθεμα στην Ελλάδα είναι κατά βάση παλαιό, με πολλά δημόσια, οικιστικά και εμπορικά κτίρια που κατασκευάστηκαν πριν από το 1980 με μηδενικά ή πολύ χαμηλά επίπεδα θερμικής προστασίας. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση μέτρων ενεργειακής απόδοσης, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αύξηση της ενεργειακής απόδοσης των δημόσιων κτιρίων, των ιδιωτικών κτιρίων /κατοικιών και των χώρων και εγκαταστάσεων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων.
<p>Η Ελλάδα εξακολουθεί να βασίζεται σε σημαντικό βαθμό στα ορυκτά καύσιμα και παραμένουν αναξιοποίητες μεγάλες δυνατότητες παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, ιδίως από τις πηγές αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ», της πρωτοβουλίας «Περιφέρειες εξόρυξης άνθρακα σε μετάβαση» και του πυλώνα της γαλάζιας ανάπτυξης της «Στρατηγικής της ΕΕ για την περιοχή της Αδριατικής και του Ιονίου», ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τηλεθέρμανση και τηλεψύξη που βασίζονται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας· Εγκαταστάσεις ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μικρής κλίμακας για κτίρια/εγκαταστάσεις όπου δεν είναι δυνατή η σύνδεση με δίκτυο τηλεθέρμανσης· • Μικρής κλίμακας παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας που βασίζεται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, π.χ. αυτοκαταναλωτές ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και ενεργειακές κοινότητες που βασίζονται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, ιδίως σε μη συνδεδεμένες νησιωτικές και αγροτικές περιοχές· • Έξυπνα δίκτυα και έξυπνα συστήματα αποθήκευσης που σχετίζονται με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας· • Αύξηση των διασυνδέσεων ηλεκτρικής ενέργειας των νησιών, με στόχο να καταργηθεί σταδιακά η δαπανηρή και ρυπογόνος τοπική παραγωγή ενέργειας από ορυκτά καύσιμα και να καταστεί δυνατή η αύξηση και βελτιστοποίηση της παραγωγής και χρήσης ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές⁽⁵⁶⁾.

⁽⁵⁶⁾ Μολονότι οι ενεργειακές διασυνδέσεις δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ΕΤΠΑ και του Ταμείου Συνοχής [άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο η), COM (2018) 372], θα μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν από τον μηχανισμό «Συνδέοντας την Ευρώπη» σύμφωνα με τους στόχους του [άρθρο 3 παράγραφοι 1 και 2 στοιχείο β), COM (2018) 438].

<p>Η Ελλάδα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην υγειονομική ταφή των στερεών αποβλήτων και υστερεί όσον αφορά την ανάκτηση/ανακύκλωση και την κυκλική οικονομία. Πολλοί μικρότεροι δήμοι εξακολουθούν να μη διαθέτουν σύστημα διαχείρισης των λυμάτων και/ή αξιόπιστης παροχής πόσιμου νερού. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων και τη βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των πόρων και της διαχείρισης των αποβλήτων, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο του πυλώνα της γαλάζιας ανάπτυξης της «Στρατηγικής της ΕΕ για την περιοχή της Αδριατικής και του Ιονίου», και ειδικότερα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Στήριξη των υποδομών επεξεργασίας λυμάτων για οικισμούς με ισοδύναμο πληθυσμού 2.000 έως 15.000 κατοίκων· Διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης της ύλης· • Εκσυγχρονισμός των δικτύων υδροδότησης, βελτίωση του ελέγχου των διαρροών και προώθηση δράσεων εξοικονόμησης νερού· Στήριξη έργων ύδρευσης μικρής κλίμακας σε περιοχές με διαρθρωτικές ή εποχιακές ελλείψεις· • Στήριξη της πρόληψης δημιουργίας αποβλήτων και της ανακύκλωσής τους, των κέντρων επαναχρησιμοποίησης και των μονάδων λιπασματοποίησης· Εκσυγχρονισμός ή αναβάθμιση των υφιστάμενων εγκαταστάσεων διαλογής και ανακύκλωσης· Υποστήριξη των σταθμών μεταφόρτωσης στερεών αποβλήτων όπου απαιτείται για τη διαλογή και την ανακύκλωση· • Προώθηση μέτρων για τη διευκόλυνση της μετάβασης σε μια κυκλική οικονομία· • Ανάπτυξη στοχευμένων δράσεων για την παροχή βοήθειας προς τους μικρούς δήμους και τις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας για τη βελτίωση των τεχνικών, διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων τους με στόχο την υλοποίηση των προαναφερόμενων επενδύσεων, σύμφωνα με το μοντέλο τεχνικής βοήθειας για τον τομέα των λυμάτων που εφαρμόστηκε την περίοδο 2014-2020· • Στήριξη δράσεων διατήρησης/προστασίας σε εγκεκριμένες προστατευόμενες φυσικές περιοχές με εγκεκριμένα σχέδια διατήρησης και αναγνωρισμένους φορείς διαχείρισης·
<p>Η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με πολλαπλούς φυσικούς και περιβαλλοντικούς κινδύνους, ιδίως πλημμύρες και δασικές πυρκαγιές. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες για την προώθηση της πρόληψης των κινδύνων και της ανθεκτικότητας στις καταστροφές, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τομεακή χαρτογράφηση κινδύνων και ανάλυση κινδύνου (ιδίως για τις πλημμύρες και τις δασικές πυρκαγιές), προετοιμασία και εφαρμογή στρατηγικών διαχείρισης κινδύνων καταστροφών, κατά περίπτωση σε διασυνοριακό πλαίσιο (π.χ. λεκάνη απορροής ποταμού Έβρου)· • Υποδομές αντιπλημμυρικής προστασίας και πρόληψης· Μέτρα διαχείρισης γης, δασών και λεκάνης απορροής ποταμών, κατά περίπτωση στο πλαίσιο διασυνοριακής συνεργασίας·
<p>Στόχος πολιτικής 3: Μια πιο διασυνδεδεμένη Ευρώπη με ενίσχυση της κινητικότητας και των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών σε περιφερειακό επίπεδο</p>
<p>Σημαντικές σιδηροδρομικές υποδομές στην Ελλάδα παραμένουν ημιτελείς, γεγονός που συνιστά εμπόδιο για την πολυτροπικότητα του συστήματος μεταφορών. Πολλές συνδέσεις του συστήματος των θαλάσσιων λιμένων, ιδίως όσον αφορά τα νησιά, καθώς και οι συνδέσεις με τις αερολιμενικές εγκαταστάσεις στη Βόρεια Ελλάδα και τους μεγάλους τουριστικούς προορισμούς, εξακολουθούν να είναι ανεπαρκείς και αναξιόπιστες. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την ανάπτυξη βιώσιμων, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, έξυπνων και διατροπικών μεταφορών, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Εκσυγχρονισμός του υφιστάμενου σιδηροδρομικού δικτύου και των διασυνδέσεων των εγχώριων και διεθνών μεταφορικών συνδέσεων στη Βόρεια Ελλάδα, που είναι οικονομικά δικαιολογημένες και βιώσιμες· • Στήριξη του επανασχεδιασμού του δικτύου ακτοπλοϊκών μεταφορών με στόχο τη δημιουργία περιφερειακών κόμβων που βελτιώνουν την προσβασιμότητα των νησιών, την αποσυμφόρηση του λιμένα του Πειραιά, τη μείωση του κόστους και την αύξηση της ποιότητας των υπηρεσιών και της αποδοτικότητας του συστήματος ακτοπλοϊκών μεταφορών· • Προώθηση της πολυτροπικότητας των εμπορευματικών μεταφορών με βελτίωση των σιδηροδρομικών συνδέσεων με τους λιμένες του διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών, για παράδειγμα

<p>τη Θεσσαλονίκη, τις πλατφόρμες εφοδιαστικής και τις βιομηχανικές ζώνες, όπως τα Οινόφυτα.</p>
<p>Η Θεσσαλονίκη και τα μεσαίου μεγέθους αστικά κέντρα δεν διαθέτουν βιώσιμα και ολοκληρωμένα συστήματα αστικής κινητικότητας, γεγονός που ευνοεί τη συνεχιζόμενη εξάρτηση από τους μεμονωμένους τρόπους μεταφοράς. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση της βιώσιμης πολυτροπικής αστικής κινητικότητας, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Στήριξη της βιώσιμης αστικής κινητικότητας στη Θεσσαλονίκη και τα κυριότερα περιφερειακά αστικά κέντρα (Πάτρα, Ηράκλειο, Λάρισα, Ιωάννινα, Αργίριο και Χαλκίδα), με βάση τα σχέδια βιώσιμης αστικής κινητικότητας.
<p>Οι συνδέσεις που λείπουν στο δίκτυο των αυτοκινητοδρόμων και το κύριο οδικό δίκτυο εξακολουθούν να παρεμποδίζουν την προσβασιμότητα και τη βέλτιστη χρήση των αυτοκινητοδρόμων, των θαλάσσιων λιμένων και των αεροδρομίων στην Ελλάδα. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την ανάπτυξη βιώσιμων, ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή, έξυπνων και διατροπικών διευρωπαϊκών δικτύων μεταφορών, ιδίως:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Κατασκευή του κεντρικού άξονα του αυτοκινητοδρόμου του διευρωπαϊκού δικτύου μεταφορών στη Βόρεια Κρήτη, μαζί με τις πολυτροπικές συνδέσεις του με τους κύριους κόμβους δικτύου, τους θαλάσσιους λιμένες και τους αερολιμένες· • Ενοποίηση των περιφερειακών κύριων οδικών αξόνων Ανατολή-Δύση στην Ήπειρο και τη Θεσσαλία (Ηγουμενίτσα — Βόλος) και στη Στερεά Ελλάδα (Καρπενήσι — Κύμη), ώστε να αξιοποιηθούν οι αυτοκινητόδρομοι στον άξονα Βορράς-Νότος που κατασκευάστηκαν πρόσφατα· • Στήριξη της πολυτροπικής ανάπτυξης των μεταφορών στη Δυτική Ελλάδα και την Ήπειρο σε σύνδεση με την Ιόνια οδό που ολοκληρώθηκε πρόσφατα και την Εγνατία Οδό, όπου οι συνδέσεις αυτές είναι οικονομικά δικαιολογημένες και βιώσιμες.
<p>Η μετάβαση της Ελλάδας στα ευρυζωνικά δίκτυα υψηλής ταχύτητας είναι αργή και η κάλυψη των νοικοκυριών με πρόσβαση νέας γενιάς παραμένει χαμηλή σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ· Οι συνδέσεις πολύ υψηλής ταχύτητας για τα νοικοκυριά και τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι σχεδόν ανύπαρκτες. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για τη στήριξη του ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας και την ενίσχυση της ψηφιακής της συνδεσιμότητας, ιδίως για:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Την ολοκλήρωση των επενδύσεων σε διαχρονικές ευρυζωνικές υποδομές για την επίτευξη των στρατηγικών στόχων της ΕΕ για το 2025 με ταχύτητες καταφόρτωσης τουλάχιστον 100 Mbps, με δυνατότητα αναβάθμισης έως 1 Gbps για τα νοικοκυριά και όλους τους βασικούς κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες (επιχειρήσεις, κόμβους μεταφορών/εφοδιαστικής, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, σχολεία, νοσοκομεία, δημόσιες υπηρεσίες).
<p>Στόχος πολιτικής 4: Μια πιο κοινωνική Ευρώπη – Εφαρμογή του ευρωπαϊκού πλάνου κοινωνικών δικαιωμάτων.</p>
<p>Στην Ελλάδα υπάρχει υψηλή ανεργία, μεταξύ άλλων ανεργία των νέων και μακροχρόνια ανεργία, μεγάλος αριθμός ατόμων που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης, και χαμηλό ποσοστό απασχόλησης των γυναικών. Ως εκ τούτου, προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας με στόχο να αυξηθεί η πρόσβαση στην απασχόληση όλων των ατόμων που αναζητούν εργασία, ιδίως των νέων και των μακροχρόνια ανέργων, για την προώθηση της αυτοαπασχόλησης και της κοινωνικής οικονομίας, να συνεχιστεί ο εκσυγχρονισμός των θεσμικών φορέων και των υπηρεσιών της αγοράς εργασίας με σκοπό την αξιολόγηση και την πρόβλεψη των αναγκών σε δεξιότητες, καθώς και να προωθηθεί η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, και ιδίως για:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Την υποστήριξη ενεργητικών και προληπτικών μέτρων για την αγορά εργασίας που είναι ανοικτά σε όλους·

<ul style="list-style-type: none"> • Τον προσδιορισμό των ατομικών αναγκών και την παροχή εξατομικευμένων υπηρεσιών και στοχευμένης και προσαρμοσμένης κατάρτισης· • Την ενίσχυση των ικανοτήτων και την υποστήριξη των δομών για την προώθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων· • Την περαιτέρω βελτίωση της ικανότητας των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης για καλύτερη παροχή υπηρεσιών· • Την ανάπτυξη και εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών για τις δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων, με τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων και άλλων σχετικών φορέων· • Την ανάπτυξη πολιτικών για την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής και την προώθηση της καινοτόμου οργάνωσης της εργασίας.
<p>Τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης δεν ανταποκρίνονται επαρκώς στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, οι μαθητές που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό έχουν χαμηλές επιδόσεις και η συμμετοχή των ενηλίκων στη μάθηση παραμένει σε χαμηλά επίπεδα. Ως εκ τούτου, προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την αύξηση της ποιότητας, της αποτελεσματικότητας και της συνάφειας της εκπαίδευσης και της κατάρτισης με την αγορά εργασίας, τη στήριξη της απόκτησης βασικών ικανοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων· την προώθηση της ίσης πρόσβασης στην ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και κατάρτιση και της ολοκλήρωσής της· Την προώθηση ευκαιριών διά βίου μάθησης, ευέλικτης αναβάθμισης των δεξιοτήτων και επανειδίκευσης για όλους, και ιδίως :</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αύξηση της συνάφειας της εκπαίδευσης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας· Ανάπτυξη εκπαιδευτικού περιεχομένου υψηλής ποιότητας και των ικανοτήτων των εκπαιδευτών· Προώθηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ως ποιοτικής και εξειδικευμένης επαγγελματικής σταδιοδρομίας, εκτός των άλλων και για τη στήριξη στρατηγικών αστικής αναγέννησης· • Ανάπτυξη ολοκληρωμένων στρατηγικών διά βίου μάθησης και αναβάθμιση των βασικών δεξιοτήτων του ενήλικου πληθυσμού· • Ενίσχυση των εταιρικών σχέσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών και των κοινωνικών εταίρων, καθώς και των υπηρεσιών προσανατολισμού για την ανάπτυξη ευέλικτων οδών μεταξύ των τομέων της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της εργασίας, με βάση τις ανάγκες της αγοράς εργασίας· • Βελτίωση της πρόσβασης στην ποιοτική εκπαίδευση και κατάρτιση χωρίς αποκλεισμούς, ιδίως για τα άτομα με αναπηρία, τους μετανάστες και τους πρόσφυγες· • Ανάπτυξη υποδομών και εξοπλισμού για τις εγκαταστάσεις προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας σχολικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης.
<p>Η εισοδηματική ανισότητα και ο κίνδυνος φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού βρίσκονται σε υψηλά επίπεδα και η αποτελεσματικότητα του αντικτύπου των κοινωνικών μεταβιβάσεων είναι ανεπαρκής, ενώ οι ανάγκες ιατρικής περίθαλψης που δεν καλύπτονται εξακολουθούν να αποτελούν πρόκληση. Ως εκ τούτου, προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση της ενεργητικής ένταξης, την προώθηση της κοινωνικοοικονομικής ένταξης των ατόμων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, συμπεριλαμβανομένων των απόρων και των παιδιών, των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων και των υπηκόων τρίτων χωρών, τη βελτίωση της πρόσβασης σε οικονομικά προσιτές και αποτελεσματικές υπηρεσίες και κοινωνική προστασία και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της ανθεκτικότητας των συστημάτων υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών μακροχρόνιας περίθαλψης , και ιδίως με στόχο:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Την αύξηση της πρόσβασης χωρίς αποκλεισμούς σε οικονομικά προσιτές, βιώσιμες και υψηλής ποιότητας κοινωνικές υπηρεσίες· • Την προώθηση μέτρων για την αντιμετώπιση των προκαταλήψεων και των διακρίσεων σε βάρος των υπηκόων τρίτων χωρών· • Την καταπολέμηση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου για τις περιθωριοποιημένες κοινότητες και την διασφάλιση της επιτυχούς μετάβασης από το σχολείο στην απασχόληση για όλους· • Τη στήριξη των απόρων· Την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των παιδιών που αντιμετωπίζουν

<p>κίνδυνο φτώχειας, των ατόμων με αναπηρία, των μεταναστών και των προσφύγων·</p> <ul style="list-style-type: none"> • Την ανάπτυξη μέτρων για την αντιμετώπιση της φτώχειας των εργαζομένων· • Την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού και στεγαστικού διαχωρισμού, μεταξύ άλλων με υποδομές όπως η κοινωνική στέγαση, επέκταση των σχολείων γενικής εκπαίδευσης και των συστημάτων σχολικών λεωφορείων· Την ανάπτυξη υπηρεσιών φροντίδας που βασίζονται στην οικογένεια και την κοινότητα, μεταξύ άλλων εγκαταστάσεων πρωτοβάθμιας φροντίδας για άστεγους ή γυναίκες που βιώνουν ενδοοικογενειακή βία, οικογενειακών κέντρων και κέντρων κοινότητας και συμβουλευτικών υπηρεσιών· • Την αύξηση της ισότιμης πρόσβασης στις υπηρεσίες ηλεκτρονικής υγείας για την προώθηση της ηλεκτρονικής ένταξης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες· Την αντιμετώπιση των ελλείψεων και του χάσματος δεξιοτήτων στους τομείς της υγείας και της μακροχρόνιας περίθαλψης μέσω της επανεκπαίδευσης και της αναβάθμισης των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού· • Τις επενδύσεις στα συστήματα πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης (τοπικές μονάδες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας όλων των μορφών), στις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών για τους σκοπούς της υγείας που προκύπτουν από το επιχειρηματικό σχέδιο για την υγεία, την τηλειατρική και τη διαλειτουργικότητα των σχετικών συστημάτων· Την ανάπτυξη κέντρων ημερήσιας φροντίδας για τα άτομα με αναπηρία (παιδιά, ενήλικες και ηλικιωμένους).
<p>Στόχος πολιτικής 5: Μια Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της μέσω της προώθησης της βιώσιμης και ολοκληρωμένης ανάπτυξης των αστικών, αγροτικών και παράκτιων περιοχών, καθώς και των τοπικών πρωτοβουλιών.</p>
<p>Τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας και οι εδαφικές της ανισότητες απαιτούν την εφαρμογή περιφερειακών και τοπικών πολιτικών με έντονη εδαφική διάσταση. Προσδιορίζονται επενδυτικές ανάγκες υψηλής προτεραιότητας για την προώθηση της ολοκληρωμένης κοινωνικής, οικονομικής, πολιτιστικής και περιβαλλοντικής ανάπτυξης των πλέον ευάλωτων περιοχών, ιδίως των μικρών νησιών, των ορεινών ζωνών και των υποβαθμισμένων αστικών περιοχών που πλήττονται από συνεχιζόμενες διαρθρωτικές αδυναμίες, μεταξύ άλλων στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας «Περιφέρειες με ανθρακωρυχεία σε μετάβαση» (που μπορεί επίσης να επηρεάσει τους άλλους στόχους πολιτικής), της πρωτοβουλίας «Καθαρή ενέργεια για τα νησιά της ΕΕ» και της πρωτοβουλίας «Κυκλική οικονομία στα νησιά», και του πυλώνα της γαλάζιας ανάπτυξης της «Στρατηγικής της ΕΕ για την περιοχή της Αδριατικής και του Ιονίου», και συγκεκριμένα:</p> <p>Στις αστικές περιοχές:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Βιώσιμη αναγέννηση των μειονεκτουσών και/ή αποβιομηχανοποιημένων ζωνών/περιοχών στα αστικά κέντρα Αθήνας-Πειραιά και Θεσσαλονίκης και στα κύρια περιφερειακά αστικά κέντρα, μεταξύ άλλων μέσω της στήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων· • Προώθηση του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς και της κοινωνικής οικονομίας στο πλαίσιο ολοκληρωμένων αναπτυξιακών σχεδίων για τις υποβαθμισμένες γειτονιές, μεταξύ άλλων μέσω της στήριξης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων· • Ενίσχυση της ικανότητας σχεδιασμού, προγραμματισμού και υλοποίησης για την ανάπτυξη υψηλής ποιότητας επενδυτικών έργων μεγάλης κλίμακας. <p>Για τα μικρά απομακρυσμένα νησιά:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Υποδομές λιμένων μικρής κλίμακας για τη βελτίωση της συνδεσιμότητας με τα γειτονικά μεγαλύτερα νησιά και/ή με την ηπειρωτική χώρα· • Υποδομές μικρής κλίμακας για την επεξεργασία των λυμάτων, την επαναχρησιμοποίηση του νερού και την παραγωγή νερού· • Τοπικές μεταφορές μικρής κλίμακας που βασίζονται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Στα μικρά απομακρυσμένα νησιά και στις ορεινές περιοχές:

- Ολοκληρωμένα τοπικά συστήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας που καλύπτουν την παραγωγή, τη διανομή και την κατανάλωση με τη χρήση έξυπνων δικτύων και έξυπνων εγκαταστάσεων αποθήκευσης ενέργειας·
- Ευρυζωνική συνδεσιμότητα, κατά περίπτωση μέσω βαθιά ενσωματωμένων αρχιτεκτονικών «πολύ υψηλής χωρητικότητας»·
- Εφαρμογές της τεχνολογίας πληροφοριών και επικοινωνιών για υπηρεσίες ηλεκτρονικής εκπαίδευσης, ηλεκτρονικού εμπορίου, ηλεκτρονικής υγείας και ηλεκτρονικής διακυβέρνησης·
- Προώθηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και των τοπικών προϊόντων, στο πλαίσιο στρατηγικών για τη βιώσιμη εναλλακτική τουριστική ανάπτυξη·
- Ανάπτυξη στοχευμένων δράσεων για την παροχή βοήθειας προς τους μικρούς δήμους και τις επιχειρήσεις κοινής ωφελείας και βελτίωση των τεχνικών, διοικητικών και οργανωτικών τους ικανοτήτων με στόχο την υλοποίηση των προαναφερόμενων επενδύσεων, σύμφωνα με το μοντέλο τεχνικής βοήθειας για τον τομέα των λυμάτων που εφαρμόστηκε την περίοδο 2014-2020.

Παράγοντες για την αποτελεσματική υλοποίηση της πολιτικής συνοχής

- Επανεξέταση της καταλληλότητας των μονάδων εφαρμογής των ΕΔΕΤ στα υπουργεία και της συμβολής τους στην τρέχουσα περίοδο προγραμματισμού και, αν κριθεί απαραίτητο, επανεξέταση του αριθμού, του ρόλου και του νομοθετικού τους πλαισίου, ώστε να εξασφαλιστεί ομοιογενής και εξορθολογισμένη προσέγγιση όσον αφορά τον προγραμματισμό και την εκτέλεση των κονδυλίων της πολιτικής συνοχής·
- Σαφής επιμερισμός αρμοδιοτήτων στον κύκλο προγραμματισμού, διαχείρισης και εφαρμογής των ταμείων για την πολιτική συνοχής, συμπεριλαμβανομένου ενός εξορθολογισμένου και απλού μηχανισμού για τον συντονισμό και την παρακολούθηση των θεματικών πολιτικών που διαπερνούν τα προγράμματα, λαμβανομένων υπόψη των δράσεων που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο των διαδοχικών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής, των εμπειριών από τη συμμετοχή της Ελλάδας στην πιλοτική δράση για τη δημιουργία διοικητικής ικανότητας και των αποτελεσμάτων της μελέτης του ΟΟΣΑ σχετικά με την περιφερειακή πολιτική για την Ελλάδα για την περίοδο μετά το 2020· Ένας κεντρικός μηχανισμός συντονισμού που είναι απλός αποφεύγει την επικάλυψη και ενεργεί γρήγορα·
- Ενίσχυση της θέσης των περιφερειακών διαχειριστικών αρχών και της διαχειριστικής τους ανεξαρτησίας·
- Αποδοτικά και αποτελεσματικά μέτρα για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σύγκρουσης συμφερόντων, της απάτης και της διαφθοράς· Στο πλαίσιο αυτό, ολοκλήρωση και εδραίωση των δράσεων που αναλήφθηκαν στο πλαίσιο των διαδοχικών προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων επιλογής, αξιολόγησης και κινητικότητας του προσωπικού, των ηλεκτρονικών πλατφορμών για τη διαχείριση των κρατικών ενισχύσεων και των δημοσίων συμβάσεων και της ενσωμάτωσης της Γενικής Γραμματείας για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς στο σύστημα διαχείρισης των ταμείων συνοχής·
- Βελτίωση των επιδόσεων στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων με αντιμετώπιση των αδυναμιών που εντοπίστηκαν στον πίνακα αποτελεσμάτων της ενιαίας αγοράς και με ιδιαίτερη προσοχή στα ζητήματα των υπερβολικά χαμηλών προσφορών και της υποβολής μίας μόνον προσφοράς·
- Ευρύτερη χρήση των χρηματοδοτικών μέσων και/ή των συνεισφορών σε ένα τμήμα της Ελλάδας στο πλαίσιο του μηχανισμού InvestEU για δραστηριότητες που αποφέρουν έσοδα και μειώνουν το κόστος·
- Προώθηση της επαρκούς συμμετοχής και της ενισχυμένης ικανότητας των κοινωνικών εταίρων, της κοινωνίας των πολιτών και άλλων σχετικών ενδιαφερόμενων μερών στην επίτευξη των στόχων πολιτικής.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Αμανατίδου, Ε., Δαμβακεράκη, Τ. και Καρβουναράκη, Α. (2018). «Έκθεση του RIO ανά χώρα για το 2017: Ελλάδα», *Σειρά εκθέσεων ανά χώρα του Παρατηρητηρίου Έρευνας και Καινοτομίας*.

CEDEFOP, Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (2018), «Ευρωπαϊκός δείκτης δεξιοτήτων 2018».

Coutinho, L., Turrini, A. και Zeugner, S. (2018), *Methodologies for the assessment of current account benchmarks* («Μεθοδολογίες για την αξιολόγηση των δεικτών αναφοράς του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών»), έγγραφο συζήτησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής 086, Σεπτέμβριος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018α), *Draft Joint Employment Report 2019* (Σχέδιο κοινής έκθεσης για την απασχόληση 2019), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-draft-joint-employment-report_en_1.pdf

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018β), «The 2018 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2016-2070)» («Η έκθεση του 2018 για τη δημογραφική γήρανση: Οικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις για τα κράτη μέλη της ΕΕ (2016-2070)»), *European Economy, Institutional papers*, αριθ. 79, Μάιος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018γ), «Enhanced surveillance report – Greece 2018 November» («Έκθεση ενισχυμένης εποπτείας — Ελλάδα, Νοέμβριος 2018»), *European Economy, Institutional papers*, αριθ. 90, Νοέμβριος 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, EACEA, Eurydice (2018δ), *The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report*, («Ο Ευρωπαϊκός Χώρος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης το 2018: Έκθεση εφαρμογής της διαδικασίας της Μπολόνια»), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018ε), *Small Business Act Fact Sheet 2018:: Greece* («Ενημερωτικό δελτίο για την πρωτοβουλία: "Small Business Act" 2018: Ελλάδα»),
<https://ec.europa.eu/docsroom/documents/32581/attachments/13/translations/en/renditions/native>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018στ), *Early Warning Report 2018* («Έκθεση έγκαιρης προειδοποίησης 2018»), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018

European Commission (2018ζ), *Employment and Social Developments in Europe – Annual Review 2018* («Απασχόληση και κοινωνικές εξελίξεις στην Ευρώπη – ετήσια ανασκόπηση 2018»), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2018η), *Intermediary Report 2018, Effective Tax Levels Using the Devereux/Griffith methodology* («Ενδιάμεση Έκθεση 2018, Αποτελεσματικά επίπεδα φορολογίας με χρήση της μεθόδου Devereux/Griffith»), TAXUD/2018/DE/307

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019α), «Έκθεση ενισχυμένης εποπτείας — Ελλάδα, Φεβρουάριος 2019»

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2019β), «Fiscal Sustainability Report 2018», («Έκθεση δημοσιονομικής βιωσιμότητας 2018»), *European Economy Institutional Paper 094* Ιανουάριος 2019. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (υπό δημοσίευση), «Πίνακας αποτελεσμάτων για τις καταναλωτικές συνθήκες 2019».

Σύσταση του Συμβουλίου 2016/C 349/01, «Σύσταση του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2016, σχετικά με τη σύσταση εθνικών συμβουλίων παραγωγικότητας»

Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης (2018), «Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες διυπουργικού συντονισμού», Ιούνιος 2018

ΙΝΣΕΤΕ (2018), «Ακτινογραφία Εισερχόμενου Τουρισμού 2005 - 2017. Εξέλιξη μεγεθών και δεικτών εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα από τις κύριες αγορές της, 2005-2017», Ινστιτούτο του Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΙΝΣΕΤΕ, Νοέμβριος 2018

http://www.insete.gr/Portals/0/meletes-INSETE/01/2018_Incoming_Tourism_2005-2017.pdf

ΙΟΒΕ, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2016α) «Η ελληνική οικονομία: Δεύτερο τρίμηνο 2016», Αθήνα Ιούλιος 2016

ΙΟΒΕ, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2016β) «Η ελληνική οικονομία: Δεύτερο τρίμηνο 2016», Αθήνα Οκτώβριος 2016

Monfort, Ph. (2009), «Regional Convergence, Growth and Interpersonal Inequalities across EU» («Περιφερειακή σύγκλιση, ανάπτυξη και διαπροσωπικές ανισότητες»), *Έγγραφο εργασίας της ΓΔ REGIO*, https://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/9_monfort_final_formatted.pdf

Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης (2017), «Εθνική στρατηγική για τη διοικητική μεταρρύθμιση 2017-2019», Ιούλιος 2017

ΟΟΣΑ, «Entrepreneurship at a glance 2017» («Η επιχειρηματικότητα με μια ματιά 2017»)

ΟΟΣΑ (2018α), «Education at a Glance» («Η εκπαίδευση με μια ματιά»)

ΟΟΣΑ (2018β), «Education for a Bright Future in Greece» («Εκπαίδευση για ένα λαμπρό μέλλον στην Ελλάδα»)

ΟΟΣΑ (2018γ), «Effective Teacher Policies: Insights from PISA» («Αποτελεσματικές διδακτικές πολιτικές: Διδάγματα από το πρόγραμμα PISA»)

Persyn, D. και Algoed K. (2011), «The effect of interregional redistribution on regional growth and convergence» («Οι επιπτώσεις της διαπεριφερειακής ανακατανομής στην περιφερειακή ανάπτυξη και σύγκλιση»), έγγραφο προβληματισμού 4 στο Vives, Απρίλιος 2011.

Thijs, N., Hammerschmids, G., Palaric, E. (2017), *A comparative overview of public administration characteristics and performance in EU28* («Συγκριτική επισκόπηση των χαρακτηριστικών και των επιδόσεων της δημόσιας διοίκησης στην ΕΕ των 28»), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2018

Διεθνής Διαφάνεια (2018), «Corruption Perception Index 2017» («Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς 2017»), Φεβρουάριος 2018

Turrini, A. και Zeugner, S. (υπό δημοσίευση), «Benchmarks for net international investment positions» («Δείκτες αναφοράς για τις καθαρές διεθνείς επενδυτικές θέσεις»), έγγραφο συζήτησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, (2018), «Έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα 2018»

Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, (2017), «Έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα 2017–2018», Σεπτέμβριος 2017

Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, (2018), «Έκθεση για την παγκόσμια ανταγωνιστικότητα 2018», Οκτώβριος 2018 <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2018>

Όμιλος της **Παγκόσμιας Τράπεζας** (2018α), «Doing Business 2019» («Επιχειρείν 2019»)

Όμιλος της **Παγκόσμιας Τράπεζας** (2018β), «Connecting to compete 2018, trade logistics in the global economy», («Σύνδεση με στόχο τον ανταγωνισμό 2018, η εμπορική εφοδιαστική στην παγκόσμια οικονομία»)

WWF, Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (2018), «Ετήσια έκθεση για την περιβαλλοντική νομοθεσία στην Ελλάδα», Δεκέμβριος 2018